

ԲԱՐՅԱՑԱԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄՈՒՐՁ

Գրքույկը տպագրվել է Հայաստանի Հանրապետությունում ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի աջակցությամբ:

**Գրքույկը պատրաստեցին՝
Խմբագիր՝ ԱՆՆԱ Ավետիսյան
Անգլերեն թարգմանիչ՝ Չարուհի Գասպարյան
Թուրքերեն թարգմանիչ՝ Բեդրոս Չավիկոզլու**

Գրքույկի նախապատրաստական աշխատանքներին աջակցել է «Ապագան քոնն է» ԲՄՀԿ-ի տարածաշրջանային ծրագրերի համակարգող, փորձագետ Գագիկ Սարգսյանը

Գրքույկը ստեղծվել է «Հանդուրժողականությունն մշակութային և կրթական երկխոսության միջոցով» ծրագրի շրջանակներում, որն իրականացրել է «Ապագան քոնն է» բարեգործական սոցիալական հասարակական կազմակերպությունը ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի, Հայաստանում ԱՄՆ դեսպանատան, և Տարածաշրջանային Համագործակցության Սևծովյան Հիմնադրամի աջակցությամբ: Ծրագրի իրականացման ընթացքում կազմակերպությունը համագործակցել է Թուրքիայի «Հասարակական կամավորներ» հիմնադրամի հետ:

Կազմակերպությունը ծրագրի իրականացման ընթացքում ցուցաբերած աջակցության և համագործակցության համար շնորհակալություն է հայտնում ՀՀ Սպորտի և երիտասարդության հարցերով և Արտաքին գործերի նախարարություններին:

Գրքույկը ներկայացնում է Հայաստանի և Թուրքիայի երիտասարդների շարադրությունները, ծրագրի մասնակիցների գնահատումները և նրանց ուղերձները երկու երկրների առաջնորդներին, ինչպես նաև Հայաստանի և Թուրքիայի մասին մշակութային տեղեկատվություն, ծրագրի գաղափարի և ընթացքի մասին պատմող նյութեր:

Հեղինակային տեքստերը հիմնականում խմբագրման չեն ենթարկվել

«Բարյացակամության կամուրջ», Երևան 2009

«Ապագան քոնն է» բարեգործական սոցիալական հասարակական կազմակերպություն

Հասցե՝ Տիգրան Մեծ 36 գ., բն. 58

Հեռ.՝ (37410) 20 57 31

Էլ-փոստ՝ future@ftr.am

Վեբ-կայք www.ftr.am

ISBN 978-92-9235-830-3

Բովանդակություն

Ողջույնի խոսքեր.....	4
Ներածություն.....	8
Հանդուրժողականություն.....	10
Ժողովրդավարություն.....	12
Խաղաղություն.....	14
Մշակույթ.....	15
Հայաստանի և Թուրքիայի երիտասարդների շարադրությունները «Ինչպես կառուցել բարյացակամության կամուրջ» թեմայով.....	19
Ծրագրի արդյունքներն ըստ մասնակիցների	42
Երիտասարդների ուղերձ-մանակները երկրների առաջնորդներին.....	59
«Ապագան քոնն է» ԲՄՀԿ.....	60
«Հասարակական կամավորներ» հիմնադրամ.....	60

Այս գիրքը պատրաստվել է ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի աջակցությամբ իրականացված ծրագրի արդյունքում, որի նպատակն էր տարածաշրջանում խթանել մշակութային երկխոսությունը, վստահությունը և ձևավորել հանդուրժողականություն: «Անվտանգությունը» և «համագործակցությունը» մեր կազմակերպության առանցքային բառերն են, իսկ այս ծրագիրն այնպիսին է, որ միտված է խթանելու անվտանգ ու կայուն միջավայր և ԵԱՀԿ մասնակից պետություններում խրախուսելու համագործակցությունը: Ավելին, այն խթանել է ժողովրդավարության, մարդու իրավունքների և հանդուրժողականության ընդհանուր արժեքները:

ԵԱՀԿ տարածաշրջանում հանդուրժողականության գաղափարների տարածումը՝ Եվրոպայում կայունություն ապահովելու և ժողովրդավարական հաստատությունների պաշտպանության պարտավորություններից և պայմաններից մեկն է: ԵԱՀԿ տարածաշրջանում հանդուրժողականություն խթանելու կարևորությանն են անդրադառնում ԵԱՀԿ առանցքային մի շարք փաստաթղթեր, այդ թվում 1990թ. Նոր Եվրոպայի համար Փարիզի խարտիան, որում ասված է. *«Ժողովրդավարությունը հասարակության բոլոր խմբերի հանդեպ հանդուրժողականության և յուրաքանչյուրի համար հնարավորության հավասարության [...] լավագույն երաշխիքն է»*: Հանդուրժողականության գաղափարը խթանելու ուղղությամբ ԵԱՀԿ աշխատանքների մեկ այլ օրինակ է 2005թ. Կորդովայի հռչակագիրը, որտեղ *«մասնակից պետությունները վերահաստատեցին, որ քաղաքացիական հասարակությունը առանցքային գործընկեր է խտրականության և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի հարցում, և, որ մասնակից պետությունների ու քաղաքացիական հասարակության միջև հաղորդակցության և երկխոսության ընդլայնումը կարող է ազգային մակարդակով արագացնել պարտավորությունների կատարումը և գործառնական իրականացումը...»*:

Այս ծրագիրը ցայտուն կերպով ցույց է տալիս, թե ինչպես են մարդիկ հայտնաբերում նմանություններ, կոտրում անվստահության ու թշնամանքի սառույցը և մտերմանում միմյանց հետ՝ սովորելով միմյանց փորձն ու ավանդույթները: Այս գրքում ներկայացված թուրք և հայ ուսանողների շարադրությունները ցույց են տալիս, որ երիտասարդները միևնույն պատկերացումն ունեն հայ-թուրքական հասարակությունների միջև հարաբերությունների ձևավորման անհրաժեշտության և եղանակների վերաբերյալ:

Հուսով եմ, որ այս ծրագիրն ու այս գրքույկը ևս մեկ «հիմնաքար» կհանդիսանան երկու հարևան երկրների միջև «բարյացակամության կամուրջը» կառուցելու ուղղությամբ:

**ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի ղեկավար
Դեսպան Սերգեյ Կապինոս**

Լավ հարաբերությունները հարևանների հետ մեծ արժեք են ներկայացնում, լինեն դրանք անհատների, թե ազգերի միջև: Այս նպատակին հասնելու կարևոր գրավականը հանդուրժողականության դրսևորումն է: Հայերն ու թուրքերը հանդիպելիս հաճախ զարմանում են, թե որքան ընդհանուր արժեքներ ունեն՝ լինի դա ուտեստը, երգն ու պարը, կամ այն կարևորությունը, որ նրանք տալիս են ընտանիքին և ընկերներին: Իհարկե կան նաև տարբերություններ, որոնք ահիրաժեշտ է քննարկել և քայլեր ձեռնարկել, որ յուրաքանչյուր կողմ կարողանա ավելի լավ հասկանալ մյուսի տեսակետը:

Այս նպատակներին հասնելու և երկու ժողովուրդներին միավորելու համար անհրաժեշտ է կառուցել կամուրջներ և խթանել մշակութային երկխոսությունը:

«Ապագան քոնն է» հասարակական կազմակերպության կողմից նախաձեռնված «Հանդուրժողականություն կրթության և մշակութային երկխոսության միջոցով» ծրագիրը կարևոր քայլ էր ի նպաստ կառուցողական վերաբերմունքի հայ և թուրք երիտասարդների միջև, ինչը նրանց հնարավորություն ընձեռեց ավելի լավ ճանաչել և գնահատել միմյանց մշակութային արժեքները:

Միացյալ Նահանգները խրախուսում է նմանատիպ միջոցառումները և գոհունակությամբ հովանավորեց այս ծրագիրը: Մենք կարևորում ենք երիտասարդների էական դերակատարումը հասարակության մեջ, քանի որ յուրաքանչյուր նոր սերունդ առաջ է քաշում խնդիրների լուծման նորովի տարբերակներ: Հուսով ենք, որ ծրագրին մասնակցած երիտասարդները ձեռք կբերեն ամուր կապեր, կնպաստեն երկու երկրների միջև համագործակցությանը և լավ հիմք կհանդիսանան հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավման համար:

Մարի Յովանովիչ
Հայաստանում ԱՄՆ Դեսպան

Չարգելի գործընկերներ, երիտասարդներ,

Ողջունելի է «Չանդուրժողականություն մշակութային և կրթական երկխոսության միջոցով» ծրագրի անցկացումը, որի նպատակն է հայ և թուրք երիտասարդների միջև երկխոսության ծավալումը:

Չայերի և թուրքերի միջև փոխադարձ շփումներն ունեն դարավոր պատմություն: Պատմություն, որն ունեցել է թե իր բնականոն և թե իր ողբերգական էջերը: Եվ ներկայումս հայ և թուրք ժողովուրդները, հատկապես նրանց երիտասարդությունը, օրակարգային խնդիր ունեն առաջ շարժվելու, հարաբերություններ ձևավորելու հենց հանդուրժողականության հիման վրա: Չայ, ինչպես նաև թուրք ժողովրդի մի հատվածը մեծ ցավ ապրեցին, երբ անհանդուրժողականության հերթական զոհը դարձավ անվանի հայագգի լրագրող, թուրք հասարակական գործիչ Չրանտ Դինքը:

Չույս ենք հայտնում, որ այս առումով ՉՉ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի Թուրքիայի հետ հարաբերություններին նոր որակ հաղորդելու ջանքերը կունենան իրենց համարժեք արձագանքը: Մեր երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերությունների ձևավորումը և սահմանների բացումը բխում են մեր երկու ժողովուրդների շահերից:

Պատմությամբ մենք դարձել ենք և կմնանք հարևաններ: Եվ որքան շուտ մեր միջև ձևավորվեն 21-րդ դարին հարիր հարաբերություններ, այնքան մեծ կլինեն մեր երիտասարդների հնարավորությունները: Դեռևս 1990-ական թվականների վերջերից իրականացվել են բազմաթիվ ծրագրեր, որոնք ուղղված են եղել մշակութային երկխոսությանը, ինչպես նաև երիտասարդական ծրագրերի միջոցով երկու ժողովուրդների միջև հանդուրժողականության մթնոլորտ ձևավորելուն:

Շնորհակալություն:

**ՉՉ Սպորտի և երիտասարդության հարցերի փոխնախարար
Արսեն Քարամյան**

ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության անունից ցանկանում են ողջունել «Ապագան քոնն է» բարեգործական սոցիալական հասարակական կազմակերպության կողմից և Հայաստանում ԱՄՆ Դեսպանատան, ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի ու Տարածաշրջանային Համագործակցության Սևծովյան Հիմնադրամի աջակցությամբ մեկնարկած «Հանդուրժողականություն մշակութային և կրթական երկխոսության միջոցով» ծրագիրը և նրա մասնակիցներին: Պետք է նշել, որ սա թուրք երիտասարդների առաջին խումբն է, որոնց հետ ես հանդիպել եմ ՀՀ ԱԳՆ-ում: Շնորհակալություն եմ հայտնում նաև նմանատիպ նախաձեռնության և Հայաստան այցելության համար: Մենք հավատացած ենք, որ այսպիսի հանդիպումներն ու շփումները մեծ ներդրում կարող են ունենալ հայ-թուրքական հարաբերությունների հաստատման գործում: Լիափույս եմ, որ անձնական շփումների և երկխոսության ծավալման ճանապարհով մենք ի գորու ենք հասնել երկուստեք մտահոգություն ներկայացնող հարցերի կարգավորմանը: Հայաստանը մշտապես սատարել է յուրաքանչյուր նախաձեռնություն՝ ուղղված ինչպես միջազգային, այնպես էլ տարածաշրջանային կայունության ամրապնդմանն ու խաղաղության հաստատմանը: Այս առումով մենք ողջունում ենք տարածաշրջանում խաղաղության և կայունության հաստատման ուղղությամբ տարվող յուրաքանչյուր նախաձեռնություն: Հավատում ենք նաև, որ դիվանագիտական հարաբերությունները, հաճախակի հանդիպումներն ու շփումները լայն հնարավորություններ կարող են ընձեռել ինչպես տարածաշրջանային խնդիրների լուծման, այնպես էլ մեր երկու ժողովուրդների միջև բարիդրացիական հարաբերությունների հաստատման ճանապարհին:

**ՀՀ Արտաքին գործերի փոխնախարար
Արման Կիրակոսյան**

Հանդուրժողականությունն ու բարյացակամությունը մարդկության գոյատևման նախապայմաններ հանդիսացող հիմնական արժեքներ են: Նրանք իրենց մեջ կրում են դրական լիցքերի այն տիեզերական ամբողջականությունը, որն անհրաժեշտ է հակազդելու մարդկային անհանդուրժողականությանն ու թշնամանքին, ապահովելու դրական զարգացումներ: Ժամանակակից աշխարհը խորապես գիտակցում և ընդունում է այս արժեքները և իր փոխհարաբերությունների կանոնակարգման հարցերում հենվում է հենց դրանց վրա: Ասվածի վառ օրինակ է Եվրոպական Միությունը, որի փորձը կարող է հանդիսանալ աշխարհի տարբեր տարածաշրջանների երկրների փոխհարաբերությունների կանոնակարգման և ժամանակակից մարտահրավերներին դիմակայելու արդյունավետ միջոց: Հանդուրժողականության և բարյացակամության արժեքների վրա հենված փոխհարաբերությունների ստեղծումը նաև մեր տարածաշրջանի բոլոր երկրներին հնարավորություն կտա ձերբազատվել անցյալից եկող միմյանց նկատմամբ ունեցած անհանդուրժողականությունից և անվստահությունից: 21-րդ դարի տրամաբանությանն ու պահանջներին համահունչ գործելակերպը ժամանակի հրամայական է, և պարտավորեցնում է մեր տարածաշրջանի երկրներին սկսել կառուցել նոր հարաբերություններ՝ հիմք ընդունելով հանդուրժողականության և բարյացակամության համամարդկային արժեքները և ցուցաբերել միմյանց նկատմամբ փոխադարձ վստահություն, որը կբերի տարածաշրջանում անվտանգության և համագործակցության մթնոլորտի ստեղծմանը և հետագա զարգացմանը:

Հայ-թուրքական հարաբերությունները բնականոն հուն տեղափոխելու անհրաժեշտությունը մեր տարածաշրջանի ամենացավոտ և հրատապ խնդիրներից մեկն է: Խնդրի լուծման ուղղությամբ երկու երկրների կառավարությունների կողմից կատարվող քայլերին երկու հասարակությունների ներգրավումը և աջակցության ապահովումը հաջողության հասնելու կարևոր պայման է: Գիտակցելով այս հանգամանքը և հենվելով հանդուրժողականության և բարյացակամության համամարդկային արժեքների վրա՝ Հայաստանում գործող «Ապագան քոնն է» բարեգործական սոցիալական հասարակական կազմակերպությունը նախաձեռնեց և Թուրքիայում գործող «Հասարակական կամավորներ» Հիմնադրամի հետ համագործակցությամբ՝ ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի, Հայաստանում ԱՄՆ դեսպանատան և Տարածաշրջանային Համագործակցության Սևծովյան Հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացնում է «Հանդուրժողականություն մշակութային և կրթական երկխոսության միջոցով» ծրագիրը:

**«Ապագան քոնն է» ԲՄԿ-ի
տարածաշրջանային ծրագրերի համակարգող,
փորձագետ Գագիկ Սարգսյան**

Ծրագիրն իրականացվել է երեք փուլով՝

1. խմբերի ձևավորում և մասնակիցների փոխայցերին նախապատրաստում,
2. Երևան և Ստամբուլ փոխայցեր,
3. Ծրագրի գնահատում, ամփոփիչ գրքուկի տպագրություն և շնորհանդես, ծրագրի մասնակիցների կողմից նոր նախագծերի ներկայացում և հեռուստակամուրջի կազմակերպում:

Ծրագրի մասնակիցների խումբը ձևավորելու նպատակով հայտարարվել է շարադրությունների մրցույթ «Ինչպես ստեղծել բարյացակամության կամուրջ» թեմայով: Ընտրված մասնակիցների համար կազմակերպվել են դասընթացներ՝ ժողովրդավարության սկզբունքների, հանդուրժողականության, Հայաստանի և Թուրքիայի մշակույթների պատմության և փոխհարաբերությունների վերաբերյալ:

2009 թվականի հուլիսի 27-ից օգոստոսի 2-ը ընկած ժամանակահատվածում տեղի է ունեցել Թուրքիայի երիտասարդական խմբի այցը Երևան և Հայաստանի երիտասարդական խմբի այցը Ստամբուլ: Այցերի ընթացքում կազմակերպվել են դասընթացներ, քննարկումներ, միջոցառումներ, հանդիպումներ, երիտասարդները այցելել են պատմամշակութային վայրեր և թանգարաններ, որով հնարավորություն է ստեղծվել երկու խմբերի միջև միջմշակութային երկխոսության: Արդյունքում, հենվելով փոխադարձ հարգանքի վրա՝ երկու երկրների երիտասարդները, լսելով միմյանց կարծիքները, մտահոգությունները, բացահայտելով առկա լավագույն դրսևորումները և ցուցաբերելով պատասխանատվության խորը զգացում, կարողացան ստեղծել հանդուրժողականության և բարյացակամության իրական կամուրջ:

Ծրագրի մասին տպավորությունները և կարծիքները Հայաստանի և Թուրքիայի երիտասարդներն արտահայտել են իրենց բացահայտումներում և գնահատականներում, որոնք հաստատում են ծրագրի հիմքում դրված գաղափարների իրավացիությունը և փաստում, որ այն ամբողջովին հասել է իր նպատակին:

Ամեն ինչ բխում է ուրիշների իրավունքներից
և դրանք հարգելու իմ մշտական պարտականությունից:
Էմանուել Լեպինա

Հանդուրժել նշանակում է

Ճանաչել-դա կօգնի տեսնել ուրիշի մեջ հենց ուրիշին, այլ ոչ թե քեզ նմանին, տեսնել ուրիշին, որպես ուրիշ արժեքներ, մտածելակերպ և վարվելակերպ ունեցողի:

Ընդունել-սա արդեն դրական վերաբերմունք է վերը նշված տարբերությունների նկատմամբ:

Հասկանալ- նշանակում է կարողանալ տեսնել մյուսի ներաշխարհը, նայել նրա աշխարհին երկու տեսանկյունից՝ ձեր և նրա:

Այսպիսով՝ հանդուրժել նշանակում է հարգել, ընդունել և ընկալել մեր աշխարհի մշակութային հարուստ բազմազանությունը, դիմացիցին ընդունել այնպես, ինչպես որ կա:

Հանդուրժողականությունը, սակայն, չպետք է շփոթել անտարբերության հետ: Հանդուրժել՝ չի նշանակում հաշտվել այնպիսի դրսևորումների հետ, ինչպիսիք են անօրինականությունը, սուտը, կեղծիքը և այլն:

Հանդուրժողականությունը ոչ թե փոխզիջում է, այլ ուրիշին ընդունելու և ճանաչելու կարողություն, հանդուրժողականությունը հարգանք է մարդու տարբերվելու իրավունքի նկատմամբ: Դիմացիցի կարծիքը հանդուրժելը բոլորովին էլ չի նշանակում հրաժարվել սեփական կարծիքից կամ քննադատել դիմացիցի կարծիքը:

Մարդիկ ավելի հաճախ են փոխում իրենց բնակության վայրը, այցելում այլ երկրներ, հանդիպում օտարերկրացիների: Այդ հանդիպումների ընթացքում դրսևորվում են մարդկանց ավանդույթների, սովորույթների, ապրելակերպի և մտածելակերպի տարբերությունները:

Մարդկանց անհատականության ու ազգային ինքնության վրա հիմնված տարբերությունները կարող են նպաստել զարգացմանը, եթե դրսևորվի **հանդուրժողականություն**:

Հաշտությունը, համերաշխությունը, ինչպես ներանձնային հարաբերություններում՝ տվյալ հասարակության ներսում, այնպես էլ միջմշակութային հարաբերություններում, զարգացման և առաջընթացի կարևոր պայման են: Դրանք ձեռք բերելը ջանք է պահանջում, մտածված վարքագիծ, գիտակցում, որ ամեն արարք, ամեն խոսք իր արձագանքն ունի: Որպեսզի քեզ հասկանան և ընդունեն, նախ ինքդ պետք է պատրաստ լինես հասկանալու և ընդունելու: Որպեսզի քեզ զիջեն, դու պետք է պատրաստ լինես զիջելու:

Մեզ շրջապատող աշխարհը բազմազան է: Բազմազան են նաև այն բնակեցնող մարդիկ՝ իրենց ընկալումներով: Միջավայրը, ուր ապրում ենք, մշակույթը, տարիքը, սեռը, կրթությունը այն գործոններն են, որոնք ձևավորում են մեր ընկալումները և պայմանավորում դրանց տարբերությունը: Շատ կարևոր է հասկանալ, որ մեր հարևանները կարող են իրերն ու երևույթներն այլ կերպ ընկալել, քան մենք ենք ընկալում: Այս տարբերությունները հասկանալով և ընդունելով կարելի է միայն փոխադարձ հարգանքի հասնել:

Մեր երկրագնդի մշակութային բազմազանությունը մեր ամենամեծ հարստությունն ու ամենակարևոր ձեռքբերումն է: Հանդուրժողականությունը բազմազանության մեջ ներդաշնակություն գտնելու բանալին է, ժողովրդավարական հասարակության հիմքը:

Հանդուրժողականությունն արժանիք է, որով հնարավոր է դառնում խաղաղության ձեռքբերումը, քանի որ այն նաև հարգանք է և հավասարության գիտակցում, հրաժարում գերիշխանությունից և բռնությունից:

Հանդուրժողականությունը գոյատևման հնարավորություն է ստեղծում

բազմազանության համար: Բազմազանության առկայությամբ է պայմանավորված հանդուրժողականության անհրաժեշտությունը:

Հանդուրժողականությունն սկսվում է մարդկանց ընդհանուր իրավունքների և ազատությունների կարևորության գիտակցումից և դրանց հանդեպ հարգանքից:

Օրեցօր ավելի ու ավելի մերձեցող հանրության մեջ վայրերը, դեպքերը, մարդիկ ու խնդիրները հարաբերությունների նրբին ու բարդ ուստայն են կազմում: Այս փոխադարձ կապվածության գիտակցումը թույլ է տալիս, որ մարդիկ աշխարհը, որտեղ ապրում են, ընդունեն որպես մի կուռ համակարգ:

Ինչպես նաև կարևոր է գիտակցել, որ նույնիսկ աննշան պատճառը կարող է միջմշակութային թյուրըմբռնումներ առաջացնել և կոնֆլիկտների պատճառ հանդիսանալ: Այս ամենն առավել ևս կարևորվել է այսօր, երբ աշխարհը ուստայնի պես փոխկապակցված համակարգի է վերածվել, երբ հաղորդակցումը և տեղեկատվությունը, ճանփորդելը ավելի ու ավելի մատչելի են դառնում մարդկանց համար, և խորանում են շփումները երկրների, ժողովուրդների ու մշակույթների միջև:

Աշխարհի մարդիկ բոլորն էլ միատեսակ կենսական կարիքներ ունեն՝ սննդի, կացարանի, առողջության, սիրո, բարեկամության և այլն: Միմեջդեռ հաճախ այս հիմնական կարիքները չեն բավարարվում:

Ամեն հասարակություն մեծ հույսեր է կապում իր երիտասարդ սերնդի հետ՝ հավատալով, որ նրանք կլինեն պատասխանատու քաղաքացիներ և ի վիճակի կլինեն գործել ի նպաստ իրենց հասարակության և ի բարօրություն ողջ աշխարհի:

Սահմանումներ

- **Ժողովրդավարությունը** պետական ինքնիշխանություն է:
- **Ժողովրդավարությունը** ազատ ընտրությունների միջոցով ներկայացուցիչներ ընտրելու ժողովրդի իրավասությունն է:
- **Ժողովրդավարությունը** մարդու իրավունքների հարգանք է:
- **Ժողովրդավարությունը** բազմակուսակցական համակարգ է, որտեղ փոքրամասնությունները հնարավորություն ունեն պաշտպանել իրենց իրավունքները ներկայացուցչական օրենսդիր մարմնում:
- **Ժողովրդավարությունը** ձեռներեցության և մասնավոր սեփականության ազատությունն է:
- **Ժողովրդավարությունը** մշակույթի և խղճի ազատություն է:

Ժողովրդավարության էությունը

Ժողովրդավարական է համարվում այն պետությունը, որի կառուցվածքն ու գործունեությունը համապատասխանում են ժողովրդի կամքին, մարդու և քաղաքացու հանրաճանաչ իրավունքներին ու ազատություններին: Ժողովրդավարությունը պետության կազմակերպման միակ կարգն է, որը լավագույն պայմաններն է ստեղծում մարդու բոլոր իրավունքների պաշտպանության համար:

Պետությունը ժողովրդավարական հռչակելը դեռևս բավարար չէ այդպիսի պետություն ունենալու համար:

Ժողովրդավարություն հասկացությունը

Դեմոկրատիա բառը ձևավորվել է Հին Հունաստանում և նշանակում է ժողովրդի իշխանություն կամ ժողովրդավարություն: Ժողովրդավարություն հասկացությունն իրականում շատ բարդ ու ընդգրկուն է, նրա մասին չկան միասնական պատկերացումներ. տարբեր մոտեցումներ շեշտադրում են ժողովրդավարության առանձին կողմեր:

Ժողովրդավարությունը մեկնաբանվում է որպես աշխարհայացք՝ հիմնված ազատության, իրավահավասարության, մարդու իրավունքների արժեքների վրա:

Անշուշտ, ժողովրդավարությունը նաև մտածելակերպ է և դրանով պայմանավորված՝ գործելակերպ: Սահմանադրական ժողովրդավարության նորմերը կարող են արդյունավետ գործել, եթե հասարակական գիտակցությունն ունի ժողովրդավարական բնույթ, եթե հասարակությունն ու նրա անդամները ժողովրդավարությունն ընդունում են որպես արժեք և գործում են նրա ճշմարիտ պահանջներին ու սկզբունքներին համապատասխան:

Յուրաքանչյուր ազգ ընտրում է ժողովրդավարության իր տեսակը՝ կախված իր պատմության և հանգամանքների զարգացումից, հետևաբար՝ յուրաքանչյուրը ժողովրդավար է յուրովի: Ժողովրդավարությունը բարիք է միայն այն ժամանակ, երբ համապատասխանում է ժողովրդի մշակույթին, մտածելակերպին և հոգեբանությանը:

Ժողովրդավարությունը համամարդկային և առաջադիմական արժեք է, որն օգնում է մարդկանց պաշտպանվելու քաղաքական ցնցումներից, այն քաղաքացիական հակամարտությունները տեղափոխելով սահմանադրական հարթության վրա և դրանց տալով փոխզիջումային լուծումներ, կանխում է ցնցումների կորստաբեր հետևանքները, նպաստում է քաղաքական կայունությանը, ինչպես նաև իշխանափոխությանը:

Ժողովրդավարությունն ինքը ոչինչ չի երաշխավորում: Նա պարունակում է թե հաջողության, և թե ձախողման վտանգը:

Ժողովրդավարությունն այսպիսով թե հույս է, թե մարտահրավեր: Հույս է, որ մարդիկ միասին գործելով, կարող են ինքնավար լինել և մարտահրավեր է, որովհետև Ժողովրդավարության ձեռնարկման հաջողությունը դրված է ոչ այլ մեկի, քան նրա քաղաքացիների ուսերին:

Յուրաքանչյուր հասարակության մեջ յուրաքանչյուր սերունդ պետք է վերստին կազմակերպի Ժողովրդավարության գործը՝ յուրացնելով անցյալի սկզբունքները, կիրառելով դրանք նոր ժամանակների ու մշտապես փոփոխվող հասարակության կյանքում:

Թեև չկան լիովին իրար նման երկու Ժողովրդավարական պետություններ, սակայն Ժողովրդավարական հասարակություններում մարդիկ հետևում են հիմնականում միևնույն սկզբունքներին, որոնք կոչվում են Ժողովրդավարության չափանիշներ:

Քաղաքացիների մասնակցություն Այսինքն նրանց մասնակցությունը կառավարման գործընթացին, դա նրանց հիմնական դերն է: Դա ոչ միայն նրանց իրավունքն է, այլև պարտականությունը: Մասնակցությունը կարող է լինել տարբեր՝ ընտրությունների ժամանակ որպես թեկնածու առաջադրվելը, ընտրություններում քվեարկելը, իրազեկվելը, բանավիճելը, հասարակական կազմակերպություններին անդամակցելը, հարկեր վճարելը և նույնիսկ բողոքելը:

Հավասարություն Սա նշանակում է, որ բոլորը հավասար են, ունեն հավասար հնարավորություններ և նրանց նկատմամբ չի կիրառվում կրոնական, ռասայական, էթնիկական, սեռային, գենդերային խտրականություն:

Հանդուրժողականություն Ժողովրդավարական հասարակությունները քաղաքականապես հանդուրժող են: Սա նշանակում է, որ թեև ղեկավարում է Ժողովրդի մեծամասնությունը, սակայն փոքրամասնության իրավունքները պաշտպանվում են: Քաղաքական փոքրամասնությունը ընդդիմությունն է, որի տեսակետը կարող է տարբերվել մեծամասնության տեսակետից: Սա վերաբերում է նաև անհատ քաղաքացիներին, քանի որ Ժողովրդավարական հասարակությունը բաղկացած է լինում տարբեր մշակույթների, ռասայական, կրոնական և էթնիկական պատկանելություն ունեցող մարդկանցից, որոնց տեսակետները կարող են տարբերվել բնակչության մեծամասնության տեսակետներից:

Հաշվետվողականություն Ժողովրդավարական հասարակությունում ընտրված պաշտոնյաներն իրենց արարքներով պետք է հաշվետու լինեն ընտրողների առաջ: Նրանց պետք է առաջնորդի Ժողովրդի շահը, ոչ թե անձնական կամքը:

Թափանցիկություն Որպեսզի իշխանությունները հաշվետու լինեն Ժողովրդին, Ժողովուրդը պետք է տեղյակ լինի, թե ինչ է կատարվում երկրում: Սա կոչվում է կառավարման թափանցիկություն, թափանցիկ կառավարությունը կազմակերպում է հանրային հանդիպումներ: Ժողովրդավարական հասարակությունում մամուլը և Ժողովուրդը կարող են տեղեկություն ստանալ այն մասին, թե ինչ որոշումներ են կայացվում և ինչու:

Մարդու իրավունքներ Դրանք այն արժեքներն են, որոնք արտացոլում են մարդու կյանքի և արժանապատվության նկատմամբ հարգանքը: Ժողովրդավարության մեջ մարդը գնահատվում է որպես գերակա արժեք:

Օրենքի գերակայություն Բոլորը պետք է ենթարկվեն օրենքին և կրեն պատասխանատվություն, եթե խախտել են օրենքը: Ոչ ոք չի կարող օրենքից բարձր լինել, նույնիսկ նախագահը կամ թագավորը:

Մեզանից ոմանց համար խաղաղությունն ամենօրյա իրականություն է: Մեր փողոցներն անվտանգ են, երեխաները դպրոց են հաճախում: Այնտեղ, որտեղ հասարակության հիմքերը կայուն են, խաղաղության թանկագին պարզևները համարյա թե նկատելի չեն:

Բայց այսօր աշխարհի շատ մարդկանց համար այդ պարզևները սոսկ հեքիաթային երազանք են: Նրանք ապրում են շղթայված՝ անապահովության և վախի մթնոլորտում:

Մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության սկզբունքներով, համամարդկային արժեքներով առաջնորդվելու և երկխոսելու միջոցով, բազմատեսանկյուն մոտեցմամբ կոնֆլիկտների վերլուծությունը և լուծումը նույնպես իր ծանրակշիռ նպաստը կրերի խաղաղության, համերաշխության, փոխըմբռնման և լարվածության նվազմանը, ինչպես հասարակությունների ներսում, այնպես էլ կոնֆլիկտներ ունեցող մեր տարածաշրջանում:

Կարելի է խուսափել կարծրատիպերից, սև ու սպիտակ, չար ու բարի սահմանազատումներից... Եվ սա պետք է յուրացվի, դառնա ապրելակերպ, մեր ամենօրյա կյանքի անբաժան մասը: Եվ ահա այստեղ երիտասրդներն ունեն առաքելություն. փոխանցել ու զարգացնել հունանիզմի և միջմշակութային կրթության գաղափարներն ու սկզբունքներն՝ ավելի լավ, խաղաղ ու ներդաշնակ աշխարհ ունենալու ակնկալիքով:

«Հայաստանը թանգարան է բաց երկնքի տակ», -ասել են մշակույթի ականավոր գործիչներ և չեն սխալվել:

Այսպիսին է Հայաստանը...

Դազարամյակների ընթացքում մեր նախնիները Հայոց աշխարհի բնական գեղեցկություններին ավելացրել են նաև ճարտարապետական հրաշալի կոթողներ:

Գառնի

Գառնու ամրոցը հելլենական ոճի է և կառուցվել է մ.թ.ա. 3-2-րդ դարերում: Ամրոցի համալիրը բաղկացած է պերիպտերոս (հունական տաճարի տեսակ) տիպի տաճարից, պալատական շենքերից ու բաղնիքից: Համալիրում տիրապետողը հունա-հռոմեական ոճի տաճարն է, որը կառուցվել է մ.թ. 77 թ. Տրդատ Ա թագավորի օրոք: Այն իր տեսակի մեջ միակն է ամբողջ Արևելքում: Կերտված է բազալտե հսկա քարերից, առանձնանում է իր նրբագեղ զարդաքանդակներով, խոյակներով, կամարներով: Սյունազարդ տաճարը նվիրված է եղել արևի աստված Միհրին, նրա 24 սյուները խորհրդանշել են օրվա 24 ժամերը:

Գեղարդ

Գտնվում է Ազատ գետի ափին՝ Գառնիից 9 կմ հեռավորության վրա: Նախաքրիստոնեական ժամանակներում այստեղ հեթանոսական սրբավայր է եղել՝ ջրի պաշտամունքի մեկյանով:

Անցյալում կոչվել է Այրիվանք՝ քարայրային կառույցների պատճառով, 13-րդ դարից՝ Գեղարդավանք, վանքում պահված Սուրբ Գեղարդի անունով (այդ գեղարդով հրեաները խոցել են Հիսուս Քրիստոսին՝ ստուգելու համար արդյոք նա դեռ կենդանի՞ է):

Ըստ ավանդության՝ հիմնադրվել է քրիստոնեությունը Հայաստանում պետական կրոն հռչակվելու առաջին տարիներին (4-րդ դարի սկիզբ): Վանքի հիմնադրումը վերագրվում է Գրիգոր Լուսավորչին:

Վանքը ժայռափոր կառույցների բարդ համալիր է՝ կազմված գլխավոր տաճարից, երկու գավիթներից և երկու եկեղեցիներից, ունի նաև մի շարք խուցեր՝ ու դամբարաններ:

Զվարթնոց

Գտնվում է Արարատյան դաշտում, նախկինում կոչվել է Առապարի Սուրբ Գրիգոր, նվիրված լինելով երկնային զվարթուներին՝ հրեշտակներին, տաճարը հետագայում հայտնի դարձավ Զվարթնոց (Հրեշտականոց) անունով: Կառուցվել է 7-րդ դարում՝ Ներսես Գ Տայեցի կաթողիկոսի (641-661) օրոք, որին Շինարար մականունն են տվել: Զվարթնոցի գլխավոր ճարտարապետը Հովհանն էր, որը պատկերված է զարդաքանդակներից մեկի վրա՝ շինարարական գործիքը ձեռքին:

Զվարթնոցի տաճարի վեհատեսիլ գեղեցկությամբ այնպես է հմայվել այստեղ ժամանած բյուզանդական կայսր Կոստանդին Երրորդը, որ կառուցող վարպետին տարել է իր հետ Կոստանդնուպոլիս, որ նա իր մայրաքաղաքը ևս զարդարի մի այդպիսի տաճարով:

Զվարթնոցի տաճարը կանգուն է եղել 300 տարի, ավերվել է 10-րդ դարում: Զվարթնոցի ավերակները մինչև 1900-ական թվականները (շուրջ 1000 տարի) ծածկված էին հողի հաստ շերտով: Պեղումների շնորհիվ հայտնաբերվել են պատմական բազմաթիվ արժեքավոր նյութեր, որոնք պահվում են ավերակներին կից ստեղծված թանգարանում:

Էջմիածնի Մայր տաճարը

Քրիստոնեական առաջին Մայր տաճարն է: Կառուցվել է քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակվելուց անմիջապես հետո (301-303 թթ.):

Ազաթանգեղոսը բերում է տաճարի անունը բացատրող մի ավանդություն, որի համաձայն՝ Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչը տեսիլք է ունենում. Քրիստոսը լուսավոր կերպարանքով իջնում է երկնքից ու հրեղեն մուրճով ցույց է տալիս այն տեղը, որտեղ պետք է կառուցվի առաջին հայկական եկեղեցին: Դրա համար է, որ եկեղեցին կոչվել է Էջմիածին, որը նշանակում է իջավ Միածինը, այսինքն՝ Հիսուս Քրիստոսը: Տաճարի ներսում՝ գլխավոր զմբեթի տակ, կա ավանդական մի սեղան, որ «Իջման սեղան» է կոչվում: Հայաստանի այս առաջին եկեղեցին առաջիններից է նաև բովանդակ քրիստոնեական աշխարհում:

Տաճարը Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու պատմական կենտրոնն է:

Մատենադարան

Մատենադարանը գտնվում է Երևանի կենտրոնի սարալանջի գեղատեսիլ բարձունքին, եզրափակում է Մեսրոպ Մաշտոցի պողոտան: Պալատ-ամրոցը կառուցվել է 1945-1957 թթ., գլխավոր տաճարի առջև հայ միջնադարյան գրականության, արվեստի, գիտության մեծ գործիչների՝ Մովսես Խորենացու, Մխիթար Գոշի, Ֆրիկի, Անանիա Շիրակացու, Գրիգոր Տաթևացու, Թորոս Ռուսլինի բազալտե արձաններն են, իսկ դրանցից ցած՝ փոքր հրապարակում, Մեսրոպ Մաշտոցի և Կորյունի արձանները:

Մատենադարանը աշխարհի հնագույն և հարուստ ձեռագրատներից մեկն է: Աշխարհում 25000 հայերեն ձեռագրերից այստեղ հավաքված են շուրջ 16000 ձեռագիր մատյաններ, որոնք ընդգրկում են հայ հին և միջնադարյան գիտության ու մշակույթի գրեթե բոլոր բնագավառները՝ պատմություն, փիլիսոփայություն, իրավունք, բժշկություն, մաթեմատիկա, գեղարվեստական գրականություն, մանրանկարչություն և այլն:

Մատենադարանի ձեռագրերում կարելի է պատմական տեղեկություններ գտնել ոչ միայն հայ, այլև ուրիշ շատ ժողովուրդների մասին: Հայերեն ձեռագրերից բացի այստեղ պահվում են մոտ 2500 ձեռագրեր՝ պարսկերեն, արաբերեն, հունարեն, ասորերեն, լատիներեն, եթովպերեն և այլ լեզուներով:

Այա Սոֆիա

Այա Սոֆիան (Թուրքերեն՝ *Ayasofya*, հունարեն *Αγία Σοφία*-ից՝ «Սուրբ իմաստություն», լատիներեն՝ *Sancta Sophia* կամ *Sancta Sapiencia*) նախկին պատրիարխիկ կառույց է, հետագայում մզկիթ, այժմ՝ թանգարան Ստամբուլում: Այն հատկապես հայտնի է իր հսկայական գմբեթի պատճառով, որը համարվում է բյուզանդական ճարտարապետության սկզբնագաղափարը, և այն «փոխել է ճարտարապետության պատմությունը»: Այն մնում էր աշխարհի ամենամեծ տաճարը հազարավոր տարիներ մինչև Սելվիլ տաճարի ավարտը 1520 թ.-ին: Ներկայիս կառույցը սկզբում որպես եկեղեցի է կառուցվել մ.թ. 532 և 537թթ. բյուզանդական Հուստինիանոս կայսրի հրամանով. այն իրականում տվյալ տարածքում գտնվող երրորդ Սուրբ իմաստության եկեղեցին էր (նախկին երկուսը քանդվել էին ապստամբությունների ժամանակ): Այն նախագծվել է երկու ճարտարապետների՝ Միլեթի Իզադորի և Թրալի Անթեմիոսի կողմից: Եկեղեցին պարունակում էր սուրբ մասունքների մեծ հավաքածու և հատկապես աչքի էր ընկնում 15 մ արծաթյա իկոնոստասիով: Այն Կոստանդնուպոլսի պատրիարքանիստ եկեղեցին էր և Արևելյան ուղղափառ եկեղեցու կրոնական կենտրոնը ավելի քան հազար տարի:

1453 թ.-ին Օսմանյան թուրքերը գրավում են Կոստանդնուպոլիսը, և Սուլթան Ահմեդ II-ը հրամայում է շինությունը վերափոխել մզկիթի: Ձաճերը, սրբավայրը, իկոնոստասիսը և զոհաբերվող ծառաները հանվեցին, և հավանաբար, մանրապատկերներից շատերը ներկվեցին: Սուսուլմանական առանձնահատկությունները՝ միհրաբը, միմբարը և դրսի չորս մինարեթները ավելացվել են պատմության ընթացքում՝ Օսմանյան կայսրության ժամանակ: Այն շարունակում էր մնալ մզկիթ մինչև 1935 թ.-ը, երբ այն վերափոխվեց թանգարանի Թուրքիայի Հանրապետության կողմից:

Համարյա 500 տարվա ընթացքում Ստամբուլի գլխավոր մզկիթը՝ Այա Սոֆիան, օրինակ էր ծառայում այնպիսի Օսմանյան մզկիթի համար, ինչպիսին է Սուլթան Ահմեդի մզկիթը (Ստամբուլի Կապույտ մզկիթը):

Սուլթան Ահմեդի մզկիթը

Սուլթան Ահմեդի մզկիթը (թուրքերեն՝ *Sultanahmet Camii*) Թուրքիայի ազգային մզկիթն է և պատմական մզկիթ է Ստամբուլում՝ Թուրքիայի ամենամեծ քաղաքում, որը Օսմանյան կայսրության մայրաքաղաքն էր 1453-1923 թթ.: Մզկիթը շատ հայտնի է Կապույտ մզկիթ անվանմամբ՝ իր ինտերիերի պատերը զարդարող կապույտ սալապատիկների պատճառով:

Այն կառուցվել է 1609 և 1616թթ. Ահմեդ I-ի իշխանության օրոք: Ինչպես շատ այլ մզկիթներ, այն նույնպես բաղկացած է հիմնադրի դամբարանից, մեդրեսեից և լոգարանից: Սուլթան Ահմեդի մզկիթը դարձել է Ստամբուլի ամենահայտնի գրավչություններից մեկը այցելուների համար:

Բոսֆոր

Բոսֆորը (հունարեն՝ *Βόσπορος*, նույնպես հայտնի է ինչպես Ստամբուլի նեղուցը, թուրքերեն՝ *İstanbul Boğazi*), նեղուց է, որը կազմում է Թուրքիայի եվրոպական (Թրեյս) և արևելյան (Անատոլիա) մասերի միջև եղած սահմանի մի մասը: Այն թուրքական նեղուցներից մեկն է Դարդանելի հետ միասին: Այն աշխարհի ամենամեղ միջազգային նավագնացության համար կիրառվող նեղուցն է, որը միացնում է Սև ծովը Մարմարի ծովի հետ (որն էլ իր հերթին Դարդանելի միջոցով միանում է Եգեյան ծովին և անցնում դեպի Միջերկրական ծով): Ունի մոտ 30 կմ երկարություն՝ առավելագույնը 3700 մ

լայնությամբ և նվազագույնը 700 մ լայնությամբ Խանդիլու և Ասիյանի միջև, ինչպես նաև 750 մ Անադոլուհիսարու և Ռումելիհիսարու միջև: Խորությունը 36-124 մ է հոսքի միջնամասում: Ենդուցի ափերը չափազանց բնակեցված են, քանի որ Ստամբուլ քաղաքը իր 11 միլիոնանոց բնակչությամբ փռված է Ենդուցի երկու կողմերում:

Բոսֆորի վրայով անցնում է երկու կամուրջ: Առաջինը՝ Բոսֆորի կամուրջն է, որն ունի 1074 մ երկարություն և ավարտվել է 1973 թ.-ին: Երկրորդը՝ Ֆատիհ Սուլթան Մեհմեդի (երկրորդ Բոսֆոր) կամուրջն է. այն 1090 մ երկարություն ունի, ավարտվել է 1988-ին և գտնվում է առաջին կամուրջից մոտ 5 կմ հյուսիս: Երրորդ կամուրջի նախագիծը, որը թույլ կտա անցումային երթևեկությանը խուսափել քաղաքային երթևեկությունից, հաստատվել է Տրանսպորտի նախարարության կողմից: Կամուրջը լինելու է «Հյուսիսային Մարմարյան ճանապարհի» մի մասը, որը հետագայում կմիանա Սև ծովափնյա արագընթաց ճանապարհին: Այն տեղակայված կլինի երկու գործող կամուրջներից հյուսիս, սակայն ստույգ անցումը գաղտնի է պահվում հնարավոր ճանապարհի հողերը վաճառելու մասին սխալ բանբասանքից խուսափելու համար:

Մեկ այլ անցում է Մարմարայը, որի երկարությունը 13,7 կմ է. այն ծովատակյա երկաթուղային թունել է, որն այժմ կառուցման ընթացքում է, և ակնկալվում է, որ կավարտվի 2012 թ.-ին: Մոտ 1400 մ երկարությամբ և 55 մ խորությամբ թունել է անցնելու Ենդուցի տակով:

Դոլմաբահչե Պալատը Թուրքական ոսկու արգելանոցը

Դոլմաբահչե պալատը (թուրքերեն՝ *Dolmabahçe Saray*) կառուցվել է 1843 և 1856 թթ.-ի միջև ընկած ժամանակաշրջանում հայ ճարտարապետ Կարապետ Բալյանի կողմից Սուլթան Աբդուլմեցիդի համար, որը Օսմանյան կայսրության 31-րդ սուլթանն էր: Պալատի նախագիծը և դեկորը արտացոլում է եվրոպական մշակութային չափանիշների մեծ ազդեցությունը Օսմանյան կայսրության վրա: Նեոկլասիցիզմը, բարոկկոն, ռոկոկոն և օսմանյան ոճերը բոլորը միախառնվում են իրար հետ՝ ստեղծելով շողացող շքեղություն և վեհություն: 45000 քառակուսի մետր զրավող պալատը արժեցավ մոտ հինգ միլիոն Օսմանյան ոսկե ֆունտ, որը հավասար է 35 տոննա ոսկու, որից 14 տոննան ծախսվել է միայն դեկորացիայի համար:

Նախագիծը ընդհանուր առմամբ արևմտյան ոճ ունի. նեոկլասիցիզմի, բարոկկոյի և ռոկոկոյի էլեմենտները միախառնված են օսմանյան ավանդական արվեստի և մշակույթի հետ՝ ստեղծելով նոր մոտեցում: Մյուս կողմից՝ գործառական տեսանկյունից այն համապատասխան է ավանդական օսմանյան պալատի կյանքին և թուրքական ամենօրյա հատկանիշներին: Այն Թուրքիայի ամենամեծ պալատներից է, որի մոնոբլոկ շենքը զբաղեցնում է 15000 ք.մ.:

Դոլմաբահչեի տեղանքը ի սկզբանե եղել է ծովածոց Բոսֆորում, որը 18-րդ դարի ընթացքում աստիճանաբար լցվում էր և հետագայում պետք է դառնար թագավորական այգի, զնահատվեր օսմանյան սուլթանների կողմից: Դոլմաբահչե անունն առաջացել է դոլմա, որը նշանակում է «լցված» և բաիջե, որը նշանակում է «այգի» բառերից: Ներկայիս պալատը կառուցվել է հին ծովափնյա պալատ Բեշիքթաշի տեղանքում հայ ճարտարապետ Կարապետ Ամիրա Բալյանի և նրա որդի Նիկողայոս Բալյանի կողմից:

Ռուզաննա Ջազարյան

Շատ հաճախ երկրիդ պատմությանը ծանոթանալիս՝ քեզ մոտ բազմաթիվ հարցեր են առաջանում: Երբեմն այդ հարցերի պատասխանները փնտրում ես ողջ կյանքի ընթացքում: Այդպիսի հարցերից է ինձ համար այն հարցը, թե ինչ ու երկու երկրներ, տարիներ շարունակ հարևան լինելով, այդքան խնդիրներ ու հակասություններ ունեն իրենց հարաբերություններում: Փորձելով պատասխան տալ այս հարցին՝ եկա այն եզրակացությանը, որ երբեմն մենք խառնում ենք կոնկրետ խնդրի քաղաքական և բարոյական կողմերը: Ընդ որում, քաղաքական հարթության վրա բոլորովին էլ բարդ չէ գտնել մեղավորին և պատասխանատուին, ինչը հնարավոր չէ ասել հարցի բարոյական կողմի մասին: Առաջին դեպքում գլխավոր դերում քաղաքական գործիչներն են, երկրորդում՝ մենք ինքներս:

Իմ կարծիքով, բարյացակամության կամուրջի ստեղծման գործընթացը կարելի է նմանեցնել նոր ընկերներ ձեռքբերելու գործընթացին: Մինչև չծանոթանաս, չչվիսես, չես իմանա՝ ինչպիսի մարդ է դիմացինդ: Ցանկացած խնդրի լուծման հիմքում ընկած է երկխոսությունը, երկխոսությունն է, որ պետք է լինի առաջին քայլը: Լրատվական միջոցների օգնությամբ (հատկապես այն դեպքում, երբ դրանք անկախ չեն և շատ հաճախ հետապնդում են որոշ քաղաքական ուժերի շահերը) մենք չենք կարող պարզ պատկերացում կազմել, թե ինչպիսի գործընթացներ են տեղի ունենում մեր երկրներում: Այս պարագայում անհատական հանդիպումներն ու շփումները հարցի լավագույն լուծումն են հանդիսանում: Համոզված եմ, որ Հայաստանի և Թուրքիայի միջև առկա խնդիրները պետք է լուծվեն ոչ միայն պետական և քաղաքական, այլ նաև քաղաքական հասարակության մակարդակով, որտեղ յուրաքանչյուրիս դերը շատ կարևոր է խնդիրների լուծման հարցում: Սեփական կարևորության գիտակցումը հզոր ուժ է ստեղծում, այնպիսի ուժ, որ բոլորիս միավորում է: Մնում է միայն օգտագործել այդ ուժը: Եվ եթե մենք ցանկանում ենք կառուցել ժողովրդավարական հասարակություն, ապա առաջին հերթին պետք է թույլ տանք քաղաքացիական հասարակությանը մասնակցել բոլոր գործընթացներին: Մյուս հզոր ուժը, որ մեզ միավորում է՝ հանդուրժողականության զգացումն է: Եթե ինձ հարց տան, թե ինչպես կարելի է կառուցել բարյացակամության կամուրջ, ապա կպատասխանեմ. միայն հանդուրժողականության հիմքի վրա, մենք չենք կարող զնալ երկխոսության առանց հանդուրժողականության: Կարծում եմ, որ մեր դեպքում հանդուրժողականությունը ոչ միայն հարգանքի զգացումն է դիմացինիդ հետաքրքրությունների և համոզմունքների նկատմամբ, այլ նաև երկխոսության զնալու ցանկությունն ու պատրաստվածությունը:

Այս ծրագիրն ինձ համար հիանալի հնարավորություն է ընձեռում սկիզբ դնել երկխոսությանը, և իբրև այս ծրագրի մասնակից՝ ուրախ եմ, որ կարող եմ իմ ներդրումն ունենալ այս կարևոր գործընթացում: Հավատում եմ, որ երկխոսության շնորհիվ հնարավորություն կունենանք հասնել որոշ առաջընթացի:

ՄԱԿ-ի նախկին գլխավոր քարտուղար Կոֆի Անանն ասել է. «Երկխոսությունը ես տեսնում եմ իբրև մի հնարավորություն տարբեր մշակույթներ և ավանդույթներ ունեցող մարդկանց համար, որպեսզի միմյանց էլ ավելի լավ ճանաչեն, անկախ այն բանից, թե ապրում են աշխարհի հակառակ կողմերում, թե միևնույն փողոցում»: Այս խոսքերը շատ համահունչ են մեր թեմային, քանի որ, ունենալով տարբեր մշակույթ, կրոն և գաղափարախոսություն, մենք ապրում ենք կողք կողքի:

Հայ և թուրք ժողովուրդների միջև անհանդուրժողականությունն ունի դարերի պատմություն: Սակայն այսօր, ինչպես երբևէ, երկու ազգերի համար չափազանց կարևոր է միմյանց նկատմամբ հանդուրժող գտնվել:

Ներկայումս թե՛ Թուրքիայում և թե՛ Հայաստանում կան շատ մարդիկ, ովքեր պատրաստակամ են օգնության ձեռք մեկնել միմյանց՝ հարևան երկրների միջև երկկողմ հարաբերությունների հաստատման համար:

Ես կարծում եմ, որ մշակութային հարաբերությունները կօգնեն մեր երկրներին և ժողովուրդներին՝ բարելավելու արտաքին հարաբերությունների ներկայիս վիճակը: Մենք՝ որպես նոր սերնդի ներկայացուցիչներ, կարող ենք մեծ դեր ունենալ նման խրթին իրավիճակում:

Մեր երկրներն ընտրել են իրապես ժողովրդավարական պետություններ և քաղաքացիական հասարակություններ կառուցելու ճշգրիտ ուղի: Փոխըմբռնման և հանդուրժողականության կարելի է հասնել միայն նման պայմաններում և ժողովրդավարության հիմքի վրա: Համագործակցությունը նույնպես կարող է լինել հանդուրժողականության հասնելու հաջողված միջոց, անկախ այն հանգամանքից, թե այդ համագործակցությունը որ բնագավառում է իրականացվում՝ գիտական, տնտեսական, թե տեխնիկական:

Նմանատիպ կապերը կընդլայնեն վստահությունն ու հարգանքը, և միմյանց թշնամի համարող հարևան ժողովուրդները կվերանայեն իրենց տեսակետները:

Ես համոզված եմ, որ մեր ժողովուրդներն ի վերջո կհաղթահարեն իրենց կարծրատիպային մտածելակերպը և կընդունեն իրենց նախնիների գործած սխալի փաստը: Դա բնավ չի նշանակում, որ մենք չենք կարող հաղթահարել բոլոր այս դժվարությունները և որ զրկված կլինենք միմյանց մշակույթն ու կենսակերպը ճանաչելու հնարավորությունից:

Մեր՝ աշխարհագրորեն հարևան լինելու փաստն անհերքելի է: Որպես միևնույն տարածաշրջանի բնակիչներ, որոնք կողք կողքի ապրել են երկարուձիգ դարեր, մենք ունենք բազում ընդհանրություններ, որոնք արտացոլված են մեր լեզվում, սովորույթներում, ավանդույթներում, երաժշտության մեջ և այլն:

Չնայած մեր երկարատև քաղաքական վեճերին ու թշնամանքին՝ մենք նաև ունենք երկկողմ տնտեսական շահեր:

Ես հուսով եմ, որ մենք շուտով կբացենք մեր սրտի դռները միմյանց առաջ և կփոխադրենք երկկողմանի միջպետական հարաբերություններն այնպիսի հարթության վրա, երբ վստահության, հավատի մթնոլորտն ու հարգանքը ազգային ու հոգևոր արժեքների նկատմամբ վերջապես իրական կդառնան:

Թագուհի Հովհաննիսյան

Այսօր մենք բոլորս ապրում ենք գլոբալիզացման և միջազգային ինտեգրացման պրոցեսում գտնվող աշխարհում և, հետևաբար, այսպես թե այնպես գտնվում ենք դրանց ազդեցության ներքո: Այդ պրոցեսները, ինչպես գիտենք, նպաստում են տնտեսական աճին, գիտության զարգացմանը, մարդու իրավունքներին, մշակութային կյանքին վերաբերվող արժեքների տարածմանը: Յուրաքանչյուր պետություն գլոբալիզացման և միջազգային ինտեգրացման պրոցեսներին ներգրավվելը պետք է սկսի իր հարևան պետությունների հետ կապերը կայունացնելուց և ամրապնդելուց: Բնականաբար, նույնը վերաբերվում է Հայաստանին և Թուրքիային:

Այսօր՝ 21 դարի պայմաններում, երկու սահմանակից երկրների միջև փակ սահմանները, դիվանագիտական հարաբերությունների բացակայությունը, միմյանց

մասին իրենց ապրած և խեղաթյուրված պատկերացումների պահպանումն, իմ կարծիքով, անընդունելի է: Ուրեմն ժամանակն է վերանայել ստեղծված իրավիճակը: Հայ և թուրք ժողովուրդների գիտակցության մեջ տեղ գտած փոխադարձ տրամադրվածությունն այնքան խոր արմատներ է ձգել, որ շատերը չեն էլ փորձում ևս մեկ անգամ ճանաչել միմյանց: Մինչդեռ այսօր արդեն անհրաժեշտ է կողքի դնել նախապաշարմունքներն ու փորձել ծանոթանալ միմյանց ժամանակակից գիտական և մշակութային նվաճումներին, փորձի փոխանակում կատարել այնպիսի ոլորտների ձեռքբերումներով, ինչպիսիք են տնտեսագիտությունը, մարդու իրավունքների պաշտպանության և այլ բնագավառները: Իսկ ամենակարևորը՝ երկու երկրների ներկայացուցիչները պետք է փորձեն ճանաչել իրար անմիջական շփման միջոցով՝ հասկանալով, որ գործ ունեն նոր սերնդի հետ: Եթե մենք ուզում ենք մի օր ունենալ միջպետական դիվանագիտական հարաբերություններ, նշանակում է այսօր պետք է սկսենք փոխըմբռնումից:

Թե՛ Թուրքիան, թե՛ Հայաստանը այսօր փորձում են կառուցել ժողովրդավարական պետություն և քաղաքացիական հասարակություն: Սակայն այդ բարձր իդեալները, բացի համընդհանուր նշանակություն ունեցող հասկացություններից, ինչպիսիք են հավասարությունն, օրենքի գերակայությունը, բաց հասարակությունը, ներառում է նաև մի այնպիսի հասկացողություն, ինչպես հասարակական բարձր գիտակցությունը և նրա բաղկացուցիչ մասը հանդիսացող հանդուրժողականության գաղափարը, լինի դա հանդուրժողականություն ուրիշ ազգերի, դավանանքի, թե գաղափարների նկատմամբ: Հենց դա պետք է հասկանան մեր ժողովուրդները և հենց այդ ուղղությամբ շարժվեն բայրացականության կամուրջ և նոր ապագա կերտելու ճանապարհով: Իհարկե, մեր ժողովուրդներն ունեն մեկ ընդհանուր անցյալ, անցյալ, որը ո՛չ հայ, ո՛չ էլ թուրք ժողովրդի պատմության լավ էջերից չէ: Սակայն նոր հարաբերություններ սկսելը չի նշանակում մոռանալ կամ ժխտել անցյալը: Դա նշանակում է ազգային և մարդկային բարձր ինքնագիտակցության և հանդուրժողականության առկայություն:

Եվ ահա վերջերս մենք արդեն դրական շարժ կարող ենք տեսնել հայ-թուրքական հարաբերություններում, ընդ որում տարբեր մակարդակների և հարթությունների վրա:

Արդեն նշմարվում են թուրք-հայկական համագործակցություն մշակութային բնագավառում: Դրական շարժ է նկատվում հատկապես ավելի ճկուն երիտասարդության շրջանում: Մասնավորապես հայ երիտասարդներն այսօր հետաքրքրությամբ ուսումնասիրում են թուրքերեն լեզուն, ծանոթանում գրականությանը, կյանքին, ժամանակակից Թուրքիային՝ նույնն ակնկալելով նաև թուրք հասարակայնությունից:

Այսպիսով, առաջընթացն ակնհայտ է, ուրեմն եկեք գնահատենք և զարգացնենք այն:

Ժամանակին Ռոմեն Ռուլանը նշել է. «Ճշմարտությունը մեկն է, սակայն յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր սուտը, որը կոչվում է գաղափարախոսություն»: Ուրեմն եկեք բոլորս, թե՛ հայ և թե՛ թուրք ժողովուրդներս, ձերբազատվենք մեր գաղափարախոսությունների մեջ տեղ գտած անճշտություններից և կառուցենք մի ամուր կամուրջ մեր երկրների միջև և կոչենք այն բայրացականության, ապագայի կամուրջ:

Սեզ Կիրակոսյան

Մի թունավորեք ձեր արյունն ատելությամբ...

«Մի թունավորեք ձեր արյունը հայերի նկատմամբ ունեցած ատելությամբ». սա Հրանտ Դինքի արտահայտությունն է: Իրականում հղումն ուղղված էր ոչ միայն թուրքերին, այլև բոլոր այն մարդկանց, ովքեր իրենց ներսում կրում են ատելության սերմը որևէ երևույթի նկատմամբ:

Միջազգային հանդիպումների ժամանակ ձեռք են բերել այլազգի բազմաթիվ ընկերներ: Վերջերս նաև առիթ ունեցա ձեռք բերել թուրք ընկերներ: Առաջին անգամ Թուրքիայի քաղաքացու հետ ծանոթացել են անցած տարի՝ «Ոսկե Ծիրան» կինոփառատոնի

կազմակերպած միջազգային վարպետության դասի ժամանակ, որը վարում էր կինոռեժիսոր Ատոն Էգոյանը: Կարծատև շփումից հետո ես հիացած էի՝ առաջնահերթ նրանց մարդկային որակներով: Հետագայում մասնակցեցի ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ԹՈՒՐԻՔԱ կինոպլատֆորմի ստեղծման ֆորումին և ծանոթացա Անատոլիայի միջազգային կինոփառատոնի կազմակերպիչների հետ:

Լսել եմ Թուրքիայում հայերի սպանությունների մասին. դա իհարկե ցավալի է ինձ համար, սակայն եթե դրանք պատճառ դարձնենք միջպետական և միջազգային հարաբերություններում բացասական բեկումների համար, ապա դրանով ավելի շատ կաջակցենք որոշ չարագործների նպատակներին: Բացի այդ Ռուսաստանում ևս հայեր են տուժում ազգայնամոլության հետևանքով: Սա կանխելու և վերացնելու համար հարկավոր է հասարակության անդամներին առաջնորդել դեպի նոր ժամանակներ, որպեսզի նրանք վերանայեն իրենց համոզումներն ու կարողանան ցանկացած հարցի շուրջ սառը և օբյեկտիվ եզրակացություն անել: Վերջապես, ինչպես կարելի է չգնահատել թուրք գրող Օսման Կոկերի կողմից կազմած «Հայերը Թուրքիայում 100 տարի առաջ» գիրքը, որտեղ հսկայական աշխատանք էր տարված՝ հայերի դրական կողմերը ներկայացնելու համար:

Այսօր իմ երազանքների թվում է մաև Թուրքիա այցելելն ու նոր թուրքաբնակ ընկերներ ձեռք բերելը: Իմ առաջին այցի ժամանակ ես մաև կկարողանամ ծանոթանալ Թուրքիայի տարածքին, և հուսով եմ մի օր առիթ կունենամ այնտեղ ֆիլմ նկարահանելու՝ որպես երկու երկրի ժողովուրդների բարի կամքի խորհրդանիշ:

Մինչև սահմանի բացումը հարկավոր է երկու երկրների քաղաքացիների միջև ստեղծել բարեկամության բազմաթիվ կամուրջներ, այլապես այդ իրադարձությունն ավելի շատ բացասական ազդեցություն կունենա:

Ես ցանկանում եմ իրականացված տեսնել այն գործը, որն իր գաղափարներով և արյամբ սկզբնավորեց Հրանտ Դինքը:

Արման Մելքոնյան

Կան գաղափարներ, որոնց մասին խոսում են գրեթե բոլորը՝ որպես լոկ խոսք, բայց քչերն են գործում և ապրում՝ հավատարիմ մնալով այդ գաղափարին:

Բարյացակամություն՝ վեհ ու գեղեցիկ մի բառ, որի հիմքում ընկած են բարությունն ու կանեցողությունը: Օ, եթե ամեն ոք օժտված լիներ վեհաշուք այս հատկանիշներով, երկրագունդը կդառնար աստվածային դրախտ, ուր երգեցիկ թռչունների դայլայլի ներքո, երանգածուփ պարտեզների սքանչաբույր ծաղիկներից արբեցած, երգ ու ծիծաղ կտարածեին մանուկները, հաշտ ու խաղաղ կապրեին սերունդները՝ ամուր պահելով բայրացակամության կամուրջը, որը կծգվեր ողջ երկրագնդով:

Մարդիկ ապրել են հազարամյակներ, ապրել կողք-կողքի, կիսել հաց ու աղ, սատարել միմյանց, կառուցել, զարգացել ու կրթվել: Սակայն պատմության էջերը փաստում են մաև հակառակը՝ ավերածություններ, արհավիրքներ, պատերազմներ, թշնամանք, խռովք...

Ինչու՞: Մինչև ե՞րբ: Ո՞վ է տալու այս հարցերի պատասխանները:

Այսօր պատմության էջերը մեզ են հասել, և մենք՝ երիտասարդներս, անկախ մեր ազգային պատկանելությունից, պետք է շիտակ նայենք անցյալի իրողությանը, հարգենք մեր պատմությունը, պալուպապերի անցած ուղին, նրանց հիշատակը, չխուսափենք իրական փաստերից՝ ստեղծելով հանդուրժողականության մթնոլորտ, որտեղ չեն ոտնահարվում մարդու իրավունքները, որտեղ պարտականությունները կատարվում են ճիշտ և ժամանակին, որտեղ ժողովրդականությունը վեր է շահերից:

Այսօր մեր երկրագնդի ողջ երիտասարդներին ձեռքերում է մոլորակի ճակատագիրը: Եկեք ճանաչենք միմյանց, ընկերանանք, բարեկամանանք, շիտակ նայենք միմյանց աչքերի, դատենք ու գործենք՝ վայել XXI դարի երիտասարդին: Եկեք ձեռնամուխ լինենք

բարյացակամության կամուրջի կառուցմանը: Այստեղ աշխատանքային գործիքներ, քար ու երկաթ պետք չեն, անհրաժեշտ է ուժ, ցանկություն, համագործակցություն ու հանդուրժողականություն:

Եկեք բռնուցք դառնանք. չէ՞ որ մեզանից է կախված անծայրածիր տիեզերքում կյանքի կոչված մեր մոլորակի հանգիստ ու խաղաղ պտույտը, բազմազգ ժողովուրդների ապագան:

Վրոյր Թադևոսյան

Երկրագունդը մի մեծ տուն է բոլորի համար, որտեղ մարդիկ են ապրում: Բայց այդ տունը կարող է երկար կանգուն մնալ, երբ այնտեղ անընդհատ կռվում են ինչ-որ բանի համար, պայքարում են արևից ավելի շատ ջերմություն ստանալու համար: Որտեղի՞ց է սկսվում այդ պայքարը, մինչև ե՞րբ է այն շարունակվելու: Արևը բոլորի համար է փայլում...

Այդ պայքարը երևի սկսվել է այն ժամանակ, երբ մարդիկ փորձել են իրենց մեջ առավելություն փնտրել՝ մոռանալով, որ բնությունը բոլորին հավասար է ստեղծել...

Աշխարհում կան բազմաթիվ հարցեր, որոնց անվերջ կարող ենք պատասխանել, բայց այդ պատասխանները միայն վերացական ու միակողմանի կլինեն: Մարդիկ պարզապես չգիտեն, թե ինչ են ուզում միմյանցից ու, որ ամենակարևորն է՝ աշխարհից: Այսօր մոռանում ենք այն ամենի մասին, ինչը մնալու է դարերով մեր սերունդների համար. խաղաղ պտտվող երկրագունդ՝ բոլորի համար հավասար շողացող միևնույն ջերմ արևով:

Բարյացակամության կամուրջ ստեղծելու համար առաջին կարևոր պայմանը մեկս մյուսին հասկանալն է, դեմ առ դեմ հանդիպելը: Այսօր հայ և թուրք երիտասարդները կարիք ունեն հանդիպելու, զրուցելու միասին, ինչի արդյունքում երիտասարդները կարող են պարզել այն խոչընդոտները, որոնք առկա են բարյացական վերաբերմունք ստեղծելու ճանապարհին: Այդ հանդիպումները առավելագույնս արդյունավետ կլինեն, եթե անցկացվեն մշակութային դաշտում: Մշակույթը սահմաններ չունի, թշնամանք ու դաժանություն չի քարոզում: Մշակույթն ստեղծում է այնպիսի համամարդկային արժեքներ, առանց որոնց գրեթե անհնար է պատկերացնել մարդկանց հաղորդակցությունը: Մշակույթը միավորում է ժողովուրդներին՝ կարևորություն տալով մարդուն: Այնտեղ, որտեղ կա հայացքների, համոզմունքների, իդեալների ու նպատակների միասնություն, կանալ բարյացակամություն: Բարյացակամություն՝ հասնելու մեկընդիմանուր նպատակի իրականացմանը:

Եթե կարողանանք յուրաքանչյուրս մեր հասարակության մեջ (Թուրքիայում և Հայաստանում) խորացնել հանդուրժողականությունը, մենք նաև բարյացակամության ճանապարհը կհարթենք: Հանդուրժողականությունը ոչ թե վատ երևույթ անտեսելն է, այլ ընդունելն ու այն շտկելը: Հանդուրժողականությունը անտարբերություն չէ, այլ բարի կամքի դրսևորում: Հանդուրժողական վերաբերմունք ունենալով՝ մենք առաջին հերթին ամեն ինչից վեր ենք դասում մարդ գաղափարը, որովհետև հենց մարդիկ են ապրում ու ստեղծագործում այդ խաղաղ պայմաններում:

Եթե հասարակությունը ժողովրդավարական է, ապա այնտեղ ապահովված է նաև արտահայտվելու ազատությունը: Իսկ դա նշանակում է, որ բարյացակամության կամուրջ ստեղծելու գործում մեծ դեր ունեն նաև լրատվամիջոցները, քանի որ նրանց խոսքը անպայման որոշակի նպատակ ունի և հասնում է իր լսարանին: Այսօր քիչ է այն լրագրողական օբյեկտիվ աշխատանքը, որը երիտասարդությանը ցույց է տալիս իր դերը հայ-թուրքական հարաբերությունների կառուցման գործընթացում:

Լինելով լրագրող՝ ես ինքս զգում եմ դրա պակասը ու գիտակցում, որ իմ հնարավորությունները ևս պետք է օգտագործեմ այդ նպատակով: Հուսով եմ՝ որևէ

օգնություն կարող են ցուցաբերել, որովհետև որքան չարացած լինենք, այդքան ավելի կծգտենք պայքարի ու բռնության՝ խորացնելով թշնամանքը: Երկրագնդի վրա մարդիկ պետք է ապրեն խաղաղության, սիրո ու հանդուրժողականության մթնոլորտում, իսկ դրա միակ երաշխիքը բարյացակամությունն է: Ինչու չսիրենք մարդկանց, ովքեր մեր կողքին են անկախ իրենց մաշկի գույնից, կրոնից, մշակույթից: Ինչու՞ չընդունենք նրանց: Ինչու՞ ատենք, եթե կարող ենք սիրել...

Նվարդ Մարգարյան

Թուրքիայի և Հայաստանի պատմությունները դարերի ընթացքում բազմաթիվ անգամ են խաչաձևվել: Հարյուրավոր տարիներ ապրելով միմյանց շատ մոտ տարածական հեռավորության վրա՝ երկու ժողովուրդներն էլ միևնույն ժամանակ զգացել են այն պատենշների և սահմանների անկայությունը, որոնք հատել, սակայն, նրանք երբևիցե չեն կարողացել՝ փոխադարձ դարպասված սահմանների պատճառով: Իսկ այժմ, երբ արդեն երկու հարևան պետություններն էլ միաժամանակ թևակոխել են մի նոր հազարամյակ, որտեղ առաջնային և զլխավոր արժեքներից և խնդիրներից է համարվում համաշխարհային գլոբալացումը, միջմշակութային փոխհարաբերությունների բարելավումը, թե՛ Հայաստանը, թե՛ Թուրքիան չունեն ստեղծած հանդուրժողականության այնպիսի մի հիմք, որի վրա հիմնվելիս հետագա բոլոր փոխհարաբերությունները: Հանդուրժողականությունը այնպիսի բարոյական հատկանիշ է, որը բնորոշում է վերաբերմունքը այլ մարդկանց հետաքրքրությունների, համոզումների, հավատալիքների, սովորույթների և վարքի վերաբերյալ, ինչը արտահայտվում է փոխադարձ հասկացվածության և տարաբնույթ հետաքրքրությունների համաձայնեցվածության մեջ, մեծամասամբ՝ առանց ճնշման գործադրման, բացատրությունների և համոզումների մեթոդների կիրառմամբ:

Երկու հարևան պետությունների միջև հանդուրժող մթնոլորտի և բարյացակամության կամուրջի ստեղծման համար անհրաժեշտ է ունենալ փոխադարձ տեղեկատվություն հարևանների հետաքրքրությունների, համոզումների, հավատալիքների, սովորույթների մասին, ինչն այսօր որոշակի փոխադարձ սահմանափակումներ ունի: Միջմշակութային շփումներն, իրենց հերթին, հնարավորություն կտան տարբեր տարիքի, սեռի, տարբեր սոցիալական խմբերի, տարբեր սոցիալական կարգավիճակ ունեցող մարդկանց շրջանակներում բարիդրացիական փոխհարաբերությունների ստեղծման, փոխադարձ հասկացվածության, ինչպես նաև շատ կարծրատիպերի և դարերի ընթացքում ստեղծված իրականությանը ոչ այդքան մոտ առասպելների հերքման: Սա էլ իր հերթին հնարավոր է, որ դառնա նոր՝ հանդուրժողականության վրա հիմնված, փոխհարաբերությունների ստեղծման և զարգացման նախապայման, որն իր հիմքում կունենա այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են հարգանք դիմացինի ազգության, կրոնի, հավատալիքների, մշակույթի, ավանդույթների հանդեպ, անվերապահ դրական ընդունում, աջակցություն և այլն:

Նրա համար, որպեսզի հնարավոր լինի ստեղծել բարյացակամության կամուրջ և ի վերջո լուծել առկա կոնֆլիկտը, անհրաժեշտ է որպեսզի իրադրությունը դիտարկվի ոչ միայն նեղ քաղաքական շրջանակներում: Այսինքն խնդրի լուծումը ոչ միայն քաղաքական կողմերի բանակցությունների հիման վրա պետք է իրականացվի, այլ նաև երկու հասարակությունների շփման հիման վրա: Ընդհանրապես կոնֆլիկտի կարգավորման ցանկացած գործընթաց իրենից ենթադրում է հասարակական մասնակցության, փոխադարձ շփումների ընդլայնում և խորացում, ինչն էլ պահանջում է տիտանական ջանքեր երկու կողմերից էլ: Սա հնարավոր է իրագործել միայն այն ժամանակ, երբ փոխհարաբերությունների հիմքում ընկած վստահության մեծ դաշտ կա:

Ինչևէ, ես համոզված եմ, որ կգա մի օր, որ Հայաստանի և Թուրքիայի միջև կստեղծվի հանդուրժողականության և բարյացակամության կամուրջը, որ մի օր հնարավոր կլինի

առանց ավելորդ արգելքների մեկնել և տեսնել մեր նախապապերի պատմական հայրենիքը և այնքան երազված Արարատի մյուս կողմը, առանց արգելքների և վախի շփվել թուրք ժողովրդի, երիտասարդների հետ:

Յոթիսիսմե Գրիգորյան

Շատ անգամ, երբ խոսում ենք հարևան երկրների՝ մասնավորապես Թուրքիայի հետ բարյացակամ հարաբերությունների մասին, թվում է՝ ոչ ռեալ, հեռավոր ու անհասանելի թեմա ենք շոշափում: Իսկ եթե քչերն էլ խոսում են բարյացկամության մասին՝ որպես իրականանալի, «նյութական» գաղափար, ապա նշում են, որ պետք է *սկսել* բարիդրացիական վերաբերմունք ցուցաբերել, բարեկամության քայլեր անել և այլն: Մինչդեռ, ըստ իս, ցանկացած գործողություն շատ ավելի հեշտ է շարունակել, քան սկսել: Բազմաթիվ են այն ոլորտները, որտեղից կարելի է վերսկսել սառեցված հարաբերությունները: Օրինակ, եթե վերցնենք ամենապարզ բնագավառը՝ հայկական և թուրքական կենցաղը, կնկատենք, որ այստեղ զուգահեռները մինչև այսօր բազմաթիվ են: Սակայն նախքան բարյացակամությունը, կարծում են, կա մի «նախապայման»՝ հանդուժողականությունը: Այն ստեղծվում է իրար լսել կարողանալու և միմյանց կարծիքը հարգելու ոչ բարդ և հասանելի գործողություններից, որոնք սակայն, որոշակի հմտություն են պահանջում: Իսկ մշակութային թեմաները լավագույնն են երկխոսությունը սկսելու համար: Ընդհանրապես մշակույթի ընտրությունը՝ իբրև բոլոր մակարդակներում (անձնական, սոցիալական, միջազգային) շփումներ հաստատելու առաջնային բնագավառ, պատահական չէ: Ինչպես մյուս պետությունների, այնպես էլ Թուրքիայի և Հայաստանի պարագայում, ազգերի ապրելակերպը և մտածելակերպը ուղղակիորեն արտացոլված են մշակույթի մեջ: Ուստի՝ ինչպիսին կոնկրետ ժամանակաշրջանում ազգի մշակույթն է, այդպիսին երկրի քաղաքականությունն է, քանի որ այն վարող իշխանությունները վերջին հաշվով այդ ժողովրդի մասն են:

Եթե որոշ ժամանակ առաջ տատանվում էի, թե որտեղից պետք է տրվի հայ-թուրքական հարաբերությունների ազդակը և ավելի հավանական էր թվում վերևից՝ այսինքն պետական իշխանության կողմից գործընթացը նախաձեռնելու տարբերակը, ապա այժմ համոզվում եմ, որ ազդակները պետք գան ներքևից՝ ժողովրդից: Եվ առաջին հերթին, երիտասարդությունից: Սկսելով թուրքական կողմից՝ նշեմ, որ վերջերս կատարված հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ Թուրքիայում, հատկապես քաղաքային բնակչության շրջանում, գոյություն ունի աճող միտում՝ ընդհանրապես Թուրքիայի պատմությանը և մասնավորապես հայ-թուրքական հարաբերություններին վերաբերող հարցերի շուրջ *բազմակողմանի* տեղեկատվություն ստանալու: Այսօր արդեն հստակ կարելի է ասել, որ ավելի քան կես դար Եվրոպայի դուռը բախող Թուրքիան, եթե երբևէ ԵՄ անդամ չդառնա էլ, կարևորագույն բարեփոխումներ է կատարել վերջին տասնամյակներում, որոնք մեծ դրական ազդեցություն են ունեցել Թուրքիայի յուրաքանչյուր քաղաքացու համար: Հենց Եվրոպական արժեքների ճանաչողության պայմաններում Թուրքիայում աճեց մտավորականության մի սերունդ, որը թեև հալածվում է սեփական իշխանությունների կողմից, սակայն հասցրել է շատ բան փոխել իր հասարակության մտածելակերպի մեջ: Ինտերնետային ստորագրահավաքը, որ վերջերս նախաձեռնեցին չորս թուրք մտավորականները, համարում են մեծ դրական նախաձեռնություն և առաջընթաց: Գալով հայկական կողմին, կարևոր են համարում նշել մեր երկրում տեղի ունեցող դրական փոփոխությունները, մասնավորապես այսօր դրվող քաղաքացիական հասարակության սաղմերը: Մեր հասարակությունը ևս արդեն գիտակցում է, որ հարևան պետության հետ հնարավոր չէ պահպանել մշտապես փակ սահմաններ և գոյություն չունեցող հարաբերություններ:

Փաստորոն, ի մի բերելով, կարող ենք ասել, որ հիմա ունենք երկուստեք միմյանց լսելու

պատրաստ հասարակական որոշ շերտեր: Խնդիրը կայանում է դրանք ընդարձակելու, աճեցնելու մեջ: Դա պետք է արվի առաջին հերթին երիտասարդության կողմից, քանի որ այն հանդիսանում է հասարակության ամենադինամիկ, իր հայացքներում կարծրատիպերի հանդեպ առավել դիմադրողունակ և դեպի առաջ միտված հատվածը:

Բարյացակամության կամրջի ստեղծման ասպեկտներից կառանձնացնեն, ըստ իս, բավականին հասանելի երկուսը,

✓ Երաժշտություն – Որքան էլ շատերը հերքեն, հայ և թուրք ժողովուրդների մեղեդիներում արևելյան տարրերի նմանությունը չափազանց մեծ է: Այցյալ դեկտեմբերին Հայաստանում անցկացված երաժշտական կամրջի ընդամենը մեկ-երկու համերգները ցույց տվեցին, թե որքան մեծ է մշակութային նմանության ազդեցությունը: Պետք է ավելի հաճախ կազմակերպվեն այդօրինակ միջոցառումներ, փառատոններ, երիտասարդական մրցույթներ:

✓ Կրթական ծրագրեր – Բավականին արդյունավետ և հետաքրքիր կարող է լինել երկու երկրներում ամառային (մոտ երկու շաբաթ) դպրոցների կազմակերպումը՝ առաջին-երկրորդ կուրսերի ուսանողների համար: Նաև կարելի է մշակել կրթաթոշակով որոշ մասնագիտությունների մագիստրատուրայի, ասպիրանտուրայի դաընթացների փոխանակման ծրագրեր:

Իմ կողմից ներդրում հայ-թուրքական հարաբերություններին տեսնում եմ հենց կրթական ոլորտում: Կուրսային և դիպլոմային աշխատանքներիս բերումով («Թուրքիայի ԵՄ անդամակցությունը», «Կիպրական խնդիրը արդի փուլում») ինտերնետով շփվել եմ թուրք երիտասարդների հետ: Պատրաստ եմ տարբեր թեմաներով կազմակերպել սեմինարներ, քննարկումներ, այլ երիտասարդների հետ մշակել նմանատիպ փոխայցերի ծրագրեր:

Վերջում մեջբերում եմ հայ և թուրք ժողովուրդների մեկական ասացվածք (դրանք մույնի համարժեքն են երկու լեզուներով) .

Կուժ, քեզ են ասում,կուլա դու լսի՛ր :

Աղջիկս, քեզ են ասում, հարս դու լսի՛ր: - Kizim sana soyluyorum, gelinim sen dinle.

Արիենիկ Աթաբեկյան

Եթե աշխարհում ժողովուրդները կարողանային ընդհանուր հայտարարի գալ, պապ պատերազմները վաղուց դադարած կլինեին, իսկ գուցե և չէին լինի ընդհանրապես: Այս աշխարհի յուրաքանչյուր անկյունում, բոլոր երկրներում, լինի քրիստոնյա, թե մահմեդական, մարդիկ ձգտում են խաղաղության: Եթե չլինի այս «խաղաղություն» բառը, աշխարհում ոչինչ չի զարգանա: Երկրի վրա ամեն ինչ սիրո վրա է հիմնված, մինչդեռ պատերազմը գալիս է կործանելու այդ սերը և չարություն, ողբերգություն ու ագրեսիա սերմանելու: Թշնամանքը կուրացնում է մարդուն, պատերազմները մթագնում են բանականությունը և ծնում անհամդուրժողականություն:

Այսօր ամենուր կոչ են անում խնդիրների խաղաղ լուծումներ գտնելուն, զենքի լեզվով խոսելուց հրաժարվելուն, բռնությանը վերջ տալուն, ինչը պետք է հասկանան բոլորը և սկսեն համագործակցել: Իհարկե, դա է ճիշտ ճանապարհը, որովհետև ատելությանը ոչնչի հասնել չի կարելի, և սա պետք է հասկանան բոլորը և առաջնորդվեն հանդուրժողականության ու փոխվստահության սկզբունքների համաձայն: Բռնությունը բռնություն է ծնում. սա մի փակ շղթա է, որից ազատում չի լինի, եթե աշխարհը ճիշտ ժամանակին կանգ չառնի:

Եվ ահա այս վիճակում միմյանց ձեռք են մեկնում հասարակ մարդիկ, երիտասարդներ, ովքեր ուզում են խաղաղություն և փոխըմբռնում, ովքեր ուզում են՝ իրենց երկիրը ծաղկի, իսկ իրենց երեխաները և գալիք սերունդները խաղաղ երկնքի տակ ապրեն: Այստեղ գտնվող յուրաքանչյուր մարդ մեծ հայրենասեր է իրականում և լուրջ առաքելություն է

կատարում իր երկրի համար:

Ըստ իմ տեսակետի՝ որպես հայ երիտասարդության ներկայացուցիչ, Հայաստան-Թուրքիա հարաբերությունները դեռևս սաղմնային փուլում են գտնվում: Այս վերջին տերմինը գուցե և տարօրինակ թվա երկու հարևան երկրների համար, բայց ճշմարտությունը դա է: Քաղաքականությունն ու մշակույթը առհասարակ տարբեր հարթությունների վրա գտնվող երևույթներ են: Որևէ երկիր ճանաչելու համար պետք է նախ այսպես կոչված «մշակութային զբոսանքներ» անցկացնել: Իսկ մշակույթը ազգություն ու սահմաններ չի ճանաչում: Ուրեմն պետք է ավելացնել մշակութային շփումներն ու փոխհարաբերությունները, իհարկե, չմոռանալով սեփական արժեքները, ինքնությունն ու էությունը:

Ուստի թող այս քայլը լինի առաջին խաղաղարար գործողությունը, որ կատարում են Հայաստանի և Թուրքիայի երիտասարդները, ովքեր երկու երկրների միջև կստեղծեն փոխադարձ բարեկամության, հանդուրժողականության և որ ամենակարևորն է՝ հարգանքի մի գոտի, օղակ, որտեղից ներս չեն թափանցի ո՛չ պատերազմները, ո՛չ չարախոսությունները և ոչ էլ բռնությունները:

Իսկ այս նամակը թող խաղաղության հաղորդագրություն լինի ամբողջ աշխարհին և մարդկանց, ովքեր կարդալու են այն, թող հույսի ու բարության շող տարածի ամբողջ մարդկության մեջ ու հանգեցնի բոլոր խնդիրների խաղաղ լուծմանը:

Եթե հնարավոր է որոշումներ ընդունել խաղաղ, բարյացակամ մթնոլորտում, ապա այսօրվա երիտասարդությունը ընտրել է այդ ճանապարհը:

Ուրեմն Չաքարյան

Իմ լավագույն ընկերը՝ Ահմեդը, թուրք է: Նա երբեմն գրում է հայերեն սիրային բանաստեղծություններ և շատ է սիրում ֆուտբոլ՝ ճիշտ եղբորս նման: Նրանք նման են նաև բնավորությամբ. ամեն անգամ իրար հանդիպելիս նախ մռայլվում են, ապա սկսում են կատակել և խաղալ ինձ հետ, թաքուն հետևելով միմյանց: Ահմեդը ապրում է արևոտ Վանա լճի ափին և միշտ ինձ նվիրում է գետափին գտած գեղեցիկ քարեր, խեցիներ, երբեմն նաև հին դրամներ և առարկաներ, որոնք օգտագործել են առաջ այդտեղ ապրող հին հայերը: Նա գիտի նաև շատ առասպելներ և հեքիաթներ թաքնված գանձերի, բարի ու չար ոգիների, թագավորների և ասպետական պատերազմների մասին: Ահմեդը պատմում է նաև, որ իրենց ընտանիքում կա հին ավանդություն, թե ինչպես է իրենց տոհմի հիմնադիրը փրկել կոտորածից և վայրենիներից մի հայ աղջկա և ամուսնացել նրա հետ, և թե ինչպես են իրենց զուգընկերները օգնել նրանց:

Երբ հայրիկս իմացավ այդ մասին, ինձ նվիրեց հայերեն և թուրքերեն գրված պատմության դասագիրքը, որտեղ մանրամասն նկարագրվում են առաջին համաշխարհային պատերազմի իրադարձությունները: Հիմա ես և Ահմեդը միասին ուսումնասիրում ենք այդ ժամանակաշրջանը, որ գտնենք Ահմեդի նախնիների մասին հիշատակություններ: Նա որոշել է գրել հայ և թուրք ժողովուրդների հարաբերությունների պատմությունը և ասում է, որ պետք չէ շփոթել մարդկանց պետությունների հետ, և որ հասարակ մարդկանց հարաբերությունները շատ ավելի հետաքրքիր են և կարևոր:

Համացանցի գեղեցիկ անկյուններում միասին զբոսնելիս նա հաճախ է պատմում նաև քրդերի մասին, որոնք ապրում են հարևան փողոցում: Ահմեդն ասում է, որ նրանք շատ են նման հայերին և թուրքերին, և որ նրանց երեխաները շատ լավ են ֆուտբոլ խաղում: Նրանք Ահմեդին խնդրել են, որ ինձ ու եղբորս հրավիրի Վան, իրականում ծանոթանալու համար, քանի որ նրանց շատ է դուր եկել եղբորս ֆուտբոլային հնարքներից մեկը:

Ահմեդը խելացի և ակտիվ մարդ է: Նա ուզում է կազմակերպել ոտքով արշավ Ստամբուլից մինչև Երևան և ես անպայման ուղեկցելու եմ նրան, եթե մինչ այդ լրջորեն մարզվեմ և կոփվեմ, որ կարողանամ դիմանալ ճանապարհի դժվարություններին:

Նա ասում է, որ դա կօգնի բարյացակամության կամուրջ ստեղծել Հայաստանում և Թուրքիայում ապրող բոլոր ազգերի երեխաների միջև: Նա նույնիսկ հողված է գրել «Ինչպե՞ս ստեղծել բարյացակամության կամուրջ ողջ աշխարհի ժողովուրդների միջև» վերնագրով, որը շահել է առաջին մրցանակը իրենց դպրոցում:

Ահմեդին շատ է դուր գալիս իմ գրելու ոճը և նա ինձ խնդրել է գրել իր մասին շարադրություն, որը նա խոստացել է հրատարակել համացանցում իրենց դպրոցի թերթում, նաև Արարատ լեռան կատարին, հավերժական ձյունների մեջ երկուսիս ստորագրությամբ ձեռագիր մի օրինակ թաղել, որպես մեր ընկերության խորհրդանիշ: Նա կարծում է, որ դա նույնպես կօգնի բարյացակամության կամուրջ ստեղծել աշխարհի բոլոր ժողովուրդների միջև:

Եթե դուք կարդում եք այս շարադրությունը, ուրեմն իմ և Ահմեդի աշխատանքը հաջողվել և գնահատվել է: Ես հուսով եմ, որ մենք միասին կիրականացնենք մեր բոլոր երազանքները:

Ես հպարտ եմ, որ իմ լավագույն ընկերը Ահմեդն է:

2029թ.

Շարադրության այս ձևը և ոճը ընտրել եմ, որպեսզի փոխանցեմ միջմշակութային և հայ-թուրքական հարաբերությունները ապագա սերունդների տեսանկյունից, մասնավորապես երեխաների: Իմ հնարավոր ներդրումը «բարյացակամության կամուրջի» ստեղծման գործում կարող է լինել, ինչպես մասնագիտական՝ ծրագրավորման և մասնավորապես վեբ-ծրագրավորման ոլորտում (օրինակ, ամենատարբեր հայ-թուրքական վեբ-կայքերի ստեղծումը, միասնական, քարոզչությունից զուրկ ինֆորմացիոն դաշտի ստեղծումը կամ դրան նպաստելը), այնպես էլ ստեղծագործական և հասարակական գործունեության: Նշեմ, որ ունեմ բազմաթիվ թուրք ընկերներ, որոնց հետ ծանոթացել եմ ինտերնետով: Շատ եմ կարևորում նաև Թուրքիայում ապրող հայության հարցը, հայրենիքի հետ նրանց կապերի ամրապնդումը և նրանց դերը հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավման մեջ: Մինչ այժմ ուժերիս ներածին չափով փորձել եմ մեղմել շրջապատիս մարդկանց ծայրահեղ հայացքները. ես կարծում եմ, որ մարդկային շփումը, իրար ճանաչելը ու հասկանալը պիտի լինեն բարյացակամ հարաբերությունների հիմնաքարը:

Անուշ Բագրատունյան

Ինչպե՞ս կառուցել բարյացակամության կամուրջ երկու դարավոր հարևանների միջև, և արդյո՞ք հնարավոր է կառուցել այդ կամուրջը: Ես բավականին երկար եմ մտածել այդ հարցի շուրջ և, հանկարծ հիշելով մի դեպք, եկա այն եզրակացությանը, որ, այո, հնարավոր է կառուցել բարյացակամության կամուրջ այդ երկու հինավուրց ազգերի միջև:

Տարիներ առաջ իմ ընկերներից մեկը գնացել էր Թուրքիա որպես զբոսաշրջիկ: Նրան շատ էր հետաքրքրում Թուրքիան, նրա մշակույթը: Գնալուց առաջ նրա մոտ ներքին լարվածություն կար, ես նույնիսկ վախ նկատեցի նրա աչքերում, քանի որ, ի վերջո, Թուրքիա էր գնում: Սակայն, երբ վերադարձավ այնտեղից, այս անգամ ընկերոջս աչքերում հանգստություն տեսա: Թուրքիայում գտնվելու ժամանակ նա ետ էր մնացել զբոսաշրջիկների խմբից և մոլորվել էր: Նրան թվացել էր, որ եթե իմանան, որ ինքը հայ է, ապա ոչ ոք իրեն չի օգնի, բայց պարզվել էր, որ սխալվում է: Մի թուրք երիտասարդ, տեղեկանալով, թե ինչ է պատահել ընկերոջս հետ, օգնության ձեռք էր մեկնել նրան: Քանի որ շատ ուշ էր եղել, թուրք երիտասարդը ընկերոջս հրավիրել էր իրենց տուն, չմայած այն բանին, որ գիտեր նրա հայ լինելը, կազմակերպել էր ջերմ հյուրասիրություն և թույլ էր տվել, որ իրենց տանը գիշերի, իսկ առավոտյան օգնել, որ նորից միանա

գրոսաշրջիկների խմբին:

Ընկերս մինչև օրս շոյված է այն մարդկային վերաբերմունքից և բարի կամքից, որ դրսևորել էին թուրք երիտասարդը և նրա ընտանիքը իր նկատմամբ:

Այս պատմությունից հետո հասկացա, որ այս երկու ժողովուրդների միջև հնարավոր է, ավելի ճիշտ անհրաժեշտ է ստեղծել բարյացակամության կամուրջ, և շատ ավելի հեշտ է կամուրջներ կառուցել հասարակ ժողովուրդների միջև: Շատ կցանկանայի, որ պետական այրերը լսեն ժողովրդի ձայնը, իսկ ժողովուրդը իմաստուն է, նա ունի բարի կամք և կարող է գտնել այդ կամուրջը կառուցելու ճանապարհը: Չպետք է մոռանալ, որ այս մարդիկ դարեր շարունակ ապրել են կողք կողքի՝ կիսելով իրենց ուրախություններն ու հոգսերը, և այս երկու ժողովուրդների միջև մշակույթը բավականին խորը դրոշմ է թողել:

Իսկապես, կար ժամանակ, որ նրանք ապրում էին կողք կողքի ու նրանց միջև կար և՛ սերը, և՛ հանդուրժողականությունը, և՛ բարյացակամություն միմյանց նկատմամբ: Պատմությունը ցույց է տվել, որ շատ հաճախ պատերազմների ժամանակ հասարակ թուրք և հայ մարդիկ իրար օգնել են ու փրկել, չնայած այն բանին, որ պատերազմում էին միմյանց դեմ: Վստահ եմ, որ այսօր էլ երկու ժողովուրդների միջև կա մեծ ցանկություն կառուցել բարյացակամության կամուրջը, այս գործում շատ մեծ է երիտասարդության դերը, չէ՞ որ հասարակությունների շարժիչ ուժը հենց նրանք են: Վստահ եմ, որ համերաշխության, բարյացակամության, հանդուրժողականության կամուրջը երկու դարավոր հարևանների միջև կկառուցվի և անպատճառ կկառուցվի խաղաղ ճանապարհով, բանակցությունների շնորհիվ, կլոր սեղանի շուրջ, և այդ ճանապարհով բոլոր խնդիրները կհարթվեն, որովհետև միայն խաղաղության միջոցով կարող ենք հասնել մեր նպատակին և կառուցել բարյացակամության ամուր կամուրջ:

Կարծում եմ, որ ժողովրդի, ինչպես նաև կառավարությունների միասնական ջանքերով այս ամենը իրականություն կդառնա:

Ֆայկանուշ Չոբանյան

Մարդկային արժեքների կերտման ճանապարհին բոլոր ժամանակներում էլ ի հայտ են գալիս խոչընդոտներ, որոնք արգելակում են առողջ հարաբերությունների կառուցումը: Իսկմարդկության առաջնային խնդիրներից մեկն է կայուն հարաբերությունների ստեղծում տարբեր ժողովուրդների միջև: Անվերջ պատերազմներն ու տարածայնությունները հաշտության հավանականությունը գրոյացման են հասցնում: Դրա փոխարեն պատմությանը հայտնի են շատ դեպքեր, երբ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման և բանակցությունների միջոցով պետություններն ի վեջո դարավոր հանգույցը լուծել են: Այսօր հանգուցային հարցերի շրջանակներում իր անլուծելի խնդիրների, առատությամբ առանձնանում է հատկապես Կովկասյան տարածաշրջանը, որտեղ ներկայումս տարբեր երկրների միջև կան չլուծված բազում խնդիրներ: Ամեն դեպքում քայլ առ քայլ պետությունների գործադրած ջանքերը հույս են ներշնչում, որ մի օր այստեղ ծագած խնդիրները նույնպես կլուծվեն:

Ես ինքս կողմ եմ տարածաշրջանում խաղաղության և կայունության մթնոլորտի հաստատմանը, որը պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Տարածայնությունների հարթումը միայն կառավարությունների և պաշտոնատար անձանց գործը չէ. դա յուրաքանչյուր անհատի պարտքն է երկու ժողովուրդների միջև հաշտության եզրեր փնտրելն ու դրանք զարգացնելը: Չէ՞ որ յուրաքանչյուրս էլ ի վիճակի ենք նպաստել երկկողմ հարաբերությունների առաջընթացին ու բարգավաճմանը: Իսկ ԳԳ-ի

համար այսօրվա կարևորագույն խնդիրներից մեկն է կառուցողական և առողջ հարաբերությունների ստեղծում հարևան պետության՝ Թուրքիայի հետ:

Ցանկացած պետության մեջ երիտասարդությունը միշտ էլ եղել է և կմնա այն շարժիչ ուժը, որն ի վիճակի է նոր գաղափարների, մտքերի առաջադրման և դրանց իրականացման ճանապարհով հասնել հաջողությունների: Միջմշակութային կապերի զարգացումը, երկու երկրների պատմամշակութային արժեքներին ծանոթանալը կարող է բավական հուսադրող արդյունքներ ապահովել: Մի շարք միջոցառումները և հավաքները մեզ հնարավորություն կընձեռեն լավ հասկանալ միմյանց, գտնել մեզ կապող օղակներ և տեղյակ լինել երկուստեք հուզող խնդիրներին: Մենք, ապրելով նույն տարածաշրջանում, ունենք գրեթե նույն խնդիրները, հետևաբար քննարկումների արդյունքում ներկայացված տեսակետների, կարծիքների շնորհիվ կարող ենք գտնել մեր խնդիրների լուծման տարբերակներ: Առհասարակ ուսանողությունը ունի մեծ պոտենցիալ և կարող է լուրջ ներդրումներ ունենալ հայ-թուրքական հարաբերությունների հիմքի ճիշտ կառուցման և հետագայում արդեն բարելավման գործում: Կարծում եմ, որ սեմինարները և քննարկումները հայ և թուրք ուսանողների միջև օգտակար կլինեն երկու կողմերի համար. այստեղ կշոշափվեն բազմաթիվ հարցեր, ելույթներով հանդես կգան հայ և թուրք ուսանողներ, որոնք, արտահայտելով իրենց մտտեցումները այս կամ այն հարցի վերաբերյալ, առաջարկելով մտահաղացումներ և գաղափարներ, ի վերջո կարծում եմ փոքրիշատե կգտնեն մեզ հուզող հարցերի պատասխանները: Այս ամենից բացի, պետք է մեզ իրար կապող այլ տարբերակներ գտնել: Իսկ դրանց մեջ, անշուշտ, իր տեղն ունի արվեստը, որը միմյանց հետ կապեր հաստատելու լավագույն եղանակն է: Հատկապես երաժշտության միջոցով կարելի է փորձել հասկանալ միմյանց: Չէ՞ որ երաժշտությունը ազգություն, լեզու, քաղաքական խնդիրներ չի ճանաչում, այստեղ շահերի բախում տեղի չի ունենում: Կարելի է ստեղծել երաժշտական ակումբներ, որտեղ հայ և թուրք երաժշտասերները կծանոթանան մեր երկու ժողովուրդների մշակույթին, կազմակերպել ցուցահանդեսներ, որտեղ կներկայացվեն արժեքավոր նկարչական գործեր: Կարելի է կազմակերպել փոխադարձ այցեր դեպի Հայաստան և Թուրքիա: Էքսկուրսիաները հնարավորություն կտան ծանոթանալ պատմական արժեքներին, ուսումնասիրել ճարտարապետական կոթողները և հուշարձանները: Երիտասարդ գրողների խմբակների ստեղծման շնորհիվ մենք հնարավորություն կունենանք ուսումնասիրելու ժամանակակից երիտասարդ գրողների գործեր և կատարել փորձի փոխանակում: Լուսանկարների ցուցահանդեսների ընթացքում մենք մեր վերաբերմունքը կարող ենք արտահայտել մեզ հուզող ցանկացած հարցի նկատմամբ: Կարող ենք ստեղծել այնպիսի նկարներ, որոնցում յուրաքանչյուր մարդ կգտնի իրեն մտահոգող հարցի պատասխանը: Եվ որ ամենակարևորն է. ցանկացած լուսանկար պետք է քարոզի այն բարությունը, հանդուրժողականությունը, միմյանց նկատմամբ հարգանքը, հույսը ապագայի հանդեպ, որը շատ է պակասում այսօրվա հասարակությունում:

Այսօր՝ 21-րդ դարում հայ-թուրքական հարաբերությունները թևակոխել են որակական մի նոր փուլ և երբեմնի անլուծելի թվացող խնդիրները աստիճանաբար լուծում են ստանում: Գիշտ է, դեռ կան տարածայնություններ, որոնք գտնվում են հարթման փուլում, բայց եթե մեզանից յուրաքանչյուրը թեկուզ փոքր ներդրում կատարի երկու ժողովուրդների միջև հարաբերությունների կառուցմանը նպաստելու համար, կարծում եմ՝ մենք կարող ենք որոշակի հաջողություններ արձանագրել: Պետք է որդեգրել հանդուրժողականության քաղաքականություն և հասկանալ, որ իրար պարսավելը ոչ մի արդյունք չի տալու: Մարդասիրական գաղափարները պետք է ցայտուն դրսևորվեն յուրաքանչյուրիս մեջ, և ամեն մի ամիսատ պետք է գիտակցի, որ հայ-թուրքական հարաբերությունների կայունացումը մեզնից յուրաքանչյուրի խնդիրն է:

21-րդ դարում հնարավոր չէ ապրել փակ սահմաններով, լինել շրջափակված և հարևան պետությունների հետ ունենալ վատ հարաբերություններ: Պետք է արվեն փորձեր բարի դրացիական հարաբերություններում ապրելու համար: Երկու պետություններում էլ պետք է աշխատանք տանել ժողովրդին իրազեկելու, նախապատրաստելու նպատակով:

Երկու երկրներն էլ ունեն մշակութային նմանություններ: Իմ կարծիքով դա կապված է երկու հանգամանքի հետ. առաջինը՝ թուրքերը և հայերը լինելով ասիական ժողովուրդներ ունեն որոշակի նմանություններ, երկրորդ՝ նրանք երկար ժամանակ միասին են ապրել: Իսկ մշակույթն իրենից ներկայացնում է նյութական և հոգևոր արժեքների մի համակարգ, որն անընդմեջ նորացվում է, ավելանում են նորանոր էլեմենտներ կախված տվյալ ժամանակահատվածից:

Իմանալով և շատ լավ գիտակցելով այս ամենը՝ այժմ պետք է փնտրենք և գտնենք ճանապարհներ, որպեսզի կառուցենք բարյացակամության կամուրջ: Կարևորագույն նախապայմաններից մեկը թուրք երիտասարդների հետ շփումն է, ինչի արդյունքում կկարողանանք լիարժեք պատկերացում կազմել երիտասարդների մտածելակերպի, հոգեբանության, հանդուրժողականության, քաղաքական հայացքների մասին:

Հստակ պատկերացում կազմել իրականում տիրող իրավիճակի մասին դժվար է, հատկապես եթե հաշվի առնենք, որ հաճախ մեր ունեցած իմֆորմացիան չի համապատասխանում իրականությանը: Միմյանց հետ հաղորդակցվելու, իրար ավելի լավ ճանաչելու հանգամանքը մեզ հնարավորություն կտա հասկանալու թե ինչպիսի քայլեր պետք է անել հետագայում հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավման ճանապարհին:

Չպետք է մտածել, որ բարյացակամության կամուրջ ստեղծելու դեպքում մոռանում ենք մեր դժվարին պատմությունը, ոչ ընդհակառակը՝ բարյացակամություն կառուցելով կկարողանանք պահպանել թուրքիայում դեռևս պահպանված հայկական մշակութային արժեքները: Բարյացակամություն ստեղծելով կհասնենք այն բանին, որ թուրքիայում հայերը կապրեն՝ իմանալով, որ պաշտպանվում են իրենց իրավունքները և ի վերջո կստեղծվի հանդուրժողականության մթնոլորտ: Եվ ի վերջո հասնենք նրան, որ այլևս երբեք երիտասարդները չկրկնեն իրենց պապերի սխալները: Ոչ մի երկրում չոտնահարվեն մարդու և քաղաքացու իրավունքները:

Եկեք ապրենք բարյացակամության, հավասար իրավունքների, հանդուրժողականության պայմաններում:

Գևորգ Աղաջանյան

Հայաստանի և Թուրքիայի միջմշակութային շփումների մասին խոսելիս կցանկանայի ուշադրությունն ուղղել պատմության ֆենոմենին: Մեր երկրների հարաբերությունների պատմությունը շատ բարդ ու ողբերգական է: Կարծում եմ, որ երբևէ պետք չէ մոռանալ երկրիդ պատմությունը, սակայն միևնույն ժամանակ, պետք չէ միայն ետ նայել, պետք է տեսնել նաև ներկան իր մարտահրավերներով: Հայաստանի և Թուրքիայի համար այսօրվա մարտահրավերն է սկիզբ դնել նոր հարաբերությունների կառուցմանը հանդուրժողականության և փոխըմբռնման հիման վրա:

Ինչ կարող ենք անել մենք՝ երիտասարդներս՝ սա է ինձ համար այսօրվա հիմնահարցը:

Իմ կարծիքով պետք է մշակվի մի մոտեցում, որի իրականացումը իր վրա կվերցնեք երկու երկրների երիտասարդությունը: Նկատի ունեն այն, որ առաջին քայլը պետք է անեն երիտասարդական և հասարակական կազմակերպությունները: Իմ պատկերացմամբ,

պետք է, որ բազմաթիվ երիտասարդական ծրագրեր, կոնֆերանսներ, սեմինարներ, քննարկումներ, մշակութային միջոցառումներ, ուսանողների փոխանակման ծրագրեր իրականացվեն: Նպատակը տեսնում են միմյանց հետ ծանոթանալու մեջ, միմյանց պատմությունը և մշակույթը ճանաչելու մեջ, որպեսզի հասկանալի դառնա, թե որն է մեր երկրների միջև առկա հակասությունների պատճառը: Երբ մեր հասարակությունները ներքուստ պատրաստ լինեն երկխոսությանը, ապա հարաբերությունների հաստատման պրոցեսը էլ ավելի կհեշտանա: Կարծում են, վերևից (իշխանություններից) եկող ցանկացած որոշում միանգամից չի ընդունվի հասարակության կողմից, եթե վերջինս պատրաստ չէ դրան հոգեբանորեն: Այսպիսով, մենք պետք է պատրաստենք մեր հասարակությունները գալիք փոփոխություններին, որոնց կատարողները մենք իսկ պետք է հանդիսանանք:

Ողջ պատասխանատվությամբ կարող են ասել, որ Հայաստանի երիտասարդությունը պատրաստ է այսպիսի դեր իր վրա վերցնել, քանի որ մենք գիտակցում ենք ինտեգրացիայի և երկխոսության կարևորությունը: Խորին համոզված են, որ յուրաքանչյուր սոցիալական, քաղաքական և մշակութային գործընթացի ապագան երիտասարդության ձեռքերում է՝ մե՛ր ձեռքերում:

Արգամ Պետրոսյան

Հայաստանի և Թուրքիայի միջև հարաբերություններ. մնում է ակնկալել ավելին: Իմ կարծիքով, անհրաժեշտ է երկու ժողովուրդների անցյալը չմոռանալով՝ ստեղծել բարենպաստ պայմաններ փոխադարձ հարաբերությունների, քանի որ մենք հարևան հանրապետություններ ենք և դեռ կողք կողքի կապրենք դարեր և դեռ ավելի: Մենք ապրում ենք միմյանց այնքան մոտ և մեզ բաժանում է միայն գծված սահմանագիծը: Այս ժողովուրդները գտնվում են իրար մոտ, բայց միմյանց մասին գրեթե ոչինչ չգիտեն, ինչը կարելի է շտկել՝ կազմակերպելով այնպիսի միջոցառումներ, որոնք կնպաստեն երկու ժողովուրդների շփումներին, միմյանց մշակույթների, ավադույթների, սովորույթների, պատմության և ժամանակակից աշխարհընկալման մասին ինֆորմացիայի փոխանցմանը: Մշակույթը և բոլոր վերոհիշյալները մեզ կօգնեն ընդհանուր պատկերացում կազմել այս երկրների մարդկանց մասին, ցույց կտան նրանց դեմքն ու հոգին:

Կարող է հարց ծագել. իսկ ինչպե՞ս իմանալ այս ամենը: Իհարկե դժվար է այս ամենի մասին իմանալ միայն գրքեր և թերթեր կարդալով: Ժողովրդին ճանաչելու լավագույն տարբերակը նրա հետ անմիջական շփումն է: Մենք ունենք տարբեր լեզուներ, կրոններ, պետական-իրավական համակարգ, բայց այս ամենը չի խանգարում մեզ ստեղծել լավ փոխհարաբերությունների կամուրջ: Ստեղծելով լավ հարաբերություններ՝ մենք զարկ կտանք և խթան կհանդիսանանք մեր կառավարությունների համար: Մենք տարբեր երկրների ժողովուրդներ ենք, մենք ունենք տարբերություններ և առանձնահատկություններ, բայց մենք մարդիկ ենք, իսկ յուրաքանչյուր մարդ հանդիսանում է աշխարհի հանրության մի մաս և մի մասնիկ Երկիր մոլորակի, որը մեր բոլորի համար միակն է: Ուրեմն եկեք միմյանց ավելի լավ ճանաչենք, դառնանք ավելի հանդուրժող և օրինակ ծառայենք ամբողջ աշխարհին:

Ռաֆաել Տեր-Սարգսյան

Ի՞նչ է բարյացակամությունը: Ես կփորձեմ այս բառի իմ սեփական պատկերացումը տալ: Բարյացակամությունը մարդկանց մեջ լավը տեսնելու կարողությունն է: Շրջապատող աշխարհում պետք է տեսնել դրական կողմեր, անգամ, եթե ամեն ինչ վատ է թվում (որոշ կարծրատիպերի և հասարակության տրամադրությունների պատճառով): Եվ ահա, ինչու՞ է մեզ հարկավոր այսպիսի բարդ կարողություն: Ինչու՞ է հարկավոր

ստեղծել բարյացակամության կամուրջ:

Շատ պատճառներ կան: Ահա դրանցից մի քանիսը:

Լինել պատրաստ հաղորդակցվելու անգամ օտարի հետ: Միասնությունը շատ ավելի հեշտ է ստեղծել, երբ դիմացինիդ չես վերաբերվում ինչպես թշնամու, այդպես չէ՞: Սեկ այլ պատճառ նույնպես՝ անհրաժեշտ է միասնության համար: Փակ համակարգը զարգանալու ոչ մի հնարավորություն չունի: Մենք պետք է հաղորդակցվենք մեր գիտելիքները և մշակույթը հարստացնելու համար: Միասնությունը զարգացման բանալին է: Ոչ միայն մարդկային զարգացման, այլ նաև ազգի և ամբողջ պետության: Ինչքան բան ենք մենք կորցնում՝ մեր միասնությունը կրճատելով: Այս աշխարհում ապրող մարդիկ նույնպես փոխվում են: Եվ ես ուզում եմ հուսալ, որ ամեն ինչ փոխվում է դեպի լավը: Մենք միշտ պետք է լինենք այդ փոփոխման գործընթացում: Մենք պետք է վերջ դնենք կարծրատիպերին, որոնք ստեղծվել են տարիներ և դարեր առաջ:

Մենք չենք կարող կառուցել մեր ապագան մնալով անցյալում: Այնուամենայնիվ, դա չի նշանակում, որ մենք պետք է մոռանանք մեր անցյալը: Մենք պետք է սովորենք մեր պատմությունից և եզրակացություններ անենք: Պատմությունը չպետք է դառնա պատերազմի զենք (ինչպես շատ անգամ եղել է տարբեր ազգերի հետ):

Ժամանակակից աշխարհում հարաբերությունների հիմք կարող են հանդիսանալ միայն բարյացակամությունը և հանդուրժողականությունը: Ես ուզում եմ տեսնել աշխարհի ապագան նրա տարբեր մասերի համահունչ զարգացման ներքո, որոնք լրացնում և հաղորդակցվում են միմյանց հետ: Միայն այս դեպքում որոշ ժամանակ անց մարդկանց և ազգերին բաժանող միակ պատճառը կլինեն տարբեր լեզուները: Բայց այս դժվարությունը հեշտ է լուծել: Մենք պետք է միայն ստեղծենք հիմք, որը կմիացնի տարբեր մասեր. կամուրջ՝ բարյացակամության կամուրջ: Եկե՛ք պատկերացնենք առանց սահմանների աշխարհ: Ի՞նչու ոչ: Էռնեստո Գեվառան ասել է. «Եղի՛ր իրատես, պահանջիր անհնարինը»:

Դենիզ Չըբըշ

Եկե՛ք մտածենք մեր մասին՝ թուքերի և հայերի: Երկու ազգ, որոնք մի ժամանակ շատ բան էին կիսում, արտասվում էին միասին Սարի Գելին հիասքանչ երգի տակ: Դժբախտաբար մեր եղբայրական հարաբերությունները շատ վաղուց անհետացել են, և դա ինձ միշտ տխրեցրել է՝ առաջինը ինչպես մարդկային էակի, և երկրորդը՝ ինչպես Թուքիայի քաղաքացու: Երբ ինքս ինձ հարցնում եմ. «Ի՞նչն էր սխալ», պատասխանը միանգամից հայտնվում է իմ մտքում: Շատ բան է տեղի ունեցել, շատ տանջանքներ են եղել, բազմաթիվ սխալներ արվել շարունակաբար, և ի վերջո մեր հարաբերությունները հասել են ներկայիս վիճակին:

Այսպիսով, մի թե մենք պետք է ասենք. «Ինչ եղել է անցյալում է» և ընդունենք ներկայիս հարաբերությունները այնպես, ինչպես կա: Ըստ իս, ոչ մեր սրտերը, ոչ էլ գիտակցությունը չեն թույլ տա մեզ այդպես անել:

Չնայած, իրավիճակը հաշվի առնելով, հաճելի է տեսնել երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերությունների զարգացումը, կասկած կա, թե որքանով այն օգտակար կլինի խնդրի լուծման համար: Ինչպես գիտենք, խնդիրը նախագահների՝ Աբդուլահ Գյուլի և Սերժ Սարգսյանի միջև չի, այլ երկու ազգերի միջև է: Մինչև խնդիրը չդիտարկվի այդ հարթությունում, բոլոր ջանքերը ապարդյուն են թվալու: Եվ ի՞նչ պետք է անենք մենք:

Մենք պետք է սկսենք կոտրել երկու կողմերի միջև եղած կարծրատիպերը:

Անկախ նրանից, թե ինչ են մեզ ասում խտրականությունից օգուտ քաղողները, միշտ պետք է հիշել, որ մյուս կողմում հրեշներ չեն, այլ մարդիկ են՝ իրենց վախերով,

արժեքներով և սիրելի մարդկանցով, հենց մեզ պես:

Անբաժանելի, ընդարձակ, ընդհանուր մշակույթի և անցյալի գոյությունը կհեշտացնի ներկայիս անելիքը: Այն մարդիկ, ովքեր արտասովել և ծիծաղել են, ցավակցել և երգել են միասին կարող են նորից հասկանալ միմյանց:

Երիտասարդները և երեխաները, որոնց մտքերը դեռ աղտոտված չեն կարծրատիպերով և ատելությամբ, պետք է հանդիսանան մեկնարկային քայլի առաջին թիրախային խումբը:

Այս քայլին հաջորդող փուլ հնարավոր չէ հասնել երկխոսության և ընդհանուր մշակույթի մասին հիշելու միջոցով: Դա մի խնդիր է, որով երկու երկրները, հատկապես՝ Թուրքիան, պետք է զբաղվի առանձնահատուկ կերպով:

Մեզ պետք է առաջնորդի «Դեմ առ դեմ կանգնենք» արտահայտությունը:

Ինչպես հասարակության բոլոր խմբերը, մենք պետք է մի կողմ դնենք մեր կարծրատիպերը, մեր ինքնակուրությունը և ազգային պատկանելության զգացմունքը և պետք է սկսենք մի լայն մանրակրկիտ և պատմական ինքնահարցում՝ լիովին հասկանալով, ինչի համար ենք պայքարում համամարդկային գաղափարի ներքո: Այս անչափ ուշացած անցյալին դեմ առ դեմ կանգնելու գործընթացը չպետք է այլևս հետաձգվի, քանզի մեր հասարակությունների հոգիներում ապրում է խորը վիրավորանք՝ գոյացած այս խնդրի ճնշումից. այս հասարակությունները կարող են ապաքինվել միայն դեմ առ դեմ կանգնելով:

Մինչև չլուծենք մեր հասարակական ինքնագիտակցության խնդիրները, Թուրքիայի և Հայաստանի մարդկանց միջև մի մեծ, բայց անտեսանելի պատ կանգնած կլինի: Մեր ժողովուրդները չպետք է այլևս հետաձգեն ամոթը, ներողամտությունը և ներումը, քանզի դա մեզ ավելի կհեռացնի միմյանցից:

Եթե կարողանանք հասնել այս ամենին, այլևս խանգարող պատճառ չի լինի երկու երկրների միջև առողջ, ուժեղ հարաբերություններ կառուցելու համար:

ԵՎ հետո, ո՛վ գիտե, միգուցե մեկ օր նորից միասին կերգենք Սարի Գելին:

Գյոթսել Չելեբի

Չկա ոչինչ մշտական, բացի փոփոխությունից: Սա լավ ճանաչված դասական երևույթ է, և մարդիկ ամեն օր առնչվում են դրա հետ: Ակնհայտ է, որ պետք է հետևել հնարավորություններին կյանքի բոլոր բնագավառներում: Փոփոխությունը իր հետ բերում է պարտավորվածություն նոր հանգամանքների և խնդիրների հետ հարմարվելու. այսպիսով՝ մարդիկ պարտավորված են տիրապետել ժամանակակից տեխնոլոգիական, տնտեսական, սոցիալական և գիտական զարգացումներին: Փոփոխության արագությունը պահպանելու համար հետաքրքրության նույն շրջանակները ունեցող մարդիկ կամ նույն խմբում աշխատողները ստիպված կամ կամավոր, պետք է կիսեն իրենց փորձը, միմյանց ճանաչեն և աշխատեն միասին մեկ ընդհանուր նպատակի համար: Այսպիսով, կարևոր է մշել, որ հետաքրքրությունների կամ օգուտների բախումը բնական է, քանզի մարդիկ հակում ունեն մյուսների հետ չհամաձայնելու: Բայց իհարկե սրան հետևում է մեկ այլ հարց. մի՞թե կարող են անհամաձայնությունները լուծվել: Եթե այո, ապա ինչպե՞ս: Գոյություն ունի հակամարտության բուժման և բարյացակամության տարածման երկու հիմնական լուծում՝ բոլոր ժամանակների համար հզոր հաղորդակցման գորընթացը և մանկությունից համամարդկային զգացմունքների սերմանումը:

Բարյացակամության կամ համագործակցության զգացմունք չունենալու առաջին և հիմնական պատճառը իրական երկխոսության պակասն է: Անհամաձայնությունը, որը գալիս է վատ հաղորդակցումից և կարող է հակամարտության պատճառ դառնալ, նվազեցնելու համար մարդիկ պետք է հարգեն մյուսների կարծիքները: Այլ կերպ

ասած, անկախ նրանից ընկալում ես և ճիշտ ես համարում արդյոք մյուսի մտքերը, հավատալիքները, կարծիքները, թե ոչ, պետք է հնարավորություն տաս նրան բացատրելու և հիմնավորելու: Սակայն, երբ արդեն հակամարտությունն սկսված է, հաղորդակցման խնդիրներ շատ հաճախ են ծագում, քանի որ հակամարտող մարդիկ սովորաբար չեն շփվում միմյանց հետ այդքան հաճախ, ազատ և հստակ. այսպիսով՝ պետք է խուսափել հնարավոր բախումներից հենց սկզբից: Ե՛վ քանի որ հաղորդակցումը էական է խնդրի լուծման հարցում, և ավելի լայն իմաստով նշանակում է հասկանալ մյուսներին, մարդիկ պետք է ոչ թե պարզապես լսեն, այլ ուշադիր և ընկալելով ունկնդրեն միմյանց:

Պետք է նշել նաև, որ բարյացակամ վերաբերմունքը իրականում զարգանում է կոնֆլիկտների և դժվարությունների հաղթահարումով: Մի հայտնի թուրքերեն ասացվածք բացատրում է այս իրավիճակը. «Հնարավոր չէ սովորեցնել ծեր շանը նոր հնարք»: Տարիների ընթացքում ձևավորվում են մարդկանց մտածելակերպն ու աշխարհայացքը, ինչքան անցնում է ժամանակը, այդքան ավելի դժվար է փոխել մտքերը, հավատալիքները, քանի որ մարդիկ ավելի քիչ են հակված լինում նոր գաղափարների և շատ ավելի դժվար են հարմարվում նոր հանգամանքներին: Ահա թե ինչու, ծառն ավելի հեշտ է ծռել, երբ այն դեռ փոքր է, և հենց սա է մարդկության, արդարության և եղբայրության մոգական գործիքը:

Կարճ ասած՝ հնարավոր չէ խուսափել հակամարտություններից, որովհետև այն գալիս է մարդու բնույթից, բայց արդյունավետ հաղորդակցումը կյանքի բոլոր բնագավառներում, ջանքերի ներդրումը և մարդկանց՝ ապագան կերտելու համար ճիշտ պահելաձևի կարևորության գիտակցումը հեշտությամբ լուծում է խնդիրները և հանդիսանում է մարդկանց համախմբելու հիմնաքար՝ ընկերության, մարդկության և արդարության հիման վրա: Իմ կարծիքով, որպես անհատներ, մենք պետք է օգնության կանչենք բոլոր մեր ընկերներին, բարեկամներին, գործընկերներին, քաղաքական գործիչներին և մնացած բոլորին կապակցման դեր խաղալու համար: Սա մի փոքր քայլ է մեզ համար, սակայն մի հսկայական թռիչք մարդկության համար: Այլապես, առանց բարյացակամ զգացմունքի, հնարավոր չէ փրկել աշխարհը:

Օգն ֓ուլաք

«Տարբեր» բառը շատ մեծ նշանակություն ունի մարդկության պատմության մեջ: Բառարաններում այն բացատրվում է հետևյալ կերպ. «մյուսին կամ միմյանց ոչ նման», և եթե մենք այն գործածենք երկրների ու մշակույթների մասով, կհասկանանք, որ իրականում կա ավելի խորը իմաստ, քան միայն բառարանական իմաստը: Երկխոսությունը տարբեր երկրների և մշակույթների միջև մի հարթություն է, որտեղ կան բազմաթիվ հնարավորություններ և փորձեր մասնակիցների համար: Տարբեր երկրների միջև երկխոսության կարևորագույն իմաստը բարյացակամության կամրջի ստեղծումն է:

Բարյացակամությունը մարդկային էության ամենաանհրաժեշտ հատկություններից է: Այն անհրաժեշտ է հասարակության մեջ, որտեղ բոլորը երազում են իրենց հույսերի իրականացման մասին: Այսպիսի կյանքը ուտոպիա կարող է լինել շատերի համար, բայց եթե բոլորը կատարեն իրենց պարտականությունները և իրազեկ լինեն հասարակության այլ անդամների իրավիճակի մասին, կատարյալ կյանքը կլինի այնքան հստակ, ինչքան իրականությունն է: Այսպիսով, բարյացակամությունը էական է. և կատարյալ կյանք ստեղծելու համար բոլորը պետք է լինեն բարյացակամ մյուսներին հնարավորություն տալու հարցում:

Եթե տարբեր երկրներ ներգրավված են երկխոսության մեջ, բարյացակամությունը դառնում է էլ ավելի կարևոր, որովհետև այն հանդիսանում է կամուրջ երկրների միջև: Այս

կամրջի ստեղծումը կարող է դժվար լինել սկզբում, բայց գործընթացում երիտասարդների ակտիվ մասնակցության դեպքում, դժվարությունները անհետանում են, և երկրները սկսում են օգտագործել կամուրջն ամուր միասնականություն ձևավորելու նպատակով:

«Ինչպե՞ս ստեղծել բարյացակամության կամուրջ»։ Հարց, որի շուրջ կարելի է շատ երկար խոսել, քանզի լուծումները տարբեր են՝ մարդկանց տարբեր տեսակետներից ելնելով:

Կարևոր է գտնել ընդհանուր մի կետ, որը հարմարավետ լինելուց բացի կլինի նաև արգասաբեր և իրատեսական: Եվ ինչպես արդեն նշեցի, երիտասարդների մասնակցությունը կարևորագույն բաղադրիչ է բարյացակամ կամուրջի ստեղծման գործընթացում: Երիտասարդները կարող են հեշտությամբ հաղորդակցվել միմյանց հետ, նրանք կարող են ընդունել տարբերությունները՝ միաժամանակ փորձելով օգտակար լինել մեկը մյուսին: Այս քայլերի օգնությամբ տարբեր երկրներ երիտասարդների միջոցով կսկսեն փոխանակվել մշակույթներ և կարծիքներ: Ընդհանուր և անհրաժեշտ կետերը գտնելուց հետո, շատ կազմակերպություններ կսկսեն բարյացակամությանն ուղղված ծրագրեր մշակել. ժամանակի ընթացքում երկու երկրների քաղաքացիները կարեկցանք կզգան և կցուցաբերեն հանդուրժողականություն միմյանց նկատմամբ:

Այսպիսով՝ բարյացակամության կամուրջն ստեղծում է ամուր հարաբերություններ երկրների միջև և այս գործընթացում ներգրավված են ոչ միայն իշխանությունները, այլ նաև քաղաքացիները՝ ներառյալ երիտասարդները, ու այս կամրջի օգնությամբ երկրները ձևավորում են ամուր միասնություն և համագործակցություն՝ միաժամանակ հավասար հնարավորություններ ընձեռնելով բոլորին:

Սինդ Թահիր Քուչուր

Երբեմն հեշտ չէ ստեղծել և կառուցել նոր հարաբերություններ նոր մարդկանց հետ, առավելապես, երբ նոր են հանդիպել նրանց: Մարդիկ սովորաբար չեն վստահում միմյանց, եթե չեն ճանաչում, հատկապես, եթե այս մարդիկ իրարից տարբեր են, էլ ավելի է դժվարանում համատեղ շփումը: Այս պատճառով տարբեր երկրների և մշակույթների մարդիկ միմյանց հետ հարաբերություններում խնդիրներ են ունենում:

Յուրաքանչյուր շփման սկզբում մարդիկ ունենում են հարցեր: Սովորաբար, մենք մտածում ենք մարդու բացասական կողմերի մասին: Յուրաքանչյուրը փորձում է ճանաչել դիմացինին նրա տեսքի կամ նրա հայրենի երկրի միջոցով: Հաճախ հնարավոր չէ ճիշտ կարծիք կազմել մարդու մասին առաջին հայացքից: Եթե կարողանանք ավելի լավատես լինել մյուսների նկատմամբ, ապա միմյանց վստահելու խնդիր չի առաջանա:

Երկխոսություն սկսելու հիմնական կանոններից մեկը ապրումակցումն է, միմյանց ցավը հասկանալը: Եթե հասկանանք միմյանց կարիքները, զգացմունքները և մտքերը, ավելի լավատես կլինենք և ավելի բաց միմյանց հանդեպ: Մենք պետք է ջանք գործադրենք իրար հետ երկխոսություն սկսելու համար, որպեսզի միասին հաճույքը զգանք: Պետք է հավատանք, որ միասին լավ, ընկերական և հանրօգուտ արարքներ կանենք: Այս համատեղ հաջողությանը հասնելու առաջին քայլը մյուսներին վստահելն է և իրենց հետ գիտելիքների փոխանակումն է: Սա կօգնի մեզ միասին ապրել և դառնալ ավելի լավ հանրություն:

Մենք պետք է հիշենք, որ այն ամենը, ինչ սովորում ենք կյանքի, բարոյականության կամ էթիկայի մասին, ունի մեկ նպատակ՝ ապրել միասին ավելի լավ աշխարհում: Այս ամենը հնարավոր է միայն այն դեպքում, եթե ընկալենք երկրագունդը, ինչպես մեր տունը, իսկ աշխարհի բոլոր մարդկանց, ինչպես մեր ընտանիքը: Եթե կարողանանք այսպես տեսնել աշխարհը, երբեք խնդիրներ չենք ունենա այլ մարդկանց հետ և կկարողանանք մեկ քայլ առաջ գնալ երկխոսելու տարբեր ազգերի և երկրների ժողովուրդների հետ: Մենք կարող ենք կիսել ամեն ինչ միմյանց հետ և սովորել շատ բաներ տարբեր ազգերից, երբ օգնենք իրար և շփվենք միմյանց հետ:

Մենք բոլորս՝ բոլոր մարդիկ, տարբեր երկրներից ենք՝ Ֆրանսիայից, Գերմանիայից կամ Թուրքիայից: Ամենակարևոր պայմանը այն է, որ մենք տարբեր ազգերից ենք, այլ այն, ինչը մեզ միավորում է: Մարդկայնության և բարյացակամության զգացումները կարող են լինել պատճառ: Մարդը շատ ավելի ուժեղ է մեկ այլ մարդու հետ, քան միայնակ: Միասնական կամավոր գործողությունները ավելի մեծ օգուտ կտան կարիք ունեցող մարդկանց:

Յետևաբար, պետք է այնպես անենք, որպեսզի այս բարյացակամ մարդիկ հանդիպեն ընդհանուր հիմքի վրա: Կանուրջը պետք է հիմնադրվի մեկ կետում և ավարտվի մյուս կետում: Հարավից հյուսիս, արևելքից արևմուտք, այս ամբողջը աշխարհին է: Կամրջի կառուցվածքը պետք է այնքան ամուր լինի, որ երբեք չփլվի: Այսպիսի կառույց ստանալու համար մարդու բարյացակամությունը և մարդկայնության զգացումը պետք է օգտագործվի:

Այս կամրջի օգնությամբ Հայաստանում գտնվող մարդը կարող է լսել Չինաստանում գտնվող մարդկանց օգնության ձայնը: Մեր ազգությունը, կրոնը և սեռը չպետք է խոչընդոտ հանդիսանան մարդկանց օգնելու համար: Այսպիսով, մարդիկ պետք է միասին հավաքվեն կամրջի մի մասում:

Ի՞նչը կարող է պատճառ հանդիսանալ, որպեսզի մարդիկ միասին հավաքվեն կամրջի մի մասում:

Գործոններից մեկը կարող են հանդիսանալ բնական աղետները: Այսպիսի հանգամանքների ներքո բոլորը անօգնական են: Նրանք ոչինչ չեն կարող անել, հետևաբար մյուսի օգնությունը կարող է շատ օգտակար լինել: Այսպիսի օրինակներ մենք տեսել ենք մեր երկրում 1999 թ.-ի երկրաշարժի ժամանակ: Մեզ օգնելու համար ամբողջ աշխարհից մարդիկ էին եկել:

Մենք՝ որպես ուսանողներ, շատ հաջողակ ենք, քանզի մենք կարող ենք ուսանել լավագույն համալսարաններում և դպրոցներում, ինչի հնարավորությունը չունեն շատ երեխաներ: ԵՎ եթե մենք ուզում ենք կտակել մաքուր շրջակա միջավայր մեր երեխաներին, մեկ այլ պատճառ կարող է լինել միջավայրի մաքրումը: Կարող ենք թատերախաղ ներկայացնել միասին, և հավաքագրված գումարը նվիրատվություն անել բարյացակամ ընկերակցություններին: Մեկ այլ գործոն մեզ միասնական դարձնելու համար կարող է հանդիսանալ անընտանիք երեխաների և կարիքավոր մեծերի հետ գործողությունների իրականացումը, կամ սպորտային միջոցառումների կազմակերպումը տարբեր երկրների մարդկանց համար:

Միասնական դառնալու պատճառները այնքան շատ են, մնում է ուրիշներին օգնելու ցանկություն լինի: Այսպիսով, մի՞թե չեք ուզում, որ կանուրջը ձգվի նաև դեպի ձեր երկիր:

Ֆաթմա Փիր

Շատ դժվար է ստեղծել կամուրջ, բայց անհնարին չէ: Երկար և հետքերքաշարժ գործընթացը սպասում է մեզ: Միմյանց լսելը առաջին քայլն է այս գործընթացում: Մենք պետք է հասկանանք, որոնք են մեր խնդիրները: Ինչպես նաև շատ կարևոր է այս ծրագրում օբյեկտիվ լինելը: Մենք կարող ենք դիմել կառավարությանը երկու երկրների միջև խաղաղություն սերմանելու նպատակով: Դա կախված է մեր երևակայությունից: Չնայած այս գործընթացը դժվար է, ես հավատում եմ, որ մենք հաջողությամբ կհասկանանք միմյանց և կստեղծենք բարյացակամության կամուրջ:

Մենք կարող ենք կազմակերպել սեմինար միմյանց լսելու համար: Ես կարծում եմ կրթության վարչությունը մեզ կօգնի այն կազմակերպել: Մենք կարող ենք

պատրաստել մեր խնդիրների համակարգչային ներկայացում: Պետք է երկու կողմին էլ հնարավորություն տալ բացատրվելու: Ամեն ինչ պետք է պարզ լինի այս պահին: Մեր խնդիրները պատմելու և մյուսներին լսելու ժամանակ պետք է հնարավորինս անաչառ լինենք: Չպետք է դատենք ոչ ոքի: Պետք է փորձենք հասկանալ դիմացինին և պետք է ճիշտ արտահայտվենք, որպեսզի նրանք էլ մեզ հասկանան:

Մեկ այլ հնարավոր տարբերակ կարող է լինել կառավարությանը դիմելը: Մշակույթի նախարարությունը կարող է օգնել մեզ և ստեղծել երկու երկրների ժողովուրդներին միմյանց հետ շփվելու հնարավորություններ: Մենք կարող ենք իրականացնել նոր ծրագրեր հայկական և թուրքական մշակույթների միջոցով: Իհարկե ես նկատի չունեմ, թե քաղաքական գործիչները պետք է մասնակցեն այս գործընթացին: Կարևոր բնորոշիչ գիծը պետք է լինեն երիտասարդները, ոչ թե քաղաքական գործիչները, ովքեր մտածում են քվեների և ընտրությունների մասին: Եթե չկարողանանք համաձայնության գալ, այս մասը կարող ենք բաց թողնել: Կառավարության փոխարեն մենք կարող ենք օգնություն խնդրել այնպիսի գիտնականներից, ինչպիսին է Բասկին Օրանը: Ես համոզված եմ, նա հաճույքով մեզ կօգնի:

Եզրափակվելով՝ ուզում եմ նշել, որ ինչպես արդեն ասացի ամեն ինչ կախված է մեր երևակայությունից: Ես կարծում եմ, որ մենք կարող ենք իրականացնել այս ծրագիրը խաղաղ մթնոլորտում: Այս գործողությունները դեռ սկիզբն են: Ես ակնկալում եմ մեծ քայլեր երկու երկրների միջև խաղաղություն սերմանելու հարցում: Մենք կստեղծենք բարյացակամության կամուրջ:

Ֆուլյա Սաքարյա

Ես հավատում եմ կյանքի բոլոր բնագավառներում ոչ թե օգնելու, այլ ուղղորդելու հզորությանը: Օգնությունը մի գործողություն է, որը բացասական է ազդում սովորելու գործընթացի վրա, այն փորձի փոխանակում չէ, այլ հիմնված է տալ-առնելու գործողության վրա, որն էլ անօգուտ է անձնական էվոլյուցիայի համար: Սրան հակառակ՝ ուղղորդելը մի գործողություն է, որը ցույց է տալիս մարդկանց դեպի հաջողություն տանող ճանապարհը, խնդրի հաղթահարմանն ուղղված ճանապարհ, ոչ թե գործողություն:

Իրականում սա քաղաքացիական հասարակության հիմքն է, որը հիմնել է Արիստոտելը Հին Հունաստանում՝ ստեղծելով այլընտրանքներ և խափանելով օգնելու գաղափարի տալ-առնելու անհավասարակշռությունը՝ հետագայում նույնացնելով այն փոխանակման գաղափարի հետ:

Իհարկե, այս ամենն իրականություն դարձնելու համար անհրաժեշտ է համապատասխան դաստիարակություն, ինչը կախված է որոշ հանգամանքներից: Այս ամենից հետո պետք է նշել, որ մեր անհավասարությունների գիտակցումը մեզ ոչ մի կերպ չի նկարագրում, պետք է բացահայտելով բազմագիտակցություն հասարակության մեջ հասնելով քաղաքացիական հասարակության ամենակարևոր ասպեկտին՝ մասնակցային ժողովրդավարությանը:

Առաջնային և ամենակարևոր հանգամանքը, որը միացնում է տարբեր հողեր և տարբեր մշակույթներ, մարդկային էակ լինելն է: Երբ մենք տեսնում ենք ավելին, քան հասարակ հայացքը, երբ մենք լսում ենք ավելին, քան հնչում է, և մեկ ակնթարթում մեր նախահամոզումները վերածվում են համոզումների, որոնց մենք հավատում ենք և պաշտպանում: Այս դեպքում հասարակական հաղորդակցումը և կարեկցանքը սկսում են գոյատևել քաղաքացիական հասարակության հիմքի ստեղծման համար՝ «ապրելով միասին» և «ընկալելով մյուսների բարությունը ինչպես մերը»:

Մարդիկ, ովքեր հասարակության հետ խնդիրներ ունեն, ովքեր ուզում են ինչ-որ բան փոխել այս աշխարհում, փորձում են ստեղծել բարյացակամության կամուրջ: Նրանք աշխատում են, ինչպես կամավորներ: Կարող ենք նրանց հարցնել. «Դուք հիմա՞ր եք»: Բայց մենք պետք է գիտակցենք նաև, որ ամեն անգամ հիմարներն են փոխում աշխարհը:

Ես կարծում եմ, ամենակարևոր բանը, որը խափանում է մեր բարյացակամությունն այն է, որ կամավորականությանը վերաբերվում են սուբյեկտիվորեն: Ամեն ոք իր իսկ հասարակության արտադրանքն է, և եթե ինչ-որ մեկն ունի սուբյեկտիվ վերաբերմունք օտար ժողովուրդների նկատմամբ, դա միայն անհատի խնդիրը չէ, այլ հասարակության խնդիրն է միևնույն ժամանակ:

Երիտասարդությունը փոփոխությունների ենթարկվող ամենաճկուն խումբն է: Երբ սկսենք փոխել ինքներս մեզ, մենք կկարողանանք փոխել նաև հասարակության վատ կողմերը:

ՉԿ-ները ամենակարևոր գործիքներն են, որոնք կարագացնեն հասարակության զարգացումը և փոփոխումը: Երիտասարդության փոփոխությունը շատ կարևոր է, քանզի հասարակության փոփոխումը կարող է սկսվել միայն երիտասարդներից: Եվ ես կարծում եմ, որ միայն այն հասարակական կազմակերպությունները, որոնք բաղկացած են երիտասարդներից կարող են փոխել մեզ և սովորեցնել մեզ խմբային աշխատանք, հասարակության անդամ լինել, ունենալ պարտականություններ: Եվ միայն իրենք կարող են սովորեցնել մեզ, որ սուբյեկտիվ վերաբերմունքը հիմարություն է, և միայն երիտասարդներից կազմված ՉԿ-ն կարող է սովորեցնել մեզ կրկնել. «բոլորը տարբեր են, բոլորը հավասար են» բոլոր լեզուներով:

Արդյունքում՝ ազգերի միջև բարյացակամության կամուրջ ստեղծելու միակ ձևը սուբյեկտիվ վերաբերմունքի դեմ պայքարելն է և այլ մշակույթներին ծանոթանալը: Սա կարող է դժվար թվալ, բայց եթե մենք ուզում ենք փոխել աշխարհը, պետք է հասկանանք, ոչինչ հեշտ չէ և, հատկապես՝ հեշտ չէ փոխել մարդկանց:

Բուրչ Քարդաշ

Մեր օրերում, մարդիկ հաճախ խոսում և գրում են հայ-թուրքական հարաբերությունների մասին, որը սովորաբար վատ է անդրադառնում թուրքիայի վրա: Մոտ մեկ ամիս առաջ թուրք գրողները, հեղինակները և քաղաքացիները հավաքվեցին մի վեբ կայքում և ասացին ամբողջ աշխարհին, որ մենք ընդունում ենք ռասսայական ոչնչացումը, և այլ տեսակետ ունեցող մարդկանց շատ բարկացել էր այս փաստը: Իրականում սա կարող է հանդիսանալ բարյացակամ կապերի ստեղծման սկիզբ: Այնուամենայնիվ, Չայաստանը և Թուրքիան փորձում են լավ հարաբերություններ ստեղծել: Որոշ երկրներ, գրողներ, քաղաքացիներ ունեն տարբեր կարծիքներ այս ամենի մասին. նրանցից երեքը շատ ազդեցիկ են՝

1. Թուրքիայի և Չայաստանի միջև համաժողովը
2. Պատմական հանձնաժողովի ստեղծումը ռասսայական ոչնչացման վերաբերյալ ուսումնասիրություններ կատարելու համար
3. Օգտակար քաղաքականության մի ձև, որը կբավարարի Թուրքիային, Չայաստանին և Ադրբեջանին:

Մյուս կողմից Թուրքիայի քաղաքացիներին այդքան էլ չեն գոհացնում այս ակնարկները: Չարցն այն է, թե ինչու պետք է համաժողովը անց կացվի Շվեյցարիայում. անգամ, եթե այս ամենը արվում է բոլորին գոհացնելու համար: Մյուս խնդիրն այն է, թե ինչ իրավական իրավիճակ կստեղծվի այս համաժողովից հետո: Բոլոր գիտեն, որ թուրք քաղաքական գործիչները պետք է անչափ զգույշ լինեն Թուրքիային երկարատև վնաս չհասցնելու

համար:

Ի վերջո, մենք բոլորս գիտենք, որ եթե եղել են սխալներ անցյալում, դրանք մեր (թուրքերի և հայերի) սխալները չեն: Այսպիսով, ի նչու ենք մենք միմյանց մեղադրում, մենք պետք է շփվենք և հասկանանք. «Մենք չենք կարող միմյանց սպանել, անգամ եթե ունենանք ատրճանակներ»:

Եկե՛ք ցույց տանք աշխարհին, որ բոլոր խնդիրները հնարավոր է լուծել շփման միջոցով:

Բուրջու Բեկթաշ

Մենք ապրում ենք այնպիսի ժամանակներում, երբ խաղաղությունը, միասին ապրելը և միմյանց հասկանալը անչափ կարևոր են: Միջին Արևելքում և Արևելյան Ասիայում տեղի ունեցող պատերազմները, ժանտախտը և վարակիչ հիվանդությունները Մերձսահարյան Աֆրիկայում խլում են մարդկանց կյանքերը: Մարդկային էակ ասելով՝ հասկանում ենք նրանց, ովքեր սպանվում են և անօգնական են, մահ նրանց, ովքեր սպանում են: Մարդկային զգացմունքները և ամբիցիաները օր օրի ավելի են բարդացնում կյանքը այս աշխարհում:

Մեր ամենօրյա կյանքում ամեն մի տարբերություն կարող է հանդիսանալ խտրականության մաս: Ոչ միայն դիվանագիտական, այլ նաև սոցիալական ճգնաժամ է տեղի ունենում մարդկանց մեծ և փոքր խմբերի միջև: Իհարկե, կան շատ մարդիկ, ովքեր ուզում են ստեղծել խաղաղություն և բարյացակամություն: Երկրները, հնարավոր է, հակառակորդ դառնան միմյանց նկատմամբ պատմական գործընթացների և ուղղությունների պատճառով, բայց դա չի նշանակում, որ մարդիկ չեն կարող ապրել միասին այդ ամենից հետո:

Իհարկե, մարդիկ պետք է հասկանան միմյանց և արտահայտվեն միջմշակութային ծրագրերի միջոցով: Այսպիսով՝ կստեղծվի միասնական լեզու, որը կօգնի հաղթահարել պատմական բարդությունները: Եվ մարդիկ հնարավորություն կունենան ստեղծել բարյացակամության վրա հիմնված նոր կամուրջներ:

Էսրա Բայիան

Կամուրջներ. կողմերի միացման կետ, տարբերությունների միացման կետ: Ինչպես Մոսթարը, որը միացնում է մեկ քաղաքի երկու տարբեր մասերը, ինչպես Եդիեզնաձորը, որը միացնում է մեկ երկրի տարբեր մասեր, ինչպես Բոսֆորը, որը միացնում է երկու տարբեր մայրցամաքներ: Կամուրջները միացնում են ոչ միայն հողեր, այլ նաև մարդկանց, մշակույթներ և այլն. կամուրջները միայն քարից և ցեմենտից չեն կառուցված: Որոշ կամուրջներ կառուցված են արվեստով, սիրով և ընկերությամբ: Այսպիսով գոյություն ունեն միլիոնավոր կամուրջներ: Կարճ ասած՝ ամեն հպում ստեղծում է նոր կամուրջ: Օրինակը հենց ձեր ձեռքերում է այժմ: Այս տողերը կամուրջ են Ձեր և իմ միջև...

Եկե՛ք մտածենք տարբերությունների մասին: Երբևէ տեսե՞լ եք երկու մման մարդու: Ես երբեք չեմ տեսել: Երբ ես տեսնում եմ մեկին, որը մման է մյուսին, մեկ վարկյան հետո ես նկատում եմ մի ակնհայտ տարբերություն: Տարբերություններն են, որ ամեն մեկին անհատ են դարձնում: Այս գործընթացը սկսվում է մեր ԴԵԹ-ից, շարունակվում է մեր ֆիզիկական բնորոշիչներով՝ աչքերի գույնով, մազերի գույնով կամ մատնահետքերով: Մեր տարբերությունները մեր անձի ճանաչողական քարտն են. ոչ միայն ֆիզիկական, այլ նաև՝ մշակութային, կրոնական, սեռական, ազգային: Մենք տարբեր ենք, այո՛, մենք ունենք միլիոնավոր տարբերակիչ բնորոշիչներ: Չմայած մենք բոլորս էլ յուրահատուկ ենք, մենք ունենք նույն բնորոշիչները: Մենք բոլորս էլ մարդկային էակներ ենք և մենք սիրո, ընկերության, հաղորդակցման կարիք ունենք այնպես, ինչպես ջրի, օդի և սննդի կարիք:

ԿԱՍՈՒՐՁ

Ես սկսում եմ մտածել, թե ինչ կարող է նշանակել այդ կամուրջը: Ինչու՞ եմ մարդիկ այն կառուցում: Կամուրջը կառուցվում է, քանզի բաժանված երկու տեղամասերը ուզում են միավորվել: Ծովերը, գետերը և ճանապարհները սահմանային են, դրա պատճառով էլ նրանք զգում են միմյանց կարիքը: Նրանք ուզում են հանդիպել և հիմնադրել հարաբերություններ: ՍԱՅՄԱՆ: Ոչ ոք չգիտի, ինչու են ստեղծվում այս սահմանները: Սա ավելի կարևոր է, քան կամուրջները: Նրանք սահմանին մոտիկ են և միացնում են երկու տարբեր տարածաշրջաններ: Երբ կառուցվում են կամուրջները, նրանք պետք է կառուցվեն ըստ կանոնների և միացնեն շրջաններ: Սկզբից արվում է գծագիրը, հետո սկսվում է հաճելի և քաղցր աշխատանքը ճարտարապետների, կառուցողների և ճարտարագետների հետ հաճախ շատ մեծ դժվարություններով: Բոլորը ուրախությամբ սպասում են ավարտին, որովհետև այս աշխատանքը օգտակար է ոչ միայն աշխատողների համար, այլ նաև բոլոր մարդկանց համար: Բարյացակամ կամրջի ստեղծումը շատ կարևոր է բոլորի համար: Որոշ մարդիկ չեն մասնակցում կառուցմանը, բայց միևնույն է այս աշխատանքը կարևոր է նաև իրենց համար: Հնարավոր չէ հասնել ինչ-որ բանի առանց համբերության և հոգատարության: Եթե ուզում ենք, որ հիմքերը չքանդվեն, պետք է հստակ քայլեր անենք: Մարդիկ սեղմված են իրար ձեռք-ձեռքի տված: Կամուրջը ձևավորվում է միմյանց ճանաչելով, հանդուրժողականությամբ, տարբերություններով և սիրով: Այս ԿԱՍՈՒՐՁԸ կգոյատևի հավերժ:

Նուռ Յըլդըրըմ

«Ամենամեծ հեռավորությունը այն երկու ձեռքերի միջև է, որոնք միմյանց չեն հասկանում», - ասել է մի բանաստեղծ: Սա Հայաստանի և Թուրքիայի հարաբերությունների մասին է: Շարունակելով խոսել պոետիկ տրամադրության մեջ՝ պետք է նշել, որ Չինաստանը (որը սովորաբար մեծ հեռավորություն է մատնանշում) կարող է համարվել ավելի մոտիկ քան Հայաստանը: Հետևաբար պնդումը, որ Հայաստանը Թուրքիայի ամենահեռու հարևանն է, ակնհայտ է դառնում:

Տարիներով փակ լինելով՝ երկու երկրների միջև սահմանը հաստացել ու պնդացել է: Չնայած քաղաքական գործիչները քաղաքական և քաղաքակրթական անհրաժեշտությունից ելնելով հաղորդակցվում են, մարդիկ չունեն շատ հնարավորություններ շփվելու և պահպանելու այդ շփումը: Սա խտրականություն է այն մարդկանց հանդեպ, որոնք ապրել են կողք-կողքի: Եթե չլիներ նրանցից որևէ մեկը, ապա երկուսով չէին լինի միևնույն ժամանակ: Ես նկատի ունեմ, որ արդեն շատ վաղուց կա կամուրջը, սակայն այն լրջորեն վնասվել է: Այժմ մենք ստեղծում ենք նորը: Եվ մեր կապը օգտակար կլինի մեր ճանապարհորդության միջոցով:

Ապրելով Անատոլիայում՝ մի երկիր, որտեղ դարեր շարունակ միասին բնակվել են տարբեր էթնիկական պատկանելության, ազգության, լեզուների և կրոնների կրող մարդիկ, 21-րդ դարում մենք պետք է հեշտությամբ իրար հասկանանք: Ինչպես գիտենք, այսպիսի տարբերությունները հանդիսանում են կազուս բելի (պատերազմների պատճառ), բայց իրականում նրանք կազուս բելե են (գեղեցկության պատճառ):

Եվ նրանց համար, ովքեր բաժանված են, մենք ունենք կամուրջներ:

Բեքիր Փարլաք (Կայսերի, Թուրքիա)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Կատարյալ և օգտակար ծրագիր էր ինձ համար: Հայ երիտասարդների օգնությամբ ես շատ բան սովորեցի հայկական մշակույթի և պատմության մասին:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Երբ պարում էինք հայկական ազգային պարը, որը շատ նման էր թուրքական ազգային պարին: Նաև անչափ տպավորիչ էր ինձ համար Արարատ լեռան տեսարանը:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Ինձ համար ամենատպավորիչը Արարատ լեռն էր, որովհետև տեսարանն իրոք գեղեցիկ էր:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Իմ մտքերը փոխվեցին, որովհետև հայ երիտասարդները անչափ ընկերական են և բարի: Եվ ես հավատում եմ, որ մենք կարող ենք լուծել երկու երկրների միջև եղած անհամաձայնությունը: Եթե սահմանը բացվի, ես արտաքին առևտրով կգբաղվեմ իմ ընկեր Ռաֆայելի հետ:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ինձ համար վատ միջոցառում չկար:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը`

Շատ բան Հայաստանի պատմության, հայկական մշակույթի և հայ երիտասարդների ապագայի տեսլականի մասին: Նաև մարդկանց մասին:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Հետաքրքիր հարց է: Այս պահին ամուսնանալու մտադրություն չունեմ, այդ պատճառով էլ պատասխան չունեմ այս հարցին: Բայց եթե ամուսնանամ, կասեմ իմ թոռնիկներին, որ սիրեն միմյանց և կտրեն կարծրատիպերը:

Հեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Կուզենայի շնորհակալություն հայտնել ծրագրի բոլոր անդամներին, ինչպես նաև մեր թարգմանչին` Պետրոս Չավիկոզլուին:

Անուշ Բագրատունյան (Երևան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ամենահետաքրքիր և ամենօգտակարը հենց ինքը ծրագիրն էր: Ես սովորեցի շատ նոր բաներ թուրքերի և Թուրքիայի մշակույթի մասին: Այս ծրագիրն ինձ օգնեց դառնալ ավելի հանդուրժող և բարյացակամ: Ծրագրի ընթացքում ես ծանոթացա նաև շատ նոր մարդկանց հետ, որոնք հիմա իմ լավ ընկերներ են:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Բոսֆորով էքսկուրսիան էր, քանի որ մենք հիանալի ժամանակ անց կացրեցինք և վայելեցինք այդ էքսկուրսիան: Դա իմ կյանքի ամենաամոռանալի օրն էր :

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Սուլթան Ահմեդի Մզկիթն էր, որը Ստամբուլի ազգային և պատմական մզկիթն է, բացի այդ ամենատպավորիչ վայրն ինձ համար Այա Սոֆիայի տաճարն էր:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Թուրքերի մասին, և այժմ ես համոզված եմ, որ մենք՝ հայերը և թուրքերը կարող ենք կառուցել բարյացակամության կամուրջ:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Այն օրը, երբ բոլորս օդանավակայանում էինք, բոլորի աչքերում արցունքներ էին, քանի որ շատ դժվար էր վերադառնալ տուն առանց մեր թուրք ընկերների:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Ես սովորեցի, որ ամեն ոք պետք է հանդուրժող լինի և պետք է հարգի մյուսի մշակույթը, ազգային ավանդույթները: Ինչպես արդեն նշել եմ, ես շատ բան սովորեցի թուրքական պատմության և մշակույթի մասին:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Այս ծրագիրը անչափ կարևոր էր թուրք և հայ երիտասարդության համար, այն օգնեց հայ երիտասարդներիս շատ բան սովորել թուրքերի և թուրքական մշակույթի մասին, ինչպես նաև օգնեց թուրքերին շատ բան սովորել հայերի և հայկական մշակույթի մասին: Ես խորհուրդ կտամ իմ թոռնիկներին այցելել Ստամբուլ:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ես շատ ուրախ եմ, որ մասնակցեցի այս ծրագրին և համոզված եմ, որ այն կլինի շարունակական: Այս ծրագրի ընթացքում ես շատ բան սովորեցի, շատ լավ ժամանակ անց կացրեցի և այժմ ես ունեմ բազմաթիվ լավ ընկերներ: Շնորհակալություն ամեն ինչի համար:

Արզամ Պետրոսյան (Արմավիր, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Կատարյալ էր: Այն մի մեծ ծրագիր էր, որի նպատակն էր ստեղծել բարյացակամություն և հանդուժողականություն երկու ազգերի միջև, և ես կարծում եմ, մեզ հաջողվեց դա անել գոնե 20 հոգու համար: Այսպիսով սա լավ սկիզբ է, և ես հույս ունեմ, որ ապագայում ամեն ինչ լավ կլինի:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Ստամբուլում՝ էքսկուրսիան Բոսֆորով: Հիանալի էր: Ես վայելում էի ծովի տեսարանը: Բացի այդ, ինձ դուր եկավ Հրանտ Դինքի անվան հիմնադրամը և Դինքի դուստրը՝ Պայծառը:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Հայկական և թուրքական մշակույթների նմանությունները, աշխարհայացքների, խոհանոցի միջև և այլն:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Երկու հարևան երկրների միջև հարաբերությունների մասին: Մինչ այդ ես չէի կարող պատկերացնել, որ մի օր ես կարող եմ ինչ-որ հարաբերություններ ունենալ թուրքերի հետ, բայց հիմա ես ունեմ բազմաթիվ լավ թուրք ընկերներ:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Որ ես լավ չէի խոսում անգլերեն և չէի կարող բոլորի հետ հաղորդակցվել: Բայց ես ունեմ լավ ընկերներ, որոնք ինձ շատ օգնում էին:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը`

Իրական ընկերություն, հանդուրժողականություն, բարյացակամություն, մի քիչ թուրքերեն և այլն:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Չնարավոր է, որ պատմեմ իմ հետաքրքիր ընկերների մասին, ես հույս ունեմ:

Արմինե Չովհաննիսյան (Երևան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Շատ դրական, քանզի մենք հնարավորություն ունեցանք լավ ընկերներ դառնալ և հասկացանք, որ մենք շատ նման ենք:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Երբ թուրքական խումբը պարում էր մեր ազգային պարերը, և մենք պարում էինք թուրքական պարերը: Ինչպես նաև, երբ մենք երգում էինք նույն երգը հայերեն և թուրքերեն:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

«Մարաշ դանդուրմա» պատրաստելու ընթացքը: Ես կասեի դա ամենազվարճալի երևույթն էր:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Թուրքերի մտածելակերպի մասին:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Միմյանց հրաժեշտ տալու պահը:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը`

Թուրքերը շատ հյուրասեր են, մենք ունենք նույն մտածելակերպը, և այս ամենով մենք շատ նման ենք:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Ի վերջո բարությունը, բարյացակամությունը և ընկերությունը հաղթեցին: Պետք է ուզենալ դա, մենք ցանկացանք և հաղթեցինք:

Քեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ես կուզենայի, որ մեր հարաբերությունները ավելի ջերմանային, նոր խմբեր ներառեին, և ես հույս ունեմ, որ մեր ստեղծած կամուրջը ուժեղ կապերով կմիավորի մեր ազգերը:

Արփի Աթաբեկյան (Երևան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Շատ լավն էր և արդյունավետ:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ
 Երևանում, երբ տեսանք Արարատը:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք
 Ամբողջ Ստամբուլը:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին
 Եվ՝ թուրքական, և՛ քրդական երիտասարդության մասին:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր
 Ոչ մի վատ բան չի եղել ինձ հետ այս 7 օրվա ընթացքում:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝
 Թուրքական ճարտարապետության, ուտելիքի և ընկերության մասին

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին
 Ոչ թե մեկ բան կպատմեմ իմ թոռնիկներին, այլ ամեն ինչ:

Հեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ
 Ես ուզում եմ շնորհակալություն հայտնել բոլորին այս ծրագրում մասնակցելու համար, հատկապես կազմակերպիչներին: Ես ձեզ բոլորիդ սիրում եմ և կարոտում:

Բուրջու Բայաթ (Անկարա, Թուրքիա)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը
 Հրաշալի էր, ավելի քան կատարյալ: Ես կարծում եմ, մենք հրաշալի աշխատանք կատարեցինք ոչ թե 30 հոգու համար, այլ երկու ազգերի ապագա սերունդների համար:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ
 Երբ մենք այցելեցինք մամլո շենքը, ես անչափ տպավորվել էի:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք
 Հայաստանում այցելած թանգարանն էր:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին
 Ես չեմ փոխել իմ կարծիքը, բայց ես շատ տպավորված եմ և իրոք տխրեցի երկու ազգերի միջև տեղի ունեցած ողբերգության համար:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր
 Երբ բոլորին հրաժեշտ էինք տալիս:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝
 .....իրական ընկերություն, հանդուրժողականություն, բարյացակամություն, մի քիչ հայերեն և այլն:
 Ես սովորեցի, որ եթե մենք հանգիստ լինենք և սովորենք հանդուրժել, մենք կարող ենք շատ բաների հասնել միասին:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին
 Ես հիանալի ժամանակ եմ անց կացրել Հայաստանում և Թուրքիայում, և եթե հնարավորություն ունենաս, այցելիր Հայաստան:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Շնորհակալություն բուրրին, ով ժամանակ է ծախսել այս ծրագրի վրա: Այն հրաշալի էր: Եթե հնարավորություն ունենամ նորից մասնակցել այս ծրագրին, կմասնակցեմ առանց մտածելու: Ակնկալում եմք նոր համագործակցություն:

Չայկանուշ Չորանյան(Վանաձոր, Չայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Չիանալի էր: Լավ էր այն, որ նոր ընկերներ ձեռք բերեցինք, մեր կարծիքները կիսեցինք միմյանց հետ, մենք արեցինք ամեն ինչ այս 7 օրը հետաքրքիր և հաճելի անցկացնելու համար: Եվ վերջապես մենք վայելեցինք մեր շաբաթը և արեցինք ամեն ինչ անգամ մի ակնթարթ չկորցնելու համար:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Մեր խենթ անձրևոտ օրը սիրված Ստամբուլում: Մեր ժպտերես դեմքերը և հիասքանչ էքսկուրսիան Բոսֆորի վրայով:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Սուլթան Ահմեդի Սզկիթը ինձ համար ամենահրաշալի և ամենահետաքրքիր վայրն էր Ստամբուլում:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Թուրքերի մասին. ես չգիտեի, որ նրանք այդքա՛ն հյուրասեր են:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Օ՛, կներեք, ես չեմ կարող հիշել, անկեղծորեն ոչ մի վատ բան չկար ինձ համար:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Լավ ընկերներ դառնալու համար լեզուն կարևոր չէ, դու միայն պետք է փորձես հասկանալ, հարգել, լինել հանդուրժող և փորձել սիրել քո ընկերներին:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Իմ կյանքում եղել են 7 օրեր, որոնք ես երբևէ չեմ մոռանա: Մի անգամ թուրքերը և հայերը որոշեցին մոռանալ ամեն ինչ և կառուցել մի փոքրիկ կամուրջ: Օրերը անցնում էին, և կամուրջը կառուցվում էր: Մի օր նրանք կառուցեցին այն:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Շնորհակալություն, ի՛նչ ընկերներ: Թեշեկյուլար:

Չոփսիմե Գրիգորյան (Երևան, Չայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Չամարյա կատարյալ: Երկու կողմի կազմակերպիչներին հաջողվել էր կազմել խմբեր, որոնք իսկապես համապատասխան էին ծրագրի համար: Սա գլխավոր պատճառներից մեկն է, որ ինձ համար դարձրեց ծրագիրը հաջողված: Սկզբում ես կարծում էի, որ լավ կլինեի ավելի հաճախ սեմինարներ, քննարկումներ և բանավեճեր կազմակերպել ծրագրի ընթացքում (ես գիտեմ բացի ինձանից այլ մասնակիցներ նույնպես այդպես էին մտածում. այս ասում եմ իրենց համար), բայց հիմա հասկանում եմ, որ ես սխալ

էի, քանզի մեր առաջ դրված նպատակներին հասնելու համար անհրաժեշտ էր ծրագրի այնպիսի կառուցվածք, որը գործածվեց: Այլապես մենք չէինք կարող համոզված լինել, որ այսպիսի ջերմ և ընկերական մթնոլորտ կստեղծվեր ծրագրի մասնակիցների միջև:

Եքսկուրսիան Բոսֆորով: Այն հիանալի էր: Ես երբևէ չէի վայելել այդքան բան միաժամանակ՝ տեսարժան վայրերը, քամին, երեկոն, համեղ կերակուրը, երաժշտությունը և իհարկե հիասքանչ մարդկանց իմ շուրջը և այս ամենը ծովում: Մեր բոլոր զբոսանքները երեկոյան և գիշերը, զբոսանքները և գրույցները:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Մարաշ պաղպաղակի ցուցադրումը:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Ամենազարմանահարաշ վայրը ինձ համար Այա Սոֆիան էր: Այն առեղծոքային մեծ էր և միաժամանակ գեղեցիկ: Ամհնար էր տեսնել ամբողջ տեսարանը մեկ հայացքով: Մեկ այլ առանձնահատուկ վայր էր կանուրջը. այն հրաշալի էր և՛ ցերեկը, և՛ գիշերը:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Ոչ շատ բան: Ես վերահաստատեցի իմ կարծիքը այն մասին, որ այսօրվա սերունդը (գոնե այն մասը, որոնց ես ճանաչեցի) լի է էներգիայով, ստեղծագործական է և բավականին հեռու է կարծրատիպերից: Ես հավատում եմ, որ նրանք թուրքիայի Հանրապետության իրական ապագան են: Ես ուզում եմ հավատալ, որ թուրքիան ժողովրդավարության, զարգացման ճանապարհին է: Այսպիսով ես վերահաստատեցի իմ հույսերը նրանց հետ ծանոթանալուց հետո:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

ժամանակի պակասը: Ես իրոք կուզեմայի ավելի երկար մնալ և ավելի երկար ժամանակ ունենալ երկրի տարբեր կողմերի մասին ավելի շատ բան սովորելու համար:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

1. Պետք է խուսափել ընդհանրացնելուց և վիճակագրությունից ազդին վերաբերող ամեն հարցում:
2. Թուրքիայում կա շատ լավ և հզոր երիտասարդական կազմակերպություն՝ ԹՈԳ-ը:
3. Որոշ թուրքեր անգամ գերազանցում էին հայերին հաճախորդներին կպնելու և իրենց ծառայությունները առաջարկելու առումով:
4. Ստամբուլը մի քաղաք է, որը պետք է այցելել մեկից ավելի անգամ:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Ինչպես այս ամենը սկսվեց: Ես հույս ունեմ, որ մինչ այն ժամանակ, երբ ես կուրենամ թոռնիկներ, հայ-թուրքական հարաբերությունները շատ ավելի զարգացած կլինեն (բաց սահման, փոխշահավետություն): Այսպիսով ես կպատմեմ նրանց, որ հարևան երկրներից 30 երիտասարդներ սկսեցին ստեղծել իրենց պայծառ ապագան՝ բարյացակամության կամուրջի առաջին քարերը դնելով:

Հետո ես նրանց ցույց կտամ մեր նկարները և ձայնագրությունները, որպեսզի նրանք կարողանան կազմել իրենց անձնական կարծիքը մեր սերնդի թուրք երիտասարդության մասին: Ես նրանց ցույց կտամ, որ երկու ազգերը ունեն շատ ավելի շատ նմանություններ քան տարբերություններ, և որ երկրների միջև ամեն բարդություն և խոչընդոտ կարելի է հաղթահարել, եթե կա ուժեղ կամք (իհարկե որոշ այլ գործոններ նույնպես):

Հեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզեմայի ավելացնել, որ

Շնորհակալություն կազմակերպիչներին՝ «Ապագան Քոնն է» և «Թոփուլում

Գոնուլլուլերի»։ Իմ կարծիքով այսպիսի ծրագրեր պետք է նորից և նորից իրականացվեն՝ ներառելով ավելի մեծ քանակությամբ երիտասարդների, ինչպես նաև բարձացնելով հանրային գիտակցումը ներկայացված ծրագրերի արդյունավետությունը մեծացնելու նպատակով։

Հարիփ Քեմալ Էլչի (Ադիյաման, Թուրքիա)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Ծրագիրը ընդհանուր առմամբ զարմանահարաշ էր։ Ես հավատում եմ, որ մենք արեցինք առաջին քայլերը թուրք-հայկական հարաբերությունները զարգացնելու համար այս ծրագրի միջոցով։ Ծրագիրը անչափ լավն էր, և ես հիմա ունեմ շատ հայ ընկերներ, ես շատ ուրախ եմ սրա համար, քանի որ մեր մշակույթները այնքան նման են, սակայն մենք ոչինչ չգիտեինք մինչև այս ծրագիրը։ Մենք իմացանք, որ հայերը այնքան ուրախ, հյուրասեր և հաճելի մարդիկ են։ Ես սա չգիտեի մինչև Հայաստան գալը։ Բայց մյուս իմ ընկերները դեռ չգիտեին սրա մասին։ Հենց այս պատճառով էլ մենք ստեղծեցինք կամուրջ Հայաստանի և Թուրքիայի միջև։ Ես գիտեմ, որ մենք կքայլենք խաղաղության ճանապարհով հավերժ։

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որ ես հիշում եմ

Երբ մենք եկեղեցում էինք։ Ես այցելել եմ շատ արարողություններ, բայց այսպիսինը երբեք կյանքումս չեմ տեսել։ Այս արարողությունից հետո, երբ մենք պարում էինք, մի մեծահասակ մարդ մի քանի հարց տվեց մեր մասին և իմացավ, որ Թուրքիայից ենք։ Ի՞նչ ասաց նա մեզ։ Նա ասաց մեզ, որ խաղաղությունը այստեղ է, որ շատ հաճելի է տեսնել թուրքերի։ Եվ նա ասաց մեզ, որ այսպես էլ շարունակենք, որ մեր ոգևորությունը և հուզմունքը չվերջանա հանուն խաղաղության։

Ես չեմ կարող մոռանալ այս նախադասությունը։

Մենք ունենք այնքան նման մշակույթներ։ Մինչև Հայաստան գալը ես գիտեի, որ մեր երգերը նման են, բայց ես տեսա, որ մեր կերակուրները, մեր ժողովուրդները, մեր տարազները նույնպես շատ նման են։ Մենք միասին էինք ապրում Անատոլիայում։ Մենք շատ բան էինք կիսում։ Ոչինչ չի խանգարում մեզ այս ամենը շարունակել։ Ես չեմ հասկանում, թե ինչու ենք սպասել մինչև հիմա, և ոչինչ չենք արել։

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Հարաբերությունները Հայաստանի և Թուրքիայի միջև։ Միասին կարող ենք ամեն վատ միտք փոխել։ Եթե մենք հավատանք, եթե ցանկանանք, եթե կիրառենք մեր կարողությունները, մենք կարող ենք հասնել ամեն ինչի։ Այն սկսվել է։ Մենք շատ հնարավորություններ կունենանք այս հարաբերությունները բարելավելու։ Մի հապաղեք, շարունակեք բարելավել հարաբերությունները այս նման երկրների միջև։

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ես շատ խմիչք առա Հայաստանից։ Բայց ես շատ տխուր եմ, որ ավելի շատ չվերցրեցի։ Ես կարող եմ գալ Հայաստան նորից ձեզ տեսնելու և խմիչք առնելու։

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Եթե ուզում ենք ստեղծել բարյացակամության կամուրջ երկու երկրների միջև, մենք ճարտարապետի կարիք չունենք, մենք այլ երկրների օգնության կարիքը չունենք։ Մենք միայն պետք է մարդ լինենք և ամեն ինչ անենք միասին։ Ես սովորեցի, որ մենք անտարբեր մարդկանց պես սպասել ենք մինչև հիմա։

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Այս ծրագրից հետո մասնակիցները կհասկանան իրավիճակը այս երկու նման

մշակույթների միջև և կպատմեն այս ամենը մարդկանց, այս մարդիկ էլ կբացատրեն այլ մարդկանց, այդ մարդիկ էլ կբացատրեն բոլորովին ուրիշ մարդկանց: Ես հույս ունեմ, որ ես իմ թռռնիկներին կասեմ. «Տեսնում եք՝ սահմանը բացվեց մեր ծրագրի շնորհիվ»: Եվ ոչ միայն իմ երեխաներին:

Բոլորը կտեսնեն:

Յեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ամեն բան այնքան լավ էր: Ես հավատում եմ, որ մենք կիրագործենք շատ հրաշալի ծրագրեր միասին: Բավարար է ունենալ երեք կարևոր բան՝ հավատք, ցանկություն և սկիզբ: Անտարբեր մի եղև ք ապագայում. եկե՛ք երգենք հանուն խաղաղության և եկե՛ք պարենք միասին: Այս հարևան երկրները չեն կարող բաժանված լինել միմյանցից: Մի մոռացե՛ք, որ ամեն ինչ մեր ձեռքերում է: Ես սիրում եմ ձեզ՝ այս ծրագրի մասնակիցներ: Ես միշտ կերգեմ «Սարի Գելին»:

Շնորհակալություն Ձեզ «Ապագան քոնն է» և «Հասարակական կամավորներ»:

Նուռ Յըլդըրըմ (Անկարա, Թուրքիա)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Չաջողակ էր և հասավ իր նպատակին: Անչափ ոգևորված մասնակիցները, որոնք սպասում էին միմյանց ճանաչելուն, հենց առաջին օրվանից միասնական դարձան: Հետևաբար, մենք մի շարք բաներ արեցինք (էքսկուրսիաներ, հանդիպումներ, պարեր, խաղեր և այլն) բավականին կարճ ժամանակում (7 օրում): Արտաքին գործերի նախարարության և ԱՄՆ դեսպանատան հանդիպումները, ինչպես նաև մամլո ասուլիսը շատ լավ նախապատրաստված էին, և մեր ծրագիրը հայտնի դարձրեցին, մեր ձայնը լսելի և ընդհանուր առմամբ բարձրացրեց մեր ծրագրի արդյունավետությունը:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Ցեղասպանության հուշահամալիրի դրսում, Արարատ լեռան դիմացը (մյուս կողմում), երբ ես զգացի մահացածների վիշտը և ինքս ինձ հարցնում էի, թե ով է պատասխանատու այս ամենի համար... Վերջում, երբ գիտակցում ես, որ ոչ ոք հետ չի բերի այդ մարդկանց, դժվար է դառնում շարունակել ապրել և գոյատևել ինչպես մարդկային էակ մարդկության կողմից այսքան մահեր պատճառած իրականության մեջ: Դա ամոթ էր, և անգամ զորեղ Արարատը չկարողացավ պայքարել դրա դեմ:

Բացի այդ, նախավերջին օրն էր, երբ ճաշում էինք Գալաթա կամրջի վրա, խմբի բոլոր անդամները լացում էին, անգամ ամենաուժեղները: Այս ամենը լողավազանի քլորացված ջրից չէր, այլ մոտեցող վերջի գիտակցումից:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Մեր հիասքանչ հայկական խումբը: Բոլոր անդամները անչափ ներդաշնակության մեջ էին: Ես բոլորի հետ խոսել եմ և իմացել, ովքեր են նրանք և ինչքանով ենք մենք նման միմյանց: Նրանցից ամեն մեկը իր ներդրումն ունեցավ այս գործը հնարավոր դարձնելու համար: Թուրք-հայկական երգը, ձեռքի աշխատանքները: Շատ հետաքրքիր էր տեսնել, որ նրանք ընդհանրապես բարկացած չէին մեզ վրա, ինչքան լավ են իրենք պարում, առանց հոգնելու, ինչքան արևելամետ են նրանք և ունեն նույն Անատոլիական արժեքները և սովորույթները, որոնք շատ հնարավոր է՝ նրանք ավելի լավ պահպանած լինեն, քան մենք:

Նաև թուրքագիտության բաժնի գոյությունը, թուրքերեն խոսող աղջիկը, թարգմանիչը Թուրքիայից և նրա բոլոր ասածները, տեղացի մարդկանց նկարագրությունները, Արարատի տեսարանը և ես կավելացնեի այբուբենը:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Ես պատկերացում չունեի Հայաստանի մարդկանց բնավորությունների մասին, շատ քիչ մարդ գիտի ստույգ տեղեկատվություն նրանց և այնտեղի մասին, քանզի սահմանը փակ է: Այսպիսով համարյա առասպելը իրական փորձ է ինձ համար այժմ: Հայաստանը, հայերը, իրենց մշակույթը, աշխարհագրությունը, ուտելիքը, սոցիալ տնտեսական դինամիկան և այլն:

Եվ այն վեճերի մասին, արդյո՞ք մահերը ցեղասպանություն էին թե ոչ: Ես կարող եմ ասել, որ այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը: Ի՞նչ է մահը, գաղթը և ցավը մարդկանց համար: Այս ամենի թվերը կարող են նվազեցվել կառավարությունների կողմից: Եթե բառերը և քաղաքականությունը վերացական են, ապա ցավը իրական է:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Այն ժամանակը, երբ պետք է թողնեինք հայկական խմբի որոշ անդամների Հայաստանում (ես անգամ չկարողացա հրաժեշտ տալ նրանցից ոմանց) և իհարկե՝ բաժանումը Ստամբուլում: Երբ ավարտվեց այսպես կոչված հեքիաթը, ավարտվեց նաև մեր ծրագրի աշխույժ մասը:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Կարող եմ շատ երկար թվել. բացի այն ամենից, ինչ ասացի մինչև հիմա, ես իմացա նաև, որ հայերը նույնպես ասում են «ջան» իրենց սերը արտահայտելու համար: Ես իմացա իմ անվան հայկական իմաստը, նրա գործածումը և կարևորությունը (նուռ): Ես գիտեի, որ Սարի Գելին ընդհանուր երգ է, այժմ ես գիտեմ շատ ավելի ընդհանուր երգեր: Ես սովորեցի որոշ հայերեն բառեր և, ասում են, որ ես նրանք լավ եմ արտասանում: Ես շատ բան սովորեցի ինքս իմ մասին, իմ նոր ընկերների մասին (և՛ թուրք, և՛ հայ): Եվ այնքան, ինչքան մենք կապ պահպանեցք, այս կրթական գործընթացը կշարունակվի:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Որ այս ծրագիրը առաջին փոխանակման ծրագիրն էր երկու երկրների միջև և որ ինձ պետք էր հատուկ թույլատվություն վիզա ստանալու համար: Ես հույս ունեմ, որ ապագայում, նրանց պետք չի լինի այդ թույլատվությունը, և նրանք կիմանան շատ ավելի շատ և իմ փոխարեն իրենք ինձ կպատմեն:

Յեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայ ավելացնել, որ

Չնայած արդեն մի քանի անգամ նշել եմ վերևում, բայց այստեղ կուզենայի կրկնել՝ ես շատ ուրախ և հաջողակ եմ, որ եղա այստեղ, հանդիպեցի ձեզ և վերապրեցի այսպիսի կենսափորձ: Ես ձեզ սիրում եմ և ուզում եմ ասել, որ «դուք ինձ ստիպում եք ցանկանալ դառնալ ավելի լավ մարդ»: Այս ասացվածքը, ըստ որոշ գիտականների, ամենալավ հաճոյախոսությունն է աշխարհում:

Նվարդ Մարգարյան (Չարենցավան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Հանդուրժողականության, բարյացակամության, ընկերության, կամավորության, տարբեր մշակույթների և մշակութային նմանությունների մասին էր: Ամբողջ ծրագիրը հիանալի էր և լավ կազմակերպված:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Թուրքիայում, երբ անցնում էինք Բոսֆորի վրայի կամրջով: Միևնույն ժամանակ մենք և Եվրոպայում էինք, և Ասիայում: Մենք դա երկու անգամ արեցինք, և երկուսն էլ շատ տպավորիչ էին:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Երկու ազգերի միջև եղած նմանությունները: Բացի մշակութային նմանություններից, մարդիկ նույնպես շատ նման են: Ես նկատել եմ, որ թուրքերի և հայերի դեմքի արտահայտությունը շատ պարզ է: Բացի այդ, շատ այլ ամենօրյա երևույթներ եմ տեսել, որոնք շատ նման էին:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Հանդուրժողականության: Սկզբում ես պատկերացնում էի հանդուրժողականությունը միայն բառերով, սովորել էի շատ սահմանումներ, և ինձ համար այն դարձել էր հասարակ մի բան: Բայց այժմ ես կարող եմ համոզված լինել, որ ես հանդուրժող եմ, և հանդուրժողականությունը երազ չէ, այն իրական է:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ես հիվանդացել էի և չկարողացա մասնակցել ծրագրի 1-ին և 2-րդ օրերին:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Բազմաթիվ լավ նախադասություններ խաղաղության մասին, շնորհակալություն Սեզոյին, բազմաթիվ նոր բաներ ընկերության մասին, բազմաթիվ նոր թուրքերեմ բառեր: Ես չեմ կարող գրել այդ բոլոր բառերը, քանի որ նրանք շատ շատ են:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Միզուցե Այա Սոֆիայի, Սուլթան Ահմեդի Մզկիթի, իմ նոր և առաջին թուրք ընկերների մասին, հանդուրժողականության մասին, Ակոսի մասին, Դոլմաբախչե պալատի մասին և այլն:

Հեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ես ուզում եմ շնորհակալություն հայտնել կազմակերպիչներին, իմ բոլոր ընկերներին այն անմոռանալի օրերի համար: Շնորհակալություն բոլորին:

Ռաֆայել Տեր-Սարգսյան (Գյումրի, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Իմ մասնակցած երիտասարդական ծրագրերից ամենահիրաշալիւն էր:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Նավով էքսկուրսիան էր (այդ երեկո մենք բոլորս հասկացանք, որ մենք ընկերներ ենք և շատ ուժեղ խումբ):

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Բարդ հարց է: Համարյա թե ամեն ինչն էլ շատ հետաքրքրի էր, և ես չեմ կարող առանձնացնել որևէ բան, որը ամենահետաքրքիրն էր:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Ես ոչնչի մասին չեմ փոխել իմ կարծիքը: Եվս մեկ անգամ ես հասկացա, որ տարբեր հասարակությունների միջև երկխոսությունը և միասնությունը հնարավոր և կարևոր գործոն է երկու կողմերի համար էլ:

Իմ ամենավատ վայրը/ միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Օդանավակայանում հրաժեշտ տալու պահը:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Շատ նոր տեղեկություններ թուրքիայի մասին, ստացա խմբային աշխատանքի նոր հմտություններ:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Ձեր պապիկը անց է կացրել շատ զվարճալի ժամանակ, երբ երիտասարդ էր և ավելի լավ առողջություն ուներ:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզե՞նայ ավելացնել, որ

Շնորհակալություն «Ապագան Քոնն է»-ին և «Թոգ»-ին: Սպասում եմք նոր ծրագրերի:

Ռեջեփ Բյուչյուկ (Էդիրնե, Թուրքիա)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Շահավետ և հաջողակ: Սարդիկ, որոնք մասնակցեցին ծրագրին այնքան հաճելի էին և ունեին մեծագույն ցանկություն փոփոխություններ կատարելու: Ծրագիրը ստիպեց ինձ հավատալ երիտասարդությանը, խաղաղությանը և աշխուժությանը նորից և նորից: Այսպիսի ծրագրերի միջոցով կարելի է նայել ապագային ավելի բարեստեորեն: Եվ ես գիտեմ, որ մենակ չեմ խաղաղության ճանապարհին:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Ռեստորանում էր, երբ բոլորս միասին երգեցինք ծրագրի երգը: Այս ներդաշնակ պահը համալրեց և կապեց մեզ ուժեղ շղթաներով:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Թե ինչքանով են երգերը միմյանց նման: Ես կարող եմ հասկանալ, որ այս երկու ազգերը շատ տարիներ ապրել են իրար կողք և ստեղծել այսքան շատ բան միասին: Այսպիսով, դժվար չէ եզրակացնել, որ այս երկու ազգերը կատարյալ կերպով կարող են միասին ապրել:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Հնարավորությունների: Ոչինչ անհնար չէ: Ամեն ինչ հնարավոր է իրականացնել, եթե ցանկություն լինի: Ես կարող եմ հեշտությամբ հաստատել, որ այս երկու ազգերի հարաբերությունների բարելավումը դարձել է իմ կյանքի առաքելությունը:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Երբ մենք կորցրեցինք 2 ժամ Հայաստան ինքնաթիռով ժամանելուց հետո: 2 ժամի տարբերություն կար. այսպիսով, այդ չօգտագործված երկու ժամը անցան իմ կյանքի կողքով:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Հաղորդակցումը կարծրատիպերը կոտրելու ամենաճիշտ ձևն է: Խաղաղությունը ամենաթանկ բանն է իմ կյանքում: Եվ եթե ուզում եք բացահայտել Երևան քաղաքը տաքսի վերցրեք, այն այնքան էժան է:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզե՞նայի ավելացնել, որ

Նմանություններ գտնելը շատ հաճելի և հետաքրքիր էր ինձ համար: Եվ սա մարդկանց կյանքը ավելի է հեշտացնում: Բայց ամենակարևորը այն է, որ տարբերություններով ապրելը շատ ավելի դժվար է: Ինչպես գիտենք բոլորս էլ տարբեր ենք, և այսպիսով պետք է դասեր քաղենք մեր տարբերություններից, որն էլ շահավետ կլինի: Ինչպես նաև

հարգանքը, վստահությունը, կարեկցանքը օգնում են մեզ միասին ապրել:

Ռուբեն Ջաթարյան (Երևան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Շատ հաջողակ, և ես համոզված եմ, որ ծրագիրը կշարունակվի ապագայում: Մենք հասանք մեր նպատակին: Կանուրջը իրականություն է այժմ, մենք հասանք ավելիին. հայ և թուրք երիտասարդների միջև հաստատվեց հանդուրժողականություն, բարյացակամություն: Մենք ապացուցեցինք, որ հայ և թուրք երիտասարդների միջև ընկերությունը հնարավոր է:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Երեկոներն էին: Ես այժմ գիտեմ, ուր կարող եմ գնալ երեկոյան, երբ թուրքիայում լինեմ և ես ունեմ ընկերներ, որոնք ինձ այնտեղ կդիմավորեն: Եվ նրանք գիտեն, որ ես ուրախ կլինեմ նրանց տեսնել Հայաստանում:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Թուրքերի կենսակերպը, մտայնությունները և տարբերությունները հայերի ապրելաձևի հետ համեմատ: Ինչպես նաև անգլերենին չտիրապետող մարդկանց միջև զրույցներն էին շատ հետաքրքիր: Նրանք չէին խոսում անգլերեն, բայց միմյանց շատ լավ հասկանում էին:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Ամեն բանի մասին՝ Թուրքիայի և թուրքերի մասին: Ես առաջ սխալ կարծիք ունեի:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ափսոսանքի այն զգացումը, որ շատ ավելի շատ մարդ կարող էր մասնակցել թե՛ Հայաստանում, թե՛ Թուրքիայում, սակայն դա անհնարին էր:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Հարգել և հանդուրժել այլ մարդկանց և նրանց տարբերությունները:

Ստեղծել նոր ծանոթություններ, աշխատել այնպիսի մարդկանց հետ, որոնք ունեն կարծրատիպեր քո մասին հանդուրժողականության և բարյացակամության մթնոլորտում:

Ստեղծել հաջողված թիմ և աշխատել թիմի բազմազգ անդամների հետ:

Գրել նոր ծրագրեր, ստեղծել նոր մտքեր՝ գտնելով ճանապարհներ դրանք իրականացնելու համար:

Որոշ թուրքերեն բառեր և շատ, շատ այլ գեղեցիկ բաներ, որոնց մասին այստեղ չեմ ուզում գրել:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Այս պատմությունը հայկական և թուրքական երիտասարդների կատարյալ խմբի մասին, որը ստեղծեց աշխարհի ամենալավ կամուրջը՝ «Բարյացակամության կամուրջը»: Եվ նաև կպատմեմ այդ խմբի այլ ծրագրերի մասին:

Հեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ես հիմա կաշխատեմ շատ ջանասիրաբար և ինտենսիվ, որպեսզի ստեղծեմ այսպիսի նորանոր կամուրջներ բոլոր այն հայերի ու թուրքերի համար, ովքեր ցանկանում են հանդիպել միմյանց հետ, ծանոթանալ, զրուցել: Եվ ես համոզված եմ, որ իմ ընկերները և

շատ այլոք կօգնեն ինձ այս հարցում:

Շնորհակալություն «Ապագան քոնն է» և «Թոփլուն Գոնուլուերի», որ ինձ առիթ ընձեռեցիք մասնակցել այս ծրագրին:

Ռուզաննա Ջազարյան (Հայաստան, Երևան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Շատ, շատ լավն էր, շատ լավ մախապատրաստված և կազմակերպված: Եվ՝ «Ապագան քոնն է», և «ԹՈԳ»-ը մեծ գործ արեցին: Ծրագիրը շատ օգտակար էր, դրական, լի էր մոր զգացմունքներով: Ես այժմ գիտեմ ընկերներ ձեռք բերելու ամենալավ ձևը:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Հմմմմ, անգամ չգիտեմ ինչ ասեմ. այնքան շատ էին տպավորիչ բաները: Առաջին հերթին՝ ԹՈԳ-ի պարտեզում անց կացրած ընթրիքը խոսի վրա, ազգային կերակուրների համտեսումը (փախլավան անհավատալի համեղ էր), էքսկուրսիան Բոսֆորով, ազգային երաժշտության տակ պարելը և այն լսելը, Իստիկլար փողոցով քայլելը, ինչպես նաև Այա Սոֆիան և Կապույտ Սզկիթը, Կիլիկիա ռեստորանում անց կացրած ընթրիքը, միասին մեր երգերի կատարումը և շատ շատ այլ բաներ:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Եվրենի և Սեզոյի դասընթացները, ես իրոք վայելում էի դրանք:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Ես չեմ փոխել իմ միտքը, բայց ես որոշել եմ անել ամեն ինչ, որպեսզի մոր մարդիկ անցնեն այս ամենի միջով, մույն բանը զգան, քանզի սա փոխում է ամեն ինչ: Մարդու մտածելակերպը, կենսակերպը: Համեմատության միջոցով հնարավոր է գտնել և՛ նմանությունները, և՛ տարբերությունները, մարդը սկսում է զնահատել ոչ միայն իրեն, այլ նաև սկսում է տեսնել և մտածել ավելի լայն: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես մեկ անգամ ևս հասկացա, ինչքան մեծ ուժ է ընկերությունը, հանդուրժող և երիտասարդ լինելը:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ես կարծում եմ ավելի լավ կլիներ շատ սեմինարներ, քննարկումներ լինեին մրա մասին, ինչ մենք՝ երկու երկրների երիտասարդները, կարող ենք անել մի բան փոխելու համար: Ես կարծում եմ, որ դա հնարավոր կլինի մեր մյուս հանդիպման ժամանակ (ուզում եմ հուսալ, որ մյուս հանդիպումը տեղի կունենա): Եվ նաև ես շատ ցավում եմ, որ չկարողացանք շփվել թուրքական լրատվամիջոցների մերկայացուցիչների հետ:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Ես սովորեցի և հասկացա, որ մենք պետք է լինենք միասին, մեր երկրները, մեր ժողովուրդները (կարող է շատ մանկամիտ թվալ, բայց ես հավատում եմ դրան):

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Մեկ անգամ, երբ ես 20 տարեկան էի, ես իմացա մի ծրագրի մասին, որը կոչվում էր «Հանդուրժողականությունը մշակութային և կրթական երկխոսության միջոցով» և որոշեցի մասնակցել: Այդ ժամանակ ես անգամ չէի կարող պատկերացնել, ինչ կարող է ինձ տալ այդ ծրագիրը: Բայց այդ ժամանակից ի վեր ես ունեցա շատ ընկերներ արտասահմանում, ես սկսել եմ մտածել գլոբալ: Ես սկսել եմ ինձ զգալ հասարակության մի մաս, որովհետև մենք հասանք ծրագրի նպատակին:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ես ուզում եմ շնորհակալություն հայտնել բոլորին այսպիսի հիասքանչ շաբաթվա համար, այսպիսի հրաշալի օրերի համար իմ կյանքում:

Սեզ Կիրակոսյան (Հայաստան, Երևան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Հրաշալի էր: Ես ունեի թուրք ընկերներ այս ծրագրից առաջ, բայց նրանք ընդունում էին ցեղասպանությունը: Այս ծրագիրը առաջինն էր, որը ընկերություն հաստատեց տարբեր մտածելակերպ ունեցող երիտասարդների միջև: Ծրագրի նպատակը գերակատարվել է. հաստատվեց ոչ միայն բարյացակամություն, բայց նաև ընկերություն և սեր:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Ընթրիքը նավի վրա: Ինչպես նաև տպավորիչ էին օդանավակայանի հիշողությունները, երբ բոլոր մասնակիցները չէին կարողանում զսպել իրենց արցունքները:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Թուրք մասնակիցների հայերի պես խաչակնքումը: Ես երբեք չէի կարող պատկերացնել, որ թուրքերը կգան Էջմիածին, կխաչակնքվեն և կաղոթեն: Ես նաև ուրախ եմ, որ տեսա Այա Սոֆիա եկեղեցին, Սուլթան Ահմեդ մզկիթը, Ստամբուլի քաղաքացիներին...

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Ստամբուլի մարդկանց մասին: Նրանք ուրախանում էին, երբ իմանում էին, որ մենք Հայաստանից ենք, ես չտեսա ոչ մի բացասական տրամադրված մարդ Ստամբուլում:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ես ոչ մի վատ բան չեմ կարողանում մտաբերել:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

1. Հարգել դիմացինի մտածելակերպը և ամեն դեպքում քննարկել նրա տեսանկյունը:
2. Ամենազլխավոր բանը ինձ համար. պետք է լինել լավ քաղաքացի:
3. Խաղաղություն սերմանելը ամենալավ ձևն է համընդհանուր խաղաղության հասնելու համար:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Ջերմ մթնոլորտի և ընկերության մասին, որը մենք կարողացանք ստեղծել փակ սահմանների պայմաններում:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Ես կուզենայի, որպեսզի այս ծրագիրը ավելի լայն շրջանակներ ստանար, և հասարակական լավ հարաբերություններից հետո մենք մոտ ապագայում տեսնեինք պաշտոնական ընկերություն երկու երկրների միջև:

Վրույր Թադևոսյան (Չորաթան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Շատ հետաքրքիր էր և արդյունավետ:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

Երբ մենք բոլորս միասին երգում էինք՝ փորձելով գտնել մեր երաժշտությունների մասնությունները: Մյուս տպավորիչ պահը այն էր, երբ այցելեցինք Այա Սոֆիա և Կապույտ մզկիթ:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Այա Սոֆիայի տաճարն էր, Կապույտ մզկիթը և Ակոս խմբագրատունը: Եվ իհարկե՝ Ստամբուլը:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Հանդուրժողականության, բարյացակամության, սիրո, խաղաղության և ընկերության: Ես գիտեմ, որ իմ պատասխանները առանձնահատուկ չեն, բայց հենց դրանում է կայանում այս ծրագրի արդյունավետության գաղտնիքը, և ոչ ոք չի կարող հերքել դա:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Բաժանման պահը:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Ամենից առաջ ես սովորեցի շատ բան թուրքիայի պատմության, մտայնության, մշակույթի և կենսակերպի մասին:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Ես կպատմեմ ամենը, ինչ կհիշեմ այդ ժամանակ:

Յեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի կուզենայի ավելացնել, որ

Իմ սիրելի ընկերներ, մեր ազգերի հարաբերությունների շարունակելիությունը իրոք կախված է մեզանից: Մենք կարող ենք փոխել աշխարհը և պտտել այն ինչպես ցանկանանք: Մենք արդեն արել ենք դա, ինչու՝ չփորձենք նորից և նորից:

Զարուհի Այվազյան (Երևան, Հայաստան)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Միմյանց մշակույթի միջոցով հնարավորինս լավ ճանաչելու մասին էր: Ինչպես նաև Հայաստանի և Թուրքիայի երիտասարդների ցանկությունները հասկանալու մասին էր: Երկու երկրների միջև եղած մմանությունները և տարբերությունները, մեր և իրենց մտածելակերպի հայտնաբերելու և բարյացակամության կանուրջ ստեղծելու մասին էր:

Ամենատպավորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ

ԹՈԳ-ի գրասենյակում կայացած դասընթացը և ապագայի համար նոր ծրագրեր ստեղծելու գործընթացը:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Այա Սոֆիան և Կապույտ մզկիթը, որոնք հայտնի ճարտարապետական կառույցներ են ամբողջ աշխարհում:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Թուրք երիտասարդների մասին:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Այն, որ բացի ԹՈԳ-ից ոչ ոք չգիտեր այս ծրագրի մասին Թուրքիայում:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Մարդիկ կարող են դառնալ լավ ընկերներ անկախ իրենց դավանանքից, մշակույթից, մտածելակերպից: Ինչպես նաև ես հասկացա, որ ապագան մեր ձեռքերում է, և մենք պետք է որոշենք, թե ինչպես ենք մենք ուզում ապրել մեր հարևանների հետ՝ բաց թե փակ սահմաններով:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

Կամուրջը և ընկերությունը, որը մենք ստեղծեցինք՝ լինելով անտեղյակ 80 տարիների ընթացքում միմյանց մտածելակերպի և մշակույթի մասին:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայ ավելացնել, որ

Մենք բոլորս երիտասարդ ենք և մենք հզոր ուժ ենք մեր երկրներում փոփոխություններ անելու համար:

Գյոթսել Չելեբի (Ստամբուլ, Թուրքիա)

Ես կարծում եմ ընդհանուր առմամբ ծրագիրը

Միանգամայն գերազանց էր, հաճելի և արտացոլում էր երկու երկրների միջև եղած ընկերությունը: Ամենատպալորիչ ժամանակը, որը ես հիշում եմ իմ թանկագին ընկերներ Արմինեի և Ջոիսիսիմեի երգն էր եկեղեցում: Եվ իհարկե իմ ընկերների հյուրասիրությունը:

Ամենահետաքրքիր երևույթը, որ մենք տեսանք

Անչափ նման էին Թուրքիայի և Հայաստանի մշակույթները և կերակրատեսակները:

Փոխանակումից հետո այժմ ես փոխել եմ իմ կարծիքը հետևյալի մասին

Հայաստան գնալը այդքան էլ դժվար չէ: Մինչ այդ ես կարծում էի, որ հնարավոր չէ գնալ Հայաստան որպես այցելու:

Իմ ամենավատ վայրը /միջոցառումը/ ժամանակը այն էր

Ընկերներին լքելն էր միանշանակ: Իմ ընկերներին հրաժեշտ տալը իրոք ցավագին էր:

Ծրագրից հետո ես սովորեցի հետևյալը՝

Հայ երիտասարդները անչափ տաղանդավոր և կրթված են: Մեծ հույսեր ունեմ, որ մեր ընկերությունը կշարունակվի:

Այն, ինչը ես կպատմեմ իմ թոռնիկներին այս ծրագրի մասին

«Ես երևանում էի և ավելի հանգիստ էի ինձ զգում, քան որևէ այլ երկրում: Փորձեք լուծել հակամարտությունները, եթե դեռ դրանք գոյություն ունեն՝ առանց նախապայմանների, փորձելով հասկանալ միմյանց առաջնայնությունները»:

Չեյ, բացի նրանից, ինչ որ ասացի, կուզենայի ավելացնել, որ

Չկա մեկ այլ քաղաքակրթություն, կամ երկիր, որը կլուծի Հայաստանի և Թուրքիայի միջև եղած հակամարտությունները, և անգամ կարիք էլ չկա:

Եվ վերջինը. ես կուզենայի ներկա լինել իմ սիրելի ընկեր Վրույրի ծննդյան տարեդարձին այնքան, ինչքան կուզենայի ներկա լինել իմ Կարսում ապրող ընկերների ծննդյան տարեդարձներին:

29.07.2009

Հարգելի «Պատրաստակամներ»՝

Քաղաքական գործիչները, ՁԼՄ-ները երբեք չեն նպաստում խաղաղությանը կամ բացահայտում պատմությունը, որն իհարկե ունի և մութ և ցավագին պահեր:

Ես հենց նոր հասկացա, որ մեզան ջանքերից ոչ մեկը չի կարող քանդել այն կամուրջը, որը մենք ստեղծեցինք մեր սրտերի միջոցով. երգելով նույն երգերը, ուտելով նույն կերակուրը: Ամեն ինչ հիանալի էր:

Ես կուզեմայի շնորհակալություն հայտնել ձեզ ամենայն անկեղծությամբ, որ այսպիսի հնարավորություն ընձեռեցիք մեզ զգալու Հայաստանն՝ իր բոլոր նմանություններով և տարբերություններով, ինչն ավելի գունավոր դարձրեց մեր կյանքը: Հուսամք, մեր ընկերությունը և եղբայրությունը անվերջ կլինի, ինչպիսին մեր սերն է միմյանց նկատմամբ:

Վուկան Պիրինջի
«Հասարակական կամավորներ»
հիմնադրամ

Հարգելի ընկերներ,

Այժմ ես նստած Արարատի տեսարանի առջև գրում եմ ձեզ այս բառերը: Ես չեմ տեսել այն մյուս կողմից, բայց այս կողմից այն հիասքանչ տեսք ունի:

Ինձ համար հաճելիորեն զարմանալի էր տեսնել ձեր աչքերի փայլը, շատ անկեղծ հայացքները: «Նվիրված համայնք» տերմինը կարող է կիրառվել ձեր մասին խոսելիս, քանի որ դուք մեզ հավատող խաղաղության աղավնիներ եք: Երևանում ձեզ հետ անցկացված այս երեք օրերից ոգևորված՝ ես ակնկալում եմ պայծառ ապագա և հույս ունենմ, որ մենք կունենանք այն կապը, առանց որի մենք չէինք լինի այն մարդիկ, որոնք կանք: Այսպիսով ես հաջողակ եմ, որ եղա այստեղ և դարձա այս կամուրջի մի մասը:

Շնորհակալություն բոլորին այսպիսի միջավայր ստեղծելու համար:

Նուռ Յուզբերդ

Հունիս-օգոստոս 2009

**ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՅ՝
ԱԲԴՈՒԼԱՅ ԳՅՈՒԼԻՆ**

Մեծարգո պարոն նախագահ,

Մենք՝ «Հանդուրժողականություն մշակութային և կրթական երկխոսության միջոցով» ծրագրի մասնակիցներս՝ լի լինելով հույսով ու հավատով, կարծում ենք, որ մեր երկրների երիտասարդները իրավունք ունեն շփվելու միմյանց հետ, քննարկելու մեր հարաբերությունները, մասնակցելու տարբեր մշակութային և կրթական ծրագրերի և փորձելու կառուցել ավելի հանդուրժող ու ժողովրդավար հասարակություն: Այդ իսկ նպատակով ակնկալում ենք ձեր աջակցությունը: Ծրագրի մասնակիցների անունից արտահայտում ենք մեր պատրաստակամությունը մասնակցելու, ինչպես նաև նախաձեռնելու ցանկացած միջոցառում, որը կնպաստեր հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավմանը:

Հարգանքով՝

Ծրագրի հայկական խմբի մասնակիցներ

Բարյացակամության կամուրջ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԾԱՐԳՈ ՆԱԽԱԳԱՅ,

Մենք, անցկացնելով երեք օր Հայաստանում, հասկացանք, որ բացի տարբերություններից մենք նաև ունենք բազմաթիվ նմանություններ:

Մենք՝ Թուրքիայի և Հայաստանի երիտասարդներս, ստեղծեցինք բարյացակամության կամուրջ: Այս պահից ի վեր մենք ակնկալում ենք, որ Դուք կստեղծեք բազմաթիվ նախաձեռնություններ՝ բարելավելու երկու՝ մշակութային ընդհանրություններ ունեցող հարևան երկրների միջև հարաբերությունները:

Հարգանքով՝

Ծրագրի թուրքական խմբի մասնակիցներ

**«Ապագան քոնն է»
բարեգործական սոցիալական հասարակական կազմակերպություն**

*Ապագան քոնն է,
Եղիր իմաստուն և նպատակասլաց,
Կերտիր այն այսօր.
Մենք պատրաստ ենք աջակցել քեզ...*

«Ապագան քոնն է» բարեգործական սոցիալական հասարակական կազմակերպությունն սկսել է իր գործունեությունը 2003 թվականից:

Կազմակերպության առաքելությունն է աջակցել՝

- Հանրապետության սոցիալական ոլորտում առկա խնդիրների լուծմանը
- Աճող սերնդի կրթական մակարդակի բարձրացմանը
- Երիտասարդության մշակութային և միջմշակութային դաստիարակությանը
- Հասարակության տեղեկացվածության մակարդակի բարձրացմանը և մասնակցային գործընթացներին
- Հանրապետությունում կամավոր գործունեության ընդլայնմանը, համակարգմանն ու զարգացմանը
- Տարածաշրջանի երկրների հասարակությունների մշակութային և կրթական երկխոսությանը

Կազմակերպությունն իր գործունեությամբ միտված է աջակցել շահառուներին իրենց առաջ կանգնած խնդիրների լուծման գործում, այլ ոչ թե լուծել դրանք նրանց փոխարեն:

**«Հասարակական կամավորներ»
հիմնադրամ**

Մեր տեսլականը և առաքելությունը

Մենք սկսել ենք մեր ճանապարհը 2002 թ.-ի դեկտեմբերին՝ սերմանելու սոցիալական խաղաղություն, համերաշխություն և փոփոխություն երիտասարդության մասնակցության և առաջնորդության միջոցով: Մենք նպատակ ունենք՝

- Զարգացնել և իրականացնել բազմաթիվ ծրագրեր սոցիալական պատասխանատվության վերաբերյալ
- Ներառել մեծահասակ կամավորների, որոնք վստահ են երիտասարդների ուժերի վրա և կարող են ֆինանսներ կամ այլ միջոցներ ներդնել սոցիալական պատասխանատվության վերաբերյալ ծրագրերում
- Նպաստել ինքնավստահ, նախաձեռնող և խելացի երիտասարդության զարգացմանը, որոնք զինված կլինեն սոցիալական խնդիրները հաղթահարելու միջոցներով
- Սերմանել հասարակության գիտակցության բարձրացում սոցիալական խնդիրների վերաբերյալ

Մենք շարունակում ենք մեր սկսած ճանապարհը՝ «ոչ միայն քննադատելով, այլ նաև փոխելով»: Մենք շարունակում ենք կիրառել երիտասարդության եռանդը սոցիալիական օգուտի համար:

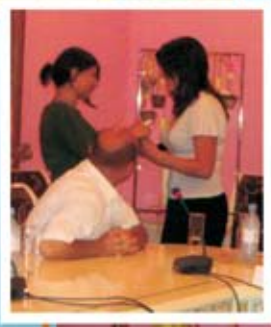
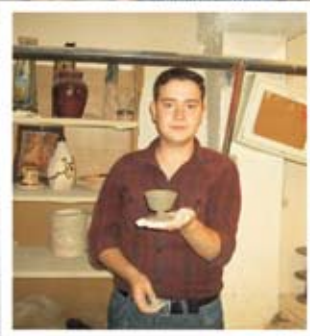
Դասընթացներ ծրագրի մասնակիցների համար
Program katilimcılarının resimlerinde hoşgörü
Courses for the project participants

Հանդուրժողականությունը ծրագրի մասնակիցների նկարներում
Program katilimciları için seminerler
Tolerance through drawings by the project participants

Հայկական խմբի կողմից հուշանվերների պատրաստումն ու հանձնումը
Թուրքիայի երիտասարդ մասնակիցներին
Ermenistan'lı grup tarafından hediyelerin hazırlanması ve Türkiye'li gençler gubuna teslimi
Preparation and awarding of the souvenirs to the young participants from Turkey by the Armenian group

Փոխադրերի մեկնարկը
Karşılıklı ziyaretlerin başlangıcı
Launch of the exchange visits

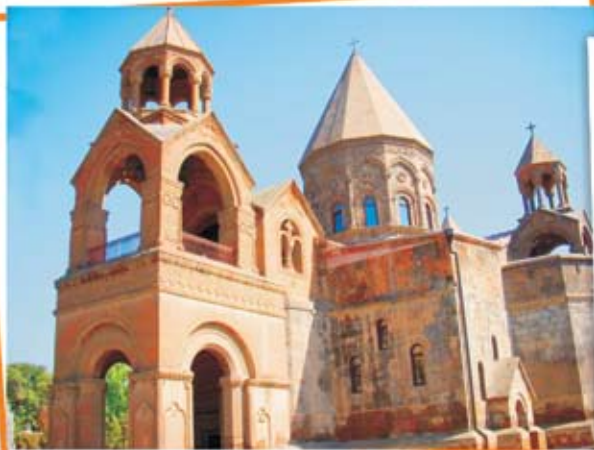
Հանդուրժողականության դասընթացներ Երևանում
Erivan'da hoşgörü seminerleri
Tolerance courses in Yerevan

Հանդիպում ՀՀ Արտաքին գործերի նախարարությունում
Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri bakanlığında buluşma
Meeting in the Foreign Ministry of the RA

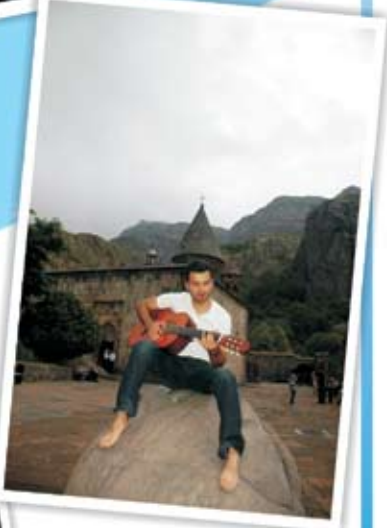
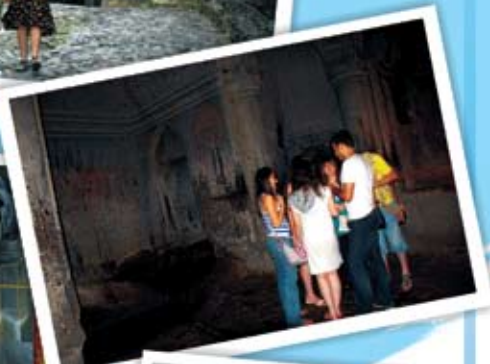
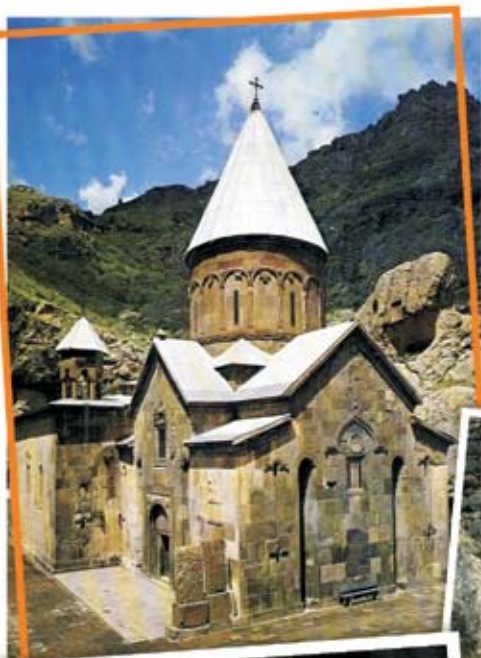

Բարյացակամության կամուրջի ստեղծում
Dostluk köprüsünün yaratılması
Creation of the Bridge of Benevolence

Ուղերձներ երկու երկրների նախագահներին
İki ülke devlet başkanlarına mesajlar
Messages to the Presidents of the two countries

İYİNİYET KÖPRÜSÜ

Kitapçık Ermenistan Cumhuriyeti AGİT Erivan Ofisi desteğiyle basılmıştır

Kitapçığı hazırlayanlar:

Editör: Anna Avetisyan

İngilizce çevirimeni: Zaruhi Gasparyan

Türkçe çevirimeni: Bedros Çavikoğlu

‘Gelecek Senindir STÖ’ Bölgesel programlar koordinatörü, uzman Gagik Sargsyan kitapçığın hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.

Kitapçık ‘Kültürel ve Eğitsel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü’ projesi çerçevesinde oluşturulmuştur. Proje, ABD Ermenistan Büyükelçiliği, AGİT Erivan Ofisi ve ‘Karadeniz Bölgesel İşbirliği Fonu’ desteğiyle, ‘Gelecek Senindir’ hayri, sosyal ve toplumsal amaçlı STÖ tarafından gerçekleştirilmiştir. STÖ, projenin gerçekleştirilmesi müddetince Türkiye ‘Toplum Gönüllüleri Vakfı’yla işbirliğinde bulunmuştur.

STÖ projenin gerçekleşmesi süresince gösterilen destek ve işbirliğinden ötürü, Ermenistan Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Meseleleri ve Dışişleri bakanlıklarına teşekkürlerini ifade eder.

‘İyiniyet Köprüsü’ kitapçığı, proje çerçevesinde ilan edilen Ermenistan ve Türkiye’li gençlerin yazdığı en iyi kompozisyonlar, proje katılımcılarının programa ilişkin değerlendirmeleri ve görüşleri, katılımcı gençler tarafından iki ülke liderlerine hitaben yazılmış mektuplar, proje sürecini anlatan fotoğraflar, Ermenistan ve Türkiye kültürel mekanlarına ilişkin özet bilgileri içermektedir.

Orjinal metinler redakte edilmemiştir.

‘İyiniyet Köprüsü’, Erivan, 2009

‘Gelecek Senindir’ hayri, sosyal ve toplumsal amaçlı STÖ

Adres: Tigran Mets 36c, D.58

Tel: (37410) 20 57 31

E-mail: future@ftr.am

Web sitesi: www.ftr.am

ISBN 978-92-9235-830-3

İçerik

İyi dilek mesajları	64
Giriş	68
Hoşgörü.....	70
Demokrasi.....	71
Barış.....	72
Kültür.....	73
Emenistan ve Türkiye’li gençlerin kompozisyonları	
‘İyiniyet Köprüsünü Nasıl İnşa Etmeli’ temalı kompozisyonlar.....	77
Katılımcılara göre program sonuçları	94
Gençlerin ülke liderlerine mesaj-mektupları.....	107
‘Gelecek Senindir’ STÖ.....	108
‘Toplum Gönüllüleri’ Vakfı.....	108

Bu kitap, AGİT Erivan Ofisi desteğiyle bölgede kültürel diyalog, güven ve hoşgörü ortamının şekillenmesini teşvik amacıyla gerçekleştirilen projenin ürünüdür. ‘Güvenlik’ ve ‘Hoşgörü’ kuruluşumuzun esaslı kelimeleridir; bu proje ise güvenli ve istikrarlı ortam ve AGİT üyesi ülkelerde işbirliğini teşvike yöneliktir. Dahası demokrasi, insan hakları ve hoşgörü ortak değerlerini teşvik etmiştir.

AGİT bölgesinde hoşgörü düşüncelerinin yayılması, Avrupa’da istikrarın temini ve demokratik kurumların savunulması yükümlülük ve koşullarından biridir. AGİT bölgesinde hoşgörüyü teşvikin önemine AGİT’in önemli bir dizi belgesinde rastlanmaktadır. Bunlardan 1990 tarihli Yeni Avrupa İçin Paris Şartı’nda şunlar söylenmektedir: “ *Demokrasi toplumun tüm gruplarına yönelik hoşgörü ve herbiri için eşit fırsat eşitliğinin [...] en iyi garantisidir* “. Hoşgörü düşüncesini teşvik amacıyla AGİT çalışmalarına bir başka örnek 2005 tarihli Cordoba Deklerasyonu’dur. Burada “ *katılımcı devletler ayrımcılığa ve hoşgörüsüzlüğe karşı mücadele sorununda, sivil toplumun esaslı bir partner olduğunu, ve devlet ve sivil toplum arasında iletişim ve diyalogun genişletilmesinin ulusal düzeyde yükümlülüklerin icrasını ve pratikte gerçekleştirilmesini hızlandırabileceğini tekrar teyid ettiler...* ” denmektedir.

Bu proje insanların benzerlikleri nasıl ortaya çıkardıklarını, güvensizlik ve düşmanlık buzunu nasıl kırdıklarını ve birbirlerinin deneyim ve geleneklerinden öğrenerek birbiriyle samimileştiklerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kitapta sunulan Türk ve Ermeni öğrencilerin kompozisyonları, Ermeni ve Türk toplumları arasındaki ilişkilerin şekillendirilmesi zorunluluğu ve metodlarına ilişkin gençlerin aynı kanılara sahip olduğunu göstermektedir.

Bu proje ve kitapçığın iki komşu üleler arasında ‘iyiniyet köprüsü’ inşası yönünde bir ‘temel taşı’ daha olacağı umudundayım.

AGİT Erivan Ofisi yöneticisi
Elçi Sergey Kapinos

Komşular arasında iyi ilişkiler, bu bireyler veya milletler arasında olsun, büyük bir değer temsil etmektedir. Bu amaca ulaşmak için en önemli sır hoşgörünün yansıtılmasıdır. Ermeniler ve Türkler birbirleriyle karşılaştıklarında, ki bu nesiller arasında, şarkı veya dans, veya onların aile ve arkadaşlara verdikleri önemle ilgili olsun, ne kadar çok benzerliklere sahip olduklarına şaşmaktalar. Tabii ki tartışılması gerekli olan ve her bir tarafın, diğerinin görüşünü daha iyi anlaması için girişimlerde bulunulması gereken, farklılıklar da var.

Bu amaçlara ulaşmak ve iki halkın birleştirilmesi için köprüler inşa edilmesi ve kültürel diyalogun teşvik edilmesi zorunludur. ‘Gelecek Senindir’ toplumsal kuruluşu girişimiyle gerçekleştirilen ‘Eğitim ve Kültürel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü’ programı Ermeni ve Türk gençleri arasında yapıcı davranışa katkı yönünde önemli bir adımdı; bu onlara birbirlerinin kültürel değerlerini daha iyi tanıma ve takdir etme olanağı sundu.

Birleşik Devletler benzeri etkinlikleri teşvik etmektedir ve bu programı memnuniyetle himaye etmiştir. Her bir yeni neslin, sorunların çözümüne yeni alternatifler getirmesinden ötürü, biz toplum içinde gençlerin esaslı rolünü önemsemekteyiz. Programa katılan gençlerin sıkı bağlar kuracağı, iki ülke arasında işbirliğine katkıda bulunacağı ve Ermeni-Türk ilişkilerinin iyileşmesi için iyi bir temel oluşturmaları umudundayız.

Marie Yovanovitch
ABD Ermenistan büyükelçisi

Saygıdeğer çalışma arkadaşları, gençler,

Ermeni ve Türk gençleri arasında diyalogun yoğunlaştırılmasını amaçlayan Kültürel ve Eğitsel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü Projesinin gerçekleştirilmesini kutluyorum.

Ermeniler ve Türkler arasındaki karşılıklı temasların asırlara dayanan bir tarihi var. Tarih hem kendi doğal hem de trajik sayfalara sahip olmuştur. Ve şu anda Ermeni ve Türk halkları, özellikle onların gençleri gündemlerinde ilerleme konusuna, ilişkileri kesinlikle hoşgörü temelinde şekillendirme sorununa sahipler. Ermeniler gibi, Türk halkının bir bölümü de, tanınmış Ermeni asıllı gazeteci, Türk toplum adamı Hrant Dink'in hoşgörüsüzlük kurbanı olmasına büyük acı yaşadı.

Bu bağlamda, Ermenistan Cumhuriyeti devlet başkanı Serj Sarkisyan'ın, Türkiye'yle ilişkilere yeni bir kalite kazandırma yolundaki gayretlerinin, eşdeğer yankısını bulacağı konusunda umudumuzu ifade ederiz. Bizim iki ülkelerimiz arasında diplomatik ilişkilerin şekillenmesi ve sınırların açılması her iki halkın menfaatlerinden kaynaklanmaktadır.

Tarihin tecellisi olarak biz komşularız ve komşular olarak kalacağız. Ve aramızda 21. yy.'a yakışır ilişkiler ne kadar çabuk şekillenirse, gençlerimizin olanakları o ölçüde çok olur. Daha 1990'lı yılların sonlarından başlamak üzere kültürel diyalog yanısıra, gençlik programları aracılığıyla iki halk arasında hoşgörü ortamının şekillenmesini amaçlayan bir çok proje gerçekleştirildi.

Teşekkürler.

**Ermenistan Cumhuriyeti
Spor ve Gençlik Meseleleri Bakan Yard.
Arsen Karamyan**

Ermenistan Cumhuriyeti Dışışleri bakanlığı adına hayri, sosyal ve toplumsal amaçlı ‘Gelecek Senindir’ kuruluđu tarafından tertiplenen ve ABD Ermenistan elçiliđi, AGİT Erivan Ofisi ve Karadeniz Bölgesel İşbirliđi Vakfı desteđinde start alan ‘Kültürel ve Eđitsel Diyalog Aracılıđıyla Hoşgörü’ programı ve katılımcılarını selamlıyorum. Bunun EC Dışışleri Bakanlıđında kabul edilen ve benim buluştuđum ilk Türk gençler grubu olduđunu vurgulamak gerekir. Böylesi bir girişim ve Ermenistan’ı ziyaret için teşekkürümü ifade ederim. Biz benzeri buluşma ve temasların Ermeni-Türk ilişkilerinin tesisi işine önemli bir katkı getirebileceđine inanmaktayız. Bireysel temaslar ve diyalođun yoğunlaştırılması yoluyla, iki taraf için endişe ifade eden meselelerin çözümüne ulaşabilecek durumda olduđumuz yönünde, tam bir umuda sahibim. Ermenistan; uluslararası olduđu gibi, bölgesel istikrarın pekişmesi ve barışın tesisine yönelik her etkinliđi daimi surette desteklemiştir. Bu anlamda biz, bölgesel barış ve istikrarın tesisine yönelik her bir girişimi selamlıyoruz. Diplomatik ilişkiler, sıklıkla gerçekleşen buluşma ve temasların bölgesel meselelerin çözümüne olduđu gibi, aynı şekilde bizim iki ülke halkları arasında, iyi komşuluk ilişkilerinin tesisi yolunda, geniş olanaklar sunabileceđine de inanıyoruz.

Ermenistan Cumhuriyeti
Dışışleri Bakan yard.
Arman Kirakosyan

Hoşgörü ve iyiniyet insanlığın varlığının devamının ana şartlarını oluşturan esas değerlerdir. Onlar kendi içlerinde evrensel bütünlüğün öylesi olumlu havasını taşımaktalar ki, bu olumlu gelişimin temini için insani hoşgörüsüzlük ve düşmanlığa karşı koymada, zorunludur. Günümüz dünyası bu değerlerin derinen bilincine varmış ve kendi ilişkilerini düzenleme meselesinde işte bunların üzerine dayanmaktadır. Bunun en belirgin örneği Avrupa Birliği olup, onun deneyimi dünyanın farklı bölge ülkeleri münasebetlerinin düzenlenmesi ve günümüz sorunlarıyla mücadelede, verimli bir araç olabilir. Hoşgörü ve iyiniyet değerleri üzerine kurulmuş münasebetlerin yaratılması, aynı zamanda bölgemizdeki tüm ülkelere geçmişten gelen birbirine yönelik hoşgörüsüzlük ve güvensizikten kurtulma imkanı verir. XXI. yy.'ın mantık ve taleplerine uyumlu çalışma stili artık zamanın emredici hükmüdür ve bölgemiz ülkelerini evrensel hoşgörü ve iyiniyet değerlerini esas kabul ederek ve birbirine yönelik karşılıklı güven göstererek, ki bu bölgede güvenlik ve işbirliği ortamı yaratılması ve ilerdeki gelişimi getirir, yeni ilişkiler inşa etmekle yükümlü kılmaktadır.

Ermeni-Türk ilişkilerini doğal mecrasına nakletme zorunluluğu bölgemizin en sancılı ve acil sorunlarından biridir. Sorunun çözümü yolu nda iki ülke hükümetleri tarafından atılan adımlara iki toplumun katılımının sağlanması ve desteğinin temini, başarıya ulaşmada önemli bir koşuldur. Bu koşulun bilinciyle ve hoşgörü ve iyiniyet evrensel değerleri bazında Ermenistan'da faaliyet gösteren 'Gelecek Senindir' hayri, sosyal, toplumsal kuruluşu girişimiyle; Türkiye'de faaliyet gösteren 'Toplum Gönüllüleri Vakfı'yla işbirliği içinde, 'Kültürel ve Eğitsel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü' programı ABD Ermenistan büyükelçiliği, AGİT Erivan Ofisi ve Karadeniz Bölgesel İşbirliği Fonu desteğiyle gerçekleştirilmektedir.

**'Gelecek Senindir STÖ' Bölgesel programlar
koordinatörü, uzman Gagik Sargsyan**

Program üç aşamada gerçekleştirilmiştir:

1. Grupların şekillenmesi ve katılımcıların karşılıklı ziyarete hazırlanması,
2. Erivan ve İstanbul karşılıklı ziyaretler,
3. Programın değerlendirilmesi, özetleyici kitabın basımı ve kutlaması, program katılımcıları tarafından yeni proje taslaklarının sunumu ve video konferansın organize edilmesi

Program katılımcıları grubu oluşturulması amacıyla ‘İyiniyet Köprüsü Nasıl Oluşturulmalı?’ başlıklı bir kompozisyon yarışması duyurusu yapılmıştır. Seçilen katılımcılar için; demokrasi ilkeleri, hoşgörü, Ermenistan ve Türkiye kültürleri tarihi ve karşılıklı ilişkilere dair seminerler düzenlenmiştir.

27 Temmuz-2 Ağustos 2009 tarihleri arasına Türkiye gençler grubunun Erivan ve Ermenistan gençler grubunun İstanbul ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ziyaretler esnasında seminerler, tartışmalar, etkinlikler, buluşmalar organize edilmiş; gençler tarihi-kültürel mekanları ve müzeleri ziyaret etmiş, böylece iki grup arasında kültürlerarası diyalog yaratılmıştır. Sonuçta, karşılıklı saygıya dayanarak, iki ülke gençleri birbirlerinin düşüncelerini, endişelerini duyarak; varolan en iyi dışavurum ve derin bir sorumluluk hissi göstererek, gerçek bir hoşgörü ve iyiniyet köprüsü oluşturabildiler.

Ermenistan ve Türkiye’nin gençleri programa ilişkin izlenim ve düşüncelerini kendi keşif ve değerlendirmelerinde ifade etmişlerdir; bunlar programın temelinde yer alan düşüncelerin haklılığını ortaya koymakta ve tamamıyla amacına ulaştığını kanıtlamaktadır.

*Herşey başkalarının haklarından ve benim onlara saygı yükümlülüğümden kaynaklanmakta
Emmanuel Levina*

Hoşgörü şu anlamlara gelmekte:

Tanımak: Bu ötekinin içinde, senin benzerini değil, ötekini görmeye, ötekini farklı değerler, düşünce biçimi ve tutuma sahip biri olarak görmeye yardım eder.

Kabul etmek: Bu yukarıda ifade edilen farklılıklara yönelik olumlu tutumu ifade etmekte.

Anlamak: Diğerinin iç dünyasını görebilmeyi, onun dünyasına sizin ve onun bakış açısıyla bakmayı ifade eder.

Böylece hoşgörü, saygı göstermek, kabul etmek ve dünyamızın kültürel çeşitliliğini algılamak, karşımızdakini olduğu gibi kabul etmek demektir.

Ancak hoşgörüyle ilgisizlikle karıştırmamak gerekir. Hoşgörü yasadışı, yalan ve sahtekarlık gibi olaylara göz yumulacağı anlamına gelmez.

Hoşgörü taviz değil, başkasını kabul etme ve tanıma kabiliyeti, insanın farklı olma hakkına yönelik saygıdır. Karşısındakinin düşüncelerine hoşgörü gösterme, hiç te bireysel kanaatlerden vazgeçme veya karşısındakinin düşüncesini eleştirme anlamına gelmemektedir.

İnsanlar ikamet alanlarını sıklıkla değiştirmekte, farklı ülkeleri ziyaret etmekte, yabancılarla buluşmaktadır. Bu buluşmalar esnasında insanların gelenek, alışkanlık, yaşam biçimi ve düşünce biçimi farklılıkları dışı yansımaktadır.

İnsanların şahsiyet ve ulusal kimliği üzerine kurulu farklılıklar, eğer **hoşgörü** gösterilirse, gelişime katkıda bulunabilirler.

Uzlaşma, huzur, bireyin iç ilişkilerinde olduğu gibi, yaşanan toplumun içinde de, kültürlerarası ilişkilerde de gelişim ve ilerlemenin önemli koşullarındandır. Bunları elde etmek her bir eylemin, herbir sözün yankı bulacağından ötürü, düşünülmüş bir tutum, bilinç çaba gerektirmektedir. Seni anlamaları ve kabul etmeleri için , öncelikle sen anlamaya ve kabul etmeye hazır olmalısın.

Bizi çevreleyen dünya renklidir. Üzerinde yaşayan insanlar da, sahip oldukları algılarla aynı şekilde renklidir. İçinde yaşadığımız çevrede, kültür, yaş, cins, eğitim algılamalarımızı şekillendirmekte ve onların farklı olmasını koşullamaktadır. Komşularımızın nesne ve görünümleri, bizim algıladığımızdan daha farklı şekilde algılayabileceklerini anlamak önemlidir. Ancak bu farklılığı anlayarak ve kabul ederek karşılıklı saygıya ulaşabiliriz.

Yerküremizdeki kültürel zenginlik en büyük zenginliğimiz ve en önemli kazanımımızdır. Hoşgörü, çeşitlilik içinde uyum bulmanın anahtarı, demokratik toplumun temelidir.

Hoşgörü, aracılığıyla barışa ulaşılmasını olası kılan bir değerdir, zira o saygıdır, eşit olmanın bilincinde olma ve egemenlikten ve şiddetten feragattir.

Hoşgörü, çeşitliliğin devamlılığı için fırsat yaratmaktadır. Hoşgörü zorunluluğu, çeşitliliğin varlığından kaynaklanmaktadır.

Hoşgörü, insanların temel hak ve özgürlüklerinin önemli olduğu bilincinden ve onlara yönelik saygıdan başlamaktadır.

Günden güne daha fazla giriftleşen kamusal alan olayları, insanlar ve sorunları hassas ve komplike bir ağa dönüştürmektedir. Bu karşılıklı bağımlılık bilinci, insanların yaşadıkları dünyayı bütünsel bir sistem olarak algılamaları olanağı sağlamaktadır.

Önemsiz sebeplerin bile kültürlerarası yanlış algılamalara ve çatışmalara sebep olabileceğinin bilincinde olmak da önemlidir. Bütün bunlar dünyanın bir ağ gibi karşılıklı bağımlı bir sisteme dönüştüğü; iletişim ve enformasyonun, seyahat etmenin insanlar için daha da kolaylaştığı; ülkeler, halklar ve kültürler arasında temasların derinleştiği bir zamanda, bugün daha da önemsenmektedir.

Dünya insanların hepsinin de besin, konut, sağlık, sevgi, dostluk vb. gibi aynı tür yaşamsal ihtiyaçları bulunmaktadır. Ancak bu temel ihtiyaçlar çoğunlukla tatmin edilmemektedir.

Her toplum kendi genç nesline karşı büyük umutlar beslemekte, onların sorumlu yurttaşlar ve kendi toplum ve tüm dünyanın refahı yararına çalışabilecek sorumlu insanlar olacaklarına inanmaktadır.

Tanımlamalar

- Demokrasi devlet egemenliğidir.
- Demokrasi serbest seçimler aracılığıyla, halkın temsilcilerini seçme hakkıdır.
- Demokrasi insan haklarına saygıdır.
- Demokrasi azınlıkların, haklarını temsilcileri aracılığıyla yasama organında savunabildikleri çok partili bir sistemdir.
- Demokrasi teşebbüs ve özel mülkiyet özgürlüğüdür.
- Demokrasi kültür ve vicdan özgürlüğüdür.

Demokrasinin özü

Yapısı ve işlevleri halkın iradesine, insan ve yurttaşların kamuca tanınan hak ve özgürlüklerine uyan devletler demokratik sayılmaktadır. Demokrasi, insanların tüm haklarının savunulması için en iyi koşulları yaratan tek devlet düzenidir.

Devletin demokratik olduğunun ilânı, demokratik bir devlete sahip olmak için yeterli değildir.

Demokrasi Anlayışı

Demokratia kelimesi Eski Yunanistan'da şekillenmiş olup, halk iktidarı veya demokrasi anlamına gelmektedir. Demokrasi anlayışı gerçeklikte oldukça komplike ve kapsamlı olup, ortak bir tanımlamaya sahip değildir. Farklı yaklaşımlar demokrasinin müstakil yönlerini vurgulamaktadır.

Demokrasi özgürlük, hukukî eşitlik, insan hakları üzerine kurulmuş, bir dünya anlayışı olarak yorumlanmaktadır.

Tabii ki demokrasi, aynı zamanda bir düşünce biçimi ve bununla koşullanmış bir işlemler manzumesidir. Anayasal demokrasi normları, toplumsal bilincin demokratik bir doğaya sahip olması, toplum ve onun üyelerinin demokrasiyi bir değer olarak kabul edip, onun gerçek talepleri ve ilkelerine eşdeğer uyguladıkları durumda verimli işleyebilir.

Herbir millet, kendi tarih ve gelişim koşullarına bağlı olarak kendi demokrasi türünü seçmekte, dolayısıyla herbirinin demokrasisi özgündür. Demokrasi sadece halkın kültür, düşünce biçimi ve psikolojisine uygun olduğu zaman bir nimettir.

Demokrasi, insanların siyasi çalkalantılardan korunmasına yardım eden, sivil çatışmaları anayasal düzeye taşıyan ve onlara karşılıklı tavizlerle çözümler bulan, çatışmalar sonucunda meydana gelebilecek kayıpları önleyen, iktidarın değişimi yanısıra siyasi istikrarı destekleyen evrensel ve ilerici bir değerdir.

Demokrasinin kıstasları

Demokrasinin kendisi hiçbir şeyi garanti etmemektedir. İçinde hem başarı hem de başarısızlık tehlikesi taşımaktadır.

Demokrasi bu anlamda hem umut hem de öncelikli bir sorundur. İnsanların birlikte çalışarak, daha özgür olabilmeleri açısından umut, demokrasi deneyiminin başarısının, herhangi birinin değil ilgili toplum yurttaşlarının sorumluluğunda olması anlamında öncelikli bir sorundur.

Her toplumda her bir nesil demokrasi işini, geçmişin ilkelerini özümseyerek, onları yeni zamanlar ve devamlı değişen toplum hayatında uygulayarak, tekrar örgütlemelidir.

Tamamıyla birbirine bezeyen iki demokratik devlet olmamakla beraber, demokratik toplumlarda insanlar temelde, demokrasi kıstasları olarak anılan aynı ilkeleri izlemektedir.

Yurttaş katılımı: Yurttaşların, temel rolleri olan, yönetim sürecine katılımını ifade eder. Bu sadece onların hakkı değil, aynı zamanda görevleridir. Yönetime katılım seçimler esnasında adaylığını koyarak, seçimlerde oy kullanarak, bilgilenme, tartışmalara katılım, toplumsal kuruluşlara üyelik, vergi ödeme hatta protesto etkinliklerine katılım şekillerinde olabilir.

Eşitlik: Bu herkesin eşit olduğu, eşit olanaklar ve onlara yönelik dinî, ırksal, etnik, cinsel, cinsiyet ayrımcılığı uygulanmadığı anlamına gelmektedir.

Hoşgörü: Demokratik toplumlar siyasi olarak hoşgörülüdür. Bu halkın çoğunluğunun yönetmesine rağmen, azınlık haklarının korunduğu anlamına gelmektedir. Siyasi azınlıklar azınlık olup görüşü, toplumun çoğunluğundan farklı olabilir. Bu bireysel düzeyde vatandaşları da ilgilendirmektedir, zira demokratik toplum farklı kültürel, ırksal, dinî ve etnik orjine sahip insanlardan oluşmakta olup, bunların görüşleri toplumun çoğunluğundan farklı olabilmektedir.

Hesap verebilirlik: Demokratik toplumda seçilmiş görevliler, işlemlerinden ötürü seçmenlerine karşı sorumludurlar. Onlara bireysel iradeleri değil, halkın çıkarları öncülük etmelidir.

Şeffaflık: İktidarların halka karşı hesap vermeleri için, halk ülkede neler olup bittiğinden haberdar olmalı. Bu idarî şeffaflıktır; şeffaf hükümet halkla buluşmalar tertiplemektedir. Demokratik toplumda basın ve halk, hangi kararların niçin alındığı konusunda bilgi alabilirler.

İnsan hakları: Bunlar insan yaşam ve onuruna yönelik saygıyı yansıtan değerlerdir. Demokraside insan en üst değer olarak değerlendirilmektedir.

Hukukun üstünlüğü: Herkes yasalara uymalı ve ihlâl etmeleri durumunda sorumluluk taşımalıdır. Hiçkimse, hatta başkan veya kral bile hukukun üstünde olamaz.

Barış

Bizlerden bazıları için barış gündelik bir gerçektir. Sokalarımız güvenlidir; çocuklar okula gitmektedir. Toplumun temellerinin istikrarlı olduğu yerde, barışın sunduğu nimetler farkedilmemektedir.

Fakat bugün Dünya’da birçok insan için bu olanaklar sadece hikayemsi birer rüyadır. Onlar güvensizlik ve korku ortamında zincirlenmiş halde yaşamaktadırlar.

İnsan hakları, demokrasi ilkeleri, evrensel değerlerden hareket etme; diyalog aracılığıyla, çok açılı yaklaşımla çatışmaların analizi ve çözülmesi de aynı şekilde barış ve huzurun, karşılıklı anlayış ve gerilimin azaltılması toplumların iç bünyesine olduğu gibi, çatışmalarla yoğun bölgemizde de katkısını getirecektir.

Stereotiplerden, siyah-beyaz, kötü-iyi gibi sınırlayıcı tanımlamalardan kaçınmak mümkündür... Bu özümlemeli, yaşam biçimine dönüşmeli, hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Ve işte burada gençler hümanizmi ve daha iyi, barışçı ve uyumlu bir dünya talebiyle kültürlerarası düşünce ve ilkeleri nakletmek ve geliştirmek konusunda bir misyona sahipler.

Ermenistan'ın kültürel mekanları

‘Ermenistan gökyüzü altında açık müzedir’ diyen tanınmış kültür adamları yanılmamışlardır.

İşte böyledir Ermenistan...

Garni

Garni kalesi Hellenistik stile sahip M.Ö. 3-2. yy.larda inşa edilmiştir. Kale kompleksi peripteros (bir Yunan tapınak tipi) bir tapınak, saray binaları ve hamamdan oluşmaktadır. Komplekste hakim olan Yunan-Roma stili tapınak olup, M.S. 77’de Trdat I döneminde inşa edilmiştir. Türü içinde tüm Doğu’da benzersizdir. Büyük bazalt taşlardan yapılan tapınak, ince bezemeleri, sütun başları ve kemerleriyle özgündür. Sütunlarla süslü tapınak Güneş tanrısı Mihre, 24 sütun ise günün 24 saatini sembolize etmektedirler.

Geghart

Azat nehri yakasında, Garni’den 9 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Hristiyanlık öncesi dönemde, burası suya tapınılan bir ateşgâhın da olduğu, bir pagan kutsal mekanıdır.

Kaya yapılarından ötürü geçmişte Ayrivank olarak anılırken, XIII. yy.’dan itibaren manastırda muhafaza edilen Kutsal Mızrak’a (Bu mızrakla Yahidiler İsa Mesih’in bedenini darp ederek hala canlı olup olmadığını kontrol etmişlerdir) izafeten Geghardavank adıyla anılmaktadır.

Efsaneye göre, Hristiyanlığın Ermenistan’da devlet dini olara kabul edilmesinin ilk yıllarında (IV. yy. başı) inşa edilmiştir. Manastırın kuruluşu Az. Grigor Aydınlatıcı’ya mal edilmektedir.

Manstır kayalara oyulmuş yapılarıyla, ana kilise, iki narteks, iki kilise, bir dizi inziva odaları ve kabirlerden oluşan kompleks bir yapıdır.

Zvartnots

Ararat ovasında bulunmakta olup, önceleri gökyüzü meleklerine ithaf edilmiş olmasından ‘Arapar’ın Az. Grigor’u olarak anılmış, daha sonra mabed Zvatnots (Melekler mekanı) adıyla ün salmıştır. VII. yy.da katolikos Tay’lı Nerses II (641-661) döneminde inşa edilmiş ve katolikosun *İmarcı* sanını almasına vesile olmuştur. Zvartnots’un baş mimarı Hovhan olup, bezemelerden biri üzerine, aleti eline olduğu halde resmedilmiştir.

Zvartnots mabedi heybetli güzelliğiyle burayı ziyaret eden Bizans imparatoru Konstantin II’yi o ölçüde etkilemiştir ki, başkentini de benzeri bir mabedle süslemesi için imparator, mimarı Konstantinopolis’e beraberinde götürmüştür.

Zvartnots mabedi 300 yıl ayakta kalmış ve X. yy.’da taprip edilmiştir. Zvartnots’un kalıntıları 1900’lü yıllara kadar (1000 yıl kadar) kalın bir toprak katmanıyla örtülü haldeydi. Kazılar sayesinde ortaya çıkarılan tarihi birçok buluntu, harabelerin yakınında bulunan müzede korunmaktadır.

Eçmiadzin Ana Katedrali

İlk Hristiyan kilisesidir. Hristiyanlığın devlet dini olara kabul edilmesinin hemen sonrasında (301-303) inşa edilmiştir.

Agatangeghos’un mabedin adını açıklayan efsanesi şöyledir: Az. Grigor Aydınlatıcı hayalinde, ışıklar içindeki Mesih’i, gökten inerken elinde ateşi bir çekiçle ilk Emeni kilisesinin yapılacağı mekanı gösterir halde görür. Bundan ötürü kilise ‘Rabbani olan (İsa Mesih) indi’ anlamında Eçmiadzin olarak anılmaktadır. Mabed içinde ana kubbe altında, ‘İniş altarı’ olarak anılan bir sunak bulunmaktadır. Ermenistan’daki bu ilk kilise, tüm Hristiyan dünyasındaki ilk kiliselerdendir.

Kilise, Ermeni Kutsal Apsolik Kilisesi’nin tarihî merkezidir.

Matenadaran

Matenadaran, Erivan merkezindeki manzaralı bir yamaç üzerinde olup, Mesrop Mařtots caddesinin son kısmında yer almaktadır. Saray-kale 1945-1957 yıllarında inşa edilmiş olup; Ermeni Ortaçağ edebiyat, sanat, biliminin büyük isimleri Khoren’li Movses, Mkhitar Goř, Frik, Şirak’lı Ananya, Tatev’li Grigor, Toros Roslin’in bazalt heykelleri ana mabedin önünde, onların altındaki bir düzeyde yer alan küçük meydana ise Mesrop Mařtots ve Koryun’un heykelleri yer almaktadır.

Matenadaran, Dünya’nın en eski ve zengin elyazması kütüphanelerinden biridir. Dünya’daki 25 000 Ermenice elyazmasından 16 000 civarı burada muafaza edilmekte olup; bunlar Ermeni eski ve Ortaçağ bilim ve kültürünün Tarih, Felsefe, Hukuk, Tıp, Matematik, Edebiyat, Minyatür sanatı gibi hemen tüm alanlarını içermektedir.

Matenadaran elyazmalarından, sadece Ermenilere değil, başka halklara ilişkin de bilgi edinmek mümkündür. Ermenice elyazmaları dışında, burada Farsça, Arapça, Yunanca, Asurice, Latince, Etopya dili vd. dillerde yaklaşık 2500 eser korunmaktadır.

Ayasofya

Ayasofya (Yunanca: *Αγία Σοφία*, tam adı: *Ναός τς γίας το Θεο Σοφίας*, Latince: *Sancta Sophia* ya da *Sancta Sapientia*), Bizans İmparatoru I. Jüstinyen tarafından M.S. 532 - 537 yılları arasında İstanbul'un tarihi yarımadasındaki eski şehir merkezine inşa ettirilmiş bazilika planlı bir patrik katedrali olup, 1453 yılında İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesiyle Fatih Sultan Mehmet tarafından camiye dönüştürülmüştür ve günümüzde müze olarak hizmet vermektedir. Ayasofya, mimari bakımdan, bazilika planı ile merkezî planı birleştiren, kubbeli bazilika tipinde bir yapı olup kubbe geçişi ve taşıyıcı sistem özellikleriyle mimarlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak ele alınır.

1453'de kilise camiye dönüştürüldükten sonra Osmanlı sultanı Fatih Sultan Mehmet'in gösterdiği büyük hoşgörüyle mozaiklerinden insan figürleri içerenler tahrip edilmemiş (içermeyenler ise olduğu gibi bırakılmıştır), yalnızca ince bir sıvayla kaplanmış ve yüzyıllarca sıva altında kalan mozaikler bu sayede doğal ve yapay tahribattan kurtulabilmiştir. Cami müzeye dönüştürülürken sıvaların bir kısmı çıkarılmış ve mozaikleri yine gün ışığına çıkarılmıştır. Kısaca günümüzde tüm dünya insanları bu mozaikleri görmelerini iki kişiye borçludur: Biri, sanatı seven ve diğer dinlere saygı gösteren Osmanlı sultanı Fatih Sultan Mehmet, diğeri caminin müzeye çevrilmesine ve mozaiklerin tekrar gün ışığına çıkarılmasına karar veren Mustafa Kemal Atatürk'tür. Günümüzde görülen Ayasofya binası aslında aynı yere üçüncü kez inşa edilen kilise olduğundan Üçüncü Ayasofya olarak da bilinir. İlk iki kilise isyanlar sırasında yıkılmıştır. Döneminin en geniş kubbesi olan Ayasofya'nın merkezî kubbesi, Bizans döneminde birçok kez çökmüş, Mimar Sinan'ın binaya istinat duvarlarını eklemesinden itibaren hiç çökmemiştir.

Sultan Ahmet Camii

Sultan Ahmet Camii, 1609-1616 yılları arasında sultan I. Ahmet tarafından İstanbul'daki tarihi yarımada, Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır. Cami Mavi, yeşil ve beyaz renkli İznik çinileriyle bezendiği için ve yarım kubbeleri ve büyük kubbesinin içi de gene mavi ağırlıklı kalem işleri ile süslediği için Avrupalılarca "Mavi Cami (Blue Mosque)" olarak adlandırılır. Ayasofya'nın 1934 yılında camiden müzeye dönüştürülmesiyle, İstanbul'un ana camisi konumuna ulaşmıştır. Aslında Sultan Ahmet Camisi külliyesiyle birlikte, İstanbul'daki en büyük yapı komplekslerinden biridir. Bu külliye bir cami, medreseler, hünkar kasrı, arasta, dükkânlar, hamam, çeşme, sebiller, türbe, darüşşifa, sıbyan mektebi, imarethane ve kiralık odalardan oluşmaktadır. Bu yapıların bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.

Yapının mimari ve sanatsal açıdan dikkate sayan en önemli yanı, 20.000'i aşkın İznik çinisiyle bezenmesidir. Bu çinilerin süslemelerinde sarı ve mavi tonlardaki geleneksel bitki motifleri kullanılmış, yapıyı sadece bir ibadethane olmaktan öteye taşımıştır. Caminin ibadethane bölümü 64 x 72 metre boyutlarındadır. 43 metre yüksekliğindeki merkezi kubbesinin çapı 23,5 metredir. Caminin içi 260 pencereyle aydınlatılmıştır. Yazıları Diyarbakırlı Seyyid Kasım Gubarî tarafından yazılmıştır. Çevresindeki yapılarla birlikte bir külliye oluşturur ve Sultanahmet, Türkiye'nin altı minareli ilk camisidir.

Boğaziçi

İstanbul Boğazı, Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birleştiren su yoluna verilen isim. İstanbul'un Rumeli (Avrupa) ve Anadolu (Asya) yakalarını birbirinden ayırır. Uzunluğu düz olarak 32 kilometredir. Girintileri ve çıkıntılarını hesaba katılınca kıyıların uzunluğu ortaya çıkar. Rumeli yakasında Rumeli Feneri'nden Haliç kıyılarına dolaşarak Ahırkapı Feneri'ne kadar olan uzunluğu 55 kilometre, Anadolu yakasında Anadolu Feneri ile Kız Kulesi arasındaki uzunluğu 35 kilometre, Selimiye önündeki Kayak Burnu'na kadar olan uzunluğu 36 kilometredir. İstanbul Boğazı'nın en geniş yeri Anadolu Feneri ile Rumeli Feneri arasında 3600 metre, en dar yeri Anadolu Hisarı

ile Rumeli Hisarı arasında 760 metredir. Boğazın en derin yeri Bebek ile Kandilli arasında 120 metredir.

İstanbul Boğazı'nda su yüzünde Karadeniz'den Marmara'ya, su altında Marmara'dan Karadeniz'e akıntılar vardır. Su yüzeyinde yer yer ters akıntılar da görülür.

İstanbul Boğazı üzerinde 1973 yılında hizmete açılan 1073 metre boyundaki Boğaziçi Köprüsü ve 1986 yılında hizmete giren 1090 metre boyundaki Fatih Sultan Mehmet Köprüsü iki yakayı birbirine bağlamaktadır. Boğazı alttan geçecek Marmaray projesinin 2013'te tamamlanması beklenmektedir.

Dolmabahçe Sarayı

Dolmabahçe Sarayı'nın bugün bulunduğu alan, bundan dört yüzyıl öncesine kadar Osmanlı Kaptan-ı Derya'sının gemileri demirlediği, Boğaziçi'nin büyük bir koy'u idi.

18. yüzyıl'ın ikinci yarısına doğru, Türk mimarisinde Batı tesirleri görülmeye başlanmış ve "Türk Rokokosu" denilen süsleme şekli, gene Batı tesiri altında kalarak yapılan barok tarzı köşk, kasır ve sebillerde kendini göstermeye başlamıştır. III. Selim, Boğaziçi'nde Batı tarzında ilk binaları inşa ettiren padişah'tır.

Sultan I. Abdülmecit tarafından yaptırılan sarayın cephesi, İstanbul Boğazı'nın Avrupa kıyısında 600 metre boyunca uzanmaktadır. Avrupa mimari üsluplarının bir karışımı olarak, Ermeni olan Garabet Amira Balyan ve oğlu Nigoğos Balyan tarafından 1843-1855 yılları arasında inşa edilmiştir. 1855 yılında tamamıyla bitirilen Dolmabahçe Sarayı'nın açılış töreni Ruslar'la yapılan Paris Antlaşması (30 Mart 1856)'dan sonra olmuştur..

Abdülmecit döneminde üç milyon kese altın olan sarayın borcu, Maliye Hazinesi'ne aktarılınca, zor durumda kalan maliye, aylıkları, ay başı yerine ay ortalarında, sonraları da 3-4 ayda bir ödemek durumunda kalmıştır. 5.000.000 altına mal olan Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan Abdülmecit sadece altı ay yaşayabilmiştir.

1952'de Dolmabahçe Sarayı, Millet Meclisi İdare Amirliği'nce haftada bir gün olmak üzere halka açılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı'nın kendine has, belirli ekollere giren bir mimari üslubu olmamasına karşın Fransız Baroku, Alman Rokokosu, İngiliz Neo Klasizmi, İtalyan Rönesansı karışık bir şekilde uygulanmıştır.

**‘İyiniyet köprüsünü nasıl inşa etmeli’
temalı
Ermenistan ve Türkiye’li gençlerin kompozisyonları**

Ruzanna Djagaryan

Çok sıklıkla kendi ülke tarihine tanıştıkça, sende birçok soru işaretleri oluşuyor. Bazen bu soruların yanıtlarını tüm yaşamın boyunca arıyorsun. Benim için işte böylesi sorulardan biri, ‘niçin iki ülke yıllardır komşu olmalarına rağmen, ilişkilerinde bu ölçüde sorun ve çelişkilere sahipler’. Bu soruya yanıt vermeye çalışırken, bazen bizlerin net olarak sorunun siyasi ve ahlaki taraflarını karıştırdığımız sunucuna ulaştım. Dahası siyasal düzlemde suçluyu ve sorumluyu bulması o kadar da zor değilken, sorunun ahlaki yönüne ilişkin olarak aynısını söylemek mümkün değil. İlk durumda başrolde siyaset adamları, ikincisindeyse biz kendimiziz.

Bence, iyi niyet köprüsünün oluşturulması süreci, yeni arkadaşlıklar kurulması sürecine benzetilebilir. Tanışmayı temas kurmadan, karşındakinin nasıl bir insan olduğunu anlayamazsın. Herhangi bir sorunun çözümünün temelinde diyalog yatmakta; diyalog ilk adım olmalı. Kitle iletişim araçları aracılığıyla (özellikle , onların bağımsız olmadığı ve çok sıklıkla belli siyasi güçlerin çıkarlarını takip ettiği durumda) ülkemizde ne gibi süreçlerin süregittiği konusunda bir kanı oluşturamayız. Bu durumda bireysel buluşma ve temaslar sorunun en iyi çözümü olmaktadır. Ermenistan ve Türkiye arasında varolan sorunlar sadece devlet ve siyaset düzeyinde değil, aynı zamanda, herbirimizin sorunun çözümünde önemli rol oynadığı sivil toplum düzeyinde de çözümlenmesi gerektiği kanaatindeyim. Bireyin öneminin bilinci, hepimizi birleştiren muazzam bir güç oluşturmaktadır. Geriye sadece bu gücü kullanması kalmakta. Ve eğer biz demokratik bir toplum oluşturmak istiyorsak, ilk elde sivil topluma tüm süreçlere katılım izni vermeliyiz. Bizi birleştiren diğer muazzam güç, hoşgörü hissidir. Eğer bana ‘iyiniyet köprüsü nasıl oluşturulabilir?’ diye sorsalar şöyle yanıtlarım: Sadece hoşgörü zemininde; hoşgörü olmadan diyaloga giremeyiz. Zannediyorum bizim durumumuzda hoşgörü karşısındakinin ilgi ve kanaatlerine sadece saygı hissi değil, yanı zamanda diyalog için arzu ve buna hazır olduğunu da ifade etmekte.

Bu proje bana diyaloga başlangıç için harika bir fırsat vermekte ve projenin katılımcısı olarak bu önemli sürece katkı verebileceğimden ötürü mutluyum. Diyalog sayesinde belli bir ilerleme kaydetme olanağına sahip olacağımıza inanıyorum.

BM eski genel sekreteri Kofi Annan şöyle diyor: ‘Diyaloğu farklı kültürler ve geleneklere sahip insanla için, dünyanın öbür tarafında veya aynı sokakta yaşamalarından bağımsız olarak, birbirlerini daha iyi tanımaları için bir olanak olarak görmekteyim.’

Armine Hovhannisyan

Ermeni ve Türk halkları arasındaki hoşgörüsüzlüğün asırlara dayanan bir tarihi var. Fakat bugün, her iki ulusun birbirine karşı hoşgörü göstermesi her zaman olduğundan daha fazla önemli.

Şu anda hem Türkiye’de hem de Ermenistan’da, komşu ülkeler arasında ikili ilişkilerin kurulması için, yardım eli uzatmaya hazır birçok insan bulunmaktadır.

Zannediyorum kültürel ilişkiler, ülkelerimiz ve halklarımıza, dış ilişkilerdeki halihazırdaki durumu düzeltmelerinde yardımcı olurlar. Bizler, yeni neslin temsilcileri olarak, benzeri komplike durumda, büyük rol sahibi olabiliriz.

Ülkelerimiz, demokratik devlet ve sivil toplum inşası yönünde, doğru yolu seçmiş bulunmaktalar. Karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü, sadece benzer koşullar ve demokrasi zemininde ulaşmak mümkündür. İşbirliği de işbirliğinin bilim, ekonomi veya teknik alanlarda gerçekleştirilmesinden bağımsız olarak, hoşgörüyü ulaşma yolunda başarılı bir araç olabilir.

Benzeri bağlar karşılıklı güven ve saygı alanını genişletir ve birbirlerini düşman sayan komşu halklar kendi görüşlerini gözden geçirirler.

Ben halklarımızın en nihayetinde şablon düşünce biçimlerini ve atalarının işlediği yanlışlar gerçeğini açacağı kanaatindeyim. Bu hiç te bütün bu zorlukları aşamayacağımız ve birbirlerimizin kültür ve yaşam biçimlerini tanıma olanağından mahrum kalacağımız anlamına gelmemekte.

Coğrafi olarak birbirimize komşu olduğumuz gerçeği reddedilemez. Aynı bölgenin, yan yana uzun yüzyıllar yaşamış sakinleri olarak bizler, dilimizde, alışkanlıklarımızda, geleneklerimizde, müziğimizde vb. yansıyan birçok ortak noktalara sahibiz.

Uzun süreli siyasi sorunlara ve düşmanlığa rağmen, biz aynı zamanda iki tarflı ekonomik çıkarlara sahibiz.

Bizlerin gönül kapılarını birbirine karşı çok yakın zamanda açacağı ve devletlerarası ikili ilişkileri, ulusal ve manevi değerlere yönelik saygının en nihayetinde gerçek olduğu, karşılıklı güven ve inanç ortamına taşıyabileceğimiz umudunu taşımaktayım.

Taguhi Grigori Hovhannisyan

Bugün hepimiz globalizasyon ve uluslararası entegrasyon sürecinde bulunan bir dünyada yaşıyoruz ve dolayısıyla, şöyle veya böyle onların etkisi altında bulunmaktayız. Bu süreçler, bildiğimiz gibi ekonominin büyümesine, bilimin gelişmesine, insan haklarına, kültürel hayata ilişkin değerlerin yayılmasına katkıda bulunmakta. Herbir devlet, globalizasyon ve uluslararası entegrasyon sürecine, komşu ülkelerle bağlarını istikrarlaştırıp pekiştirdikten sonra katılmalı. Doğal olarak, aynıysa Ermenistan ve Türkiye için de geçerli.

Bugün 21. yy. koşullarında, iki sınırdış ülke arasında kapalı sınırlar, diplomatik ilişki eksikliği, birbirlerine yönelik yaşanan ve tahrif edilmiş tahayyüllerin korunması, bence kabul edilemez. Öyleyse oluşan durumun gözden geçirilmesinin zamanıdır. Ermeni ve Türk halklarının bilincinde yer bulan karşılıklı tavırların o kadar çok derin kökleri bulunmakta ki, çokları bir kez daha birbirlerini tanımayı denememekte. Oysa bugün artık önyargıları bir yana bırakarak, birbirinin modern bilim ve kültürel kazanımlarını tanımaya çalışmak; ekonomi, insan haklarının savunulması vb. gibi alanlarda deneyim alışverişinde bulunmak zorunlu. En önemlisiyse, iki ülke temsilcileri birbirlerini doğrudan temas aracılığıyla tanımaya çalışmalı, ve karşılarında yeni bir nesil olduğunu anlamalıdır. Eğer birgün devletlerarası diplomatik ilişkiye sahip olmak istiyorsak, bu bugün karşılıklı anlayıştan başlamamız gerektiği anlamına gelmekte.

Bugün hem Türkiye hem Ermenistan demokratik devlet ve sivil toplum inşa etmeye çalışmakta. Fakat bu yüce idealler, eşitlik, hukukun üstünlüğü, açık toplum gibi ortak öneme sahip çelişkiler dışında, toplumsal yüksek bilinç ve onun unsurlarından başka milletlere, dinlere veya düşüncelere yönelik hoşgörü düşüncesi gibi bir anlayışı da içermekte. İşte halklarımız bunu anlamalı ve bu doğrultudan iyiniyet köprüsüne ve yeni bir gelecek inşasına yönelmeli. Tabii ki halklarımız ortak bir geçmişe sahipler, öyle bir geçmiş ki ne Ermeni ne de Türk halkının tarihinin iyi sayfalarından değil bunlar. Fakat yeni ilişkilere başlamak, geçmişi unutmak veya reddetmek anlamına gelmemekte. Bu ulusal ve insani yüksek bilinç ve hoşgörünün varlığı anlamına gelmekte.

Ve işte son zamanlarda Ermeni-Türk ilişkilerinde, hatta farklı düzey ve zeminlerde, biz artık olumlu hareketlilik görebiliriz.

Kültürel alanda Türk-Ermeni işbirliğinin emareleri gözlemlenmekte. Özellikle daha esnek genç çevrelerde olumlu hareketlilik fark edilmekte. Özellikle Ermeni gençleri, aynıysa Türk toplumundan da bekleyerek, bugün Türk dilini ilgiyle öğrenmekte, edebiyatıyla, Modern Türkiye'nin yaşam biçimiyle tanışmakta.

Böylece ilerleme barizdir, öyleyse gelin bunu değerlendirelim ve geliştirelim.

Zamanında Romain Roland 'Gerçek bir, fakat herbir halk, ideoloji denen kendi yalanına sahip' demişti. Öyleyse gelin hepimiz, hem Ermeni hem Türk halkları olarak, ideolojilerimizde yer bulan doğru olmayan şeylerden sıyrıalım ve ülkelerimiz arasında güçlü bir köprü inşa edelim ve bunu iyi niyet, gelecek köprüsü olarak adlandıralım.

Kanınızı nefretle kirlitemeyin...

'Kanınızı Ermenilere yönelik nefretle kirlitemeyin'. Bu Hrant Dink'in ifadesidir. Gerçekte bu ifade sadece Türklere yönelik değil, aynı zamanda kendi içlerinde herhangi birşeye karşı nefret tohumu taşıyanlara yönelikti.

Uluslararası buluşmalar esnasında yabancı asıllı birçok arkadaşlıklara sahip oldum. Son zamanlarda Türk arkadaşlar edinmeye de fırsatım oldu. İlk defa bir Türkiye vatandaşıyla, geçen yıl 'Altın Kayısı Film Festivali'nin organize ettiği ve sinema rejisörü Atom Egoyan'ın yönettiği 'uluslararası ustalık dersleri' esnasında tanıştım. Kısa süreli temasım sonrasında, öncelikle onların insani niteliklerine hayran kaldım. Daha sonra ERMENİSTAN-TÜRKİYE Sinema Platformu oluşturulması forumuna katıldım ve Anadolu Uluslararası Film Festivali organizatörleriyle tanıştım.

Türkiye'de Ermenilerin öldürülmesi olaylarına ilişkin duydum. Bu benim için tabii ki acı, fakat bunları devletlerarası ve uluslararası ilişkilerin olumsuz ilişkilerine tahvil edersek, bununla daha çok kötü niyetlilerin amaçlarına destek oluruz. Bunun dışında, Rusya'da da bağnaz milliyetçilik yüzünden Ermeniler zarar görmekte. Bunu önlemek ve ortadan kaldırmak, onların kendi kanaatlerini gözden geçirmeleri ve herhangi bir sorun karşısında soğukkanlılıkla ve objektif çıkarsamalarda bulunmaları için toplum üyelerini 'Yeni Zamanlar'a yönlendirmek zorunlu. En nihayetinde, Türk yazar Osman Köker tarafından hazırlanan, Ermenilerin olumlu yönlerini gösterme doğrultusunda devasa bir çalışmanın gerçekleştirildiği 'Yüz Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler' kitabını takdir etmemek mümkün mü?

Bugün Türkiye'yi ziyaret etmek ve Türkiye'de yaşayan arkadaşlara sahip olmak hayallerim arasında. İlk ziyaretim esnasında çevreyi tanıma olanağına da sahip olacağım, ve bir gün, iki ülke halklarının iyi niyet sembolü olarak, film çekmeye olanağım olacağı umudunu taşıyorum.

Sınırın açılmasına kadar iki ülke yurttaşları arasında birçok dostluk köprüleri oluşturulması zorunlu; aksi takdirde bu olay, daha çok olumsuz etkide bulunur.

Dileğim, Hrant Dink'in düşünceleriyle ve kaniyla başlattığı işi gerçekleşmiş olarak görmek.

Arman Papini Melkonyan

Öyle düşünceler var ki çokları sadece söz olarak konuşmakta, fakat azı bunu gerçekleştirmekte ve bu düşünceye sadık kalarak yaşamakta.

İyiniyet yüce ve güzel bir kelime, kökünde iyi ve niyet kelimeleri yer almakta. Ve eğer herkes bu yüce özelliklere sahip olsaydı, kuşların şakıdığı, envai bahçelerde ıtırılı çiçeklerden mest olmuş olarak çocuklar şarkı ve kahkahalar yayar, yeryüzünün her tarafında iyi niyet köprüsünü içlerinde güçlü tutan nesiller, barış ve huzur içinde yaşar, yeryüzü ilahi bir cennete dönüşürdü.

İnsanlar binlerce yıl yan yana yaşamışlar, birbirleriyle ekmek ve tuzlarını bölüşmüşler, birbirlerine destek olup, inşa etmişler, gelişmiş ve eğitilmişler. Ancak tarih sayfaları tersini de otaya koymakta, yıkımlar, felaketler, savaşlar, düşmanlık, arabozuculuk...

Niçin? Nereye kadar? Bu soruların yanıtlarını kim verecek?

Bu tarih sayfaları bize ulaşmış durumda ve biz gençler, ait olduğumuz ulustan bağımsız olarak, geçmişin gerçekliğine doğruca bakmalı, tarihimize, atalarımızın geçtiği yola, onların hatrasına saygı duymalı, gerçek kanıtlardan imtina etmeyip, insan haklarının çiğnenmediği, sorumlulukların doğru ve zamanında yerine getirildiği, halkçılığın tüm menfaatlardan yüce olduğu, hoşgörü ortamı oluşturmaliyiz.

Gezegenimizin alın yazısı, yeryüzündeki biz tüm gençlerin elindedir bugün. Gelin birbirimizi tanıyalım, arkadaş dost olalım, birbirimizin gözlerine doğruca bakıp, XXI. yy. gencine yakışır şekilde değerlendirelim ve işleyelim. Gelin iyiniyet köprüsünün inşası girişiminde bulunalım. Burada iş aletleri, taş demir değil, sadece güç, arzu, işbirliği ve hoşgörü gerekli.

Uçsuz bucaksız evrende hayat bulan gezegenimizin huzurlu ve barışçıl döngüsü, çok etnik yapıları halkların geleceği, değil mi ki bize bağlı; gelin bir yumruk olalım.

Yerküre, insanların yaşadığı hepimiz için büyük bir evdir. Fakat bu ev, herhangi birşey için devamlı kavga edildiği, Güneş'ten daha fazla ısı elde etmek için mücadele edildiği durumda, uzun süre ayakta kalabilir mi? Bu mücadele nereden başlamakta, ne zamana kadar devam edecek? Güneş herkes için parlıyor...

Bu mücadele görüldüğü kadarıyla, insanların doğanın herkesi eşit yarattığını unutara, kendilerinde ayrıcalık aramaya başladıklarında başladı...

Dünyada birçok sorun var ve bunlara sonu gelmez yanıtlar verebiliriz, fakat bu yanıtlar sadece soyut ve tek taraflı olur. İnsanlar, sade bir deyişle birbirlerinden ve en önemlisi dünyadan ne istediklerini bilmemekteler. Bugün, yüzyıllar esnasında gelece nesillere kalacak olan şeyleri unutmaktayız. Herkes için eşit parıldayan aynı sıcak Güneş ve barışla dolanan Yerküre.

İyiniyet köprüsü yaratmak için ilk önemli koşul birbirimizi anlamak, karşı karşıya gelmektir. Bugün Ermeni ve Türk gençleri birbirleriyle buluşma, sohbet etme ihtiyacı hissetmekte, ki bunun sonucunda gençler, iyi niyetli tutum oluşturma yolundaki engelleri ortaya çıkarabilirler. Bu buluşmalar, eğer kültürel alada gerçekleştirilirse azami ölçüde verimli olurlar. Kültür sınır tanımamakta, düşmanlık ve şiddet vaaz etmemekte. Kültür öylesine evensel değerler yaratmakta ki, bunlar olmadan iletişimi tahayyül etmek hemen hemen imkansız. Kültür, insana önem vererek halkları birleştirmekte. Perspektiflerde, kanaat, ideal ve amaçlarda birliktelik olduğu yerde, iyiniyet de vardır. Ortak amacın gerçekliğe dönüşmesi için iyiniyet.

Eğer her birimiz kendi toplumu içinde (Türkiye'de ve Ermenistan'da) hoşgörüyü pekiştirirsek, biz aynı zamanda iyiniyet yolunu aşarız. Hoşgörü olumsuz görünümüleri görmemezlikte gelme değil, aksine bunu kabul etme, onu düzeltmedir. Hoşgörü ilgisizlik değil, aksine iyi niyetin dışı yansıtılmasıdır. Hoşgörülü tutumla, biz ilk elde insan düşüncesini herşeyin üstüne tutmaktayız; çünkü insanlar bu barışçı koşullarda yaşamakta ve üretmektedirler.

Eğer toplum demokratsa, orada söz özgürlüğü de garanti edilmiş demektir. Bu ise, iyi niyet köprüsü yaratma işinde haber araçlarının önemli rolü olduğu anlamına gelmekte, zira onların sözünün belli bir amacı bulunmakta ve bu kitleye ulaşmaktadır. Bugün Ermeni-Türk ilişkilerinin inşası sürecinde, gençlerin oynadığı rolü gösteren objektik basın çalışmaları az bulunmakta.

Kendim de muhabir olduğumdan, bunun eksikliğini hissetmekte, kendi olanaklarımı da bu amaçla kullanmam gerektiği bilincindeyim. Herhangi bir destek gösterebileceğim umudundayım, çünkü ne kadar negatif olursak, o ölçüde düşmanlığı derinleştirerek mücadele ve şiddete meylederiz. İnsanlar yeryüzünde barış içinde, sevgi ve hoşgörü ortamında yaşamalı, bunun tek güvencesi ise iyi niyettir. Ten renginden, dininden, kültüründen bağımsız olarak, yanbaşımızda bulunan insanları neden sevmeyelim? Niye onları kabul etmeyelim? Eğer sevebileceksek, neden nefret edelim..?

Nvard Margaryan

Türkiye ve Ermenistan tarihleri yüzyıllar esnasında birçok kereler karşı karşıya geldiler. Asırlarca mekansal olarak birbirine çok yakın uzaklıkta yaşayan iki halk, her ikisi de, karşılıklı sınır duvarları sebebiyle hiçbir zaman geçemedikleri duvar ve sınırların varlığını aynı zamanda hissetmekteler. Bugün ise, her iki devlet de aynı zamanda, evrensel globalizasyonun, kültürlerarası ilişkilerin iyileştirilmesinin öncelikli ve başlıca değer ve sorun sayıldığı yeni bir binyıla girdiği bu süreçte, ne Ermenistan ne de Türkiye, tüm ilişkilerini üzerine kuracakları bir hoşgörü zeminine sahip değiller. Hoşgörü öylesine ahlaki bir özellik ki, diğer insanların ilgi, kanaat, inanç, alışanlık ve tutumlarını tanımlamakta, ki bu çoğunlukla herhangi bir baskı uygulamadan, açıklama ve kanaat metodlarının uygulanmasıyla karşılıklı anlayış ve farklı ilgilerin uyumlaştırılmasını ifade etmekte.

İki komşu ülke arasında hoşgörü ortamı ve iyi niyet köprüsünün yaratılması için komşuların ilgi, kanaat, inanç ve alışkanlıklarına ilişkin karşılıklı bilgi sahibi olmak gerekli, ki bugün bu konuda belli sınırlamalar bulunmakta. Kültürlerarası temaslar, farklı yaş, cins, farklı sosyal gruplar, farklı sosyal

statü sahibi insanlar arasında iyi komşuluk ilişkilerinin yaratılması, karşılıklı birbirini anlama aynı zamanda birçok stereotipin ve yüzyıllar esnasında oluşmuş gerçeklikle yakından alakası olmayan efsanelerin tekdizine olanak hazırlarlar. Bu da, temelinde karşısındakinin milliyetine, dinine, inancına, kültürüne, geleneklerine yönelik koşulsuz olumlu kabul, destek vb. değerler bulunduran hoşgörü üzerine kurulu karşılıklı yeni ilişkilerin oluşturulması ve geliştirilmesine dönüşümü sağlayabilir.

Bunun için, iyiniyet köprüsünün oluşturulması ve en nihayetinde varolan sorunların çözümünün olası olması için, gerçekliğin sadece dar siyasi çevrelerce gözlemlenmemesi gerekli. Yani, sorunun çözümü sadece siyasi tarafların müzakereleri üzerine değil, aynı zamanda iki toplumun temasları zemininde gerçekleştirilmeli. Genellikle sorun çözümüne ilişkin herhangi bir süreç, toplumsal katılım, karşılıklı temasların genişletilmesi ve derinleştirilmesini gerektirmekte, ki bu da her iki taraftan devasa çabalar talep etmekte. Bunu karşılıklı ilişkilerin zemininde güven sahası varolduğu durumda gerçekleştirmek mümkündür.

Herneyse, ben bir gün Ermenistan ve Türkiye arasında hoşgörü ve iyiniyet köprüsünün oluşturulacağından, bir gün ekstra engeller ve Türk halkı ve gençleriyle korkudan uzak atalarımızın tarihî vatanını ve o kadar hayal edilen Ararat'ın öbür tarafını göreceğime eminim.

Hripsime Grigoryan

Çoğu kere, komşu ülkeler hakkında özellikle Türkiye'yle iyiniyet ilişkileri hakkında konuştuğumuzda, gerçeği olmayan, uzak ve erişilmez bir konunun konuşulduğu zannına kapılır. Çok azı iyi niyete ilişkin, bunun gerçekleşmesi mümkün 'somut' bir düşünce olarak konuşuyorsa da, ardından iyi komşuluk gösterilmesi gerektiğinden *başlanması*, dostluk adımları atılması gerektiğini belirtmekte. Oysa, bence, herhangi bir işleme devam etmek başlamaktan daha kolaydır. Dondurulmuş ilişkiler tekrar başlayanacağı birçok alan bulunmaktadır. Örneğin en basiti Ermeni ve Türk gündelik hayatını dikkate aldığımızda, bu alanda bugüne dek birçok paralelliklerin çok fazla olduğunu fark ederiz. Fakat iyiniyet konusundan önce, zannediyorum bir 'önkoşul' var: hoşgörü. Bu birbirini duyma yetisini ve birbirinin düşüncesine saygı duymaya ilişkin komplike olmayan erişilebilir işlemlerle yaratılmakta, fakat bunlar belli bir ustalık gerektirmektedir. Kültürel temalarsa diyaloga başlamak için en iyisidir. Genellikle, kültürün tüm düzeyde (bireysel, sosyal, uluslararası) temaslar tesis edilmesinde öncelikli alan olarak seçilmesi, rastlantı değildir. Diğer devletlerin olduğu gibi, Türkiye ve Ermenistan durumunda da, ulusların yaşam ve düşünce biçimi, kültürlerinde doğrudan yansımaktadır. Öyle ki, belli bir zaman diliminde milletin kültürü nasıl ise, o ülkenin siyaseti de aynıdır, zira en nihayetinde onu yönlendiren iktidarlar o halkın bir parçasıdır.

Eğer belli bir süre önce Ermeni-Türk ilişkilerinin başlangıcının nerede verilmesi gerektiği konusunda tereddüt içindeyken, ki bunun yukardan yani sürecin devlet yöneticileri girişimiyle olması alternatifi daha olası zannedilirken, şimdi bu etmenlerin aşağıdan halktan gelmesi gerektiğine ikna olmuştum. Ve ilk elde gençlerden. Türk tarafından başlarsak vurgulayayım ki, son zamanlarda gerçekleştirilen araştırmalar Türkiye'de özellikle kent sakinleri arasında, genel olarak Türk tarihi ve özellikle Ermeni-Türk ilişkilerine dair konularda *çokyönlü* bilgi alma ihtiyacının artma eğilimi gösterdiğini ortaya koymakta. Bugün artık net olarak denebilir ki, yarım yüzyılı aşkın bir süredir Avrupa'nın kapısını çalan Türkiye, eğer hiçbir zaman AB üyesi olmasa da, son on yıllarda önemli reformlar gerçekleştirmiş ve bunlar her bir Türk vatandaşı üzerinde olumlu etkide bulunmuştur. Türkiye'de Avrupa değerlerini tanıma sürecinde bir aydınlar nesli yetişti, ki bunlar kendi devlet yöneticileri tarafından eziyete uğrasa da, kendi toplumunun düşünce biçiminde birçok şeyin değişmesini sağladı. Kısa bir süre önce dört Türk aydınının girişiminde bulunduğu İnternet İmza Kampanyası'nı büyük-olumlu bir girişim ve ilerleme olarak kabul ediyorum. Ermeni tarafına gelince, ülkemizde meydana gelen olumlu değişimleri, özellikle bugün tohumları atılan sivil toplumu vurgulamayı, önemli kabul ediyorum. Bizim toplumumuz da, komşu ülkeyle daimi olarak kapalı sınırlar ve varolmayan ilişkiler durumunun korunmasının artık mümkün olmadığına bilincindedir.

Fiiiliyatta, özetle, şimdi her iki taraftan da birbirini dinlemeye hazır belli toplumsal katmanlara

sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Sorun, bunların genişletilmesi ve büyütülmesindedir. Bu ilk elde gençler tarafından, ki onlar toplumun daha dinamik ve perspektifleriyle stereotiplere karşı daha dayanıklı ve ileriye yönelmiş kesimini oluşturmaktadırlar.

İyiniyet köprüsünün yaratılması cephesinden özellikle iki erişilebilir konuyu vurgulayabilirim:

✓ Müzik: Çokları reddetse de, Ermeni ve Türk halklarının melodilerinin benzerliği oldukça fazladır. Geçen Aralık ayında Ermenistan’da gerçekleştirilen ‘Müzik Köprüsü’nün bir-iki konseri, kültürel benzerliklerin etkisinin ne kadar fazla olduğunu gösterdiler. Benzeri etkinlikler, festivaller, gençlik yarışmaları daha sık tertiplenmelidir.

✓ Eğitim programları: İki ülkede, üniversite birinci ve ikinci sınıf öğrencileri için (yaklaşık iki hafta süren) yaz okullarının organize edilmesi oldukça verimli ve ilginç olabilir. Aynı zamanda, belli uzmanlık alanlarında master ve doktora değişim programları geliştirilebilir.

Ben, kendi tarafımdan Ermeni-Türk ilişkilerine katkı olarak, eğitim alanını görmekteyim. Yıllık ve mezuniyet çalışmalarım gereği (‘Türkiye’nin AB üyeliği’, ‘Günümüzde Kıbrıs sorunu’) internette Türk gençleriyle temas kurdum. Farklı konularda seminerler, tartışmalar, diğer gençlerle karşılıklı ziyaret programları geliştirmeye hazırım.

En nihayetinde, Ermeni ve Türk halklarından birer atasözleriyle (her iki dilde de aynı anlamı ifade etmekte):

Testi sana söylüyorum, sürahi sen anla.

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle.

Arpenik Atabekyan

Eğer dünyada insanlar ortak bir paydaya gelselerdi, savaşlar çoktan son bulmuş olur, belki de hiç olmazlardı. Bu dünyanın her köşesinde, tüm ülkelerde, Hristiyan olsun Müslüman olsun insanlar barışa yönelmekte. Eğer bu ‘barış’ kelimesi olmasaydı, dünyada hiçbir şey gelişmezdi. Dünya üzerinde herşey sevgi üzerine kurulmuştur, ancak savaşlar bu sevgiyi tahrip etmekte ve kötülük, trajedi ve saldırganlık tohumları ekmektedir. Düşmanlık insanı kör etmekte, savaşlar insan aklını karartmakta ve hoşgörüsüzlük doğurmaktadırlar.

Bugün her yerde sorunlara barışçı çözüm bulunmasından, silahların diliyle konuşulmasına nokta konması ve şiddete son verilmesi çağrılarında bulunulmakta; ki bunu herkes anlamalı ve işbirliğine başlamalıdır. Tabii ki, bu doğru yoldur, çünkü nefretle hiçbir şeye ulaşmak mümkün değildir ve bunu herkes anlamalı, hoşgörü ve karşılıklı güven ilkesinden hareket etmeli. Şiddet şiddeti doğurmaktadır; bu kapalı bir döngü olup, eğer dünya doğru zamanda durmazsa bundan kurtuluş yoktur.

İşte bu durumda, barış ve karşılıklı anlayış isteyen gençler, kendi ülkelerinin gelişmesini, çocuklarının ve gelecek nesillerinin barış dolu bir gökkube altında yaşamasını isteyenler, sıradan insanlar birbirine yardım eli uzatmakta. Burada bulunan herbir insan, gerçekte büyük bir vatansız ve ülkesi için ciddi bir misyon gerçekleştirmektedir.

Görüşümce, Ermeni gençliğinin bir temsilcisi olarak, Ermenistan-Türkiye ilişkileri belki de katalizasyon aşamasında bulunmakta. Bu son terim belki de iki ülke için garipsenebilir, fakat gerçeklik budur. Genellikle siyaset ve kültür farklı düzlemlerde bulunmaktadırlar. Herhangi bir ülkeyi tanımak için öncelikle ‘kültürel tenefüsler’ gerçekleştirilmesi gerekir. Kültür milliyet ve sınırlar tanımamaktadır. Öyleyse kültürel temasları ve tabii ki kendi değerlerini, kimlik ve varlığını unutmadan karşılıklı ilişkileri artırmalıdır.

Dolayısıyla bu adım, iki ülke arasında dostluk, hoşgörü ve en önemlisi ne savaşların ne kötü sözlerin ve ne de şiddetin içine sirayet edemediği bir çember, bir kuşak oluşturacak olan Ermenistan ve Türkiye gençlerinin ilk barışçıl işlemi olsun.

Bu mektupsa tüm dünyaya, bunu okuyacak olanlara bir barış mesajı olsun, tüm insanlık için de umut ve iyilik ışınları yaysın, tüm sorunların barışçı çözümüyle sonuçlansın.

Eğer barışçı, iyiniyetli bir ortamında kararlar almak mümkünse, bugünün gençleri bu yolu seçmişlerdir.

Benim en iyi arkadaşım Ahmet, Türktür. O bazen Ermenice sevgi şiirleri yazmakta ve aynen kardeşim gibi futbolu çok sevmeke. Onlar içerik açısından da aynılar; her zaman birbirleriyle karşılaştıklarında önce durgunlaşmakta, daha sonra birbirlerini gizlice takip ederek şaka yapmaya ve benimle oynamaya başlamakta. Ahmet, güneşli Van Gölü sahilinde yaşamakta ve bana hep sahilde bulunduğu güzel taşları, toprak kapları, bazen orada yaşayan eski Ermenilerin kullandığı eski para ve eşyaları armağan etmekte. O saklanmış hazinelere ilişkin birçok efane ve hikayeler, iyi ve kötü ruhlar, krallar ve şövalyeler hakkında bilmekte. Ahmet kendi ailelerinde eski bir gelenek olduğunu, kendi sülalelerinin kurucusunun kırımlar esnasında bir Ermeni kızını vahşilerin elinden kurtararak onunla evlendiğini, ve meleklerin onlara nasıl yardım ettiğini de almatmakta.

Babam bu konuda duyduğunda, bana Birinci Dünya Savaşı olaylarının ayrıntılı anlatıldığı Ermenice ve Türkçe bir tarih ders kitabı hediye etti. Şimdi ben ve Ahmet, Ahmet'in atalarına ilişkin hatıratlar bulmak için o dönemi araştırmaktayız. Ahmet, Ermeni ve Türk halklarının ilişkileri tarihine dair bir tarih kitabı yazmaya karar verdi ve insanları devletlerle karıştırmamak gerektiğini ve sıradan insan ilişkilerinin çok daha ilginç ve önemli olduğunu söylemekte.

İnternet'in güzel kıyılarından birlikte gezerken o, bitişik sokakta yaşayan Kürtler hakkında sıkça anlatmaktadır. Ahmet onların Ermeniler ve Türklere çok benzediklerini ve Kürt çocukların çok iyi futbol oynadıklarını söylemekte. Onlar Ahmet'ten, beni ve kardeşimi, kardeşimin futbol hünerlerinden birini çok beğendiklerini, gerçekte tanışma için Van'a davet etmesini rica etmişler.

Ahmet aktif ve akıllı bir insandır. O İstanbul'dan Erivan'a kadar, eğer o zamana dek cidden antrenman yapıp, yolun güçlüklerine dayanabilecek kadar güçlenirsem muhakkak benim eşliğimde, bir yaya yürüyüşü organize etme istiyor. Ahmet bunun, Ermenistan ve Türkiye'de yaşayan tüm milletlerin çocukları arasında iyi niyet köprüsü yaratılmasına katkıda bulunacağını söylemekte. O hatta, 'İyiniyet köprüsünü tüm dünya halkları arasında nasıl yaratmalı' başlıklı bir makale yazdı ve bununla okulunda birincilik ödülü kazandı.

Benim yazı tarzım Ahmet'in çok hoşuna gitmekte. O benden, kendisi hakkında bir kompozisyon yazmamı, bunu İnternet'te okullarının gazetesinde yayımlama ve her ikimizin imzasını taşıyan bir örneğini, dostluğumuz sembolü olarak Ararat Dağı'nın zirvesine, sonsuz karlar arasına gömme sözü de verdi. O bunun da aynı şekilde tüm dünya halkları arasında iyiniyet köprüsünün oluşturulmasına katkıda bulunacağını zannediyor.

Eğer siz bu kompozisyonu okuyorsanız ben ve Ahmet'in çalışmaları başarılı olmuş ve takdir edilmiştir. Ben, birlikte tüm hayallerin gerçekleştirileceği umudundayım.

Ben Ahmeti'in en iyi arkadaşım olmasından gurur duyuyorum.

2029 yılı

Bu kompozisyon biçim ve tarzını, kültürlerarası ve Ermen-Türk ilişkilerini gelecek nesillerin –özellikle çocukların- bakış açısıyla nakledebilmek için seçtim. 'İyiniye köprüsü'nün yaratılması işinde benim olası katkı uzamanlığım olan programcılıkla ve özellikle web-programcılık alanında (örneğin farklı türde Ermen-Türk web sayfalarının yaratılması, birlikteci, propagandadan uzak enformasyon sahasının oluşturulması veya buna katkıda bulunulması) olabileceği gibi, yaratıcı ve toplumsal faaliyetler şeklinde de olabilir. Birçok Türk arkadaşım olduğunu, onlarla İnternet aracılığıyla tanıştığımı da kaydedeyim. Türkiye'de yaşayan Ermenilerin sorunlarını, onların aavatanla bağlarının pekiştirilmesi ve Ermeni-Türk ilişkilerinin iyileştirilmesinde rolünü önemsiyorum. Şu ana dek gücümün elverdiği ölçüde çevremdeki insanların fanatik bakış açılarını yumuşatmayı denedim. Zannediyorum insani temaslar, birbirini tanıma ve anlama iyiniyet köprüsünün temel taşları olacaklar.

Geçmişî yüzyıllara dayana iki komşu arasında iyiniyet köprüsünü nasıl inşa etmeli? Ve acaba bu köprüyü inşa etmek olası mı? Ben bu mesele etrafında oldukça uzun düşündüm ve aniden bir olayı hatırlayarak o sonuca vardım ki, evet iki eski millet arasında iyi niyet köprüsü inşa etmek olasıdır.

Yıllar önce bir akadaşım Türkiye'ye turist olarak gitmişti. Türkiye ve kültürü onu çok ilgilendirmekteydi. Gitmeden önce içinde bir gerginlik vardı, hatta ben onun gözlerinde korku hissettim, zira, en nihayetinde Türkiye'ye gidiyordu. Fakat oradan döndüğünde, bu kez arkadaşımın gözlerinde bir rahatlık gördüm. Türkiye'de bulunduğu süre esnasında turist kafilesinden geride kalmış, yolunu şaşırmış. Ermeni olduğunu duyunca kimsenin ona yardım etmeyeceği hissine kapılmış, ancak bunun ynlış olduğu daha sonra ortaya çıkmış. Bir Türk genç, arkadaşımın başına geleni duyunca, ona yardım eli uzatmış. Geç vakit olduğundan, onun Ermeni olmasını bilmesine rağmen, Türk genç onu kendi evlerine davet etmiş, sıcak bir misafirperverlik ortamında evlerinde gecelemesine izin vermiş, sabahsa turist kafilesine tekrar katılması için yardım etmiş.

Arkadaşım, bugüne dek, kendisine yönelik, o insanların o Türk gencinin ve ailesinin tutumundan ve iyi niyetinden teveccühünü belirtmekte.

Bu hikayeden sonra anladım ki, bu iki halk arasında olası, dostluk köprüsünün yaratılması olası hatta zorunludur; sıradan insanlar arasında bu köprü'nün oluşturulması çok daha kolaydır. Devlet adamlarının, iyi niyete sahip olan ve o köprüyü inşa edecek yolu bulabilecek olan halkın sesini -ki halk bilgedir, duymasını çok arzu ederdim. Unutmamalı ki, bu insanlar asırlar boyunca yan yana yaşadılar; kendi mutluluk ve tasalarını paylaştılar ve kültür bu iki halk arasında önemli bir iz bırakmış durumdadır.

Gerçekten bir zamanlar onlar yan yana yaşamakta ve onlar arasında, birbirlerine yönelik ve sevgi ve hoşgörü ve iyi niyet vardı. Tarih, çok sıkça savaşlar esnasında, birbirlerine karı savaşlar yapmalarına rağmen, sıradan Türk ve Ermeni insanının birbirlerine yardım edip kurtardıklarını göstermektedir. Bugün her iki halk arasında dostluk köprüsü inşa edilmesi yolunda büyük arzu olduğuna, bu işte gençlerin rolünün büyük olduğuna -değil mi ki toplumların hareket gücü onlardır- eminim. İki, geçmişî asırlara dayanan bu millet arasında huzur, iyi niyet, hoşgörü köprüsü inşa edilir ve mutlaka müzakereler aracılığıyla, yuvarlak masa etrafında, barışçı yolla ve bu yolla tüm sorunlar aşılır, çünkü sadece barış aracılığıyla amaçlarımıza ulaşabilir ve güçlü iyi niyet köprüsünü inşa edebiliriz.

Zannediyorum halk ve hükümetlerin ortak çabaları sayesinde bütün bunlar gerçekliğe dönüşür.

Haykanuş Çobanyan

İnsani değerlerin yartılması yolunda, tüm zamanlarda sağlıklı ilişkilerin yapılanması önünde engeller ortaya çıkmaktadır. Farklı halklar arasında istkrarlı ilişkilerin yaratılması insanlığın öncelikli sorunlarından biridir. Sonu gelmez savaşlar ve anlaşmazlıklar, uzlaşma olasılığını sıfır düzeyine indirgemektedir. Buna karşılık tarihte diplomatik ilişkinin tesisi ve müzakereler aracılığıyla devletlerin en nihayetine kördüğüm olmuş asırlık sorunlar yumağını çözdükleri örnekler de bilinmektedir. Bugün, halihazırda farklı ülkeler arasında, çözülemez sorunlarının çokluğuyla özellikle Kafkasya bölgesi dikkati çekmektedir. Her halukarda devletlerin uyguladığı gayretler, birgün burada doğan sorunların çözüleceği yolunda umut vermektedir.

Ben, bir dizi etmenlere bağlı olan, bölgede barış ve istikrar ortamının tesisine taraftarım. Fikir ayrılıklarının aşılması sadece hükümetler ve resmi şahsiyetlerin işi değil, iki halk arasında uzlaşma noktaları arama ve onları geliştirme herbirinin borcudur. Değil mi ki herbirimiz, iki taraflı ilişkilerin ilerlemesi ve kalkınmasına katkıda bulunabilecek durumdayız. Bugün Ermenistan Cumhuriyeti için en önemli meselelerden biri, komşu ülke Türkiye'yle yapıcı ve sağlıklı ilişkilerin yaratılmasıdır.

Her devlette yeni düşünce ve tasarıların önerilmesi ve bunların gerçekleştirilip başarıya ulaşmasında gençler, hep tetkleyici güç olmuşlardır ve olacaklardır. Kültürlerarası ilişkilerin

geliştirilmesi, iki ülkenin tarihî-kültürel değerlerini tanıma, oldukça ümit verici sonuçların teminini sağlayabilir. Bir dizi etkinlikler ve toplantılar, birbirimizi iyi anlamamız, bizi birbirimize bağlayan bağlar ve iki tarafı endişelendiren sorunlar konusunda bize olanak sağlarlar. Biz aynı bölgede yaşayarak, hemen hemen aynı sorunlara sahibiz; neticede değerlendirmeler sonucunda sunulan görüşler, fikirler sayesinde sorunlarımıza çözüm alternatifleri bulabiliriz. Genellikle öğrenciler büyük bir potansiyele sahiptirler ve Ermeni-Türk ilişkilerinin temelini doğru atılmasında ve ilerde de iyileştirilmesi işine ciddi katkıda bulunabilirler. Zannediyorum Ermeni ve Türk öğrenciler arasında seminerler ve münazaralar, her iki taraf için de faydalı olacaktır. Burada birçok soruna temas edilecek, Ermeni ve Türk öğrenciler farklı konularda yaklaşımlarını ifade edecek, yeni fikirler ve tasarılar önereceklerdir; en nihayetinde sanıyorum bizi endişelendiren sorunlara az çok yanıt bulunacaktır. Bütün bunların dışında, bizi birbirimize bağlayan farklı alternatifler bulmalıyız. Bunlar arasındaysa sanat, mutlaka özel bir yere sahip olup, karşılıklı bağların tesisinde en iyi yöntemdir. Özellikle müzik aracılığıyla birbirini anlamaya çalışmak mümkündür. Değil mi ki müzik millet, dil, siyasi meseleler tanımamakta, burada çıkar çatışması meydana gelmemektedir. Ermeni ve Türk müzisyenlerin iki ülke halklarının kültürüyle tanışacağı, müzik kulüpleri oluşturulması, değerli ressamların eserlerinin sergilendiği sergiler organize etmek mümkündür. Ermenistan ve Türkiye'ye karşılıklı ziyaretler tertiplenebilir. Araştırma gezileri tarihî değerlerle, mimari abide ve anıtlarla tanışma olanağı sağlar. Genç yazar gruplarının oluşturulması sayesinde, günümüz genç yazarlarının eserlerini inceleme ve deneyim alışverişi olanağına sahip olabiliriz. Fotograf sergileri esnasında, bizi endişelendiren herhangi bir konuda tutumumuzu gösterebiliriz. İçinde herbir insanın kendisini endişelendiren soruların yanıtlarını bulduğu resimler yaratabiliriz. Ve en önemlisi, herbir fotoğraf günümüz toplumunda eksikliği çok hissedilen iyilik, hoşgörü, karşılıklı saygı ve geleceğe yönelik umudu propaganda etmelidir.

Bugün 21. yy.'da Ermeni-Türk ilişkileri nitel açıdan yeni bir aşamada bulunmakta ve bazen çözümsüz zannedilen sorunlar tedricen çözüm bulmaktadır. Doğrudur, çözüm bulunması aşamasında fikir ayrılıkları hala var, fakat bizlerden her biri en azından iki halk arasında ilişkilerin inşasına ufak bir katkıda bulursa, sanıyoru belli başarılar kaydedebiliriz. Hoşgörü siyasetini düstur edinmeli ve birbirini suçlamanın hiçbir sonuç vermeyeceğini anlamalıyız. Hümanist fikirler hepimizde açık şekilde yansmalı ve herbir birey Ermeni-Türk ilişkilerinin istikrara kavuşmasının, herbirimizin sorunu olduğu bilincine ulaşmalı.

Zaruhi Ayyazyan

21. yy.'da kapalı sınırlarla, abluka altında ve komşu ülkelerle kötü ilişkilere sahip olarak yaşamak mümkün değildir. İyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde yaşanması için girişimlerde bulunulmalı. İki ülkede de halkın bilgilendirilmesi ve buna hazırlanması amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Her iki ülke de kültürel benzerliklere sahiptir. Kanımca bu iki sebepten kaynaklanmakta: Birincisi Türkler ve Ermeniler Asyatik halklar olarak belli benzerliklere sahiptirler; ikincisi uzun süre birlikte yaşamışlardır. Kültürse içinde bulunan zamana bağlı olarak yeni unsurlarla, devamlı yenilenen maddi ve manevi değerlerden oluşan bir sistemi yansıtmaktadır.

Bütün bunları bilerek ve bilincine olarak, iyiniyet köprüsü inşa etmek için bugün yollar aramalı ve bulmalıyız. En önemli ön koşullardan biri Türk gençleriyle temaslardır, ki bunun sonucunda gençlerin düşünce biçimi, psikoloji, hoşgörü, siyasi perspektifler konusunda tam anlamıyla bir görüş sahibi olabiliriz.

Özellikle çoğu kez sahip olduğumuz bilginin gerçeklikle bağdaşmasını dikate alırsak, gerçekte varolan duruma ilişkin net bir tahayyülde bulunabilmesi zordur. Birbirimizle temas kurmak, birbirimizi daha iyi tanımak, Ermeni-Türk ilişkilerinin iyileşmesi yolunda ilerde ne gibi adımlar atılması konusunda bize olanaklar sağlar.

İyiniyet köprüsünün yaratılması durumunda, bizim zorlu tarihimizi unutacağımız düşünülmemeli, hayır tam tersine iyiniyet köprüsü inşa ederek, Türkiye'de hala kalmış olan Ermeni kültürel değerlerini

koruyabiliriz. İyiniyet yaratarak, Türkiye’de yaşayan Ermenilerin kendi haklarının korunmasından emin olmalarına ulaşıyoruz ve en nihayetinde hoşgörü ortamı oluşturulur. Ve sonunda, artık gençlerin hiçbir zaman büyük babalarının yanlışlarını tekrar etmemelerine ulaşıyoruz. Hiçbir ülkede insan ve yurttaş hakları çiğnenmemeli.

Gelin iyiniyet, eşit haklar, hoşgörü koşullarında yaşayalım.

Gevorg Ağacanyan

Ermenistan ve Türkiye arasında kültürlerarası temaslara dair konuşulduğunda, tarih fenomenine dikkat çekmek isterim. Ülkelerimiz ilişkileri tarihi çok komplike ve trajiktir. Zannediyorum, hiçbir zaman ülkenin tarihini unutmamak gerekir, ancak aynı zamanda sadece geriye bakmak değil, içinde bulunulan zamanı da öncelikleriyle anlamak gerekir. Ermenistan ve Türkiye için bugün aciliyet taşıyan konu, hoşgörü ve karşılıklı anlayış zemininde yeni ilişkilerin inşasına bir başlangıç konulmasıdır.

Biz gençler ne yapabiliriz? Bugünkü temel sorun benim için budur.

Kanımcı, gerçekleştirilmesini iki ülke gençlerinin üstleneceği bir yaklaşımın geliştirilmesi gerekir. İlk adımın gençler ve sivil toplum kuruluşlarınca atılması anlamında bunları söylüyorum. Tahayyülümce, birçok gençlik programları, konferanslar, seminerler, münazaralar, kültürel etkinlikler, öğrenci değişim programları gerçekleştirilmesi gerekir. Birbiriyle tanışmayı, birbirinin tarih ve kültürünü tanımayı, burada amaç olarak görüyorum, böylece ülkelerimiz arasında varolan çelişkilerin sebebi anlaşılır olacaktır. Toplumlarımız diyaloğa içten hazır olduklarında, ilişkilerimizin tesisi prosedürü daha da kolaylaşır. Sorumlulukla diyebilirim ki, Ermenistan gençliği böyle bir rolü üstlenmeye hazırdır, zira biz entegrasyon ve diyalogun öneminin bilincindeyiz. Derinlemesine kaniyim ki, her bir sosyal, siyasi, kültürel sürecin geleceği gençliğin, bizlerin elindedir!

Argam Petrosyan

Ermenistan ve Türkiye arasında ilişkiler: Payımıza daha fazlasını öngörmek düşmekte. Bence, biz komşu ülkeler olduğumuzdan ve yüzlerce ve daha uzun süre yan ana yaşayacağımızdan, iki halkın geçmişini unutmadan, karşılıklı ilişkiler için elverişli koşullar yaratılması gerekir. Biz birbirine o ölçüde yakın ancak çizilmiş sınırla ayrılmış yaşamaktayız. Bu halklar birbirine yakın bulunmakta, fakat birbiri hakkında hemen hiçbirşey bilmemektedir. Bunun tabii ki, iki halkın temaslarına destek olacak, birbirinin kültür, gelevek, alışkanlık, tarih ve günümüz dünya algılamasına ilişkin bilgi naklini sağlayacak etkinliklerin organize edilmesiyle düzeltilmesi mümkündür. Kültür ve yukarıda anılan herşey, bu ülke insanlarına, onların iç dünyalarına ilişkin genel bir tahayyül oluşturulması konusunda bize yardımcı olurlar.

Burada şöyle bir soru ortaya çıkabilir. Peki nasıl tanımalı? Tabii ki bütün bunlar hakkında, sadece kitap ve gazete okuyarak bilgilendirilmesi zordur. Bir halkı tanımanın en iyi alternatifi, onunla doğrudan temastır. Biz farklı dillere, dinlere, devlet hukuku sistemine sahibiz; fakat bunların hepsi iyi ilişkiler köprüsü yaratılmasında bize engel olmamaktadır. İyi ilişkiler yaratarak, hükümetlere destek ve katkı getiririz. Biz farklı ülke halklarıyız, biz farklılıklara ve özgünlüklere sahibiz, fakat biz insanız ve her bir insan Dünya Toplumu’nun ve hepimiz için biricik olan Dünya gezegenimizin bir parçasıdır. Öyleyse gelin birbirimizi daha iyi tanıyalım, daha fazla hoşgörü gösterelim ve tüm Dünya’ya örnek olalım.

Rafael Ter-Sargsyan

İyiniyet nedir? Ben bu kelimeye ilişkin şahsi tahayyüllerimi ifade edebilirim. İyiniyet insanlar arasında iyiyi görme kabiliyetidir. Çevreleyen dünyanın, (bazı stereotipler ve toplumsal şartlanmışlık sebebiyle) herşey kötü bile görünse, olumlu yönlerini görmek gerekir. Ve işte bu sebeple, niçin böylesi komplike bir kabiliyetin bize gerekli olduğu; niçin iyiniyet köprüsü oluşturmak gerektiği?

Çok sebepler var. İşte bunlardan birkaçı. Yabancıyla bile iletişim kurmaya hazır olmalı. Birlektiği kurmak, eğer karşındakine düşmanın gibi bir tavır takınmıyorsan daha kolay, öyle değil mi? Birliktelik için bir başka sebep daha gerekli. Kapalı bir sistemin hiçbir zaman gelime şansı yoktur. Biz bilgilerimizi ve kültürümüzü zenginleştirmek için iletişim kurmalıyız. Birliktelik gelişimin anahtarıdır. Sadece insani gelişim için değil, aynı zamanda ulus ve tüm devlet için. Biz birlikteliğimizden ödünler vererek, ne kadar çok şey kaybetmekteyiz? Hatta bu dünyada yaşayan insanlar bile değişmekte. Ve herşeyin iyiye doğru değiştiğini umut etmek istiyorum. Biz her zaman bu değişim sürecinin bir parçası olmalıyız. Biz yıllar ve asırlar önce yaratılan stereotiplere son vermeliyiz.

Biz geçmişte kalarak geleceğimizi kuramayız. Her halukarda bu geçmişi unutmamız anlamına gelmez. Biz arihimizden öğrenmeli ve sonuçlar çıkartmalıyız. Tarih (çoğu kez farklı milletler arasında olduğu gibi) bir savaş silahına dönüşmemeli.

Günümüz dünyasında ilişkilerin temeli sadece iyiniyet, hoşgörü ve karşılıklı anlayış olabilir. Ben dünyanın geleceğini, birbirini tamamlayan ve birbiriyle iletişim kuran onun farklı kısımlarının, dengeli gelişimi koşullarında görmek istiyorum. Sadece bu durumda, belli bir süre sonra insanları ve milletleri ayıran yegane sebep farklı diller olacaktır. Ancak bu zorluğu aşması kolaydır. Biz sadece farklı kısımları birleştiren köprünün, iyiniyet köprüsünün temelini atmalıyız. Gelin sınırları olmayan bir Dünya tahayyül edelim! Neden olmasın? Ernesto Guevara ‘Gerçekçi ol, imkansız iste’ demişti.

Deniz Çıkış

Gelin bizim hakkımızda, Türkler ve Ermeniler hakkında düşünelim. İki millet bir zamanlar çok şeyleri paylaşmakta, hayran olunası Sarı Gelin türküsünün etkisiyle ağlamaktaydı. Ne yazık ki, bizim bir zamanlar kardeşane olan ilişkilerimiz çoktan yok oldu ve bu beni, birincisi insanoğlu ve ikincisi Türkiye vatandaşı olarak üzmekte. Kendime ‘Yanlış olan neydi?’ diye sorduğumda, yanıt aklımda hemen oluşmakta. Çok şeyler meydana gelmiş, çok eziyetler olmuş, birçok yanlış tekrar tekrar işlenmiş ve en nihayetinde ilişkilerimiz bugünkü durumuna ulaşmış.

Böylece, acaba biz ‘Ne olmuşsa geçmişte olmuştur’ mu demeliyiz? Ve halihazırdaki ilişkileri olduğu gibi kabul mu etmeliyiz? Bence ne kalplerimiz ne de bilincimiz bizi böyle davranmaya izin vermez.

Durumu dikkate aldığımızda, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesini görmek hayran olunası bir durum olmasına rağmen, bunun sorunun çözümüne ne kadar yardımcı olacağı konusunda şüpheler var. Bildiğimiz gibi, sorun devlet başkanları Abdullah Gül ve Serj Sarkisyan arasında değil, iki millet arasındadır. Sorun bu düzlemde gözlemlenmediği müddetçe tüm çabalar sonuçsuz kalacakmış gibi gözükmektedir. Öyleyse biz ne yapmalıyız?

Biz her iki tarafta da mevcut olan temel önyargıları kırmalıyız.

Ayrımcılıktan yararlananların bize ne sölediğine bakmaksızın, insanlara, diğer taraftakilerin de kendileri gibi, kendi korkularıyla, sevdikleriyle ve değerleriyle canavarlar değil insan oldukları gerçeği hatırlatılmalı.

Ayrılmaz, geniş otak kültür ve aramızdaki geçmişin varlığı bu aşamada yapılacak olanları kolaylaştırmaktadır. Birbiriyle bir kez ağlamış ve gülmüş, acılarına ortak olmuş ve şarkı söylemiş insanlar, bir zamanlar olduğu gibi, tekrar birbirlerini anlayabilirler.

Varolan önyargı ve düşmanlıkla dimağları henüz kirlenmemiş gençler ve çocuklar bu aşamanın ilk hedef grubu olmalı.

Bu adımın bir sonraki aşamasında atılması gereken adımlar sadece iki millet arasında diyalog ve ortak kültürün hatırlanmasıyla sağlanamaz. Bu, ülkelerin, özellikle Türkiye’nin ‘şahsen’ uğraşması gereken bir meseledir.

Burada ‘yüzleşme’ ifadesi bize öncülük etmeli.

Toplumun tüm gruplarının olduğu gibi, biz önyargılarımızı, şahsi körlüğümüz ve ulusal aidiyetimize ilişkin bağlayıcı hissiyatları bir tarafa koyarak, insan olduğumuz düşüncesinin ışığı

altında, neyin mücadelesini ve niçin mücadele ettiğimizi tamamiyle anlayarak, kendimizi geniş ve ayrıntılı ve tarihi bir sorgulamaya tutmalıyız. Bu oldukça gecikmiş geçmişle yüzleşme süreci artık ertelenmemeli, zira toplumlarımızın ruhlarında, bu meselenin baskısıyla şekillenmiş derin travmalar yaşamaktadır; bu toplumlar yüzleşme olmadan iyileşemezler.

Toplumsal bilinç altımızda yer alan bu sorunlarla en kısa zamanda uğraşılmadıkça, bunu ne kadar cidden denemiş de olsak, Türkiye ve Ermenistan insanları arasında büyük fakat görünmez bir duvar durmuş olacaktır. Halklarımız artık ayıbı, özrü ve affı ertelememeli, zira bu bizi sadece zaman içinde birbirimizden daha da uzaklaştırır.

Eğer bütün bunlara ulaşabilirsek, artık iki ülke arasında sağlıklı, güçlü ilişkiler oluşturulmasına engel olan bir sebep kalmaz.

Ve sonra, kim bilir, belki bir gün *Sarı Gelin* türküsünü tekrar beraber söyleyebiliriz.

Göksel Çelebi

Değişmeyen tek şey değişimdir. Bu çok iyi bilinen klasik bir fenomendir ve insanlar her gün bununla karşılaşmaktalar. Hayatın tüm alanlarında bunu gözlemlemek kaçınılmazdır. Değişim kendisiyle beraber yeni koşullar ve sorunlara adaptasyon yükümlülüğünü getirmekte, böylece insanlar günümüzün teknolojik, ekonomik, sosyal ve bilimsel gelişmelerine hakim olmak durumunda kalmaktadırlar. Değişim hızını korumak için, aynı ilgi alanına sahip insanlar gruplar oluşturmakta veya başka bir deyişle gönüllü veya zorunlu olarak, deneyim paylaşımı, birbirini daha iyi tanıma veya ortak hedefler uğruna aynı grupta çalışmaktadırlar. Diğerleriyle potansiyel olarak fikir ayrılıklarına sahip olunmasının insanın doğasından kaynaklanması tartışmaya değmez, dolayısıyla grup üyeleri arasında çıkar ve menfaat çatışmaları doğaldır. Ancak bu gerçeği hemen bir soru izlemektedir. Bu sorunlar çözümlenebilir mi? Eğer çözümlenebilirse, peki nasıl? Çatışmaların çözümlenmesi ve iyiniyetin yayılması için insanoğluna önerilen iki temel çözüm bulunmaktadır: Yaşamın tüm alanlarında iletişimi güçlendirmek ve çocukluktan itibaren humanist düşüncelerin aşılması.

İyiniyet ve işbirliği hissine sahip olunmamasının ilk ve esaslı sebebi gerçek diyalog esikliğidir. Kötü iletişimden kaynaklanan yanlış anlamalara ve çatışmalara sebep olabilen anlaşmazlıkları azaltmak için insanlar diğerlerinin düşüncesine saygı duygu duymak zorundalar. Başka bir deyişle, onların algılanmasından, diğerinin düşüncelerinin, inaçlarının, kanaatlerinin doğru bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, diğerine bunu ifade etme ve gerekçelendirme olanağına verilmelidir. Ancak çatışma başlamış ise, çok sıklıkla iletişim sorunları doğmaktadır, zira çatışan insanlar adet gereği birbirleriyle sık, serbest ve net temas kurmamaktadırlar; dolayısıyla etkin iletişim eksikliği kaynaklı çatışmalardan daha başlangıçta kaçınmak gerekir. Birçok çatışmalı sorunun çözümünde iletişimin esaslı öneme sahip olmasından ve daha derinlemesine bir anlamla diğerlerini gerçekten anlamayı ifade etmesinden, insanlar sadece dinlemek değil diğerlerini dinlemek zorunda da kalacaktır.

İkinci olarak vurgulamak gerekir ki, gerçek iyiniyet hissinin gelişimi, anahtar bir kavram olup, zorluklarla mücadelenin en önemli unsurlarından biridir. Tanınmış bir Türk atasözü bu durumu açıklamaktadır: ‘Yaşlı köpeğe yeni numara öğretemezsin’. Yıllar boyunca insanlar kendi açılarından dünya görüşlerini şekillendirmekte; zaman geçtikçe bu düşünceleri, kanaatleri değiştirmek, insanların yeni düşüncelere daha az meyletmeleri ve yeni koşullara zorlukla adapte olmalarından ötürü o ölçüde zor olmaktadır. İşte ağacı yaşken eğmek bu sebeple daha kolaydır ve işte insanlık, adalet ve kardeşliğin olduğu gibi boşluğun bir kez ve sonsuza dek doldurulmasının büyüleyici aleti budur.

Özetle, çatışmalardan kaçınmak mümkün değildir, zira bunlar insan doğasına kök salmışlardır; fakat yaşamın tüm alanlarında verimli iletişim, gayret, insanların geleceğini inşa eden tutumların önemini bilinci, sorunları kolaylıkla çözmekte ve insanları dostluk, insanlık ve adalet temelinde bir araya getirmede temel taşı olmaktadır. Kanımca, bireyler olarak ve tüm arkadaşlarımızı, dostlarımızı, iş arkadaşlarımızı, siyaset adamlarını ve kalan tüm ilgilileri rol oynamaları için yardıma çağırmalıyız.

Bu bizim için ufak bir adımdır, insanlık içinse devasa bir sıçramadır. İyiniyet hissi olmadan, dünyayı kurtarak mümkün değildir.

Özen Pulat

‘Farklı’ kelimesi insanlık tarihinde birçok anlam ifade etmekte. Kelime sözlüklerde şu şekilde açıklanmakta: ‘Diğerinden veya birbirinin aynısı olmayan’; ve eğer bunu ülkeler ve kültürler için kullanırsak, kelimenin, sözlük anlamından daha çok şeyler barındırdığını anlarız. Farklı ülkeler ve kültürler arasında diyalog, katılımcıları için birçok fırsat, avantaj ve deneyimler taşıyan bir alandır. Farklı ülkeler arasında diyalogun en önemli anlamı bir iyiniyet köprüsü oluşturmaktır.

İyiniyet insan doğasının en gerekli özelliklerinden biridir. O, herkesin kendi beklentilerini karşılayabilecek bir hayatın hayaliyle yaşamını sürdürdüğü toplumda gereklidir. Böylesi bir hayat çokları için ütopya olabilir, fakat eğer herkes kendi yükümlülüklerini yerine getirir ve toplumun diğer üyelerinin durumuna ilişkin bilgi sahibi olursa, ideal yaşam realite gibi somut olur. Böylece iyiniyet hayattır; bu alanda herkes, diğerlerine fırsat tanımak konusunda yeterli ölçüde iyiniyetli ve gönüllü olmalıdır.

Eğer farklı ülkeler diyaloga dahil edilmişlerse, iyiniyet daha büyük önem kazanmakta, çünkü bu durumda o ülkeler arasında bir köprü rolü oynamaktadır. Başlangıçta bu köprüyü oluşturmak zor olabilir, fakat süerce gençlerin aktif katılımıyla, zorluklar ortadan kalkmakta ve ülkeler köprüyü güçlü bir dayanışma oluşturmak için kullanılmaktalar.

‘İyiniyet köprüsü nasıl oluşturulabilir?’ sorusu, çözümlerinin insanların farklı bakış açılarına bağlı olarak değişebileceği uzun süreli tartışma konusudur. Soruna ilişkin sadece uygun değil aynı zamanda verimli ve gelecek vadeden ortak bir nokta bulmak önemlidir. Daha önce de belirttiğim gibi, farklı ülke gençlerinin katılımı, iyiniyet köprüsünün oluşturulması sürecinin en önemli araçlarından biridir. Gençler birbirleriyle kolaylıkla iletişim kurabilirler, birbirlerine yardımcı olmayı deneyerek, farklılıkları kabul edebilirler. Bu adımlar yardımıyla, başlangıç sürecinde ülkeler kültür ve görüşleri, gençleri aracılığıyla paylaşmaya başlarlar. Ortak ve zorunlu noktaların bulunması sonrasında, birçok kuruluş ‘iyiniyet’ başlığı altında projeler yapmaya başlarlar ve zaman içinde, her iki ülke yurttaşları birbirine sempati ve iyiniyet göstermeye başlarlar.

İyiniyet köprüsünün, ülkeler arasında güçlü ilişki yattığı sonucuna ulaşabilmekteyiz. Sadece yöneticiler değil, gençler de dahil olmak üzere yurttaşlar bu sürece dahildir ve bu köprü yardımıyla ülkeler, aynı zamanda herkese eşit fırsatlar yaratarak birbirlerine yönelik güçlü birliktelik ve işbirliği şekillendirmektedirler.

Ahmet Tahir Kucur

Bazen insanlarla yeni ilişkiler yaratmak ve inşa etmek kolay değildir; yeni tanışmışsan bu daha da zor olmaktadır. İnsanlar, eğer birbirini tanımıyorsa alışkanlık gereği birbirine güvenmemekte, özellikle bu insanlar birbirinden farklıysa, birbirine karşı empati daha da zorlaşmaktadır. Bu sebeple, farklı ülke veya kültürlerden insanlar, birbirleriyle ilişkide sorunlar yaşamaktadır.

İnsanlar, herhangi bir karşılıklı etkileşimde, başlangıçta kafalarında sorulara sahip olabilirler. Biz genellikle insanların olumsuz yönlerine ilişkin düşünürüz. Herbiri karşısındakini, onun görünüşüne veya ait olduğu ülkeye göre tanımaya çalışmaktadır. Çok sıklıkla, insanlar hakkında ilk bakışta bir fikir oluşturmak mümkün değildir. Eğer başkalarına karşı daha iyimser olabilirsek, onlara karşı güven konusunda sorunlar olmaz.

Farklı insanlar arasında daha iyi bir diyalogun yaratılması için ana kural onlarla empati kurma yolunda gayrettir. Eğer onların ihtiyaçlarını, hislerini ve düşüncelerini anlayabilirsek, onlara karşı daha iyimser ve açık olmak daha kolay olacaktır. Diğer insanlarla yaşamının faydalarını görebilmek amacıyla biz, birbirimizle diyaloga başlama yolunda çaba göstermeliyiz. Eğer birlikte güzel şeyler yapabileceğimize inanırsak, insanlara daha dostça ve yardımcı olacak şekilde hareket ederiz. Bu sinerjiyi elde etmek için ilk adım başkalarına güvenmek, onlarla bilgilerimiz ve başka şeyleri paylaşmaktır. Bu birlikte yaşamamıza ve daha iyi bir topluma dönüşmemize yardımcı olacaktır.

Biz hatırlamalıyız ki, hayattan öğrendiğimiz herşey, ahlak ve etiğimin tek amacı bulunmaktadır: daha iyi bir dünyada birlikte yaşamak. Bütün bunların hepsi, eğer yerküreyi evimiz gibi ve dünyanın tüm insanlarını ailemiz gibi algılamamız durumunda ancak mümkündür. Eğer dünyayı böyle görebilsek, diğer insanlarla asla problemlerimiz olmaz ve farklı millet ve ülke insanlarıyla diyalogda bir adım öne geçeriz. İnsanlarla herşeyi paylaşmaya başlayabilir ve onlara yardım ettiğimiz ve iletişim kurduğumuzda farklı insanlardan çok şeyler öğrenebiliriz.

Esra Karabele

Hepimi farklı ülkelerdeniz Fransa'dan, Almanya'dan veya Türkiye'den. Burada en önemli nokta, farklı milletlerden olmamız değil, bizi yan yana getiren sebeptir. İnsanilik, iyiniyet hissi veya başka birşey burada sebep olabilir. İnsan yalnız olmakla kıyaslandığında, başka biriyle daha güçlüdür. Birlikte yapılan gönüllü işlemler, ihtiyaç sahibi insanlara daha çok fayda sağlarlar.

Dolayısıyla, öyle yapmalıyız ki, bu iyiniyetli insanlar ortak bir zeminde yan yana gelebilsinler. Köprü bir noktada kurulur ve diğer bir noktada tamamlanır: Bu kuzeyden güneye, doğudan batıya, tüm dünyadadır. Köprü'nün yapısı o kadar güçlü olmalı ki, asla yıkılmasın. Böylesi bir yapı elde edebilmek için, inşa esnasında, insanın iyiniyeti ve insaniyet hissi kullanılacaktır.

Bu köprü yardımıyla Ermenistan'da bulunan insan, Çin'de bulunan bir insanın yardım isteyen sesini duyabilir. Milliyetimiz, din ve cinsiyetimiz insanlara yardım için bir engel oluşturmamalı. Böylece insanlar köprü'nün bir noktasında toplanmalıdır.

İnsanların bir noktada toplanmasına ne sebep olabilir? Doğal afetler bu faktörlerden biri olabilir. Böylesi koşullarda herkes yardıma ihtiyaç duymaktadır. Onlar hiçbirşey yapamazlar ve dolayısıyla, diğerinin yardımı çok faydalı olabilir. Böylesi örnekleri bizim ülkemizde, 1999 Depremi esnasında gördük. Bize yardım için tüm Dünya'dan insanlar gelmişti.

Bizler öğrenciler olarak, eğitimlerini sürdürebilecek okullara sahip olmayan çocuklarla kıyaslandığında, en iyi üniversiteler ve okullarda eğitim görebilmemizden ötürü şanslıyız. Bir okul inşa etmek veya onarmak bir sebep olabilir. Ve eğer çocuklarımıza temiz bir çevre bırakmak istiyorsak, çevremizi temizlemek başka bir sebep olabilir. Ortak bir tiyatro temsilinde bulunabilir ve toplanan geliri hayri amaçlı birliklere bağışlayabiliriz. Ailesiz çocuklar ve aciz yaşlılarla etkinlikler gerçekleştirilmesi veya farklı ülkelerden insanlar için spor etkinliklerinin organize edilmesi bizi birleştiren bir diğer etmen olabilir.

Bir araya gelmek için o kadar çok sebep var ki, yeter ki başkalarına yardım etme arzusu olsun. Öyleyse, köprü'nün sizin ülkenize doğru kurulmasını acaba istemiyor musunuz?

Fatma Pir

Bir köprüyü yaratmak zor ama imkansız değildir. Uzun ve ilgi uyandırıcı bir süreç bizi beklemektedir. Bu süreçte birbirini dinlemek ilk adımdır. Problemlerimizin ne olduğunu anlamak zorundayız. Bu projede objektif olmak da aynı zamanda önemlidir. İki millet arasında barış tohumları ekilmesi için hükümete başvurabiliriz. Bu hayal gücümüze bağlıdır. Bu süreç zor olmasına rağmen, başarıyla birbirimizi anlayacağımıza ve bir iyiniyet öpüsü oluşturacağımıza inanıyorum.

Birbirimizi dinlemek için bir atölye çalışması yapabiliriz. Eğitim Diresi'nin bunu tertiplemede bize yardımcı olacağını sanıyorum. Sorunlarımızın neler olduğunu yansıtan bilgisayar sunumları hazırlayabiliriz. Her iki tarafa da kendini ifade etmesi izni vermeliyiz. Bu aşamada herşey açık olmalı. Problemlerimizi ifade ederken ve karşımızdakini dinlerken mümkün olduğunca tarafsız olmalıyız. Hiç kimseyi yargılamamalıyız. Biz onları 'anlamaya' gayret etmeli ve onların da bizi 'anlamaları' için kendimizi açık şekilde ifade etmeliyiz.

Başka bir alternatif hükümete başvuru olabilir. Biz hükümet yardımıyla kamuoyu görüşünü yansıtmalıyız. Kültür Bakanlığı bize yardım edebilir ve halka Ermenilerle temas olanakları yaratabilir. Ermeni ve Türk kültürüne ilişkin yeni bir proje üretebiliriz; ancak bunu politikacıların bu süreçte yer alması anlamında söylemiyorum. Burada belirleyici etmen oy ve seçimlere ilişkin

kaygılarıyla politikacılar değil gençler olmalıdır. Eğer bir anlaşmaya ulaşamazsak bu aşamayı açıkta bırakabiliriz. Hükümet yerine, Baskın Oran gibi bilim adamlarının yardımını isteyebiliriz. Onun memnuniyetle bize yardım edeceğine eminim.

Sonuç olarak, söylediğim gibi herşeyin bizim hayal gücünüze bağlı olduğunu belirtmek isterim. Bu projeyi barışçı bir ortamda gerçekleştirebileceğimizi sanıyorum. Bunlar sadece başlangıç. İki millet arasındaki barış için büyük adımlar atılacağını bekliyorum. Biz bir iyiniyet köprüsü yaratırız.

Fulya Sakarya

Ben hayatın tüm alanlarında ‘yardıma değil destek olmanın’ gücüne inanmaktayım. Yardım, öğrenme sürecine olumsuz etkide bulunan bir işlemdir, bu deneyim değişimi üzerine değil, alma-verme işlemi üzerine kurulmuş olup, bireysel evrim için faydası yoktur. Bunun tersine, ‘destek’, sadece bir yol değil, başarıya giden alternatif yolları gösteren ve vakalara değil çözümlere odaklanan bir işlemdir.

Aslında bu Antik Yunanistan’da Aristoteles tarafından kurulmuş sivil toplum anlayışının ürünü olup, alternatifler ürterek ve alıp-verme prensibi üzerine kurulu ‘yadım’ dengesizliğinden korumakta, ‘destekleme’ değişim ve paylaşım ilkesinde eşitlemektedir.

Tabii bütün bu mantığın gerçekliğe dönüşmesi için uygun bir geri plan gereklidir ki bu da bazı koşullara bağlıdır. Bütün bunların başında, eşitsizliğimizin bilincine olmak ki bizi tanımlamamakta ve sınırlandırmamakta; toplumda çöksesliliğin yaratılması ve sonuç olarak sivil toplumun en önemli dinamiği olan katılımcı demokrasi yer almaktadır.

Farklı mekan ve farklı kültürleri birbirine bağlayan ilk ve en önemli şey, çok basittir: insan olmak. Sırdan bir bakıştan daha fazlasıyla bakıyorsak ve sadece duymaktan daha fazla duyuyorsak önyargılarımız inandığımız ve savunduğumuz yargılara dönüşmektedir. Bu yolla sosyal iletişim ve empati sivil toplumun ürünü olan ‘birlikte yaşam’ ve ‘başkalarının iyiliğini bizim iyiliğimiz olarak kabul’ için varolmaya başlamaktadır.

Meriç Öztürk

Toplumla sorunu olan insanlar, bir iyiniyet köprüsü oluşturma çabasıyla dünyada birşeyleri değiştirmek isteyen kişilerdir. Gönüllü olarak çalışmaktadırlar. Herhangi birisi onlara şu soruyu yöneltebilir: ‘Sen aptal mısın?’. Fakat bilmeliyiz ki her zaman aptallar dünyayı değiştirmişlerdir.

Sanıyorum, iyiniyete engel olan en önemli şey, gönüllülüğün önyargılarla gerçekleştirilmesidir. Herkes kendi toplumunun ürünüdür ve eğer herhangi biri yabancılara karşı önyargılara sahipse... vb. bu bireysel bir problem değil aynı zamanda toplumun da problemidir. Ve gençler değişime en açık yaş grubudur. Eğer kendimizi değiştirmeye başlarsak, toplumun kötü özelliklerini de değiştirebiliriz.

Toplumun gelişim ve değişimini hızlandırmada hükümet dışı örgütler en önemli aletlerdir. Gençlerin bakış açısının değişimi çok önemlidir, zira toplumun değişimi sadece genç insanlarla başlayabilir. Ve sanıyorum sadece gençlerden oluşan hükümet dışı örgütler bizleri değiştirebilir, takım çalışmasını, toplumun bir parçası olmayı ve sorumluluk üstlenmeyi öğretebilir. Ve sadece onlar, önyargıların aptalca şeyler olduğunu ve sadece bir hükümet dışı gençlik örgütünün tüm dillerde ‘herkes farklıdır, herkes eşittir’ demesini öğretebilirler.

Sonuç olarak, milletler arasında iyiniyet köprüsü oluşturulmasının tek yolu önyargılarımızla mücadele ve diğer kültürlerden öğrenme gayretidir. Bu zor görünebilir, ama biz dünyayı değiştirmek istiyorsak, hiçbir şeyin kolay olmadığını bilmeliyiz, özellikle insanları değiştirmenin.

Burç Kardeş

Bugünlerde insanlar özellikle Türkiye’yi kötü etkileyen, Ermenistan ve Türkiye’deki duruma ilişkin konuşmakta ve yazmakta. Bir ay kadar önce, Türk yazarlar ve yurttaşlar bir web sitesinde yan yana gelerek tüm dünyaya ırksal katliamı kabul ettiğimizi söylediler; farklı kanaate sahip olan

insanlar bu durumdan ötürü çok kızmışlardı. Aslında bu iyiniyetli ilişkilerin yaratılması için bir başlangıç olabilir. Dolayısıyla, Türkiye ve Ermenistan iyi ilişkiler kurmaya gayret etmekte ve bazı ülkeler, yazarlar, yurttaşlar birçok farklı görüşlere sahipler ancak bunlardan 3'ü bugün etkilidir:

1. Türkiye ve Ermenistan arasında bir konferans.
2. Irk katliamına ilişkin araştırmalar yapacak bir Tarih Komisyonu'nun oluşturulması.
3. Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan ilişkilerini tatmin edebilecek verimli bir siyaset şeklinin bulunması.

Diğer taraftan bu yorumlar Türkiye yurttaşlarını o kadar da memnun etmemektedir. Bunun sebebi, bir nezaket örneği gibi görünmesine ve herkesi memnun etme statüsü taşısa da, neden konferansın İsviçre'de yapılması gerektiğine ilişkindir. Gerçekçi bir bakış açısıyla, herkes bilir ki, Türk politikacıları kötü bir şekilde veya uzun vadede Türkiye'ye zarar vermeme konusunda dikkatli olmak zorundadır.

Bu arada hepimiz biliriz ki, eğer geçmişte yanlışlar olmuşsa bunlar bizim (Türklerin ve Ermenilerin) hataları değildir. Öyleyse niçin birbirimizi değiştirmeye çalışıyoruz; bizim sadece 'Eğer silahlarımız olsa bile, bizim birbirimizi öldüremeyeceğimizi' görmek için iletişim kurmaya ihtiyacımız var.

Gelin dünyaya tüm problemlerin iletişim aracılığıyla çözülebileceğini gösterelim...!

Burcu Bektaş

Biz muhtemelen barış, birlikte yaşam ve anlaşışın en çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda yaşıyoruz. Ortadoğu ve Doğu Asya'da savaşlar, alt sahra Afrikasında açlık ve bulaşıcı hastalıklar insan yaşamına mal olmaktadır. İnsan öldürülen ve yardıma ihtiyaç gibi aynı zamanda öldüren bir varlıktır. İnsani hisler ve hırs bu dünyada yaşamı günden güne güçleştirmektedir.

Gündelik yaşamda herhangi bir farklılık, ayrımcılığın bir parçasına dönüşebilir. Sadece diplomatik krizler değil, büyük ve küçük sayıdaki insan grupları arasında da sosyal krizler meydana gelir. Hatta bu, barış ve hoşgörüyü bir şans tanımak isteyen, birçok insanın varolduğu durumda da meydana gelir. Ülkelerin tarihi süreçler ve taraflılık sebebiyle birbirine karşıt duruma düşmesi olasıdır; fakat bu insanların bütün bunlardan sonra birarada yaşayamayacağı anlamına gelmez.

Tabii ki, diğerlerini anlamaya ihtiyaç duyan ve düşüncelerini kültürlerarası değişim programları yardımıyla ifade eden insanlar bulunmaktadır. Bu tarihi önyargıları aşmada ortak bir dilin oluşmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla insanlar empatiye dayalı yeni köprüler yaratabilirler.

Esra Bayhan

Köprüler: tarafların birleştiği nokta, farklılıkların birleştiği nokta. Kentlerin farklı kısımlarını birbirine bağlayan Mostar Köprüsü'nde, iki kıtayı birleştiren Boğaziçi'nde olduğu gibi, Yedhegnadzor da bir ülkenin farklı kısımlarını birleştirmektedir. Köprüler sadece farklı mntıkaları değil, aynı zamanda insanları, kültürleri ve daha pekçok şeyi birleştirmektedir ve köprüler sadece taş ve çimentodan inşa edilmemektedir. Bazıları, sanat, sevgi ve dostluk maddeleriyle inşa edilmektedir. Dolayısıyla milyonlarca çeşit köprü bulunmaktadır. Kısaca, herbir temas yeni bir köprü inşa etmektedir. Örneği hemen şu anda elinizde bulunmaktadır. Bu yazı sizin ve benim aramada bir köprüdür...

Gelin farklılıklar hakkında düşünelim. İki birbirine benzer insan hiç gördünüz mü? Ben asla görmedim. Başka birine benzeyen bir insan gördüğümde, bir saniye sonra onu değerinden açıkça ayıran farkı gözlemlemekteyim. Fraklılıklar herhangi birini eşsiz kılmaktadır. Bu DNA'lardan başlamakta ve bedenimize ait organlarla, göz rengimizle, saç rengimizle, parmak izimizle devam etmektedir. Farklılıklarımız bizim kimlik kartımızdır. Bunlar sadece fiziksel değil, aynı zamanda kültürel, dini, cinsi, ulusaldır. Hepimiz farklıyız, evet milyonlarca farklı şeye sahibiz. Dolayısıyla hepimiz eşsiziz ve bazı şeylere sahibiz. Hepimiz insanız ve sevgiye, dostluğa ihtiyaç duymaktayız, suya, havaya ve besine ihtiyacımız olduğu gibi iletişime ihtiyacımız duymaktayız.

KÖPRÜ

Köprünün ne anlama geldiğini düşünmekle başlıyorum. İnsanlar niçin onu inşa ederler? Köprü inşa edilmektedir, zira ayrılmış iki farklı kısım birleşmek istemektedir. Denizler, nehirler, yollar birer sınır olmalarından, kısımları birbirlerinin eksikliğini hissetmektedir. Onlar, kendi karşıtıyla buluşmak ve ilişki tesis etmek istemektedir. SINIR. Hiçkimse bu sınırların neden ve neyden yapıldığını bilmemektedir. Bu köprülerden daha önemlidir. Bunlar sınıra yakındır ve iki farklı bölgeyi birleştirmektedir. Köprüler inşa edildiğinde, bunlar kurallara göre itina ile inşa edilmeli ve kısımları birleştirmelidir. İlk olarak proje çizilmekte ve tüm kontroller yapılmakta, sonra inşaat mühendisleriyle, mimarlar ve inşaat işçileriyle zevkli ve tatlı bir çalışma,-bilahare sıklıkla meydana gelecek güçlükler de dahil olmak üzere, başlamakta. Herkes büyük bir keyifle çalışmaların sona ermesini beklemekte, çünkü bu çalışma sadece işçiler için değil, tüm insanlar için yararlıdır. İyiniyet köprüsünün yaratılması buna benzemektedir. Bu önemlidir. Bazı insanlar çalışmamakta ama bu çalışma onlar için de önemlidir. Sabır ve özveri olmadan herhangi birşeye ulaşmak mümkün değildi. Temellerin zamanla yıkılmasını istemiyorsak güçlü adımlar atılmalı. Onlar el ele birbirine sıkıca kenetlenmiştir. Köprü birbirini tanıyarak, hoşgörülle, farklılıklarla ve sevgiyle... inşa edilmektedir. Bu insanların onu nasıl kullandığına bağlı olarak önem kazanmaktadır. Bu KÖPRÜ tüm zamanlarda ve tüm yaşam boyunca varolacaktır.

Nur Yıldırım

Bir şair 'En büyük uzaklık, birbirini anlamayan iki el arasındadır' demiş. Bu Ermenistan ve Türkiye ilişkilerine dairdi. Bu şairane hava içinde devam ederek, Çin (genellikle büyük uzaklığa vurgu yapmakta) Ermenistan'dan daha yakın sayılabilir. Dolayısıyla Ermenistan'ın Türkiye'ye en uzak komşu olduğu iddiası, belirgin hale gelmektedir.

İki ülke arasında, yıllarca kapalı olan sınır genişleyip pekişmiştir. Siyaset adamlarının siyasi ve medeni zorunluluklardan hareketle iletişim kurmalarına rağmen, insanlar temas kurmak ve bu temaslarını koruma şansına sahip değiller. Bu yan yana yaşamış insanlar için ayrımcılıktır; eğer onlardan biri olmasaydı, aynı zamanda diğeri de olmayacaktı. Ben çoktan bir köprü olduğunu, ancak bunun cidden zarar gördüğü anlamında söylüyorum. Şimdi biz yenisini yaratıyoruz. Ve bizim bağımız yolculuğumuz aracılığıyla faydalı olur.

Yüzyıllar boyunca farklı etnik kökene sahip milletler, diller ve dinler taşıyan insanların birlikte yaşadığı bir ülke olan Anadolu'da yaşayarak, 21.yy.'da biz birbirimizi kolayca anlamalıyız. Bildiğimiz gibi, böylesi farklılıklar *casus bellid* (savaş sebebi), fakat gerçeklikte onlar *casus belled* (güzellik sebebi).

Ve ayrılmışlar için bizim köprülerimiz var.

Bekir Parlak (Kayseri, Türkiye)

Benim için programın genel olarak mükemmel ve faydalı olduğunu zannediyorum. Ermeni gençleri yardımıyla Ermeni kültürü ve tarihine ilişkin çok şey öğrendim.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Türk halk danslarına çok benzeyen, Ermeni halk dansları yaptığımız zaman. Aynı zamanda Ararat dağının görünümünü benim için oldukça etkileyiciydi.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Benim için en etkileyicisi Ararat dağıydı, çünkü manzara gerçekten güzeldi.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Benim fikrim değişti, çünkü Ermeni gençleri oldukça arkadaş canlısı ve iyidiler. Ve ben iki ülke arasındaki varolan anlaşmazlıkları çözebileceğimize inanıyorum. Eğer sınır açılırsa arkadaşım Rafael'le beraber dış ticaretle uğraşırım.

Benim in en kötü mekan/etkinlik/zaman

Benim için kötü etkinlik yoktu.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Ermenistan tarihi, Ermeni kültürü ve Ermeni gençlerinin gelecek tahayyüllerine ilişkin çok şey. Aynı zamanda insanlara ilişkin.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

İlginç bir soru. Şu anda evlenmeyi düşünmüyorum, bu sebeple de soruya yanıtım yok. Ancak eğer evlenirsem, torunlarıma birbirlerini sevmelerini ve stereotipleri kırmalarını söylerim.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Programın tüm üyelerine, aynı zamanda çevirmen Bedros Çavikoğlu'na teşekkür etmek isterim.

Anuş Bagratunyan (Erivan, Ermenistan)

Genel olarak en ilginç ve en faydalısı doğrudan programın kendisiydi. Ben Türkler ve Türkiye kültürüne ilişkin çok yeni şeyler öğrendim. Bu program bana daha hoşgörülü ve iyi niyetli olmam konusunda yardımcı oldu. Program esnasında, şimdi benim iyi arkadaşlarım olan birçok yeni insanla tanıştım.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Boğazdaki geziydi; o gezide nefis zaman geçirdik ve gezinin tadını çıkarttık. Bu benim hayatımın en unutulmaz günüydü.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

İstanbul'un milli ve tarihi camii olan Sultan Ahmed Camii; bunun dışında benim için en etkili yer Aya Sofya mabedi idi.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Türlere ilişkin; ve ben şimdi biz Ermeniler ve Türklerin bir dostluk köprüsü inşa edebileceğimize kaniyim.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Hepimizin havaalanında olduğu gün, herkesin gözünde yaş vardı, zira Türk arkadaşlarımız olmadan eve dönmek çok zordu.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Herkesin hoşgörülü olması gerektiğini ve diğerinin kültürüne ve ulusal geleneklerine saygı duyması gerektiğini öğrendim. Zaten vurguladığım gibi ben Türk tarih ve kültürüne ilişkin çok şey öğrendim.

Bu programa ilişkin tornuma şunu anlatırım

Bu program Türk ve Ermeni gençleri için çok önemli. Biz Ermeni gençlerine, Türkler ve Türk kültürüne ilişkin çok şey öğrenmede yardımcı oldu, aynı zamanda Türklere de Ermeniler ve Ermeni kültürüne ilişkin. Ben torunlarıma İstanbul'u ziyaret etmelerini tavsiye ederim.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Bu programa katıldığım için çok mutluyum ve bunun devamlı hale dönüşeceğine kaniyim. Bu program esnasında çok şey öğrendim, çok iyi zaman geçirdim ve şimdi birçok iyi arkadaşlarım var. Herşey için teşekkürler.

Argam Petrosyan (Armavir, Ermenistan)

Zannediyorum program genel olarak mükemmeldi. Amacı iki millet arasında iyiniyet ve hoşgörü oluşturmak olan büyük bir projeydi; sanıyorum biz bunu başardık, en azından 20 kişi için. Böylece bu iyi bir başlangıç ve gelecekte herşeyin iyi olacağına umudum var.

Hatırladığım en etkileyici zaman

İstanbul'daki Boğaziçi gezisi. Harikaydı. Ben deniz manzarasının tadını çıkarıyordum. Bunun dışında, Hrant Dink Vakfı ve Dink'in kızı Paytsar'dan etkilendim.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Ermeni ve Türk kültürlerinin dünyaya bakış açıları, mutfakları arasındaki benzerlikleri vb.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

İki komşu ülke arasındaki ilişkilere dair. Program gerçekleşene kadar, kadar benim bir gün Türklerle herhangi bir ilişkim olabileceğini tahayyül edemezdim; ancak şimdi birçok iyi Türk arkadaşlarım var.

Benim in en kötü mekan/etkinlik/zaman

İyi İngilizce konuşamadığımdan herkesle iletişim kuramıyordum. Ancak bana yardım eden iyi arkadaşlarım var.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Gerçek dostluk, hoşgörü, iyi niyet, biraz Türkçe vb.

Bu programa ilişkin tornuma şunu anlatırım

Enteresan arkadaşlarıma ilişkin anlatmam olasıdır; umudum var.

Armine Hovhannisyan (Erivan, Ermenistan)

Zannediyorum program genel olarak çok olumluydu; zira biz iyi arkadaşlar olma fırsatına sahip olduk ve biz çok benzeriz.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Türk grubunun bizim halk danslarını ve bizim Türk halk danslarını oynadığımız zaman. Aynı zamanda bizim aynı şarkıyı Ermenice ve Türkçe söylediğimizde.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

'Maraş dondurması' hazırlaması süreci. Ben bunun en eğlenceli görüntü olduğunu söyleyebilirim.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim
Türklerin düşünce biçimine ilişkin.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman
Birbirimize veda etme anı.

Programdan sonra ben şunu öğrendim
Türkler çok misafirperverler; düşünce biçimleri aynı, ve bütün bunlarla biz çok benzeriz.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım
En nihayetinde iyilik, iyi niyet ve dostluk yendi. Bunu istemek gerek; biz arzu ettik ve yendik.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim
Ben ilişkilerimizin daha da ısınmasını, yeni gruplar içermesini isterdim. Bizim yarattığımız köprünün milletlerimizi güçlü bağlarla birleştireceği yönünde umutluyum.

Arpi Atabekyan (Erivan, Ermenistan)

Zannediyorum program genel olarak çok iyi ve verimliydi.

Hatırladığım en etkileyici zaman
Erivan'da Ararat'ı gördüğümüzde.

Gördüğümüz en ilginç görüntü
Bütün İstanbul.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim
Hem Türkler hem de Kürt gençlerine ilişkin.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman
Yedi gün esnasında benimle ilgili herhangi bir kötü olay olmadı.

Programdan sonra ben şunu öğrendim
Türk mimarisi, yiyecekler ve arkadaşlığa ilişkin.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım
Tornuma sadece bir olayı değil, herşeyi anlatırım.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim
Ben herkese programa katıldıkları için teşekkür etmek isterim, özellikle organizörlere. Ben hepimizi seviyorum ve özlüyorum.

Burcu Bayat (Ankara, Türkiye)

Ben genel olarak programın harika ve mükemmelden de öte olduğunu söyleyebilirim. Ben, sadece 30 kişi için değil, aynı zamanda iki milletin gelecek nesilleri için harika bir çalışma yaptığımızı sanıyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman
Matenadaran binasını ziyaret ettiğimiz zaman; ben çok etkilenmişim.

Gördüğümüz en ilginç görüntü
Ermenistan'da ziyaret ettiğimiz müze.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim
Ben kanaatimi değiştirmedim, fakat ben çok etkilendim ve gerçekten iki millet arasında meydana gelen trajediden ötürü üzgünüm.

Benim in en kötü mekan/etkinlik/zaman
Herkes veda ettiğimizde.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

...gerçek dostluk, hoşgörü, iyi niyet, biraz Ermenice vb.

Eğer biz rahat olup hoşgörüyü öğrenirsek, birlikte çok şeylere ulaşabileceğimizi öğrendim.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

Ermenistan'da ve Türkiye'de harika zaman geçirdim ve eğer olanağın olursa Ermenistan'ı ziyaret et.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Bu program üzerinde zamanımı harcayan herkese teşekkürler. Harikaydı. Eğer bu programa tekrar katılmaya olanağın olursa, düşünmeden katılırım. Yeni işbirliği bekliyoruz.

Haykanuş Çobanyan (Vanadzor, Ermenistan)

Zannediyorum program genel olarak harikaydı. Yeni arkadaşlar elde etmemiz, birbirimizle fikir alışverişinde bulunmamız iyiydi. Bu 7 günü ilginç ve zevkli geçirmek için herşeyi yaptık. Ve en nihayet biz haftamızın tadını çıkartttık ve bir anı bile kaybetmemek için herşeyi yaptık.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Sevilen İstanbul'da çilgin yağmurlu günümüz. Bizim güleç yüzümüz ve harikulâde Boğaziçi gezisi.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Benim için Sultan Ahmed Camii İstanbul'da en mükemmel ve en ilginç mekandı.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Türlere ilişkin. Ben onların bu kadar misafirperver olduğunu bilmiyordum.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

O afedersiniz, hatırlayamıyorum, içtenlikle benim için herhangi bir kötü şey yoktu.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

İyi arkadaş olmak için dil önemli değil; senin sadece anlamaya, saygı duymaya, hoşgörülü olmaya çalışman ve arkadaşlarını sevmeyi denemen gerek.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

Benim hayatımda asla unutmayacağım yedi günüm oldu. Türkler ve Ermeniler bir kere herşeyi unutmaya ve küçük bir köprü inşa etmeye karar verdiler. Günler geçiyordu ve köprü inşa oluyordu. Bir gün onlar onu inşa ettiler.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Benim arkadaşlarım, teşekkürler!

Hripsime Grigoryan (Erivan, Ermenistan)

Genel olarak programın hemem hemen mükemmel olduğunu sanıyorum. İki taraf organizatörleri de gerçekten programa uygun gruplar oluşturmayı başamışlardı. Bu benim için programı başarılı kılan başlıca sebeplerden biri. Başlangıçta program esnasında daha sık seminerler, münazara ve tartışmalar organize edilmesininin daha iyi olacağını sanıyordum, (ben benim dışındaki katılımcıların da aynı şekilde düşündüklerini biliyorum; bunu onlar için söylüyorum) ancak yanlış olduğumu şimdi anlıyorum, zira önümüze koyduğumuz amaçlara ulaşmak için programa öyle bir format gerekiyordu ki, bu da uygulandı. Aksi takdirde biz katılımcılar arasında böylesi sıcak ve dostça ortam oluşmuş olmasına ikna olamazdık.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Boğaz gezisi. Harikaydı. Ben o kadar zevki; görmeye değer yerleri, rüzgarı, akşamı, lezzetli yemeği, müziği ve tabii ki etrafımdaki harika insanları ve bütün bunların hepsini denizde, bir arada tatmamıştım.

Akşamları ve geceleri gerçekleştirdiğimiz gezi ve sohbetler.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Maraş dondurması sunumu

Benim için en harikulade mekan Aya Sofya idi. O korkunç derecede büyük ve aynı zamanda güzeldi. Tüm manzarayı tek bakışla görmek imkansızdı. Bir diğer özel mekan köprüydü; hem gündüz hem gece harikaydı.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Çok fazla şeyde değil. Bugünkü neslin (en azından tanıdığım kısmı) enerji dolu, yaratıcı ve stereotiplerden uzak olduğuna dair düşüncemi yeniden teyid ettim. Ben onların Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek geleceği olduğuna inanıyorum. Ben Türkiye'nin demokrasi, gelişim yolunda olduğuna inanmak istiyorum. Böylece onlarla tanıştıktan sonra ben umutlarımı tekrar teyid ettim.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Zaman kısalığı. Ben gerçekten daha fazla kalmak ve ülkenin farklı yörelerine ilişkin çok şey öğrenmeyi isterdim.

Programımızla ilgilenen bazı Türk gazetecilerin varlığı fazlalık olmazdı.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

1. Ulusa ilişkin her konuda genelleştirme ve istatistiki verilerden kaçınmak gerekir. (Recep)
2. Türkiye'de çok iyi ve güçlü bir gençlik kuruluşu var: TOG
3. Bazı Türkler, Ermenileri, müşterilere yapışma ve kendi hizmetlerini önerme konusunda geçmekteydiler.
4. İstanbul bir kereden fazla ziyaret edilmesi gereken bir kent.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

Bütün bunların nasıl başladığını. Ben o zamana, torun sahibi olana dek, Ermeni-Türki ilişkileri çok daha fazla gelişmiş olacağı umudundayım (açık sınır, karşılıklı çıkar). Böylece ben onlara, komşu ülkeden 30 gencin kendi aydınlık geleceğine, iyiniyet köprüsünün ilk taşlarını koyarak başladıklarını anlatırım.

Sonra ben onlara, bizim neslin Türk gençlerine dair, kendi bireysel fikirlerini oluşturmaları için, resimlerimizi ve ses kayıtlarını gösteririm. Ben onlara, iki milletin farklılıklardan çok daha fazla benzerliklere sahip olduklarını ve eğer güçlü bir irade varsa (tabii ki diğer etmenler de aynı şekilde) ülkeler arasındaki her tür komplike durum ve engelin aşılabileceğini gösteririm.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Organizatörler 'Gelecek Senindir' ve 'Toplum Gönüllüleri'ne teşekkürler. Kanımca böylesi programlar, daha fazla genci içererek, ve aynı zamanda önerilen programların verimliliğini büyütmek amacıyla toplumsal bilinci yükselterek, tekrar tekrar gerçekleştirilmeli.

Habip Kemal Elçi (Adıyaman, Türkiye)

Genel olarak programın harikulade olduğunu sanıyorum. Bu program aracılığıyla, Türk-Ermeni ilişkilerinin gelişimi için, bizim ilk adımları attuğımıza inanıyorum. Program o kadar iyiydi ki, benim şu anda birçok Ermeni arkadaşlarım var; bizim kültürlerimizin o kadar birbirine benzer olduğunu bu programa dek bilmiyorduk, ben bunun için çok sevinçliyim. Biz Ermenilerin bu kadar coşkulu, konuksever ve hoş insanlar olduğunu öğrendik. Ben bunu Ermenistan'a gelene kadar bilmiyordum. Fakat diğer arkadaşlarım buna ilişkin henüz bilmemekte. İşte bu sebeple de biz Ermenistan ve Türkiye arasında bir köprü yarattık. Ben sonsuza dek barış yolunda yürüyeceğimizi biliyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Kilisede olduğumuz zaman. Ben birçok ayinlere ziyarette bulundum fakat böylesini hayatımda hiç görmemiştim. Bu ayinden sonra biz halk dansları yaparken, bir yetişkin adam, bizim hakkımızda birkaç soru sordu ve Türkiye’den geldiğimizi öğrendi. O bize ne söyledi? O bize barışın burada olduğunu ve Türkleri burada görmenin çok zevkli olduğunu söyledi. Ve bize coşkumuz ve kaygımızın barış adına son bulmaması için, böyle devam etmemizi söyledi.

Ben bu cümleyi unutamam.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Birbirine çok benzer kültürlerimiz var. Ermenistan’a gelene dek sadece bizim şarkılarımızın benzer olduğunu biliyordum, fakat ben bizim yiyeceklerimizin, halklarımızın, giysilerimizin de aynı şekilde çok benzer olduğunu gördüm. Biz Anadolu’da birlikte yaşıyorduk. Biz çok şeyleri paylaşıyorduk. Bütün bunlara devam etmemiz için, bize hiçbir şey mani olmuyor. Ben niçin bugüne dek beklediğimizi ve hiçbir şey yapmamış olduğumuzu anlamıyorum.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Ermenistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler. Birlikte her tip kötü düşünceyi değiştirebiliriz. Eğer biz inanır, arzu eder, olanaklarımızı uygularsak biz herşeye ulaşabiliriz. Bu başlamıştır. Bu ilişkileri iyileştirme yolunda çok olanaklarımız olur. Gecikmeyin, bu ve benzeri ülkeler arasında ilişkileri düzeltmeye devam edin.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Ermenistan’dan çok içki aldım. Fakat daha fazla almadığıma üzgünüm. Ben Ermenistan’a size görmeye ve içki satın almaya tekrar gelebilirim.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Eğer iki ülke arasında iyiniyet köprüsü oluşturmak istiyorsak, bizim mimara, diğer ülkelerin yardımına ihtiyacımız yok. Biz sadece insan olalım ve her şeyi birlikte yapalım. Ben bizim kayıtsız insanlar gibi bu güne dek beklediğimizi öğrendim.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

Bu programdan sonra katılımcılar, bu iki benzeri kültürler arasındaki durumu anlarlar ve bütün bunları insanlara, bu insanlar da diğer insanlara, diğer insanlar da tamamıyla başka insanlara açıklarlar. Ben torunuma ‘Görüyor musunuz? Sınır bizim programımız sayesinde açıldı’ demeyi umut ediyorum. Ve sadece çocuklarıma değil.

Herkes görür.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Her şey çok iyiydi. Ben birlikte harika programlar gerçekleştireceğimize inanıyorum. Üç önemli şeye; inanç, arzu ve başlangıça sahip olmak yeterli. Gelecekte kayıtsız olmayın! Gelin barış adına şarkı söyleyip dans edelim. Bu komşu ülkeler birbirinden ayrı olamazlar. Unutmayın ki herşey bizim elimizde! Ben, bu programın katılımcıları, sizi seviyorum. Ben her zaman ‘Sarı Gelin’i söylerim.

‘Gelece Senindir’ ve ‘Toplum Gönüllüleri’ sizlere teşekkürler.

Nur Yıldırım (Ankara, Türkiye)

Genel olarak programın başarılı olduğunu ve amacına ulaştığını sanıyorum. Birbirini tanımak için bekleyen oldukça coşkulu katılımcılar, daha ilk günden bir bütün oldular. Dolayısıyla, oldukça kısa zamanda (7 gün) bir dizi şeyler yaptık (geziler, buluşmalar, halk dansları, oyunlar vb.). Dışişleri bakanlığı ve ABD elçiliğindeki buluşmalar, aynı zamanda basın toplantısı çok iyi hazırlanmıştı ve bizim programımızın tanınmasını sağladı ve genel olarak programımızın verimini yükseltti.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Soykırım Anıt Kompleksinin dışında, Ararat dağının karşısında (diğer tarafta), ölenlerin acısını ve kendi kendime bütün bunlardan kimin sorumlu olduğunu sorduğumda...En nihayetinde, hiç kimsenin o insanları geri getiremeyeceği bilincine vardığında; insanoğluna insanlık tarafından bu kadar ölümlere sebep olan gerçeklik içinde yaşamak ve varlığını sürdürmek zor gelmekte. Bu ayıptı

ve hatta güçlü Ararat buna karşı mücadele edemedi.

Bunun dışında, son günün arifesinde Galata Köprüsü'nde yemek yediğimizde, grubumuzun tüm üyeleri ağlıyordu; hatta en güçlüleri bile. Bütün bunlar havuzun klorize edilmiş suyu değil, aksine yaklaşan sonun bilinciydi.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Bizim harika Ermeni grubu. Bütün üyeler tam bir armoni içindeydi. Ben hepsiyle konuştum, onların kim olduğunu ve bizlerin birbirine ne kadar benzer olduğunu öğrendim. Onların herbiri bu işi olası kılmada kendi katkısını gösterdi. Türk-Ermeni şarkısı, elişî çalışmaları. Onların genellikle bizlere kızmadıklarını, onların ne kadar iyi yorulmadan dans ettiklerini, ne kadar doğulu olduklarını ve büyük bir olasılıkla bizden daha iyi korumuş oldukları aynı Anadolu değer ve alışkanlıklarına sahip olduklarını görmek çok ilginçti.

Türkoloji Bölümü'nün olması, Türkçe konuşan kız, Türkiye'li çevirmen ve onun tüm söyledikleri, yerli insan betimlemeleri, Ararat manzarası ve ben buna alfabeyle de eklerdim.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Ermenistan'daki insanların doğasına ilişkin herhangi bir tahayyülüm yoktu; çok az insan onlar ve oraya ilişkin tam verilere sahip, zira sınır kapalı. Böylece hemen hemen efsane olan, şimdi benim için gerçek bir deneyim; Ermenistan, Ermeniler, kendi kültürleri, coğrafyası, yiyecekleri, sosyo-ekonomik dinamik vb.

Ve acaba ölümler soykırım mı idi, değil mi idi? tartışmaları. Ben şu anda düşüncemi değiştirmiş olduğumu söyleyebilirim. İnsanlar için ölüm, göç ve acı nedir? Bütün bunların sayıları hükümetler tarafından azaltılabilir. Ama kelimeler ve siyaset soyut ise de, acı gerçektir.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Ermeni grubunun bazı üyelerini Ermenistan'da (ben onlardan bazılarına veda bile edemedim) bırakmak zorunda olduğumuzda ve İstanbul'daki ayrılıştaki. Bu hikaye bittiğinde programımızın hareketli kısmı da bitmişti.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Çok uzun sayabilirim:) Şu ana kadar dedilerim dışında, Ermenilerin de sevgilerini ifade etmek amacıyla 'can' kelimesi kullandıklarını öğrendim. Adımın Ermenice anlamını öğrendim, kullanımını ve önemini (nar). Sarı Gelin şarkısının anonim bir şarkı olduğunu biliyordum, ben şimdi başka anonim şarkılar da biliyorum. Bazı Ermenice kelimeler öğrendim ve onları doğru telaffuz ediyorum. Ben kendi hakkımda ve yeni arkadaşlarım hakkında (hem Türk hem de Ermeni) çok şey öğrendim. Ve biz bu bağı ne kadar korursak, bu eğitimsel süreç devam eder.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

İki ülke arasındaki ilk değişim programı olduğunu ve benim vize için özel izne ihtiyacım vardı. Umud ederim ki gelecekte onlara bu izin gerekli olmaz ve onlar benim yerime çok şeyler öğrenirler ve bana anlatırlar.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Yukarıda birkaç kere belirtmeme rağmen, ben burada olmaktan, sizlerle karşılaşmaktan ve böylesi bir yaşam tecrübesini yaşadığımdan burada kendimi başarılı ve sevinçli addettiğimi tekrarlamak isterim. Ben sizi seviyorum ve 'siz beni daha iyi insan olmaya zorluyorsunuz' demek istiyorum. Bazı bilgelere göre bu veciz söz, dünyadaki en iyi komplimandır.

Nvard Margaryan (Çarentsavan, Ermenistan)

Genel olarak programın hoşgörü, iyiniyet, arkadaşlık, gönüllülük, farklı kültürler ve kültürel benzerliklere ilişkin olduğunu sanıyorum. Tüm program harika ve çok iyi tertiplenmişti.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Türkiye'de Boğaziçi üzerindeki köprüden geçerken. Aynı zamanda biz hem Avrupa'da hem de Asya'daydık. Biz bunu iki kez gerçekleştirdik; ikisi de çok etkileyici idi.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

İki millet arasında olan benzerlikler. Kültürel benzerlikler dışında, insanlar da birbirine çok benzerlerdi. Türklerin ve Ermenilerin yüz ifadelerinin çok açık olduğu anlamında söylüyorum. Bunun haricinde, birbirine çok benzer, çok farklı gündelik manzaralar gördüm.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Hoşgörü. Başlangıçta bunu sadece kelimelerle tahayyül ediyordum; birçok tanımlamalar öğrenmiştim ve bu benim için sıradan bir şeye dönüşmüştü. Fakat şu anda benim hoşgörülü ve hoşgörünün hayal değil gerçek olduğuna kani oldum.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Hastalanmışım ve programın 1. ve 2. gününe katılamadım.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Barişe ilişkin oldukça güzel cümleler, Sezo'ya teşekkürler, arkadaşlığa ilişkin oldukça yeni şeyler, birçok yeni Türkçe kelimeler. Ben bütün o kelimeleri yazamam, zira onlar o kadar çok ki.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

Belki Aya Sofya, Sultan Ahmet Camii, benim yeni ve ilk Türk arkadaşlarıma ilişkin, hoşgörüyü ilişkin, Agos'a ilişkin, Dolmabahçe Sarayı'na ilişkin vb.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Ben organizatörlere, tüm arkadaşlarıma o unutulmaz günler için teşekkür etmek isterim. Herkese teşekkürler.

Rafael Ter-Sargsyan (Gümrü, Ermenistan)

Genel olarak programın, katıldığım gençlik programları içinde en harikası olduğunu sanıyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Vapurla geziydi (o akşam bizim arkadaş ve çok güçlü bir grup olduğumuzu anladık).

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Zor bir soru. Hemen hemen herşey çok enteresandı ve herhangi bir şeyi en etersan olarak ayıramam.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Ben hiçbir şeye ilişkin düşüncelerimi değiştirmiş değilim. Farklı toplumlar arasında diyalog ve birlikteliğin her iki taraf için de önemli bir faktör olduğunu, bir kez daha anladım.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Havaalanında veda anında.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Türkiye'ye ilişkin çok yeni bilgiler aldım; grup çalışmasına ilişkin yeni kabiliyetler edindim.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

Dedeniz genç ve daha sağlıklı olduğunda çok eğlenceli vakit geçirdi.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

'Gelecek senindir' ve 'TOG'a teşekkürler. Yeni programlar bekliyoruz.

Genel olarak programın faydalı ve başarılı olduğunu sanıyorum. Programa katılan insanlar çok hoş ve büyük değişiklik yapma arzusuna sahiptiler. Program bani gençlere inanmaya zorladı; yeniden ve yeniden barış ve hareketlilik. Bu tip programlar aracılığıyla, geleceğe daha iyimser bakmak mümkün. Ve ben barış yolunda yalnız olmadığımı biliyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Hepimiz beraber programın şarkısını restoranda söyledikimizde. Bu uyumlu an bizi güçlü zincirlerle sardı ve bütündü.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Şarkıların birbirine çok benzer olması. Ben, bu iki milletin yıllarca birlikte yan yana yaşadığını ve birlikte bu kadar çok şey yarattığını, bugün anlayabiliyorum. Böylece, bu iki milletin mükemmel şekilde birlikte yaşayabileceği sonucunu çıkarmak zor değil.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Fırsatlara ilişkin. Olası olmayan hiçbir şey yok. Eğer arzu olursa, herşeyi gerçekleştirmek olası. Ben iki millet arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesinin, benim hayatımın misyonu olduğunu kolaylıkla teyid edebilirim.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Ermenistan'a uçakla indiğimizde, iki saat kaybettiğimiz zaman. İki saat fark vardı, böylece o kullanılmayan iki saat da benim hayatımın yanından es geçti.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

İletişim, stereotipleri kırmanın en doğru yolu. Barış hayatımda en kıymetli şey. Eğer Erivan kentini keşfetmek istiyorsanız, taksiri kiralayın; çok ucuz.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Benim için benzerlikleri bulmak çok zevki ve ilginçti. Bu insanların hayatını daha da kolaylaştırmakta. Ancak en önemlisi, farklılıklarla yaşamak çok daha zor. Bildiğimiz gibi, hepimiz de farklıyız ve böylece farklılıklarımızdan ders almamız, bu faydalı olur. Aynı zamanda saygı, güven, teselli birlikte yaşamamıza yardım ediyorlar.

Ruben Zakaryan (Erivan, Ermenistan)

Genel olarak programın çok başarılı olduğunu sanıyorum ve programın gelecekte de devam edeceğine kaniyim. Biz amacımıza ulaştık. Köprü şimdi gerçeklik; biz dahası Ermeni ve Türk gençler arasında hoşgörü ve iyi niyetin tesisine de ulaştık. Biz Ermeni ve Türk gençleri arasında dostluğun mümkün olduğunu kanıtladık.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Akşamları. Ben bugün biliyorum ki akşam vakti oraya gidebilirim; Türkiye'de olursam beni orada karşılayacak arkadaşlarım var. Ve onlar benim onları Ermenistan'da görmekten mutlu olacağını biliyorlar.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Ermenilerin yaşam biçimine kıyasla, Türklerin yaşam biçimiyle benzerlikler ve farklılıklar. Aynı zamanda İngilizceye hakim olmayan insanlar arasında sohbetler de çok ilginçti. Onlar İngilizce konuşmuyorlardı, ama birbirlerini çok iyi anlıyorlardı.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Herşeye ilişkin, Türkiye'ye ve Türklere ilişkin. Ben daha önce yanlış kaniyiydim.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Hem Ermenistan'da hem de Türkiye'de çok daha fazla insanın programa katılabileceği hissine ilişkin hayıflanma; ancak bu imkansızdı.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Yeni tanışıklıklar yaratmak; sana ilişkin stereotiplere sahip insanlarla hoşgörü ve iyiniyet ortamında çalışmak.

Başarılı bir takım oluşturmak ve takımın çok uluslu üyeleriyle çalışmak.

Yeni programlar yazmak ve onları gerçekleştirmek için yeni fikirler yaratmak.

Bazı Türkçe kelimeler () ve burada hakkında konuşak istemediğim diğer çok çok güzel şeyler.

Bu programa ilişkin tornuma şunu anlatırım

Ermeni ve Türk gençlerinin mükemmel grubuna ilişkin bu hikaye, dünyanın en iyi köprüsü 'İyiniyet Köprüsü'nü yarattı. Ve grubun diğer programlarına ilişkin anlatırım.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Ben şimdi birbiriyle buluşmayı, tanışmayı, sohbet etmeyi isteyen Ermeni ve Türkler için yeni köprüler yaratma yolunda, şevkle ve yoğun olarak çalışırım. Ve ben arkadaşlarımla ve birçok başkalarının bana yardım edeceğine kaniyim.

'Gelecek Senindir' ve 'Toplum Gönüllüleri'ne, bana bu programa katılma fırsatı verdiği için teşekkürler.

Her zaman sizin

Ruzanna Jagaryan (Erivan, Ermenistan)

Genel olarak programın çok çok iyi, çok iyi hazırlanmış ve organize edilmiş olduğunu sanıyorum. Ve 'Gelecek Senindir' ve 'TOG' büyük bir iş gerçekleştirdiler! Program çok faydalıydı, olumlu ve yeni hislerle doluydu. Çok eğlenceliydi. Ben şimdi arkadaşlara sahip olmanın en iyi şeklinin bu olduğunu biliyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Hımmm, ne diyeceğimi bile bilmiyorum, etkileyici şeyler o kadar çoktu ki. İlk olarak TOG'un bahçesinde çimen üzerinde yediğimiz öğle yemeği, ulusal yemeklerin tadına bakma (baklava inanılmaz derecede tatlıydı), Boğaz gezisi, halk müzikleri eşliğinde dans ve onu dinleme, İstiklal caddesinde yürüme, Aya Sofya, Mavi Camii, Kilikya Restoranında yediğimiz öğle yemeği, şarkılarımızın birlikte icrası ve diğer çok çok şeyler...

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Evren ve Sezo'nun seminerleri; ben gerçekten onların tadını çıkarttım.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Ben kanımı değiştirmiş değilim, fakat ben herşeyi değiştirdiği için, yeni insanların aynı süreçten geçmesi, aynı şeyleri hissetmesi için herşeyi yapmaya karar verdim. Karşılaştırma aracılığıyla, insanın düşünce biçiminde, yaşam şeklinde, benzelikler ve farklılıklar bulmak olasıdır; insan sadece kendini değerlendirmeye değil, aynı zamanda daha geniş düşünmeye başlamakta. Bana gelince, arkadaşlığın, hoşgörünün ve genç olmanın ne kadar büyük bir potansiyel olduğunu bir kez daha anladım.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Ben, iki ülke gençleri olarak bir şey değiştirmek için yapabileceğimiz konular hakkında daha fazla seminerler, tartışmalar düzenlenseydi, daha iyi olacağını sanıyorum. Ben bunun bir sonraki buluşmamız esnasında mümkün olacağını sanıyorum (diğer buluşmanın olacağını, umut etmek istiyorum). Ve ben Türk medyası temsilcileriyle temaslarda bulunamadığımız için esef ediyorum.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Ülkelerimizin, halklarımızın bizim birlikte olmamız gerektiğini öğrendim ve anladım. (bu oldukça çocukça gelebilir, fakat ben buna inanıyorum.)

Bu programa ilişkin tornuma şunu anlatırım

Bir keresinde, ben 20 yaşındayken 'Kültürel ve Eğitsel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü' adında bir programa ilişkin duydum ve katılmaya karar verdim. O zaman bu programın bana ne verebileceğini tahayyül bile edemezdim. O zamandan bu yana yurt dışında çok arkadaşlarım oldu ve global düşünmeye başladım. Biz programın amacına ulaştığımız için, ben kendimi toplumun bir parçası olarak hissetmeye başladım

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Böylesi harika bir hafta için, hayatımdaki bu harika günler için, herkese teşekkürümü ifade etmek istiyorum

Seg Kirakosyan (Erivan, Ermenistan)

Genel olarak programın mükemmel olduğunu sanıyorum.

Benim programdan önce Türk arkadaşlarım vardı, fakat onlar soykırımı kabul ediyorlardı. Bu program farklı düşünce biçimlerine sahip gençler arasında arkadaşlık tesis eden ilk programdı. Program amacını tam anlamıyla gerçekleştirdi. Sadece dostluk değil, aynı zamanda dostluk ve sevgi de kuruldu.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Vapurdaki öğle yemeği. Tüm katılımcıların gözyaşlarını tutamadıkları havaalanı anıları da ekileyiciydi.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Türk katılımcıların Ermeniler gibi haç çıkarmasıydı. Ben hiçbir zaman Türklerin Eçmiadzin'e gelip haç çıkarıp, dua edeceğini asla hayal edemezdim. Aya Sofya Kilisesi'ni, Sultan Ahmet Camii'ni, İstanbul'un sakinlerini gördüğüme çok sevinçliyim.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

İstanbul'un insanlarına ilişkin. Bizim Ermenistan'dan geldiğimizi duyduklarında onlar seviniyorlardı; ben İstanbul'da olumsuz tavra sahip hiç kimse görmedim.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Hiçbir kötü şey aklıma gelmiyor.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

- 1.Karşındakinin düşüncesine saygı göstermek ve her halukarda onların bakış açılarını tartışmak.
- 2.Benim için en başlıcası: İyi yurttaş olmak gerekir.
- 3.Genel barışa ulaşmanın en güzel şekli barış ekmektir.

Bu programa ilişkin tornuma şunu anlatırım

Kapalı sınırlara rağmen, yaratmayı başarabildiğimiz sıcak atmosfer ve dostluğa ilişkin.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Bu programın sınırının daha geniş çevreleri kapsamasını ve iyi toplumsal ilişkiler sonrasında bizlerin yakın gelecekte iki ülke arasında resmi dostluk görmeyi isterdim.

Vruyr Tadevosyan (Çoratan, Ermenistan)

Genel olarak programın çok ilginç ve faydalı olduğunu sanıyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman

- 1.Biz hep beraber şarkı söyleyip, müziklerimiz arasında benzerlikleri bulmaya çalıştığımızda. Diğer en etkili an Aya Sofya ve Mavi Camii'yi ziyaret ettiğimizdeydi.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Aya Sofya Mabedi, Mavi Camii ve Agos Genel İdare Merkezi'ydi. Ve tabii ki İstanbul.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Hoşgörü, iyi niyet, sevgi, barış ve arkadaşlık. Ben yanıtlarımın özgün olmadığını biliyorum, fakat bu programın verimliliğinin sırrı da tam burada yer almakta; ve kimse bunu tekdüz edemez.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Ayrılık anı.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Ben, Türk tarihi, düşünce biçimi, kültür ve yaşam biçimine ilişkin çok şey öğrendim.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

O zaman hatırladığım her şeyi anlatırım.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Sevgili arkadaşlar, milletlerimizin devamlılığı gerçekten bizlere bağlı. Biz dünyayı değiştirebiliriz ve onu dilediğimiz yönde çevirebiliriz. Biz zaten bunu yaptık, yeniden ve yeniden neden denemeyelim?

Zaruhi Ayvazyan (Erivan, Ermenistan)

Genel olarak programın birbirinin kültürünü mümkün olduğunca iyi tanımaya ilişkin olduğunu sanıyorum. Aynı zamanda Ermenistan ve Türkiye gençlerinin arzularını anlamaya ilişkindi. İki ülke arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, bizim ve onların düşünce biçimlerinin ortaya çıkarılması ve iyiniyet köprüsü oluşturulmasına ilişkindi.

Hatırladığım en etkileyici zaman

TOG ofisinde gerçekleşen seminer ve geleceğe ilişkin yeni projeler oluşturma süreci.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Tüm dünyada tanınmış mimari yapılar olan Aya Sofya ve Mavi Camii.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Türk gençlerine ilişkin.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

TOG'dan başka Türkiye'de hiç kimsenin bu programa ilişkin birşey bilmemesiydi.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

İnançlarından, kültür ve düşünce biçimlerinden bağımsız olarak insanlar iyi arkadaşlar olabilirler. Aynı zamanda, geleceğin bizim ellerimizde olduğunu ve bizim komşularla açık veya kapalı sınırlarda, nasıl yaşamak istediğimize karar vermemiz gerektiğini de anladım.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

80 yıl boyunca birbirinin düşünce biçimine ve kültürüne yabancı olmakla beraber yarattığımız köprü ve arkadaşlık.

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Biz hepimiz genciz ve ülkelerimizde değişiklikler yapmak için muazzam bir potansiyeliz.

Göksel Çelebi (İstanbul, Türkiye)

Genel olarak programın tek kelimeyle mükemmel olduğunu, zevkli ve iki ülke arasında dostluğu yansıttığını zannediyorum.

Hatırladığım en etkileyici zaman

Kıymetli arkadaşlarım Armine ve Hripsime'nin kilisedeki şarkısıydı. Ve tabii ki arkadaşlarımın konukseverliği.

Gördüğümüz en ilginç görüntü

Türkiye ve Ermenistan kültür ve mutfağının birbirine çok benzer oluşu.

Değişim Programından sonra şimdi ben izleyen konuda fikrimi değiştirdim

Ermenistan'a gitmek o kadar da zor değil. Şu ana dek Ermenistan'a ziyaretçi olarak gitmenin olası olmadığını sanıyordum.

Benim için en kötü mekan/etkinlik/zaman

Tek kelimeyle arkadaşlardan ayrılmaktı. Arkadaşlarıma veda etmek gerçekten acıydı.

Programdan sonra ben şunu öğrendim

Ermeni gençler çok yetenekli ve eğitilmişler.
Arkadaşlığımızın devam edeceği yönünde büyük umutlarım var.

Bu progama ilişkin tornuma şunu anlatırım

‘Ben Erivan’da kenimi başka herhangi bir ülkede olduğundan daha rahat hissediyordum. Karşıtlıkları çözmeye çalışın; eğer bunlar hala mevcutsa, önkoşulsuz, karşılıklı öncelileri anlamaya çalışın.’

Hey, bunun dışında, söylediklerime şunu eklemek isterim

Ermenistan ve Türkiye arasındaki karşıtlıkları çözecek başka bir medeniyet ve ülke ve hatta buna gerek de yok. Sonuncusu; Kars’ta yaşayan arkadaşlarımla doğum gününde nasıl çok hazır olmayı istediğim gibi, sevgili arkadaşım Vruyr’un doğum gününe de hazır olmayı isterdim.

29.07.2009

Sevgili Dostlarım,

Bugüne kadar bize aşılacak istenen düşmanlık, bizi birbirimizden çok farklı gösteren politikacılar ve medya...

Sizlerle aynı şarkıları söyleyip, aynı yemekleri yiyip eğlenirken, şunun farkına vardım ki, ne yukarıda bahsettiğim çabalar, ne de kirliliği olan tarihimiz, kalplerimiz arasında kurduğumuz, bu güzel köprüye engel olabilir.

Bize, tüm benzerliklerimizi, bizlere renk katan farklılıklarımızla ve bu güzel şehri görme fırsatı yarattığımız için yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Dostluğumuz ve kardeşliğimizin daimi olması temennisiyle.

Volkan Pirinççi
(Toplum Gönüllüleri)

Saygıdeğer arkadaşlar,

Şimdi ben Ararat manzarasının önünde, size bu satırları yazıyorum. Ben onu öteki taraftan görmüş değilim, ancak bu taraftan harika bir görünümü var.

Benim için gözlerinizdeki parıltıyı, çok içten bakışları görmek zevk verici ölçüde şaşırtıcıydı. Sizler bize inanan barış güvercinleri olduğunuzdan, sizin hakkınızda konuşurken, ‘özverili topluluk’ terimi kullanılabilir. Erivan’da sizlerle geçirdiğim 3 günden cesaret bularak, ben aydınlık bir gelecek öngörüyorum ve bizim o bağına sahip olacağımızı, onsuz şu haldeki insanlar olamazdık, umut ediyorum. Burada olmaktan ve bu köprünün bir parçası olmam dolayısıyla ben başarılıyım.

Böyle bir ortamı oluşturmaktan ötürü herkese teşekkürler.

Nur Yıldırım

Temmuz-Ağustos 2009

TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL

Ekselansları, sayın Cumhurbaşkanı,

Bizler ‘Kültürel ve Eğitsel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü’ Projesi katılımcıları olarak, içimiz umut ve inançla dolu halde, ilişkilerimizi tartışmak , farklı eğitsel ve kültürel projelere katılım ve daha hoşgörülü ve demokratik bir toplum inşası çabasında ülkelerimiz gençlerinin birbiriyle iletişim kurma hakkı olduğuna inanıyoruz. Bu sebeple desteğinizi beklemekteyiz. Proje katılımcıları adına, Türk-Ermeni ilişkilerinin gelişimiyle alakalı tüm faaliyetlerde yer alma ve inisiyatif kullanma arzumuzu ifade ederiz.

En iyi dileklerimizle,

‘Kültürel ve Eğitsel Diyalog Aracılığıyla Hoşgörü’ Projesi Ermeni Gençleri Grubu

İyiniyet Köprüsü

Sayın

ERMENİSTAN CUMHURİYETİ DEVLET BAŞKANI,

Biz Ermenistan’da üç gün geçirdik ve farklılarımız dışında birçok benzerliklerimiz olduğunu da anladık.

Bizler Türkiye ve Ermenistan gençleri olarak, bir iyiniyet köprüsü oluşturduk. Şu andan itibaren, ortak bir kültürü paylaşan iki komşu ülke arasındaki ilişkileri iyileştirme konusunda, Sizin birçok girişimler yaratmanız umudundayız.

**‘Gelecek Senindir’
Hayri, sosyal, toplumsal amaçlı STÖ**

*Gelecek senindir,
Bilge ve hedefe odaklı ol
Onu bugünden inşa et.
Biz sana desteğe hazırız...*

‘Gelecek Senindir’ hayri, sosyal ve toplumsal amaçlı STÖ faaliyetlerine 2003 yılından itibaren başlamıştır.

Örgütün misyonu

- Yurtta sosyal alanda varolan problemlerin çözümüne
- Yetişen neslin eğitim düzeyinin yükseltilmesine,
- Gençlerin kültürel ve kültürlerarası eğitimine
- Toplumun bilgi düzeyinin yükseltilmesine ve karar süreçlerine katılımına
- Yurtta gönüllülük faaliyetlerinin genişletilmesine sistematize edilmesine ve gelişimine
- Bölge ülkeleri toplumlarının kültürel ve eğitsel diyaloguna katkıda bulunmaktadır.

STÖ’nün faaliyetleri, kazanımcı tarafların sorunlarını onlar adına çözmeye değil, problemleri çözümüne katkıda bulunmaya yöneliktir.

‘Toplum Gönüllüleri Vakfı’

Vizyonumuz ve Misyonumuz

Seyahatimize sosyal barış, dayanışma ve gençliğin katılım ve liderliğinde Aralık 2002’de başladık. Şunları amaçlamaktayız:

- Çeşitli sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi ve yürütülmesi.
- Genç insanlara güveni olan ve sosyal sorumluluk projelerine maddi ve maddi olmayan katkıda bulunabilecek yetişkin gönüllülerin katılımının kazanılması.
- Sosyal problemlerin üstesinden gelebilecek yetilerle donanımlı özgüvenli, girişimci ve duyarlı bir gençliğin gelişimine katkıda bulunmak.
- Sosyal konularda kamu bilincini geliştirmek.

‘Sadece eleştirmek değil, değiştirmek’ diyerek başladığımız yolculuğa devam ediyoruz. Gençlik enerjisini sosyal faydaya dönüştürmeye devam ediyoruz.

Հանդիպում ԵԱՀԿ Երևանյան գրասենյակում
AGIT Erivan Ofisi'nde buluşma
Meeting at the OSCE Office in Yerevan

Հանդիպում Հայաստանում ԱՄՆ դեսպանատանը
ABD Ermenistan elçiliğinde buluşma
Meeting at the US Embassy in Armenia

Երկու երկրների ազգային պարեր
İki ülke folklorik dansları
National Dances of the two countries

Խաղաղության դասընթացների Ստամբուլում
İstanbul'da barış seminerleri
Peace courses in Istanbul

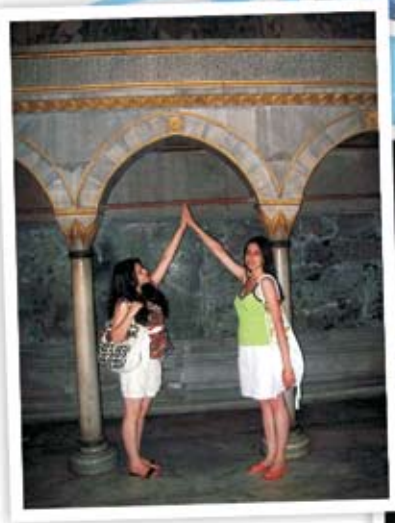
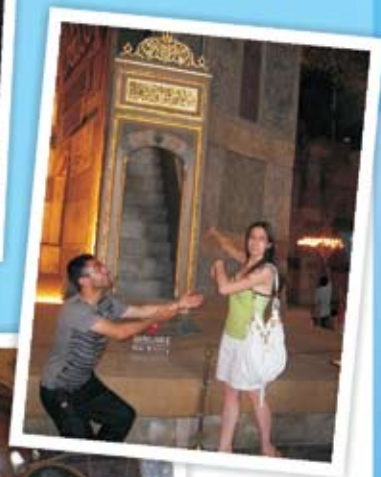

Հանդիպումներ Ստամբուլում
İstanbul buluşmaları
Meetings in Istanbul

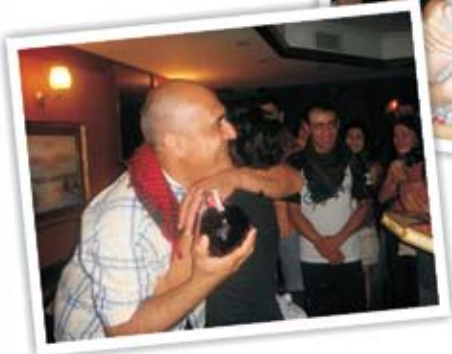

Երջագայությունն Բոսֆորում   Boğaziçi gezisi   Trip along Bosphorus

Քննարկումներ փոխադարձ այցելության
Karşılıklı ziyaretler sonrasında değerlendirme tartışmaları
Discussions after the exchange visits

BRIDGE OF BENEVOLENCE

ENGLISH

141

The brochure was published with the support of the OSCE Office in Yerevan.

The brochure was prepared by:

Editor: Anna Avetisyan

English Translator: Zaruhi Gasparyan

Turkish Translator: Bedros Chavikoglu

Gagik Sargsyan, “The Future is Yours” Charitable Social NGO, co-ordinator of regional projects, expert – supported the preparatory activities of the brochure.

The brochure was created within the framework of the project “Tolerance through Cultural and Educational Dialogue,” which was implemented by the “Future is Yours” Charitable Social NGO with the support of the OSCE Office in Yerevan, US Embassy in Yerevan, and Black Sea Trust for Regional Cooperation. The project was implemented in co-operation with the “Community Volunteers” Foundation in Turkey.

The organization wants to express its gratitude to the Ministry of Sport and Youth Affairs and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia for their support and co-operation during the project.

The brochure presents the essays of the young people from Armenia and Turkey, evaluations of the project participants and their messages to the leaders of the both countries. It also includes cultural information about Armenia and Turkey, as well as other material describing the essence and the course of the project.

The original texts have not been edited.

“Bridge of Benevolence”, Yerevan 2009

“The Future is Yours” Charitable Social NGO

Address: 36g Tigran Mets, apt.58

Tel.: (37410) 20 57 31

E-mail: future@ftr.am

URL: www.ftr.am

ISBN 978-92-9235-830-3

Contents

Foreword.....	112
Introduction.....	116
Tolerance.....	118
Democracy.....	119
Peace.....	120
Culture.....	121
Essays of the Armenian and Turkish young people on the topic “How to create a bridge of benevolence”.....	125
Results of the project according to the participants.....	142
Messages of the young people to the leaders of the countries.....	157
“The Future is Yours” Charitable Social NGO.....	158
“Community Volunteers” Foundation.....	158

This book is a result of a project supported by the OSCE Office in Yerevan with a view to promote cultural dialogue, confidence and tolerance-building in the region. “Security” and “Co-operation” are the key words of our organization and this project is among those directed at both promoting secure and stable neighbourhood and encouraging co-operation among the OSCE participating states. Moreover, it has facilitated the common values of democracy, human rights and tolerance.

Spreading ideas of tolerance in the OSCE region is one of the obligations and conditions for ensuring stability in Europe and protection of democratic institutions. A number of key OSCE documents refer to the importance of promoting tolerance within the OSCE region, including the Paris Charter for New Europe of 1990, which stated “*Democracy is the best safeguard of [...] tolerance of all groups of society and equality of opportunity for each person.*” Another example of OSCE’s efforts in promoting ideas of tolerance is the Cordoba Declaration of 2005 where “*the participating States reiterated that civil society is a key partner in the fight against discrimination and intolerance and that enhanced communication and dialogue between participating States and civil society can advance implementation of commitments and operational follow up at the national level... ”.*

This project vividly demonstrates how people discover similarities, break the ice of mistrust and animosity and get closer to each other by learning from each other’s experiences and traditions. The essays by the Armenian and Turkish students presented in this book show that young people have a common understanding of the need and the ways to initiate the rapprochement of the Armenian and Turkish societies.

I hope that this project and this publication became another “founding block” in building the “bridge of benevolence” between the two neighbouring countries.

Ambassador Sergey Kapinos
Head of the OSCE Office in Yerevan

Good communication and a positive relationship with one's neighbors are worthy objectives, whether we are referring to individuals or nations. To reach that goal, one needs to be tolerant of differences. Turks and Armenians, when they come together, are often surprised to find how much they have in common, whether it is a taste for similar foods, dances and music, or the importance they place on family and friends. There are also important differences that need to be discussed and worked out, so that each side can better understand the other's point of view.

To accomplish these goals and bring the two societies together, it is necessary to build bridges and promote a cultural dialogue. The "Future is Yours" NGO took an important step with the project "Tolerance Through Cultural and Educational Dialogue." This program fosters a constructive attitude among Turkish and Armenian youth, by providing an opportunity to know each other better, and appreciate each others' values.

The United States encourages such activities, and is pleased to have sponsored this project. We recognize the essential role that young people play in society, as each new generation finds fresh approaches to address old issues. We hope that the youths who participated in this project will maintain their ties and create a link between the two countries that will lead to other types of cooperation and provide a basis of popular support for improving Turkish-Armenian relations.

Marie L. Yovanovitch
U.S. Ambassador in Armenia

Dear colleagues, young people,

I would like to welcome the project “Tolerance through Cultural and Educational Dialogue”, the objective of which is to expand a dialogue between the Armenian and Turkish youth.

The mutual communication of Armenians and Turks has a history of centuries; a history that had both its natural and tragic pages. And now the Armenian and Turkish peoples, especially the youth have an issue on the agenda of moving forward, of forming relations on the basis of tolerance. The Armenian people, as well as a part of the Turkish people felt a huge grief when Hrant Dink – an outstanding Armenian journalist, a Turkish social activist–became the consecutive victim of intolerance.

Concerning this we hope that the RA President Serzh Sargsyan’s efforts to renew the relationship with Turkey will have their adequate reaction. The establishment of diplomatic relations between the two countries and the opening of the borders stem from the interests of the both nations.

We have become neighbours through history and will remain so forever. The sooner relationships suitable to the 21st century are formed the more are the opportunities of the youth. Since late 1990s various projects have been implemented which aimed at cultural dialogue, as well as at the formation of atmosphere of tolerance between the two peoples through youth projects.

Thank you.

Arsen Karamyan
Deputy Minister of Sport and Youth Affairs
of the Republic of Armenia

On behalf of the Ministry of Foreign Affairs of Armenia I would like to welcome the project “Tolerance through Cultural and Educational Dialogue” and the participants of the project initiated by the “Future is Yours” Charitable Social NGO and supported by the US Embassy in Armenia, the OSCE Office in Yerevan and the Black Sea Trust for Regional Cooperation. It should be mentioned that this is the first Turkish youth group who I met in the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia. I would like to thank for such an initiative, as well as for visiting Armenia. We believe that such meetings and interactions can highly contribute to the establishment of the Armenian-Turkish relations. I am hopeful that we are capable of settling the issues of mutual concern through individual contacts and dialogues. Armenia has always encouraged all initiations which foster stability and establish peace on both the international and regional levels. So we welcome all initiations which foster stability and establish peace in the region. We also believe that diplomatic relations, frequent meetings and interactions can provide extensive opportunities for finding solutions in regional issues, as well as for establishing compassionate relations between the two nations.

Arman Kirakossian
Deputy Minister of Foreign Affairs
of the Republic of Armenia

Tolerance and benevolence are the main values to be considered as preconditions for human existence. They carry in themselves the universal unity of positive charges, necessary to counteract the human intolerance and enmity and provide positive developments. The modern world deeply understands and accepts these values and applies them when regulating relations. A vivid example of what has been said is the European Union, the experience of which can be considered the most effective means for regulating the relations between the countries of the world's different regions and when facing modern challenges. Creation of relations based on the values of tolerance and benevolence will give all the countries of our region an opportunity to get rid of the intolerance and mistrust coming from the past. It is an imperative to be in harmony with the 21st century's logic and demands, which forces the countries of our region to start building new relations based on the global values of tolerance and benevolence and showing mutual trust to each other, which will bring to the creation of an environment of security and cooperation and further development.

One of the most painful and urgent problems of our region is the necessity to transfer the Armenian-Turkish relations into a natural flow. The integration and the support of the two societies to the steps taken by the governments of the two countries for the solution of the problem are a key condition for success. Realizing this and based on the global values of tolerance and benevolence, the Armenia-based Charitable Social NGO "The Future is Yours" initiated, and, in a cooperation with the Turkey-based "Community Volunteers" Foundation, is implementing the project "Tolerance through Cultural and Educational Dialogue" with the support of the OSCE Office in Yerevan, the US Embassy in Yerevan and the Black Sea Trust for Regional Co-operation.

Gagik Sargsyan,
"The Future is Yours" Charitable Social NGO,
co-ordinator of regional projects, expert

The project was implemented in three stages:

1. Formation of the groups and preparation of mutual visits of the participants
2. Mutual visits to Yerevan and Istanbul
3. Evaluation of the project, publication of the summarizing guide-book and a reception-presentation of new project drafts, as well as organization of a TV bridge

An essay competition on the topic “How to create a bridge of benevolence” was announced to form the group of the project participants. Training courses on principles of democracy, tolerance, the history of the Armenian and Turkish cultures and their interrelation were organized for the selected participants.

From July 27 to August 2, 2009, visits of the Turkish youth group to Yerevan and of the Armenian youth group to Istanbul took place. Trainings, discussions, events, meetings were organized during the visits. In addition, the groups visited historical and cultural sites and museums which gave an opportunity to promote intercultural dialogue between group members. As a result, leaning on mutual respect and listening to one another’s opinions, concerns, discovering the best manifestations and showing deep sense of responsibility, the young people of the two countries succeeded in creating a real bridge of tolerance and benevolence.

The young people of Armenia and Turkey expressed their opinions and impressions of the project in their discoveries and evaluations, which assert the truthfulness of the project’s fundamental ideas and prove that the project reached its goal successfully.

Everything depends on the rights of other
and on my constant responsibility to respect them
Emmanuel Levinas

To tolerate means:

To know – this will help us see the different in another person, not the similar, to see the different with different values, mentality and behaviour.

To accept – this is already a positive attitude towards the above mentioned differences.

To understand – means to be able to see the inside world of the other, look at his/her world from 2 viewpoints: yours and his.

Thus, to tolerate means to respect, accept and understand the rich cultural diversity of our world, to admit the person as he/she is.

However, Tolerance should not be mixed up with indifference. To tolerate does not mean to bear such manifestations as illegality, lie, falsification, etc.

Tolerance is not mutual concessions, but the ability to accept and to know the others, tolerance is a respect towards the right of a person to be different. To tolerate opinions of others doesn't at all mean to reject your own opinion or to criticize the opinion of others.

People often change their place of living, often visit other countries, and meet foreigners. During these meetings differences of people's traditions, customs, lifestyles and mentalities are formed.

Differences coming from individuality of people and their national identity can contribute to the development if tolerance is manifested.

Conciliation and solidarity concerning both the internal relations inside the given society and intercultural relations are a key condition for development and progress. For acquiring all these we need to make effort, behave wise, consciously, so that each act, each word has its reflection. If you want to be understood and accepted, firstly you have to be ready to understand and accept. If you want to be conceded, you have to be ready to concede.

The world surrounding us is diverse. People inhabited in this world are also diverse in their understandings. The environments where we live, the culture, the age, the gender, the education are the factors which form our understandings and stipulate the differences. It is very important to understand that our neighbours can understand goods and phenomena differently than we do. Thus mutual respect can be obtained only by realizing and admitting these differences.

The cultural diversity of the Earth is our largest wealth and the most important acquisition. Tolerance is the key to harmony in cultural diversity, is the ground of democratic society.

Tolerance is a value, which makes it possible to acquire peace, as tolerance is also respect and consciousness of equality, rejection of hegemony and violence.

Tolerance creates an opportunity to survive inside diversity. The necessity of tolerance is stipulated by the presence of diversity.

Tolerance starts from realization of the importance of general human rights and respect towards them.

Day by day places, occasions, people and problems form a subtle and complicated web cob of relations in a society copulating more and more. The realization of this mutual attachment allows people to accept the world they live in as a powerful system.

As well as it is important to understand that even the smallest reason can put forward intercultural misunderstandings and become the cause for conflicts. This became even more important today when the world is transformed into an interconnected system as a web cob, when communication and information, traveling become more and more accessible for people thus promoting interactions between countries, people and cultures.

World people have the same needs: nutrition, lodging, health, love, amity, etc. Meanwhile these basic needs often are not satisfied.

Each society has enormous hopes with its young generation believing they will become responsible citizens and will be able to act to the benefit of their society and for the prosperity of the whole world.

Definitions

- **Democracy** is a state of self-governance.
- **Democracy** is the legal authority of people to elect representatives through fair and free elections.
- **Democracy** is a respect for human rights.
- **Democracy** is a multiparty system, where the minorities have the opportunity to protect their rights in representative legislative body.
- **Democracy** is the freedom of entrepreneurship and private property.
- **Democracy** is the freedom of culture and conscience.

Essence of Democracy

The state is considered democratic if its structure and activities are according to the people's will, human and citizen universal rights and freedoms. Democracy is the only category of state organization which creates the best conditions for protection of all human rights.

Declaration of the state to be democratic is still not enough for having such a state.

Concept of Democracy

The word “democratia” comes from Ancient Greece and had the meaning rule of people or democracy. The concept of democracy is really complicated and extensive. There are not global understandings about democracy. Different approaches stress different sides of democracy.

Democracy is interpreted as perception of life based on freedom, legal equality, human rights' values.

Undoubtedly, democracy is also a way of thinking and a way of acting stipulated by the way of thinking. Constitutional democratic norms can act effectively if the public consciousness has a democratic nature, if the society and its members admit democracy as a value and act according to its true demands and principles.

Every nation chooses its way of democracy depending on the development of its history and circumstances; consequently each nation is democratic in its own way. Democracy is kindness only when it is relevant to the nation's culture, mindset and psychology.

Democracy is a universal and contemporary value which helps people to protect themselves from political successions; it prevents us from the baneful consequences of successions by transferring the civil conflicts to the constitutional medium and giving those indulgent resolutions; as well as it contributes to the political stability and change of power.

Criteria of Democracy

Democracy does not guarantee anything by itself; It contains both success and danger of failure.

Thus democracy is both a hope and a challenge. It is a hope as people can be self-governed by acting together, and it is a challenge as the success of democratic initiation lies on every citizen's shoulders.

Each generation in each society should reorganize the work of democracy mastering principles

of past, using them in new times, in the lives of the constantly changing society.

Although there are not two similar democratic states, but in democratic societies people mostly follow the same principles, which are called democratic criteria.

Citizen participation that is their participation in the governing process, it is their main role. It is not only their right, but also their responsibility. Participation can differ: proposing oneself as a candidate during elections, voting during elections, keeping oneself informed, debating, becoming members of NGOs, paying taxes and even appealing.

Equality This means that everybody is equal, have equal opportunities, and religious, racial, ethical, sexual and gender discrimination does not apply to them.

Tolerance Democratic societies are politically tolerant. This means that though the majority of people govern the rights of minorities are protected. The political minority is the opposition the viewpoint of which can differ from the viewpoint of the majority. This concerns individual citizens as well, as democratic society is composed of people of different cultures, race, religious and ethnic belonging, whose viewpoints can differ from the viewpoint of the majority of population.

Accountability In a democratic society the elected officials should be liable for their actions in front of voters. They should be led by the interests of the nation, not by their own will.

Transparency For the authorities to be liable to the nation, the nation should be aware of what is happening in the country. This is called transparency; transparent government organizes public meetings. In a democratic society the media and the nation can receive information about the decisions made and why they are made.

Human rights These are the values which reflect the respect towards human's life and dignity. The human is assessed as a supreme value in democracy.

Rule of Law Everybody should obey the law and bear the responsibility in case of violating the law. Nobody can be above the law even the President of the King.

Peace

For some of us peace is a daily reality. Our streets are not dangerous, children go to school. In societies where the grounds are stable the expensive gifts of peace are hardly noticed.

But today these gifts are just incredible dreams for many people of the world. They live enchained in the atmosphere of insecurity and fear.

The human rights, democratic principles, global values and dialogue, multi-perspective approach to conflict analysis and resolution as well will highly contribute to peace, solidarity, mutual understanding and decrease of tension both inside the society and in our region highly embraced by conflicts.

We can avoid stereotypes, black and white, kind and evil segregations. This should be learnt, should become a lifestyle, an indivisible part of our daily life. And the youth has a mission here: to transfer and develop ideas and principles of humanity and intercultural education with high expectations to have a better, more peaceful and harmonic world.

Armenian Cultural Sites

“Armenia is an Open Air Museum,” said prominent cultural figures and didn’t err.

Armenia is like that!

Through centuries our ancestors were appending great architectural obelisks to the natural beauty of the Armenian World.

Garni

Garni temple has a Hellenic style and was built in 3rd- 2nd centuries B.C. The temple’s complex consists of peripteros (type of a Greek temple) temple type, courtier buildings and a bath. Greco-Roman temple style prevails in the complex built in 77 AD during the reign of the King Trdat I (Tiridates I). It is a unique and only example of its type in the East. It is erected with huge basalt blocs, and is unique by its graceful ornaments, capitals and arches. The columnated temple was dedicated to the God of Sun – Mihr, its 24 columns symbolized 24 hours of the day.

Geghard

It is situated on the bank of the river Azat, in 9 km from Garni. In the pre-Christian times it was a pagan sanctuary with a fane of water worship.

It was called Ayrivank in the past because of its cavern structures, renamed Geghardavank in the 13th century as the Saint Spear (geghard in Armenian) was kept in the monastery (the Jews used that spear to pierce Jesus for checking whether he is alive).

According to a legend, the monastery was established in the first years of proclaiming Christianity as a state religion in Armenia (at the beginning of the 4th century). Grigor Lusavorich holds the credit for establishing the monastery.

The monastery is a compound of structures digged in rock and consists of the main temple, two porches and two churches, as well as it has a number of cells and mausoleums.

Zvartnots

It is situated in Ararat Valley; it was once called Arapari Saint Grigor. Being dedicated to the celestial objects – angels – the temple later became famous as Zvartnots (a place for angels). It was built in the 7th century during the reign of the Catholicos Nerses III of Tayk (641-661), known as Constructor. The chief architect of Zvartnots was Hovhan who is pictured on one of the ornaments and is holding a construction tool in his hand.

Byzantine Emperor Constantine III was charmed with the majestic beauty of Zvartnots temple so much that he took the constructing master to Constantinople to build a similar temple in his capital.

Zvartnots temple stood for 300 years and was ruined in the 10th century. The ruins of Zvartnots were covered with a thick layer of soil until 1900s (for about 1000 years). After excavations, a number of historical artifacts were found which are now kept in the museum next to the ruins.

Echmiadzin Cathedral

It is the first Christian Cathedral. It was built just after Christianity was proclaimed a state religion (AD 301-303)

Agatangeghos tells us a legend to explain the name of the temple. According to that legend, St. Grigor Lusavorich (St. Gregory the Illuminator) had a vision: Christ descends from the heavens in

a light countenance and with an igneous hammer shows the place where the first Armenian temple should be built. That is why the church is called Echmiadzin, which means Miadzin descended, i.e. Jesus Christ. There is a traditional table inside the temple under the main cupola, which is called “A Table for Descending”. This first church of Armenia is also one of the first churches in the Christian world.

The temple is the historic center of the Saint Armenian Apostolic Church.

Matenadaran

Matenadaran is situated in the heights of a central hill in Yerevan. It concludes Mesrop Mashtots Avenue. The palace-castle was built in 1945-1957; in front of the main building the basalt statues of Armenian outstanding people of literature, art and science of middle ages such as Movses Khorenatsi, Mkhitar Gosh, Frrik, Anania Shirakatsi, Grigor Tatevatsi, Toros Roslin are erected, as well as the statues of Mesrop Mashtots and Koryun in the small square below the others.

Matenadaran houses one of the world’s most ancient and richest collections of manuscripts. Out of the 25,000 Armenian manuscripts in the world, 16,000 are located here. They include manuscripts on almost all the fields of ancient and middle ages Armenian science and culture – history, philosophy, law, medicine, mathematics, fiction, miniatures, etc.

In the manuscripts of Matenadaran one can find historic information not only about the Armenian nation but also about other nations. Besides the Armenian manuscripts, almost 2,500 manuscripts in Persian, Arabic, Greek, Assyrian, Latin, Ethiopian and other languages are kept in Matenadaran.

Hagia Sophia

Hagia Sophia; (Turkish: *Ayasofya*, from the Greek: Ἁγία Σοφία, «Holy Wisdom»; Latin: *Sancta Sophia* or *Sancta Sapientia*) is a former patriarchal basilica, later a mosque, now a museum in Istanbul, Turkey. Famous in particular for its massive dome, it is considered the epitome of Byzantine architecture and to have “changed the history of architecture.” It was the largest cathedral in the world for nearly a thousand years, until the completion of the Seville Cathedral in 1520. The current building was originally constructed as a church between 532 and 537 AD on the orders of the Byzantine Emperor Justinian, and was in fact the third *Church of the Holy Wisdom* to occupy the site (the previous two had both been destroyed by riots). It was designed by two architects, Isidore of Miletus and Anthemius of Tralles. The Church contained a large collection of holy relics and featured, among other things, a 15m (49 feet) silver iconostasis. It was the patriarchal church of the Patriarch of Constantinople and the religious focal point of the Eastern Orthodox Church for nearly one thousand years.

In 1453, Constantinople was conquered by the Ottoman Turks and Sultan Mehmed II ordered the building to be converted into a mosque. The bells, altar, iconostasis, and sacrificial vessels were removed, and many of the mosaics were eventually plastered over. The Islamic features — such as the mihrab, the minbar, and the four minarets outside — were added over the course of its history under the Ottomans. It remained as a mosque until 1935, when it was converted into a museum by the Republic of Turkey.

For almost 500 years the principal mosque of Istanbul, Hagia Sophia served as a model for many of the Ottoman mosques such as the Sultan Ahmed Mosque (Blue Mosque of Istanbul).

Sultan Ahmed Mosque

The Sultan Ahmed Mosque (Turkish: *Sultanahmet Camii*) is the national mosque of Turkey, and is a historical mosque in Istanbul, the largest city in Turkey and the capital of the Ottoman Empire (from 1453 to 1923). The mosque is popularly known as the **Blue Mosque** for the blue tiles adorning the walls of its interior.

It was built between 1609 and 1616, during the rule of Ahmed I. Like many other mosques, it also comprises a tomb of the founder, a madrasah and a hospice. The Sultan Ahmed Mosque has become one of the most popular tourist attractions in Istanbul.

Dolmabahçe Palace

Turkish Gold Reserve

The Dolmabahçe Palace (Turkish: *Dolmabahçe Sarayı*) was built between 1843 and 1856 by Armenian architect Garabet Balyan and commissioned by Sultan Abdülmecid I, the 31st Sultan of the Ottoman Empire. The palace design and décor reflects the increasing influence of European cultural standards on Ottoman culture. Neo-Classic, Baroque, Rococo and Ottoman styles all blend together into glittering opulence and grandeur. The 45,000 square metre palace cost a mere five million Ottoman gold pounds, the equivalent of 35 tonnes of gold— 14 tonnes of which went into the decoration alone.

The design is basically western in style, with elements of Baroque, Rococo and Neo-Classic traditions blended with Ottoman traditional art and culture to form a new approach. Functionally, on the other hand, it is appropriate to the traditional Ottoman palace life and also to the Turkish House features. It is the biggest palace in Turkey considering that the area monobloc building occupies 15000 sqm.

The site of Dolmabahçe was originally a bay in the Bosphorus which was filled gradually during the 18th century to become an imperial garden, much appreciated by the Ottoman sultans; it is

from this garden that the name *Dolmabahçe* (Filled garden) comes from, *dolma* meaning “filled” and *bahçe* meaning “garden.” Various summer palaces were built here during the eighteenth and nineteenth centuries. The present palace was built on the site of the old coastal palace of Beşiktaş, by the Armenian architect Garabet Amira Balyan and his son Nigoğayos Balyan.

Bosphorus

The Bosphorus or Bosporus (Greek: Βόσπορος), also known as the *Istanbul Strait* (Turkish: *İstanbul Boğazı*), is a strait that forms part of the boundary between the European part of Turkey (Thrace) and its Asian part (Anatolia). It is one of the Turkish Straits, along with the Dardanelles. The world’s narrowest strait used for international navigation, it connects the Black Sea with the Sea of Marmara (which is connected by the Dardanelles to the Aegean Sea, and thereby to the Mediterranean Sea). It is approximately 30 km (19 mi) long, with a maximum width of 3,700 m (12,139 ft) at the northern entrance, and a minimum width of 700 m (2,297 ft) between Kandilli and Aşiyan; and 750 m (2,461 ft) between Anadoluhisarı and Rumelihisarı. The depth varies from 36 to 124 m (118 to 407 ft) in midstream. The shores of the strait are heavily populated as the city of Istanbul (with a metropolitan area in excess of 11 million inhabitants) straddles it.

Two bridges cross the Bosphorus. The first, the Bosphorus Bridge, is 1,074 m (3,524 ft) long and was completed in 1973. The second, Fatih Sultan Mehmet (Bosphorus II) Bridge, is 1,090 m (3,576 ft) long, and was completed in 1988 about 5 km (3 mi) north of the first bridge. Plans for a third road bridge, which will allow transit traffic to by-pass the city traffic, have been approved by the Ministry of Transportation. The bridge will be part of the “Northern Marmara Motorway”, which will be further integrated with the existing Black Sea Coastal Highway. The location will be somewhere north of the existing two bridges, but the exact path is kept secret to prevent false rumour trading of lands on the possible routes.

Another crossing, Marmaray, is a 13.7 km (8.5 mi) long undersea railway tunnel currently under construction and is expected to be completed in 2012. Approximately 1,400 m (4,593 ft) of the tunnel will run under the strait, at a depth of about 55 m (180 ft).

Ruzanna Jagaryan

Very often, when learning the history of your own country, you face many questions. Sometimes the answers to such questions are sought during the entire life period. For me, such a question is “why do two countries, being neighbours for years, have so many problems and contradictions in their relations?”

Trying to find the answer by myself I came to a conclusion that political, moral and psychological levels in the analysis of history are very often confused. It is not difficult to find the one to blame, the one to be held responsible at the political level; but on the psychological level, it is not as easy. Politicians are the actors of the former level; we are at the latter level.

In my opinion, the process of creating a bridge of benevolence is very similar to a process of making new friends. Unless you get acquainted, unless you communicate you will not know whether he is a good person or not. The first step is always to engage in a dialogue, communication with the opposite side. With the increase of the media’s role (especially when they are not independent and pursue the interests of particular political groups) we do not have a clear idea about each other, about the processes in our countries. In this case there is nothing better than personal meetings and discussions. I think that the problem between Armenians and Turks should be solved not only at the levels of governments and states but also at the level of civil societies because only the institute of civil society makes each of us believe that we also take part in the problem-solving process. Realizing your self-importance is a great power that brings all of us together. We must only use this power. If we want to build a democratic society, we must first of all let the civil society make its decisions, let it be involved in all the processes. Another power that can bring us together is the sense of tolerance. And if I’m asked how to create a bridge of benevolence (and I’m asked), I’ll answer: only on the basis of tolerance. We can’t go on a dialogue without a sense of tolerance. I think that in our case tolerance is not only a possibility to see and respect the interests, beliefs and convictions of other people, but also a wish and readiness to go for communication!

I see this programme as a great chance to start the dialogue and as its participant I am very happy to have my own contribution to this important process. I do believe that through the dialogue we shall be able to achieve some progress!

Former UN Secretary-General Kofi Annan once said: “I see dialogue as a chance for people of different cultures and traditions to get to know each other better, whether they live on opposite sides of the world or in the same street.” These words sound just to the point and highly concern our topic, because having different culture, religion and ideology we live just side by side.

Armine Hovhannisyan

Intolerance between Armenians and Turks has been enduring for centuries. But today as never, it is very important for the two nations to be indulgent towards each other.

At present, there are too many people both in Turkey and Armenia, who are ready to reach out their hands for establishment of mutual relations between two neighbouring countries.

I think that cultural relations will help our countries and nations make better the current state of foreign affairs. We, as representatives of a new generation, can play a great - and also a positive - role in this complicated situation.

Our countries are on the right way of creating really perfect democratic countries and civil societies. Mutual understanding and endurance can be established only in such conditions and on the basis of democracy. Co-operation can also be a successful type of tolerance, no matter the

collaboration is in scientific, economic or technical spheres. These kinds of contacts will extend confidence and respect and the neighbours who consider each other “enemies” will revise their points of view.

I am sure that our nations will finally get over their stereotypical way of thinking and will accept the fact that our ancestors have made mistakes. However, it doesn't mean that we can't overcome all these difficulties, or be deprived from an opportunity to be acquainted with the cultures and lifestyles of each other.

We are neighbours geographically, and this is an indisputable fact. As habitants of the same region, having lived together for such a long time, we have many similarities which are reflected in our languages, customs, traditions, music, etc.

Though we have political disputes and hostility, which have prolonged for centuries, we have also mutual economic interests.

I hope that we'll soon open the doors of our hearts for each other and move the mutual intergovernmental relations to such level that an atmosphere of trust, confidence, faith and respect towards national and spiritual values will finally become possible.

Taguhi Hovhannisyan

Today, we all live in the world, which is in the process of globalization and international integration, and so we are influenced by these processes. As we know, these processes concur to economic increase, promotion of cultural values, scientific achievements, human rights, etc.

Naturally, each country must start its incorporation in these processes from stabilization and ratification of the relations with neighbouring countries. The same refers to Turkey and Armenia.

Nowadays, in the 21st century, closed borders, absence of diplomatic relations, degenerated opinions about each other between two neighbouring countries are unacceptable. It means that it is time to revise the existing situation. The mutual aversion in our nations has such deep roots that most representatives of the two nations don't even try to get to know each other once again. But it is necessary to put aside prejudices and to try to learn about modern scientific and cultural achievements, exchange of experience in such areas as economy, human rights and so on. The most important thing, however, is to set up direct communication between our peoples in order to get to know each other, to realize that communication occurs with a new generation.

If we want to have our relations on a diplomatic level, we must start today from understanding each other.

Both Turkey and Armenia try to create democratic states and civil societies. But big ideals as equality, rule of law, open society, besides being common ideals, also include notions of high social acknowledgement and tolerance towards other nations, religions and ideas. Our nations should understand this and move towards the direction of building a bridge of benevolence and innovative future. Of course our nations have common past, which is not a pleasant page of history for neither of us. However, starting new relations doesn't mean forgetting or refusing the past. It means high level of national and human acknowledgement and presence of tolerance.

We already see a positive trend in the relations between Armenia and Turkey at various levels.

We also see a Turkish-Armenian collaboration in the cultural area. Positive steps are noticed in the circles of active youth. For example, young Armenians show interest in studying the Turkish language, the literature, the everyday life, the modern Turkey; at the same time, they expect the same from the Turkish society.

So, a positive trend is obvious, so let's appreciate and develop it.

Romain Rolland has written: “The truth is one, but each nation has own lie, which is called ideology.” So, let's get rid from lies that are in our ideologies and create a sturdy bridge between our countries and between our nations and call it a bridge of benevolence and new future.

Don't poison your blood with detest to Armenians

“Don't poison your blood with detest to Armenians” - this is the expression for which Hrant Dink was killed. The expression was addressed not only to Turks but also to everyone carrying seeds of detest in them.

It was last year that I met a Turk for the first time - at an international student master class given by film director Atom Egoyan and organized by the Golden Apricot Film Festival. After a short contact with them I began to admire their personal qualities. Later, I participated in a forum for creating ARMENIA-TURKEY cinema platform. During this forum I met the organizers of Anatolia's international film festival.

I am aware about the Armenian killings there: that is lamentable for me. But if we make this a reason for negative sentiment between the two nations and governments we will contribute to the plans of villains.

Armenians become victims of nationalism in Russia too. In order to prevent all these from happening again we have to lead the members of the society towards new times so that they reconsider their principles and make unbiased and cold analysis regarding every issue. And lastly, how can we not appreciate the huge work of Turkish writer Osman Koker, who compiled a book called “Armenians in Turkey 100 years ago”, in which he showed the most positive sides of the Armenian nation?

Today, one of my dreams is to be in Turkey and in Western Armenia and make new friends in Turkey. During my first visit I also will explore places in Turkey, and hope that one day I will shoot a film in Turkey as a symbol of the two nations' amicability.

Before opening the borders, it is necessary to build many positive bridges between the citizens of the two countries; otherwise, this event will have more negative consequence.

I wish to see the endeavour that Hrant Dink started with his conceits and own Blood completed...

Arman Melkonyan

There are ideas that almost everybody speaks about but only few live and act accordingly.

Benevolence: a beautiful word that makes us think of kindness and generosity.

Oh, if only everybody were gifted with these remarkable qualities the earth would have been a paradise where children, enjoying colourful flowers, would spread songs and laughter under lovely songs of divine birds, generations would have lived in peace, firmly holding the bridge of kindness stretching through the globe.

These people lived together, side by side for ages, shared bread and salt, built buildings, got educated. But there also were the other pages of history – destructions, wars, horrors, insults and hostility.

Why?

Until when?

Who will answer those questions?

Today, we, the young people, are very well informed. We know the history and no matter what nationality we belong to, we must face the realities of the past, we should respect our history, the path that our great grandparents have passed, commemorate them, and without shunning the facts, establish an atmosphere of sufferance where human rights are not violated, where commitments are carried out duly and where democracy is above profit.

Today the destiny of our planet is in our hands- the hands of the youth.

Let's get acquainted! Let's make friends! Let's look straight into each other's eyes! Let's judge and act like the young of the 21st century.

Let's start building the bridge of kindness.

We don't need any tool; we need only strength, wish, cooperation and sufferance.

Let's become a fist as peaceful and quite promenade of our planet, the future of nations depend on us.

Vruyr Tadevosyan

The globe is a big home to everybody living in it. Can that house keep standing for long if the people living in it always fight for something, trying to get more warmth from the sun? What triggers this fight? When will it end? The sun is shining for all of us... Maybe that fight started when people began to look for advantages in their nature, forgetting that the nature has created everybody to be equal.

There are many questions in the world, that can be answered, but the answers will be abstract and biased. People simply don't know what they want from each other and from the world! We are forgetting about the things we are going to leave for generations: a peacefully revolving globe with the same warm sun! The most important thing for building a bridge of benevolence is to understand each other, to meet and talk face to face with Turkish youths. Those talks are necessary today. During those meetings, we can find the barriers that block the process of creating a benevolent behavior.

We will get the best result if those meetings take place in the cultural field. There are no borders for culture. It does not promote enmity or cruelty. Culture creates merits for the entire mankind, and it is nearly impossible to imagine communication without those merits. Culture joins nations, giving the main importance to the people. If there is unity of convictions, ideals and goals, there is benevolence.

If each of us can deepen tolerance in our societies (in Armenia and Turkey), we will pave way for benevolence too. Tolerance is not ignoring the bad things but is accepting the mistakes and correcting them. Tolerance is not indifference; it is to show a kind will as well. Being a tolerant nation, we give the superiority to the people living and creating in those conditions.

If a society is democratic, there is freedom of expression. So the media play a great role in the process of building the bridge of benevolence because it always has a goal and its voice reaches the audience. Very little is done by journalists to show the youth the role they can play in the Armenian-Turkish relations. Being a journalist myself, I see it and realize that I should do my best for reaching that goal.

I hope I can help to create a bridge of benevolence because the longer we stay angry, the more we will deepen the enmity. People must live on the earth in peace, love and tolerance, and the only guarantee for that is benevolence! Why not love people living near us regardless of the skin color, the culture or the religion? Why not accept them? Why should we hate, if we can love???

Nvard Margaryan

The histories of Turkey and Armenia crossed each other many times in the course of many centuries. For hundreds of years, these two nations have lived near each other, but for the same time these nations had felt presence of extensive barriers and frontiers, which they couldn't cross because of mutual limitations. And now, when both Armenia and Turkey entered into new century where the world globalization is one of the main values and tasks, and the other is interrelations between cultures, neither Armenia, nor Turkey have such foundation based on tolerance in which they could build other relations. Tolerance is a moral quality that reflects attitude to others' interests, convictions, beliefs, customs and behavior. It expresses mutual understanding, and agreement between interests. Tolerance is based on the method of explanation and convincing without pressuring.

To build a bridge of benevolence and tolerant atmosphere between Armenia and Turkey the two countries need mutual information about each other, about mutual interests, convictions, customs and behavior, something that is limited today. Culture interactions would give us an opportunity

to create kind relations, mutual understanding between people from different cultures, age, sex, social groups, and social status and so on. This would give us an opportunity to discard myths and stereotypes that are exaggerated. It also would give us an opportunity to create and develop new relations between these two countries based on tolerance. Values like respect for all people, respect for others' religion, nation, beliefs, culture, customs, assistance to others should be in the bases of these relations.

To build a bridge of benevolence and finally settle the conflict, the situation should be discussed not only from the political aspect. The settlement of the conflict also needs to be based on the relations of societies. The settlement of any conflict requires the participation of societies, broadening and deepening of mutual contacts that take immense efforts from both sides. It could be reached only if there is a big trust in relations.

I am sure the day will come and Turkey and Armenia would build a bridge of benevolence, and that one day it would be possible to travel to Turkey and see the country of our forefathers, the other side of the Mount Ararat, to have contacts with the youth and people from Turkey.

Hripsime Grigoryan

When speaking about benevolence between Armenia and its neighbour countries (especially Turkey), it seems to be something unreal, remote and unreachable. And even when some speak about it as a “tangible” idea, they note we should *start* showing goodwill, take amicable steps towards each other. As for me, every action is much easier *to continue* than *to start*. And there are many aspects to re-continue frozen relations. For instance, if we look at the simplest field – everyday life – we notice that there are many similarities even today. But before the benevolence, there is one “precondition” (pre-step) – tolerance – and it is created by easy actions like listening to each other, respecting each other's views. To my mind, cultural themes are the best for beginning a dialogue.

Generally, choice of culture as a field to start creating communications - personal, social, international - is not by chance. Like other nations, Armenian and Turkish peoples' lifestyle and mindset are directly reflected in culture. Hence, the policy of any country for a concrete period reflects that nation's culture for the same period, because the authorities carrying out that policy are all in all a part of that nation. Some time ago I was not sure where incentives for Armenian-Turkish relations should come from – whether from political elites or from different social strata and the first option seemed more realistic. But now, I am sure that stimulus should come from the people and from the youth in the first place.

Beginning with the Turkish side, it should be noted that researches lately made on the issue show that in Turkey, especially among urban population, there is a growing tendency to get many-sided and comprehensive information on Turkish history and particularly Armenian-Turkish issues. Today, we can state confidently that Turkey, who is knocking on the EU's door for more than half a century, even if she never becomes an EU member, has carried out many significant reforms during the last decades. And these reforms have had their great positive impact on every Turkish citizen. Only through understanding and recognition of European values – human rights, respect towards each other's opinion, equal opportunities – a generation of intelligentsia grew up in Turkey. Despite being persecuted by their own authorities, these people have already changed much in Turkish society's views and approaches. In my opinion, the Internet signature gathering campaign, lately initiated by four Turkish humanists, is a real progress.

Turning to the Armenian side, I would like to underline one of the conceptual changes that is happening in our country: embryos of Armenian civil society are developed today. Our society too realizes already that it is impossible to always keep closed borders and non-existing relations with a neighbouring country.

Therefore, bringing together the above mentioned, we may conclude that today we have certain strata in both sides ready for mutual understanding. Our task is to widen and grow them. This should

be done, as already said, by the youth - the most dynamic, resistible to stereotypes and forward tending part of the society. From the aspects of building a bridge of benevolence I would bring two quite possible ones:

✓ Music – Although many might refuse, there are irrefutable similar oriental elements in Armenian and Turkish folk music. The music -bridge festival that took place in Armenia last December showed how great is the impact of cultural similarities. These kinds of festivals, youth contests and events should be encouraged and organized more often.

✓ Educational programs - Quite effective could be two-week summer schools for first and second year students in both countries. Also, exchange programs providing scholarship for certain specializations M.A. and Ph.D programs could be organized.

As for my own contribution to the Armenian-Turkish goodwill relations, I see it exactly in the educational field. When writing my final essay and diploma works (“Turkey and the EU: Prospective”, “Cyprus Issue in Modern Times”) I have chatted with many Turkish young people on the Internet. I can organize seminars, round-table discussions as well as similar exchange programs with others.

At the end, I am bringing two sayings from Armenian and Turkish folklore – they have the same meaning in both languages:

Kuzh qez em asum, kula du lsir. (Arm.) Kizim sana soyliyorum, gelinim sen dinle. (Turk.)
I say it to you, my girl - my daughter-in-law you listen.

Arpenik Atabekyan

If people in the whole world could come to an agreement, wars would be stopped and maybe there wouldn't be wars at all. In each corner of this world, in each country, both Christian and Muslim, people want peace. If the word ‘peace’ did not exist, nothing would develop in the world. Everything is based on love on the Earth, but war wrecks that love and establishes cruelty, tragedy and aggression. Hostility makes people blind, wars darken human minds and establish atmosphere of intolerance.

Today, everybody tends to find peaceful solutions to problems, to stop talking in the language of arms, stop the violence, and each country should understand this strategy and start cooperating. Of course, this is the right way because with hatred one can gain nothing. Everyone should understand this and be led by the principles of tolerance and confidence.

Violence gives rise to violence. It is something like a closed circuit and no one can avoid it, unless the world stops in time.

In this case simple people, young men reach their hands for each other because they want peace and mutual understanding, because they want their country to develop, and their children and generations to live in peace.

In my opinion, as a young Armenian, the relations between Armenia and Turkey are still in embryonic stage. This last term may seem strange to two neighbouring countries, but this is the truth. Politics and culture exist on quite different levels. In order to recognize a country, one should make something like “cultural walks”. And young people will better understand each other. Indeed, here everybody is a patriot and is doing great mission for their countries.

There are no nations and borders culture. So let cultural relations be frequent. Of course, no one should forget his own values and self-consciousness. So let this move be the first act of peace, made by the youths of Armenia and Turkey. There are people, who will create a zone of friendship, tolerance and most importantly, a zone of mutual respect, with no wars, scandals or violence.

So let this letter be a message of peace for the whole world and people, let this letter give a ray of hope and goodness and let solve all the problems amicably.

If we can make decisions with peace and benevolence, today's youth has chosen that way.

My best friend, Ahmed, is Turkish. He sometimes writes romantic poems in Armenian and he likes football very much just like my brother does. They have the same traits of character too: every time they see each other they first get gloomy, then start to joke and play with me, secretly looking after each other. Ahmed lives at the shore of the sunny Lake Van and always gives me nice stones, shells, sometimes even old coins and items used by Armenians who lived in that region long ago, found at the shore. He also knows many legends and fairy-tales about hidden treasures, kind and evil souls, kings and wars of knights. Ahmed also says that in their family there is an old story about how the founder of their family saved an Armenian girl from violence and massacre and married her, and how the angels helped them.

When my father learnt about this he gave me a guidebook of Armenian and Turkish histories, where the details of the First World War are mainly described. Now Ahmed and me study that period to find mentioning of Ahmed's ancestors. He decided to write the history of Armenian and Turkish relations and he says that people and states should not be confused for each other and that the relations between simple people are much more interesting and important.

When browsing through the beautiful corners of the Internet, he also tells a lot about Kurds who live in the neighbouring street. Ahmed says they are very much alike Armenians and Turks, and that their children play football really well. They asked Ahmed to invite my brother and me to Van to meet each other in reality as they liked a lot one of the football tricks of my brother.

Ahmed is a clever and active person. He wants to organize a hiking from Istanbul to Yerevan and I will definitely accompany him if I train a lot till then to be able to stand the difficulties of the road. He says this is a good way for building a bridge of benevolence between all the nations living in Turkey and Armenia. He even wrote an article "How to build a bridge of benevolence between all the nations of the world" which was awarded with the first prize at their school.

Ahmed likes my style of writing a lot and he asked me to write an essay about him which he promised to publish in the online newspaper of their school, as well as he promised to bury at the top of Ararat mountain an original copy with our signatures as a symbol of our friendship. He thinks this will also help to build a bridge of benevolence between all the nations of the world.

If you read this essay it means my and Ahmed's efforts were successful and appreciated. I hope we will make all our dreams come true together.

I am proud that my best friend is Ahmed.

2029

I chose this style of writing to show the intercultural and Armenian-Turkish relations from the point of view of future generations, especially children. My possible contribution to building a bridge of benevolence can be a professional one, i.e. IT and web-design, e.g. creation of various Armenian-Turkish websites, mutual field of information without propaganda or contribution to it, as well as socially and creatively, insuring cooperation with the Turkish participants. I think the human communication, knowing each other and understanding should be the key point of benevolent relations.

Anush Bagratunyan

How to build a bridge of benevolence between two ancient neighbours and is it possible to build that bridge? I have thought about this for a long time and suddenly I recalled an incident and after that I came to a conclusion that it is possible to build a bridge of benevolence between the two

ancient nations.

Several years ago, one of my friends traveled to Turkey as a tourist. He was interested in Turkey's culture. Before going to Turkey I noticed he was tense and I saw fear in his eyes, as he was going to Turkey for the first time. But when he returned from Turkey I saw peace in my friend's eyes. When he was in Turkey he fell behind the group of tourists and got lost. He was concerned that nobody would help him if they knew he was Armenian but it turned out that he was mistaken. Although a Turkish fellow knew that my friend was Armenian he helped him. As it was already dark he invited my friend to his house, treated him with nice meal and let him stay over night. In the morning he helped my friend to join the group of tourists.

My friend was touched by the kindness and hospitality that the Turkish fellow and his family demonstrated.

After this story I understood that it is possible or rather necessary to build the bridge of benevolence and it is easier to create between people.

I wish that government officials listen to the voices of people, because people are smart, they have wisdom and can find ways to build that bridge. We mustn't forget that these people have always lived side by side sharing happiness and hardships and learning from each others' culture. Certainly these nations lived side by side through centuries and there was love, tolerance and benevolence between them. The history has shown us that very often Armenian and Turkish people helped and saved each other during wars and clashes.

I think that today there is a big will in two nations to build a bridge of benevolence and I believe that the role of youth is critical because they are the driving force of the society. I am sure that bridge of tolerance, benevolence and solidarity will be built by peaceful means, through negotiations and round-tables, and this way many problems will be solved.

I believe that with joint efforts and good will of people, as well as governments this will be a reality.

Haykanush Chobanyan

On the way of creating human values in all times many obstacles have arisen to hinder construction of unshakeable relations. Moreover, one of initial issues of people is to create steady contacts between different nations. Endless wars and disagreements have taken the probability of conciliation to zero. Nevertheless, there are many cases in our history when through establishment of diplomatic relations and finding the ways of conciliation countries have solved age-long knots.

There are many unsolved problems among different countries in the Caucasus. However, the efforts of the states give the confidence that one day these problems will be solved and we will live in a peaceful region. I'm beyond of establishment of peace and stabilization in our region, which is conditioned by many factors. The settlement of disagreements is not only the problem for governments and officials: it's every person's duty to find ways of conciliation and improve them.

Each of us is able to foster cooperation of Armenia and Turkey. In every country, youth always has been and will be the motive power, which is able to catch goals and strides suggesting new ideas and thoughts. Development of inter-cultural ties and acquaintance with historical-cultural values of two countries can provide good results. Gatherings and assemblages will give us an excellent opportunity to understand each other better, to find common interests and we would become aware of the existing mutual issues. We live in the same region and have almost the same problems. Therefore, despite of our views and opinions, during discussions we can find different ways of solving our issues. In general, students have a superb opportunity to put serious inculcations in construction of basis for Armenian-Turkish relations. Therefore, they could manage to develop these contacts. So what can we do? I think that meetings and conferences between Armenian and Turkish students will be useful both for Armenia and for Turkey. We will touch upon a number of issues,

Armenian and Turkish students will present them and they will show their approaches to different issues as well as they will share their ideas and opinions. Finally, I think they will get the answers to many problematic questions. Except organizing different conferences, we must find other common interests. Moreover, in my opinion art is one of the best ways of establishing ties between the two countries. Especially through music, we can try to understand each other, because music does not recognize nation, language and political views. We can set up musical clubs, where Armenian and Turkish music lovers will be acquainted with our two nation's cultures. In addition, we will manage to organize some exhibitions, where many drawings will be presented. Not only handmade things, but also interesting photos of talented photographers. One of the important facts is that every photo must express kindness, humanism and deference to all people. Many excursions to Armenia and Turkey will give us a chance to know our historical values, to explore architectural colossuses and monuments. I am sure that there are many young writers who want to present their creations and the organizing of writers' clan will let us know more about Turkish and Armenian literature. It will help us to know each other better and to take the necessary steps for the development of contacts between the two countries. Today, in 21st century, Armenian-Turkish relations are located in a new qualitative stage. Many issues that seemed unsolved gradually are being solved today. In general, there are still many disagreements, which are on the way of settlement, but if each of us do just a little step to promote construction of two countries' relations, I am sure we can have many strides. We cannot just think that it is not our problem and it can be solved during different negotiations or talks. We must legitimate tolerant policy and understand that censure will not bring good results. Philanthropy must be expressed in each of us and every person must realize that today stabilization of Armenian-Turkish relations is the most important issue for us.

Zaruhi Ayvazian

People cannot live with closed borders in the 21st century, be blockaded and have bad relations with the neighbour countries.

We must attempt to live in a good atmosphere. Both countries must carry out some work for keeping people informed and prepared.

Both countries have cultural similarities.

I think it is because of two reasons 1. The Armenian and Turkish peoples are Asian nations and have some similarities, 2. They lived together for a long time. Culture is a system of spiritual and material values which are updated every day, new elements are added depending on the given span.

Knowing and realizing all this, now we must look and find ways to build a bridge of benevolence. One of the most important preconditions is the communication with the Turkish youth, as in that case we'll be able to learn their way of thinking, psychology, political views.

It is quite difficult to clearly understand what kind of situation prevails now, as the information we possess often doesn't correspond to the reality. The fact of communicating with each other and knowing each other well will give us an opportunity to understand what steps should be taken in the future in order to improve relations between Armenia and Turkey.

We must not think that by building a bridge of benevolence we forget our tough history; just the opposite, by creating benevolence, we can save our cultural statues in Turkey from destruction. We shall be able to save from destruction the town of Ani, which is of great importance for us. By creating benevolence, we can ensure that Armenians can live in Turkey with the same rights, and an atmosphere of tolerance will be created. We have to reach to the point when the youth will never repeat the mistakes of their ancestors, human rights and rights of the citizens should never be violated again. Let's live in benevolence, in peace, in equal rights, in patience and tolerance.

Gevorg Aghajanyan

Speaking of cultural communications between Armenia and Turkey I would like to draw the attention to the phenomena of history. Our two countries have very complicated and tragic histories. As for me, one should never forget his country's history, but at the same time, one shouldn't always look only back, one must see the present with its challenges. The challenge of today for Armenian and Turkish societies is the building of new relations on the basis of tolerance and mutual understanding.

The main question for me is what can we, the youth of two countries, do?

In my opinion the following approach must be worked out. We must implement it. I mean the first step should be made by youth organizations and NGOs. Various youth programs, conferences, seminars, discussions, cultural measures, student exchange programs, etc. should be implemented. The aim should be getting acquainted with each other, with the history and culture of each country so as to understand why we have such serious disagreements. When our societies are ready for the dialogue, the arrangement process of our relations will become easier. I think every decision coming from 'above' (from the authorities) will not be accepted by the society at once, if the latter is not ready for it psychologically. Thus, we must prepare our societies for upcoming changes and we must make these changes.

I can say with all the responsibility that the Armenian youth is ready to take such a role, because we realize the importance of integration. I'm deeply convinced that the future of every social, political, cultural process is in the hands of youth, in our hands!

Argam Petrosyan

Relations between Armenia and Turkey still need to be developed. I think it is necessary to create positive conditions for development without forgetting the past of the both countries, as we are neighbouring countries and yet we should live next to each other for centuries and more. We live so close to each other and we are separated only by a marked borderline. These nations are situated next to each other and know almost nothing about each other. These can be changed through organizing cultural events, communicating, exchanging traditions, customs, histories and modern mentality. The culture and all the above mentioned will give us general knowledge about the people of these countries, will show us their faces and souls.

A question arises. How should we learn all these? It's quite difficult to learn all these only through reading books and newspapers. The best way to know a nation and a country is to communicate. We have different languages, religions, state-legal systems, but all this doesn't prevent us from creating a bridge of good relationship. By setting up good relations we will foster and stimulate the development of good relations between the governments of our countries. We are different nations, we have similarities and differences, but we are humans and every human is a part of the world community and a segment of the Earth. We have only one Earth. So let's get to know each other better, become more tolerant and show an example to the whole world.

Rafayel Ter-Sargsyan

What is benevolence? I will try to give my own comprehension of this word. Benevolence is an ability to see something good in people. You should see the positive things in the world around you, even when it seems that everything is bad (because of some prejudices, stereotypes, moods in the society). So, why do we need such a difficult ability? Why do we need to build bridges of benevolence?

There are many reasons. Here are some of them.

Be prepared to communicate even with a stranger. Communion is much easier when the other side is not treated like an enemy, isn't it? There is one more reason that is necessary for communion. Closed system doesn't have any chances for developing. We have to communicate to enrich our knowledges, our culture. Communion is a key for development.

Development of not only a human, but also of a nation, and the whole state. How much do we lose by reducing our communion?! The world around is always changing, every day, every hour. People, living in that world, are also changing. And I want to hope that everything is changing for the better. We always must be in that processes of changing. We have to stop living based on our stereotypes, which were created years and centuries ago. We can't build our future staying in the past. However, it doesn't mean that we have to forget our past. By learning history, we need to make conclusions. History mustn't be a weapon of war (like it was many times with different nations).

Principles of benevolence, tolerance and comprehension should be the bases of relations in the modern world. I want to see the future of the world as a harmonic development of its different parts, which are not denying, but are interacting and complementing each other. In this case, some time later, the only hindrance, separating people and nations, will be different languages. But this difficulty is easy to solve. We just must create a basis connecting different sides - a "bridge". A bridge of benevolence. Let's imagine a world without borders. Why not? As Ernesto Guevara said: "Be a realist, demand the impossible!"

Deniz Çıkış

Let's think of us: Turks and Armenians. Two nations that once shared many things, cried after the very beautiful folk song *Sarı Gelin* together. Unfortunately, our once-brotherly bonds seem to have disappeared long ago, and firstly as a human, and then as a citizen of Turkey, it has always made me very sad how things turned out to be between us. As soon as I ask myself "What has been done wrong?", the answers appear on my mind. Many things happened- great sufferings took place, terrible mistakes have been done over and over, and finally, our relationship came to the point how it is today.

So, will we say "What's happened has happened" and admit the situation as it is? To me, neither our hearts nor our consciences should let us do so.

Though -considering the situation- it's great to see the diplomatic relations between the two countries getting warmer nowadays, it's still doubtful how helpful they'll be for solving the problem. As we know, the problem is not essentially between our presidents, Abdullah Gül and Serzh Sargsyan but between these two nations, and unless it's considered at that level, seems like all the efforts for the resolution won't work. So, what should we do, then?

We should start by breaking down the basic prejudices existing between the two sides.

Unlike what those who benefit from discrimination have been telling us; people should be reminded of the fact that the other side is not a group of monsters but they are people with fears, loved ones and values, just like themselves.

The existence of an inseparable, broad mutual culture and past between us will make things easier at this point. Those people, who have once cried and laughed, mourned and sang together, might be able to understand each other once again, as they once did.

Young people and children, whose minds are not that corrupt by the current state of prejudice and hate yet, should be the primary target group of this step.

The stage after that requires some steps that cannot be achieved only by methods such as dialogues between nations or the reminding of the mutual culture. It is an issue that the countries -particularly Turkey- has to somewhat "personally" deal with.

Our key word here should be "face-off".

Like all the groups of the society, we should put aside our prejudices, our self-blinding and

chaining feelings of national belonging; and in the light of our humanity, by carefully considering what and why we've been advocating, set off a broad conscientious and historical self-inquiry. This very belated process of facing off with the past shouldn't be delayed anymore, because there exist deep traumas in the soul of our society because of suppressing this issue and they just can't be healed without facing these things.

Unless these problems of our sociological subconscious are dealt with as soon as possible, no matter how hard we try, a huge but invisible wall will always stand between the peoples of Turkey and Armenia. Our peoples shouldn't postpone shame, apology and forgiveness anymore, for it will only make us more and more distant as time goes by.

If we can achieve these, there will be no reason left for not building a healthy, strong relationship between the two countries.

And then, who knows, maybe we'll be able to sing *Sarı Gelin* together again one day.

Göksel Çelebi

There is nothing more permanent than change. This is a well-known classical phenomenon and people, almost everyday, face it. It is inevitable to monitor change in every aspect of life. Change brings obligations for adapting to new circumstances and challenges so people need to keep them up-to-date with the state-of-the-art technological, economic, social and scientific developments. To keep up with the pace of change, people form groups with the same interest area or better to say they are working either voluntarily or obligatory in the same groups so as to share their experience, get to know each other or work for the sake of common goals. Hence, It is noteworthy to mention that since it is the nature of people to have the potential to have disagreement with the others, it is common to have conflict of interests-or clash of benefits among the group members. But, immediate question can follow this fact: Can it be solved? If so, how to do it? There are two main proposed solutions for human beings to be a cure for the conflict of interests or to trigger benevolence, namely, strengthen communication in each phase of life and instill feelings of humanity from childhood.

Firstly, lack of proper dialogue is one of the main causes of not having a feeling of benevolence or cooperativeness. In order to dilute misunderstandings resulting from poor communication that can easily cause a conflict or make it worse, people have to have a respect for the others' opinions. In other words, whether or not they approve the correctness or truth-ness of the ideas, beliefs, sights or opinions of the others, they have to give credibility for explanation or declaration. Further, once a conflict has started, communication problems often develop because people in conflict do not communicate with each other as frequently, as openly, and as accurately and so it is of significance to avoid problems resulting from lack of effective communication from the beginning. Hence, since communication is central to solving of most conflict problems and in deeper sense communication means really understanding others, people have to not only hear but also have to listen to the others.

Secondly, trueborn developing sense of benevolence is the keyword to cope with the difficulties of conflicts. A well-known proverb in Turkish clearly explains this situation, it is said that "You can not teach an old dog a new trick". As the years progress, people start to form their own mentality and form their point of life for the events and life, and the more the time passes the more difficult to change the beliefs, ideas or thoughts of people since they are less prone to new ideas and it becomes much more difficult to change the habits. Hence, leaning the tree when it is small to shape its extending direction is the magic tool to increase the feeling of humanity, justice and brotherhood as well as closing the gaps if put first and foremost.

To be brief, it can not be ignored to have conflicts among people since they exist in the nature of human but putting lots of efforts to use effective communication in every level of life and becoming aware of the importance of trueborn behaviours shaping people's future are fixing like a glove and

are the foundation stones for connecting people on the basis of friendship, humanity and justice. In my opinion, we, as individuals, have to call all our friends, relatives, colleagues, politicians and all others for the assistance for help to play a bridging role. That is one small step for us but one giant leap for mankind. Otherwise, without the sense of benevolence, we can not rescue our world.

Özen Pulat

The word “different” means a lot of things in human history. In dictionaries, it is defined as “not the same as another or each other” and if we use it for countries and cultures, the word includes many more things than its lexical meaning. Dialogues between different countries and different cultures are such areas where many opportunities, advantages and experiences are available for their participants. The most important part of a dialogue between different countries is to build a bridge of benevolence.

Benevolence is one of the most necessary characteristics in human nature. It is needed in a society where everybody dreams of a life that is able to meet their expectations. That kind of a life may be an utopia for many people but if everybody fulfills their responsibilities and becomes aware of the general situation of others in the same society, the ideal life will be as solid as reality. So, benevolence is very crucial in this aspect that everybody has to be benevolent and volunteer enough to give a chance to the others.

If different countries are involved in a dialogue, benevolence becomes more important because it acts as a bridge between them. Creating this bridge may be difficult at the beginning but with the help of active participation of young people in the process, the difficulties disappear and countries start to use this bridge while forming a strong solidarity.

How to build a bridge of benevolence is a subject that can be argued about for a long time since the solutions may change according to the different points of views that people have. It is important to find a common point which is not only convenient but also fruitful and prospective. So, as it is mentioned before, active participation of young people from different countries is one of the foremost ways of creating the bridge of benevolence. Young people can easily interact with each other and they can accept the differences while trying to be useful for one another. With the help of these steps in the creating process, countries start to share cultures and opinions via their younger population. And after finding the common and necessary points, many organisations start to make projects under the title of “benevolence” and as the time goes by, the citizens from both countries start to feel sympathy and show tolerance towards each other.

As it can be inferred, the bridge of benevolence creates a strong relation between countries. Not only the authorities but also the citizens including the youth are involved in this process and with the help of this bridge, countries form a strong solidarity and cooperation between themselves while giving equal opportunities to everybody at the same time.

Ahmet Tahir Kucur

Sometimes it is not easy to create and build up new relationships with new people when we've just met. People usually don't trust each other if they don't know each other before. Especially if they are very different persons from each other it becomes harder to empathize with each other. People from different countries or cultures have problems with their relationships because of this reason.

In the beginning of any interaction people may have some questions in their heads. We usually think about other person's negative sides. Everyone tries to get an idea about different people by the way they look or where they are from. It is not always possible to get the right idea about them at first look. If we can be more optimistic about other people, we don't have much problem about trusting

in them.

The main rule to create a better dialogue with different people is trying to empathize with them. If we can understand their needs, feelings, and ideas, it would be easier to be more optimistic and more open to them. In order to get the benefits of living with other people, we can make an effort to start a dialogue with them. If we believe that we can make good things together we act more friendly and helpfully with people. The first step in achieving this synergy is to trust other people and try to share our knowledge and other things with them. This will help us to live together and to become a better society.

We must remember that everything we learn about life, moral issues or ethics is just for one thing: living together in a better world. It is only possible with seeing Earth as our home and all the people in the world as our family. If we can see it that way, we would never have issues with any other different people and we can move one step forward about dialogue with people from different countries or nations. We may start sharing everything with people and we can learn a lot of different things from different people when we help them and communicate with them.

Esra Karabele

We, all the people come from different countries: France, Germany or Turkey. The most significant point is not our nationality but the reason that brings together. The sense of humanity, the sense of benevolence or another thing can be the reason. One person is more powerful with someone else than being alone. The activities done together voluntarily will be more beneficial for people who need help.

Therefore, we must work towards bringing benevolent people together. The bridge is established in one point and is completed at the other end. From south to north, east to west that is; all around the world. The structure of the bridge should be so durable that it is not demolished easily. In order to be such constitution, when building, benevolence of men and sense of humanity are to be used.

With the help of this bridge, a person in Armenia can hear the sound of the request for help of a person in China. Our nationality, religion or genders are not factors that hinder the help of the people. So, people must get together in one point of the bridge. What can be the reason of people's coming together in one point?

One of the factors can be natural catastrophes. All people are helpless in these circumstances. They could not do anything. Therefore, the help of another person will be so useful. We have seen these examples in our country when the earthquake hit in 1999. People came from around the world to help us.

We, as students, are so lucky that we can study in the best universities or schools. Compared with the other children, they do not have a school to continue their education. Building or repairing a school can be another goal. Or, if we want to leave a cleaner environment to our children, cleaning our environment can be yet another goal. Theatrical performances together with donating all the raised money to benevolent associations is another activity that we can do. Helping parentless children or the elderly in need of nursing can be one of the factors which could bring us together. Or arranging sport activities between the people coming from different countries.

The reasons to come together are so many that the only deficit is your willingness to help other people. So, don't you want the bridge to come to your country?

Fatma Pir

It is hard to build a bridge but not impossible. A long and challenging process is waiting for us. Listening to each other is the first step in this process. We have to understand what our problems are. Also being objective is important for this project. We can call on the government to take action in peace of the two nations. It depends on our imagination. Although the process will be challenging, I

believe that we can have success in understanding process and build a bridge of benevolence.

We can organize a workshop to listen to each other. I think we can get help from the education department to organize one. We can prepare power point presentations to tell what the problems are. We should let two sides explain themselves. Everything should be clear on this point. While telling our problems and listening to others, we should be objective as far as possible. We should not judge anyone. We should try to “understand” them and make them “understand” us.

Another possible action may be calling on the governments. We should inform public with the help of the government. Ministry of Culture can help us and let people have close contacts with Armenians. We can produce new project through Armenian and Turkish culture but I do not mean that politicians should participate in this process. The important parameter should be Young people not the politicians who only care for votes and elections. If we can not reach an agreement, this part can be skipped. Instead of the government, we may get help of academic people like Baskin Oran. I am sure he will be glad to do this.

To conclude, it depends on our imagination as I said before. I think we can perform this project in a peaceful atmosphere. These actions are just beginnings. I expect to take big steps in the peace of the two nations. We will build a bridge of benevolence.

Fulya Sakarya

In every field of life, I believe in the power of “not helping but supporting”. Helping is a kind of an act that affects a person’s learning process negatively, it is not completely an exchange of experiences, it’s based on taking-giving action which is useless to personal evolution. But the opposite of all these, “supporting” is an action that shows people the selectable paths to get success, not only one path, and it is focused on the solution not the cases.

Actually, this is the outlet of the civil society concept that found by Aristotle in ancient Greek; generating alternatives and preventing the unbalance of taking-giving principal of “helping” then equalizing with exchanging and sharing principal of “supporting.”

Of course, to become true, this logic must elicit a proper background. And this case depends on some dynamics. At the head of these; knowing our inequalities doesn’t describe and line off to us, eliciting polyphony in society and consequently getting to civil society’s most important dynamics which is participatory democracy.

First and the most important thing that connects different countries and different cultures with each other is very simple: being a human. When we see more than just a simple look, and when we hear more than is said, our prejudgments becomes our judgments that we believe in and defend. In this way social communication and empathy come into existence for the outlet of civil society, “living together” and “adopting the others goodness as our goodness”.

Meriç Öztürk

People who have problems with the society, who want to change something in the world try to build a bridge of benevolence. They work as volunteers. Someone can ask them “Are you a fool?” But we must know that every time it is the fools who have changed the world.

I think prejudices are the key things that prevent our benevolence, volunteerism. Everyone is a product of his own society, so if someone has prejudices about foreign people, etc. it’s not only the problem of that individual, it’s also the problem of the society at the same time. And the youth is the age group most open to change. When we start to change ourselves we can change easily the bad characteristics of the society.

NGOs are the most important instruments that will accelerate the development and changing of the society. The changing perspective of youth is so important because the changing of society can

start only with the young people. And I think only non-governmental organisations which consist of the youth can change us and teach us teamwork, to be part of the society, to gain responsibility. And only they can teach us that prejudices are such stupid things and only a NGO of youth can teach us say “everyone is different, everyone is equal” in every language.

As a result, the only way to build a bridge of benevolence between the nations is to fight against our prejudices and to try to learn other cultures. This may look difficult but if we want to change the world we must know nothing is easy. Especially it’s not easy to change the people.

Burç Kardaş

Nowadays, people always talk or write about the situation of Armenia or Turkey which usually affect Turkey in a bad way. Probably it was a month ago that Turkish writers, authors and citizens got together in a web site and they told to the whole world that we are admitting to the racial extermination, and people who had a different opinion were very angry about this situation. Actually, it might be a beginning of creating kind relations. However, Turkey and Armenia try to establish good relations. Some countries, writers, citizens have various views on this: three views are quite impressive;

1. Conferences between Turkey and Armenia.
2. Establishment of a history commission on racial extermination.
3. Policies that would satisfy Turkey, Armenia and Azerbaijan.

On the other hand, Turkish citizens are not really happy about this comments. The reason is why was the conference held in Switzerland, even if it is done to make everyone happy? The other issue is what the outcome would be. So, in a realistic way everybody knows that Turkish politicians have to be careful to not affect Turkey in a bad way in a long run.

By the way, we all know that if there were wrongdoings in the past it is not our fault (Turks and Armenians), so, why are we accusing each other; we just need to communicate with each other to see that “We all cannot kill each other, even if we have guns.”

Then let’s show the world that all the problems could be solved with communicating...

Burcu Bekdaş

We probably live in the times that peace, living together and understanding are most needed. Wars in the Middle East and East Asia, famine and infectious diseases in Sub-Saharan Africa are taking people’s lives. It is human beings that are killed and helpless and, meantime, it is human beings that kill. Human feelings and ambition make living in this world harder day by day.

In daily life, any difference can become a part of discrimination. Not just only diplomatic crises, social crises occur between big and small groups of people. Even with all these, there are many people who want to give a chance to peace and complaisance. Historical processes and biases may have made the commonwealth opponent but, it doesn’t means, people cannot live together after that.

Certainly, there are people out there who need to understand others and express themselves with the help of intercultural exchange programmes. This will create a common language which helps to overcome historical prejudices. Thus, people can also build new bridges based on empathy.

Esra Bayhan

Bridges, the connection point of sides, the connection point of differences. Like Mostar which connects two different part of one city, like Yedhegnadzor which connects different parts of one country, like Bosphorus, which connects two different continents. Bridges do not only connect lands

but also peoples, cultures and more. Bridges are not built with stones and cement only. Some are built with art, love, friendship. So, there are millions of bridges. In short, every contact builds a new bridge. An example is right in your hands now. This essay is a bridge between you and me...

Let's think about differences. Have you ever seen two identical people? I have not. Whenever I see someone who looks just like another person, I take another look and I see something that makes them different from each other... It is the differences that make every person unique. It starts from our DNAs, goes on to our physical properties like the colour of our eyes colour, hair and fingerprints. Our differences are our identification card. Not only physical but also cultural, religion, sexual, national. We are different, yes we have millions of different properties. However, we are all unique, we have same properties too. We are all humans and we need love, we need friendship, need communication like we need water, air and food.

Eymen Bakırcı

BRIDGE

I am starting to think what bridge means. Why do people build it? Bridges are built to unite two separated sides. Seas, rivers and roads are frontiers so they need each other. They want to meet and establish relations. BORDERS. Nobody knows why they are made. This is more important than bridges. They are near borders and link two different regions. When bridges are built, they should be built according to rules to unite regions. First a blueprint is drawn then the enjoyable and sweet the work with workers, architects and engineers starts. Everybody waits for the end with anticipation because it is useful not only for the workers but also for everybody. Building a bridge of benevolence is the same to them. It is important. Some people do not participate in the work but they also benefit. You can't get anything without patience. If we wish the foundation stand firmly we should take clear steps. People stick together holding each other's hand. Bridges are built by getting to know each other, with the help of tolerance, differences and love. This BRIDGE will stand forever.

Nur Yildirim

"The greatest distance is between two heads which don't understand each other" says the poet. That is the case when it comes to the relations between Turkey and Armenia. Talking still in poet's terms, China (which is generally used to express a long distance) can be considered less distant than Armenia. Therefore, the statement "The most distant neighbour of Turkey is Armenia" can be understood.

Being closed for years now, the border between the two countries got thicker and thicker. Although governments contacted as a necessity of politics and civilization, the chances for getting in contact for individuals are not as good. This is a discrimination of two folks that have lived one inside another and if there wasn't one of them, both wouldn't have been the same today. The point I'm stating is there is already a bridge which has been seriously damaged. What we are about to do is building a new one. And our connection will be of use through our journey.

Having lived in Anatolia, the land where people having different ethnicities, nationalities, languages, religions... have lived together for centuries (and before centuries), it shouldn't be so hard for us to get along in the 21st century. As we all know, such differences shown as casus belli (cause for war), but in fact they are casus bellae (reason of beauty).

And for the divided, we have the bridges.

Bekir Parlak (Kayseri, Turkey)

I think the program in general was perfect and useful program for me. I learned much about the Armenian culture and history with the help of Armenian youths.

The most impressive time I remember was playing Armenian folk dance because it was similar with Turkish folk dance. Fortunately, the view of the Mount Ararat was very impressive for me too.

The most interesting thing I've seen was

The most impressive thing was Mount Ararat, because the view was really beautiful.

After the exchange, now, I've changed my mind about

My thoughts changed because Armenian youngsters are very friendly and kind. So I believe that we could solve the misunderstanding between these two countries. If the borders open I will make foreign trade with my friend RAFO

The worst thing /event/ time of mine was

I have not got any worst event.

After the project I learned those below:

Armenian history, Armenian culture and the future view of Armenian youth
About People.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

an interesting question, right now I don't think about marriage so because of that I have no answer to this question, but If I marry I will tell my grandchildren to love and break prejudices .

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

I would like to thank all the members of this project also to our translator Petros Chavikoglu.

Anoush Bagratunyan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was the most interesting and useful thing I have ever seen. I have learnt many new things about Turkish people and culture. This program helped me become more tolerant and benevolent. During this program I got acquainted with many people and now we are good friends.

The most impressive time I remember was Bosphorus tour because we spent wonderful time and we enjoyed the tour very much. It was the most unforgettable day in my life.

The most interesting thing I've seen was Sultan Ahmed Mosque which is the national mosque of Turkey and it is a historical mosque in Istanbul, and the most impressive place for me is Hagia Sophia.

After the exchange I've changed my mind about Turkish people and now I am sure that we, the Armenian and Turkish youth, can build a bridge of benevolence.

The worst thing /event/ time of mine was the day when we were already in the airport and there

were tears in everyone's eyes because it was very hard to come back without our Turkish friends.

After the project I learned the following:

I learned that everyone must be tolerant and must respect each other's culture, national traditions. As I mentioned before I learned many new things about Turkish history and culture.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be that the project was so interesting and important for the Turkish and Armenian youth, and I will tell them that the project helped Armenian people learn more about Turkey and Turkish people and also the project helped Turkish people learn more things about Armenia and Armenian people. I will advise my grandchildren to visit Istanbul.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

I am very happy that I have participated in this project and I am sure that the project will be continuous. During this project I have learnt many things, I have spent very good time and now I have many good friends. Thank you for everything!!!

Argam Petrosyan (Armavir, Armenia)

I think the program in general was

perfect. It was a big project which wanted to create benevolence and tolerance between two nations and I think we did it at least for 20 people. So it is a good beginning for me and I hope everything will be ok in the future.

The most impressive time I remember was

...in Istanbul, the trip on the Bosphorus. It was great and I enjoyed the view from the sea. Besides, I liked visiting the foundation after Hrant Dink and Paytsar.

The most interesting thing I've seen was

.....the similarities between the Armenian and Turkish cultures, between the world view of that two nations, between cuisines etc.

After the exchange, now, I've changed my mind about

.....the relations between the two neighbour countries. Before I couldn't imagine that one day I could have any relations with Turks, but now I have a lot of good Turkish friends.

The worst thing/ event/ time of mine was

...that my English was not good enough and could not communicate with everybody. But I have good friends who helped me very much.

After the project I learned those below:

real friendship, tolerance, benevolence, a little Turkish etc.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

May be I will tell about my interesting friends, I hope.

Armine Hovhannisyan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was very positive, as we could become good friends and understood that we are very similar...

The most impressive time I remember was the process, when Turkish group danced our national dances and we danced Turkish dances!!! And also, when we were singing the same song in the Turkish and Armenian languages.

The most interesting thing I've seen was... the process of preparing “Marash dondurma”...I will say the most funny thing!

After the exchange, now, I've changed my mind about the mentality of Turks.

The worst thing/ event/ time of mine was the moment of saying good-bye to each other...

After the project I learned those below: That Turks are very hospitable, that we have the same points of view...and with these we are very similar!

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be: Finally kindness, benevolence and friendship won...you must want it...we wanted...and we won...!”

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are: I would like our relations to become closer, to involve new groups, and I hope the bridge we have built will unite our nations with strong ties...!

Arpi Atabekyan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was very good and productive.

The most impressive time I remember was when in Yerevan we saw Ararat.

The most interesting thing I've seen was the whole Istanbul.

After the exchange, now, I've changed my mind about both Turkish and especially Kurdish youth.

The worst thing /event/ time of mine was... I didn't have any bad event during these seven days.

After the project I learned those below:
about Turkish architecture, food and friendship.

The thing which I will tell my grandchildren about this project will be: I think there is not only one thing, that I can tell my grandchildren, I want to tell them everything.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are: I just want to thank everybody for being a participant in this project, and especially the organizers. I love you all, I miss you all.

Burcu Bayat (Ankara, Turkey)

I think the program in general was

Great, more than perfect, I think we did a great job for not just 30 people but for future generations of two nations.

The most impressive time I remember was ...

When we visited press home I got so much impressed.

The most interesting thing I've seen was

The museum we visited in Armenia

After the exchange, now, I've changed my mind about

I did not change my mind just I got impressed and got really sad for the tragedy between the two nations.

The worst thing/ event/ time of mine was

Saying good-bye to every one

After the project I learned those below:

real friendship, tolerance, benevolence, a little Turkish etc.

I learned that if we can stay in calm and learn to be tolerant we can achieve great things all together.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

I had great time in Armenia and Turkey and if you get chance please visit Armenia.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

Thanks everyone who spent time on this project. It was wonderful if I had chance again to participate in this project I would do without thinking. Waiting for new cooperation

Haykanush Chobanyan (Vanadzor, Armenia)

I think the program in general was

...Great!!!! The good thing was that we made new friends we shared our opinions, we did our best to make our seven days interesting and pleasant. And finally, we enjoyed our week and did everything not to lose any moment we could spend together

The most impressive time I remember was ...

our crazy rainy day in lovely Istanbul. Our smiley faces and the great trip on Bosphorus

The most interesting thing I've seen was

...sultan Ahmed's mosque was the greatest and the most interesting thing for me in Istanbul

After the exchange, now, I've changed my mind about

About Turkish people.. I didn't know that they were sooooooooooooooooooooo hospitable...!!!!!!

The worst thing/ event/ time of mine was

Ohhhhhhhhhhhhhhhhhhhhh...sorry...I can't remember...and do u know why? Because everything was great...and honestly there was no worst thing for me

After the project I learned those below:

To become good friends u don't need language, u must just try to understand, to respect, to be tolerant and just try to Love your friends

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

...In all my life there are seven days that I'll never forget ever. Once upon a time Turks and Armenians have decided to forget everything and built a little bridge. Days were passing and their bridge was being built. And one day they did it...

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

...Thank You my Friends.

Teshekyurlar!!!

Shnorhakal em

Hripsime Grigoryan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was

Almost perfect . The organizers of both sides have somehow managed to form groups which were utmost appropriate for the project. This is one of the key reasons the project was a real success for me. At the beginning I thought it would be great to include more seminars, discussions and debates in the project agenda (I know there are some guys thinking this – so this is for them! :)). I see now I was mistaken, because the set goals needed exactly the format that was implemented. Otherwise we could not be sure we would have created that warm and friendly atmosphere.

The most impressive time I remember was

The Bosphorus tour. It was marvellous, I have never enjoyed so many things simultaneously – the sights, the wind, the evening, delicious food, music and of course lovely people around me – and all of this at the sea!

And all our walks in the evenings and nighttimes – just walks and talks!

The most interesting thing I've seen was

The marash ice-cream show...

The most amazing thing for me was Hagia Sofia. It was enormously huge and beautiful at the same time. It was impossible to see the whole scene with one glance!!! Another special thing was the bridge – it was fascinating both at daytime and night time.

After the exchange, now, I've changed my mind about

Not so many things. I just reconfirmed my mind that today's generation (at least a part of it, those I got to know) is full of energy, creative and to large extent free from stereotypes. I believe they are the real future of the Turkish Republic. I want to believe Turkey is in her way to democratisation, to development. So I rather strengthened my hopes after getting acquainted with them.

The worst thing /event/ time of mine was

The lack of time. I would really like to stay more and have time to learn a bit more about the country from more aspects.

Probably some Turkish journalists interested in our project would not be «extra»

After the project I learned those below:

- 1, One should try to avoid generalizing any statistics about any issue regarding the nation! (Recep)
- 2, There is a very good and powerful youth organization in Turkey - TOG!!!!!!
3. Some Turkish people even surpass some Armenians with sticking to customers when offering their services
4. Istanbul is a city to visit more than once!

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

How it has started. I hope by the time I have grandchildren, Armenian-Turkish relations will be much better and developed (open borders - mutual benefits). So I will tell them that 30 young people

from neighbouring countries started to create their bright future putting the first stones of the bridge of benevolence.

Furthermore, I will show them our photos and videos for them to form their own opinion on Turkish youth of their grandparents' generation and show that the two nations have far more similarities than differences, and that every difficulty and obstacle between states may be overcome if there is strong will (of course some other factors as well)

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

Thank you, the organizers – Future is Yours and Töplüm Gönüllüleri !!!!!!!!!!!!!!! To my mind, this kind of projects should be implemented again and again –involving more youth and targeting public awareness as well, in order to increase the efficiency and productiveness of the proposed projects.

Habip Kemal Elçi (Adiyaman, Turkey)

I think the program in general was

The project was amazing in general. I believe that we took the first step for developing the relationship between Turkey and Armenian with this project. I learnt a lot of things about Armenian. It was so nice and I have a lot of Armenian friend, I m so happy because of this. Because: our cultures are so similar but we didn't know anything until this project. We learnt that Armenian people is so merry, hospitable and pleasant people. I didn't know this before I visited Armenia. But the other friends don't know about this. We create a bridge between turkey and Armenian. I know that we will walk on the road of peace forever.

The most impressive time I remember when we were at the church. I had joined a lot of ceremonies but I hadn't seen one like this in my life. After this ceremony while we were dancing, an old man asked some question about us and he learnt we are from Turkey. What did he say to us? ... He told us peace is here, so nice to see Turkish guys. And he told us let's go on, your excitement mustn't finish for peace...

I can't forget these sentences.....

The most interesting thing I've seen was

We have so similar cultures. Just before I came to Armenia I knew that our songs are so similar but I saw that our meals, our people, our costumes are so similar. We lived together somewhere in Anatolia.. We shared a lot of things. There is noting standing in our way to do these things again. I don't understand why we waited until now without doing anything.

After the exchange, now, I've changed my mind about

Relations between Armenian and Turkey. We can change every bad thinking together. If we believe, if we want and if we apply, we can do everything. Just it started. We will have a lot of things to improve this relationship. Don't Stop, let's go on improving relations between so similar countries: Turkey and Armenia

The worst thing /event/ time of mine was

I bought lots of drinks from Armenian. But I m so sad why I didn't take more . I can come to Armenia again to see you and buy some drinks.

After the project I learned those below:

If we want to build a bridge of benevolence between the two countries, we don't need engineers,

don't need assistance from other countries. All we need is being human and do everything together. I learnt that we waited as ignorant persons until now.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

After this project the participants will understand the situation of this similar country and they will see that we have so similar cultures and they will explain this condition to our people; these people will explain others. I hope that I will say to my grandchildren, look the border opened thanks to this project. Not just my children...

Everybody will see.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

Everything was so nice. I believe that we will do a lot of great things together. We just need three important things: faith, willingness and beginning. Don't be quiet until future, let's sing a song for peace, and let's dance together... These neighbour countries should not stay separated .... Don't forget that everything is in our hands. I love you, the participants of this project. I will never stop singing "Sari Gyalin".

Thank you very much "The future is yours" and "community Volunteers".

Nur Yıldırım (Ankara, Turkey)

I think the program in general was

Successful and achieved its goal. With highly motivated participants waiting for getting to know each other, the whole group became one on the very first day of the project. Therefore, we did considerable amount of things (excursions, meetings, dances and games etc.) in a relatively short time (7 days). Meetings at the Ministry of Foreign Affairs and the US Embassy and the press conference were all well prepared and helped our project to become known, our voice to be heard, in total, improved our project's effectiveness.

The most impressive time I remember was

Outside of the monument of genocide, in front of (on the other side of) Ararat Mountain, the sorrow of the dead and questioning myself about the responsibility of all these... At the end, nothing would bring them back, and the hard feeling was "to be", "to exist" as a human being with all the death caused by mankind. That was a shame even the mighty Ararat couldn't have handled.

Apart from that, the day before last day, while having dinner at Galata Bridge, whole members of the group were crying, even the tough ones wept and no, that was not because of the too much chlorinated water at the pool, it was the realization of the end that was coming...

The most interesting thing I've seen was

Our lovely Armenian group! The members were in such a harmony... I have spoken to each, and learned from them who they are, how similar we are... Every one of them made this possible with their unique contribution. The Turkish-Armenian song, the handmade gifts... It was interesting to see that they were not angry with us even a little bit, how well they dance almost without getting tired, how "easternified" they are and have the same "Anatolian" values and traditions that maybe they kept better than we did.

Also existence of a Turkology department, the Turkish speaking girl), the interpreter from Turkey and all the things he's said, the characteristic faces of the local people, the view of Ararat and the alphabet, I must add.

After the exchange, now, I've changed my mind about

I hadn't had an idea about the nature of the people of Armenia, very few people have firsthand information about "them" and "there" since the border is closed. So what was almost a "myth" before is a true experience for me now: Armenia, Armenians, their culture, geography, food, socio-economic dynamics etc.

And about the arguments whether the deaths were genocide or not, I can say that now I see things differently. What is death, immigration and pain to people can be reduced to numbers by governments. While the words and politics are abstract, the pain is real.

The worst thing /event/ time of mine was

The time when we had to leave some members of the Armenian group in Armenia (I couldn't even get to say goodbye to some of them) and of course the separation in Istanbul, when the fairytale --I don't want to say ended, let's say, the active part of our project had been completed :)

After the project I learned those below:

This can be a veery long list :) Apart from the things I've said up to now, I learned that Armenians also say "Can" to express their love. I learned my name's Armenian meaning and its implications and importance (pomegranate :) . I knew we had Sarı Gelin as a common song, now I know more shared songs. I learned some Armenian words and was told that I pronounce them well. I've learned about myself, my new friends (both Turkish and Armenian) ... And as long as we are in touch, this learning process will go on.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

That it was the first exchange project between the two countries and I had to get a special approval to get a visa. I hope, in the future, they won't have to, and they will know much more so they will tell me instead.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

Although I have mentioned it a couple of times before, it can't hurt anyone so here I say it again: I'm very happy and lucky to have been there, met you, and lived this experience. I love you guys and want to say: "you make me wanna be a better man!". And the quote I just did is the best compliment in the world according to some authorities.

Nvard Margaryan (Charentsavan, Armenia)

I think the program in general was

.....about tolerance, benevolence, about friendship, volunteering, about different cultures and cultural similarities, etc. ...All the project was great and well organized.

The most impressive time I remember was .....

...in Turkey when we crossed the bridge on Bosphorus. At the same time, we were both in Europe and in Asia. We did it twice and both of them was very impressive.

The most interesting thing I've seen was

.....the similarity of the two nations. Except for cultural similarities, people were similar too. I have noticed that the physiognomy of people from Turkey and from Armenia is simple. Besides, I have seen there many other daily things that are similar.

After the exchange, now, I've changed my mind about

.....tolerance. First I imagine tolerance only by words, I learnt many definitions about it and for

me it was a very easy thing to do. But now I can be sure that I am a tolerant person and tolerance is not the thing to dream, it is real

The worst thing /event/ time of mine was

... I had caught a cold and couldn't participate in the first and second days of the project.

After the project I learned those below:

Many good sentences about peace, thanks to Sezo, many new things about friendship, many new words from Turkish, I can't write all of them, because they are too many

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

... may be Hagia Sofia, sultan Ahmed's Mosque, about my new and first Turkish friends, about tolerance, about Agos, about Dolmabahche palace, etc.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

I want to thank all the organizers of the project, all my friends for these unforgettable days. Thank you everybody.

Rafayel Ter-Sargsyan (Gyumri, Armenia)

I think the program in general was the greatest youth project I have ever taken part in.

The most impressive time I remember was trip on the boat (that evening all of us understood, that we are a friends and strong team)

The most interesting thing I've seen was... It's a difficult question. Nearly everything was very interesting, and I can't name something which is the most interesting.

After the exchange, now, I've changed my mind about... I didn't change my mind about anything. Just one more time I understood that dialogue and communion between different societies is possible and important for both sides.

The worst thing /event/ time of mine was... moment of saying good-bye at the airport

After the project I learned those below:

Lots of new information about Turkey and got new skills of team work and communion

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

Your grandfather has spend a lot of fun time when he was younger and his health was better

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

Thanks to "The Future is Yours" and "TOG"! We are waiting for new projects!!!

Recep Küçük (Edirne, Turkey)

I think the program in general was

Beneficial and successful. People, who participated project are so so open-minded and have passion to change the things. The programme made me believe in youth, peace, and activism again and again. With these kind of project, I can look at the future more optimistic. And I know, I'm not alone at the road to peace.

The most impressive time I remember was at the restaurant where we all sang the project song together. It was such a inspiring moment that combine us together with strong chains.

The most interesting thing I've seen was

How the songs are similar to each other. I can understand that these two nations have lived together for many years and created so many things together. So that it's not hard to say that these two nations can live together in perfect way.

After the exchange, now, I've changed my mind about

Possibilities. There is nothing that is impossible. Everything can be done if they really want to. So that I can easily say working on improving these two nations' relations became one of my missions in my life.

The worst thing/ event/ time of mine was

Losing 2 hours after going to Armenia by plane. There were local time difference so that two hours which are not experienced passed over my life =)

After the project I learned those below:

Communication is the right way to break prejudices, stereotypes. Peace is the most valuable thing in my life. And if you want to explore Yerevan, take a taxi. It's so cheap =)

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

Finding similarities were really good and interesting for me. And it makes the people live together easily. But the important one is that living with differences are quite bit hard. As we know we all have differences, so learning with living differences can be beneficial. And respect, trust, empathy, share etc. make us live together

Ruben Zaqaryan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was very successful and I'm sure that the program will be continued in the future. We did it – the “Bridge” is a reality now, we have reached more than our goal – tolerance and benevolence between Armenian and Turkish youth. We proved that there can be friendship between Armenian and Turkish people.

The most impressive time I remember was partying. I know now that there is a place where I can go every time when I'll be in Turkey and I have friends who will meet me there. And they know that I'll be happy to see them all in Armenia too.

The most interesting thing I've seen was the way of life of Turkish people, similarities and differences between the ways of life of Armenians. Also conversations between persons who don't speak English at all but they understand each of other very well.

After the exchange, now, I've changed my mind about all things that I thought about Turkey and Turkish people before. I had wrong ideas before.

The worst thing /event/ time of mine was the feeling of regret that there are many people who wanted to participate in the program in both Armenia and Turkey, but it was not possible.

After the project I learned those below:

To respect and be tolerant to other people and differences.

To create new communications and contacts, to work with the people who have stereotypes about you in the atmosphere of tolerance and benevolence.

To create the success team and to work with the multi-national team members.

To write new projects and programs, generate new ideas finding the ways for realization of them.

Some Turkish words () and many many other, beautiful things that I'll not write here now.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be the story about the perfect team of Armenian and Turkish young people, who created the best bridge in the world – “The Bridge of Benevolence” and about their other projects.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

I'll now work hard and intensively, to create more and more bridges like this for everyone, who wants to meet, to contact and talk to each other between Armenia and Turkey. And I'm sure that my friends and many other people will help me with this.

Thank you, “The Future is yours” and “Toplum Gonullueri” for my participation in this project.

Rouzanna Jagaryan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was

Very, very well done!!!! well planned and organized!!!! Both The Future is yours and TOG have done great job! The program was very useful, very positive, and full of new emotions and feelings, it was so joyful. Now I'm sure that there's no better way of making new friends than this one!!!!

The most impressive time I remember was ...

hmmmm I don't know what to mention.. there were so many impressive things...first, dinner on the grass in TOG office's garden, tasting national foods (pahlava was unbelievable), Bosphorus tour with dancing and listening to national music, walking down the Istiklar street, also visiting Hagia Sophia and the Blue Mosque, dinner in Kilikia restaurant, singing together our songs and many many other things ...

The most interesting thing I've seen was

Evren's and Sezo's trainings, I really enjoyed them!!!!!!

After the exchange, now, I've changed my mind about

I didn't change my mind, I made up my mind to do my best so as new people come and pass through this, feel the same, because it changes almost everything!!! One's way of thinking, lifestyle... through comparison one finds both differences and similarities, one starts to appreciate not only his, one sees and thinks wider, much wider!!! As for me, once again I realized what a great power is friendship!!!! Being young and tolerant!!!!!!

The worst thing/ event/ time of mine was

I think it would be better to have more time spent on trainings, discussions on what we, the youth of both countries can do to change something!!!! I think it would be possible during our next meeting (I want to hope it will be). And also I am very sorry that we couldn't talk and communicate with Turkish media representatives.

After the project I learned those below:

I learned and understood that we ought to be together, our people, our countries!!!!!!!!!!!! (it can sound too naive, but I DO BELIEVE IN IT!!!!!!!!!!!!)

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

Once, when I was only 20 I learned about a program named "Tolerance through cultural and educational dialogue" and decided to participate. At that time I couldn't even imagine what it would give me. But since then I have got many friends abroad, I have started thinking globally. I have started to feel myself as a part of the society, because the aim of the project was achieved!!!!

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

I want to thank everyone for such a splendid week, such wonderful days in my life!!!!

Seg Kirakosyan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was GREAT! I had Turkish friends before this program, but they accepted genocide, and this workshop was the thirist one, which tried to make friendship between young people having opposite thinking. The program has outdone the anticipatory idea of itself: not just benevolence, but also friendship and love.

The most impressive time I remember was the dinner on the chip. There are also impressive memories from the last day in airport, when all participants couldn't keep their tears.

The most interesting thing I've seen was the crossing of Turkish participants like Armenians. Never could I imagine that Turkish people will come to Echmiadzin, intersect on themselves and pray. I am also happy I could see the "Haigha Sophia" church, Sultan Ahmet Mosque, Istanbul citizens...

After the exchange, now, I've changed my mind about people of Istanbul. They came happy when they knew that we are from Armenia, I didn't see any negative-minded people in Istanbul.

The worst thing/ event/ time of mine was...

I can't remember anything bad.

After the project I learned those below:

1. To respect others' thinking and discuss their position in any case.
2. The main thing for me- to be a good citizen.
3. Implying peace is the best way to get global peace.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be the warm atmosphere and friendship, which we have created in conditions of closed border.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

I would like this program to become bigger and bigger and in close future we could see official friendship of two states after public good relations. I will do my best for it!

Vruyr Tadevosyan (Zoratan, Armenia)

I think the program in general was
very interesting and productive.

The most impressive time I remember was 1. When we were singing all together trying to find out the similarities of our music. And the next impressive time was the visit to the Hagia Sofia and Blue mosque.

The most interesting thing I've seen was the temple of Hagia Sofia, Blue Mosque, and AGOS editorial. And just the city of Istanbul.

After the exchange, now, I've changed my mind about tolerance, benevolence, love, peace and friendship. I know that I am not original by my answers, but that is the secret of productivity of this project, and no one can deny it.

The worst time of mine was
the time of SEPERATING!!!!

After the project I learned those below:

First of all I learned much about the history of Turkey, about the mentality, culture and lifestyle.

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be
I'll tell everything that I'll remember at that time!!!

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

My dear friends, the continuity of the relationship of our two nations really depends on us! We can change the world as we need and make it to revolve as we want. Just we have already done it, why not to try to do it more and more, again and again...

Zaruhi Ayvazyan (Yerevan, Armenia)

I think the program in general was

to know and recognize each other as much as we can through culture. And to understand what youth in Turkey and Armenia want, which are the differences and similarities in two countries, how we and they think we, and also how to create a bridge of benevolence

The most impressive time I remember was .....
the training in the TOG and creating new project for the future

The most interesting thing I've seen was
HAYASOFIA and BLUE MOSQUE which are famous architectural centres in all over the world

After the exchange, now, I've changed my mind about
thinking of Turkish youth

The worst thing/ event/ time of mine was
that nobody else besides TOG did not know about this project in Turkey

After the project I learned those below:

that people can become good friends, apart from what is your religion, culture, how you think. And that the future is in our hands and we ought to decide how we must live with our neighbours - with open or closed borders

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

the bridge...and friendship that we have created being not informed for 80 years, being unaware of each other's thinking, culture, etc.

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are: we all are young and we are a mighty power to make changes in each of our countries.

Göksel Çelebi (Istanbul, Turkey)

I think the program in general was

wholly excellent, enjoyable and reflecting that the young of the two countries fellowship..

The most impressive time I remember is my dear friends Armine and Hripsimes' hymn in the church. And the hospitality of my friends..

The most interesting thing I've seen was

Very very similar cultures and meals of Turkey and Armenia...

After the exchange, now, I've changed my mind about

Going to Armenia is not so difficult... I thought that there is no way to go to Armenia as a tourist..

The worst thing/ event/ time of mine was

Is absolutely leaving with friends.. saying goodbye to my friends is really agonizing...

After the project I learned those below:

There is a great hope to continue our friendship..
Armenian young people are talented and well-educated...

The thing which I will tell to my grandchildren about this project will be

"I was in Yerevan and I was in a comfort more than being in the other countries...Try to solve conflicts-if you still have- without prejudices with discussing, trying to understand each other priorities..

Hey; I've something to say apart from those I have answered above!!!! And those are:

There is no other civilization or country to solve conflicts between Turkey and Armenia. And there is no need.

And last thing I want to say; I would like to join my beloved friend Vruir's birthday, like I am joining to my friends' who are living in Kars.

29.07.2009

Dear “Can”s,

The politician sand, the media, which never really contribute the peace or the history which has same dark and painfull moments...

I have just realized that none of the such efforts can destroy the bridge we have created through our hearts. Singing the same songs, eating the similar food... It was just great.

I would like to thank you a lot with my all sincerity for giving us chance to feel the Armenia with all similarities and the difference, which make our lifes more colorfull.

With the hopes that our friendship and brother/sisterhood will be just endless as our love to each other.

Volkan Pirincci
Community Volunteers

Dear friends,

I am sitting here writing you these words with the view of Mount Ararat in front of me. I haven't seen it from back, but this side looks magnificent.

It was fascinating for me to see the shine in your eyes, very inviting sincere look. The term “devoted community” can be used still to refer to you as you are peace workers, believing in us. Encouraged by these 3 days I spent here in Yerevan with you, I imagine a brighter future and I hope we will have the connection once we had without which we wouldn't have been the persons we are now. So I'm feeling lucky for being here and being the part of this bridge.

Thank you all for creating this environment,

Nur Yildirim

July-August 2009

TO THE PRESIDENT OF TURKISH REPUBLIC, ABDULLAH GUL

Your Excellency,
Mr. President,

We the participants of “Tolerance through cultural and educational dialogue” project being full of hope and belief think that the youth of our countries have the right to communicate, to discuss our relations, to participate in different educational and cultural projects and have the right to try to build more tolerant and democratic society. For that reason we expect your support. On behalf of participants of the project we express our willingness to take part in as well as initiate every action concerning the improvement of the Armenian-Turkish relations.

With best regards,

the Armenian youth group of
“Tolerance through cultural and educational dialogue” project

Bridge of benevolence

MR. PRESIDENT OF REPUBLIC OF ARMENIA,

As we spent three days in Armenia, we saw that besides differences we have lots of similarities.

We Turkish and Armenian young people-have crested a bridge of benevolence. From now on, we expect that you will create more initiatives to improve the relations between two neighbour countries, which share a common history.

With best regards,

the Turkish youth group of
“Tolerance through cultural and educational dialogue” project

**“The Future is yours”
Charitable Social Non-Governmental Organization**

*The Future is yours,
Be wise and goal-oriented,
Creat it today.
We are ready to support you...*

“The Future is Yours” Charitable Social NGO has started its activities in 2003.

The mission of the organization is to support to:

- Solution of the problems existing in the social sphere of the Republic
- Raise of the education level of the growing generation
- Cultural and intercultural education of the youth
- Raise of the awareness level of the society and the level of participatory process
- Increase of the voluntary activities, coordination and development in the Republic
- Cultural and educational dialogue between the societies of the countries of our region

The organization by its activities aims at supporting the beneficiaries in solution of their problems, not at solving their problems.

“Community Volunteers” Foundation

Our Vision and Mission

We started our journey in December 2002 to encourage social peace, solidarity and change through the participation and leadership of the youth. We aim at,

- Development and implementation of various social responsibility projects.
- Acquiring the participation of adult volunteers who have confidence in young people and are able to financially or non-financially invest in social responsibility projects.
- Contributing to the development of self-confident, entrepreneur and sensible youth equipped with the means to cope with social problems.
- Fostering public awareness on social issues.

We continue this journey we have started “not just to criticize, but to change”. We continue to transform youth energy into social benefit. We continue to work.

ԱՍՈՂԻԿ

Տպագրված է «ԱՍՈՂԻԿ» հրատարակչության տպարանում:
Ֆորմատ՝ 70x100 1/32, թուղթ՝ օֆսեթ, տպաքանակ՝ 500:
Ք. Երևան, Թումանյան 15, բն. 4 (գրասենյակ)
Ավան, Դավիթ Մալյան 45 (տպարան)
Հեռ. (374 10) 54 49 82, 62 38 63
Էլ. փոստ՝ info@asoghik.am